

P.O. lat 138

~~Handwritten scribble~~

M

cc
~~Handwritten scribble~~

po

CASPARIS BARLÆI
ORATIONVM
LIBER.

Accesserunt

Alia nonnulla varii &
amœnioris

ARGVMENTI.

EDITIO TERTIA,
correctior & auctior.

AMSTELÆDAMI,
Apud IOANNEM BLAEV.

M D C L X I.

Wb/67/322

CASPARIS BARLEI

ORATIONVM

LIBER.

Accessit

Alia nonnulla varii &

argumentis

ARGVMENTI.

EDITIO TERTIA.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

AMSTELÆDAMI.

Apud IOANNEM BLAEV.

MDCXII.

Nobilissimo, Amplissimo, Prudentissimoque viro,

D. J O A C H I M O

V I C O F O R T I O,

Ord. S. Michaëlis Equiti,

Et Serenissimæ

HASSIÆ LANTGRAVIÆ

à CONSILIIS, &c.

LOquimur mortales, præstantissime V I C O F O R T I, quod nec Angelis concessum, nec brutis. Non illis, quia per disciplinam & voces, discere eos non est necesse, quæ natura perspecta habent & congenita. Non his, ob rationis defectum, cujus oratio est interpret. Nec loquimur solum; verum ita quisque loqui amat, ut persuadeat. ideoque artem adhibet, ut velut lenocinio quodam orationis impetret, quod intendit maxime. Tenella & puerilis ætas subsidii & solatii indiga, voce ad ploratum composita, vel ipsam novercæ iram expugnat, ut acquirat quod

quod dentibus immolet. Amantes le-
ni ac popysmis suis blandiente oratio-
ne, amariæ pertinaciam frangunt. Ira-
tus concitatus loquitur, ut terreat;
timentis remissa & tremula vox est, ut
evadat; mœsto, languida & flacces-
cens, ut misereamur; gaudenti comis
& hilaris, ut oblectet. Ita quisque si-
bi & Rhetor est & Orator; eamque
elocutionem comminiscitur, quam
persuadendis movendisque aliis opti-
mam novit. Quin schemata sua sin-
gulis & loquendi formas, etiam indo-
ctis, suus dictat affectus & vehemens
intentio. Medea, Rhetorices, ut opi-
nor, nescia, dum vehementer quid cu-
pit, Epizeuxin facit. *Da, da* (inquit)
per auras curribus patris vehi. Dido,
iracunda & commotior ἀντίθετα lo-
quitur, *Flectere si nequeo superos, Ache-
ronta movebo.* Penelope ob mariti ab-
sentiam dolens ἀχὴν format: *O uti-
nam tunc cum Lacedæmona, &c.* Pasto-
ribus apud Maronem modò Apostro-
phen imperat indignatio, *Novimus &
qui te.* modò obliquam Interrogatio-
nem vehementius asseverandi studium,
Non ego te vidi Damonis, &c. Ut Rhe-
toricæ

toricæ regulas non necesse sit ab Her-
magora, aut Molone aut Siculis pete-
re, cum cuique nostrum eas dicent
animi impetus & studia. Quod si ve-
rum est, quid mirum, Græcos, gen-
tem acutam & controversam valde, in
hoc annixos fuisse, ut cum rei bellicæ
studiis dicendi exercitationem, cum
casside linguæ, cum oleæ præmiis fa-
cundiæ laudem gloriamque conjun-
xerint, tunc maxime, cum regna ur-
besque per eloquentiam potius, quam
armorum vim expugnandæ essent.
Quis Mercurius ille λόγιος sive Her-
mes fuit? me iudice, orator exercita-
tissimus fuit, ob facundiam pro numi-
ne habitus. Quales Nestor, Menelaus,
Vlysses? oratores Græci fuere, in quo-
rum verbis vis ἐλκυστική fuit & facultas
ducendi homines, quo vellent. Et ex-
pediebat sane tales ad Trojam mitti
cum, non classibus solum & flammis,
sed tropis quoque & schematibus,
vincendi essent rudiores Asiatici. Gra-
viter & prudenter locutus est Solon,
oratorum Atheniensium fere primus,
ut Pisistrato imperium affectanti resi-
steret. Contra suavis fuit Pisistrato &

flexanima dictio, ut populi animos deliniret & regno potiretur. Aristoteles incredibili tum dicendi copia, tum etiam suavitate apud Alexandrum effecit, ut totam Græciam administram habuerit in scribenda Animalium historia. Demosthenes ad ἀνδρες ἀθηναῖοις loquens Philippum Græcia arcuit, donec ab Harpalo corruptus argentangina laborare cœpit. Tantum potuit Atticisms suis Demades, apud eundem regem, ut non seipsum tantum, sed & bis mille Athenienses prælio ad Chæroneam captos gratis rex remiserit. Dum bellis asserenda fuit Græcia, prolatandi fines, arcendi Macedones & Persæ, viguere oratores maximi. Scilicet, dicendi splendide, graviter, acriter & acute necessitatem ipsis imposuit, defendendi imperii necessitas. Quamobrem captis à Sylla Athenis, languit Atticorum Suada, & fatifcente Cecropidarum gloria, elanguit dicendi facultas, dejecta simul sceptri & linguæ, armorum & oratorum majestate, fulgore, impetu. A Græcis loqui disertius didicere Romani, five ad bella inflammandi essent
civium

civium animi, five componendæ seditiones, five exigendus urbe conjuratorum princeps, five objiciendus publicæ infamiæ futurus Triumvir, five Reip. vindicanda salus, five persuadendum aliud quid, cujus Romani imperii interesset. Tunc magna C. Cethegi, Catonis Censorii, Scipionis Africani minoris, Lælii & Servii Galbæ fama fuit. Licet alium dicendi vis, alium majestas, alium elegantia, alium lenitas Græcanicæ similis erexerit. Quos secuti sunt, Cæsar Dictator & Cicero, Bruti quidem testimonio fractus & elumbis, Calvi solutus & enervis, sed plurimum & sequentium omnium seculorum, eloquentiæ Romanæ facile Princeps. Omnibus hoc studium fuit, ut docerent, delectarent, moverent. quæ tria non æque ab omnibus præstita, nec singulis omnem laudem, nec nullam concessere. Et quanquam post Tullium extiterint Viri disertissimi, tamen inde à Symmachi temporibus, deficiente & vergente in pejus Romano Imperio, minus gloriose & pugnare & perorare Quirites, ut nesciam, an armorum

successus eloquentiam, an hæc armorum audaciam fiduciamque magis erexerit. Hoc omni seculo comperitum, apud eruditos populos, animosius inter bellorum furores & tubarum strepitus pro aris & focis declamasse oratores, sive in hostem vibranda esset oratio, sive de victo hoste triumphandum.

Quo nos ævo vivimus, Amplissime Vicoforti, etiam loquimur mortales, & loqui conamur, ut persuadeamus. & inter patriæ bella securi peroramus. Verum uti infantes paternas maternasque voces balbutientes imitantur, ita veterum Græcorum & Romanorum in dicendo imitatores sumus, & umbræ, & priscae facundiæ abortus & simulachra. Cum disertis quibusdam videmur, loquaces sumus, aut verbosi nimis & remissi; dum acumina affectamus, res magnas minutissimis & rancidis sententiis frangimus, nec nisi fumos ex antiquitatis luce damus. Nec tamen silendum propterea posteris, sed loquendum quoque, ne linguam ferrugo occupet, aut silentiis adscribamur; præsertim titulo
pro-

professores , qui audiri se malunt non eloquentes, quam non loquentes. maxime , cum quæ Veteres ad loquendum impulerunt causæ, etiam nos movere possint, nempe : hostium odeæ, victoriarum gloria , principum felicitas & fortuna , quæ sita in rebus humanis honesta voluptas , & rei vel nullius, vel stupendæ exaggeratio. Me quod attinet, dum in illustri Amstelodamensium Gymnasio inter Philosophorum tristes cathedras versor & Thomæ, Scoti , Cajetani aliorumque ingeniosissima commenta, sine Atticis & Romanis leporibus , eloquor , voluptas subinde me cœpit , ad vetera litterarum studia recurrendi, & deterfa professoriæ linguæ scabricie , eam affectandi dictionem , quæ Philosophorum subselliis minus est familiaris & conveniens. Volebam etiam ab ea urbe non exulare voces veteris Latii, in qua barbaras Persarum , Arabum, Afrorum , Moschorum indies audimus. Nec dixi sine delectu. Cum primum metropolin hanc ingressus essem , (annus jam est duodecimus) mercimoniis toto orbe celeberrimam,

docui mercatores sapienter & ex
Stoicorum rigidis præceptis merca-
ri, ea oratione, quæ scholæ nostræ in-
auguralis fuit, & *Mercator sapiens* in-
scribitur. Cum de Machiavello apud
viros maximos & politicos incidisset
fermo, & de nefario scriptore beni-
gnius quidam sentirent, dixi de *Bono*
Principe, & ostendi, non indicari ab
illo, quis Principum vivendi mos sit,
sed quid Principem facere oporteat,
non historici illum & narratoris, sed
præceptoris & suaforis partibus fun-
gi. Cumque inter Oratoris scopos sit
delectatio, dixi alibi de *Ente Rationis*,
hic de *Ente Reali*, sive Re, eo dicendi
genere, quod nequaquam Catoni
frontem corrugare possit & superci-
lium adducere fastidioso auditori. Est
ea hominum, mi Vicoforti, conditio,
ut *ἰαυραποῖίλας* ament, & quicquid ad-
mirandum, suspiciant & venerentur.
Quare, fuit, cum de *Animæ & Cæli*
admirandis verba feci, ne semper tri-
ta loquendo, somnolentos adspecta-
rem auditores. Nec ignoras, inter
tympana & tubas, classēs & classica
Batavos vivere, & Hispanorum me-
tuendam

tuendam fortunam assiduis bellis fati-
gare, victoriis terra marique partis
claros. His excitatus, in *Panegyricos*
digressus fui, nec Suaforiis conten-
tus, laudavi Auriacos, Foederati Bel-
gii patres, Remp. florentissimam, quæ
pacatis domi rebus, profligata tyran-
nide, domito Oriente, attrito Occi-
dente, quicquid Univerſi terminis ca-
pitur, nominis fui & rerum gestarum
fama implevit. Denique, cum à re-
bus divinis minime alienam esse fa-
cundiam, grandibus exemplis osten-
derint priscae Ecclesiae lumina, Basi-
lius, Chrysostomus, Ambrosius &
Hieronymus, alique facundissimi
Scriptores Græci ac Latini, conatus
fui de *Præsepi* Servatoris Christi &
Cruce ejus copiosius & ornatius lo-
qui, ne ingrati arguamur in illum, à
quo omnis hæc dicendi facultas pro-
fecta est.

Tibi, Nobilissime Vir, hoc Oratio-
num mearum Opusculum inscribo,
non uno nomine. Primum est, quod
his ipsis studiis, quibus ad humanita-
tem & elegantiam omnem informa-
mur, jam inde à teneris imbutus sis,
* 6 & fa-

& facundiam tuam, si non in Scholis
declamando, in Aulis apud Principes
& terrarum rectores, scribendo pro-
lixè explices. Alterum est, quod re-
citantem hæc ipsa me sæpius audive-
ris. ut monere jam necesse habeam,
recitatæ orationis vim majorem esse,
quam scriptæ. cum illam dicentis af-
fectus accendat, acuat, attollat. hæc
vero, dum motus animi abest, flac-
cescat lecta. Tertium est, sanctum il-
lud & venerabile amicitiae nomen,
quam tecum, ex quo pedem in Vr-
bem hanc intuli, perpetuam colui, &
conservavi. Dicam ingenue. Multa
hujus civitatis decora sunt, quæ me
afficere solent, ædium undiquaque
conspectus pulcherrimus, stupenda
Martis robora, classes & armamen-
taria, mercatorum frequentia, comi-
tas, solertia, peregre advenientium,
etiam ex alio orbe, mores, lingua, vul-
tusque diversissimi, mercium recepta-
cula, quibus aëris, terræ, aquarum spo-
lia asservantur, templa, turres & subli-
mes passim Phari. Verum oculorum
hæc solummodo oblectamenta sunt &
pabula. quibus prætuli semper ami-
corum

corum aliquot suavissimam consuetu-
dinem, quæ mihi in agris pro vehicu-
lo est, in orbe pro delitiis, in convi-
viis pro nectare, in funeribus pro so-
latio, in cymbulis & aquis pro Sire-
nibus, in ambulacris & porticibus
pro pictis tabellis. Inter hos fami-
liam & agmen Te duxisse non dubi-
tas, vel cum illorum invidia, qui & te
& me amant tenerrime. nec enim
dum te totum occupabam & posside-
bam, aliorum æque esse poteras. Vti-
que exosculatus in Te fui virtutes
summas, doctrinam, antiquitatis Græ-
cæ & Romanæ curam studiumque,
comitatem, candorem, fidem. qui-
bus me, ceu compedibus & numellis
ita N. T. devinxisti, ut jam avelli, nisi
fato possim. Et cum nominis tui gra-
tiam late foris cum literis officiisque
publicis privatisque diffuderis & dif-
fundas indies, etiam me hic illic, velut
incertam epistolam, aulis intulisti,
& eorum favore totum involvisti, qui-
bus mihi male velle, religio est. Hæc
testatus apud alios fui sæpius, jam
testor publice, hac nominis tui In-
scriptione quam præ se fert libellus

noster, quo cultam hactenus & glis-
centem assiduis incrementis amici-
tiam Tibi oppignero. Eam æternam
faxit, Te vero tuosque hic sospites,
alibi beatos velit ipsa Æternitas. Am-
stel. 20 Jun. 1643.

N. Tuæ

Cultor observantissimus

CASPAR BARLÆVS.

Cla-

Clarissimorum Virorum
H. GROTTII, & P. CUNÆI
EPISTOLÆ,

in quibus de nonnullis

Cl. C. BARLÆI

Orationibus iudicium ferunt.

BEas me, Barlæe doctissime,
quod & memorem te nostri esse
ostendis, & egregiis muneribus
nos locupletas, imo quicquid
hic est Lutetiæ eruditorum.
Nemo enim est ejus gregis mihi cognitus
(novi autem plurimos) qui non & piam
gravitatem in Natali Dominico & heroi-
cæ tubæ Martios spiritus in Silvadicis,
& in elegia hilarem facundiam, & in nu-
ptiis Peripateticis doctam venustatem lau-
det, atque hæc non universa tantum, sed &
singula ut à pueris & admiretur. Satis jam
dixi, ut scias postrema operum tuorum fra-
tre curante diligentius, quam solent mer-
catores, ad meas manus pervenisse. Recte
autem & ut tua comitate nostraque ami-
citia dignum est facis, cum me eximis or-
dini

E P I S T O L Æ.

dini τ ἀναπαύων ὁφρὺς. Diceret si vi-
 veret is quem meis (quod honori interpre-
 tor) verbis descripsisti vir facetissimus,
 quam mihi semper fuerit minime abhor-
 rens à leporibus ingenium: quo nunc mihi
 gratius esse debet ea legere, quæ non fron-
 tem tantum, sed & animum exporrigant
 & me à sensu malorum, quæ patriam ma-
 gis quam me, quanquam & me, premunt,
 suaviter abducant. Illud dolet quod Sa-
 turni ædes ita hic obsepta sit adamantinis
 portis, ut ad eam Musis aditus non detur.
 Utinam saltem in patria nostra non desint
 qui eruditioni tuæ justa reddant præmia,
 nec illa cum Athenis sæpius in sapientiam
 peccet. Nosti & hoc dictum ἐκ τ Ὀε-
 πιάτῃ. Vale vir eruditissime. XXVIII
 Martii, cIo Io xxx.

Tui nominis cultor

HUGO GROTIUS.

Cla-

EPISTOLÆ.

Clarissimo Viro

D. CASPARO BARLÆO,

cognato suo,

PETRVS CVNÆVS

S. D.

ORationem tuam, clarissime cognate, accepi eo ipso die, quo novissimas ad te scripseram literas. Sed epistola tua, quam ei adjunxeras, triduo ante exarata erat. Legi omnia, perpendi, probavi. Argumenti elegantia, & rerum accurata tractatio longe famam, quæ ad aures meas pervenerat, superarunt. Et pro hoc igitur munere obstrictus etiam tibi sum, & gratias ago. De uxoris tuæ valetudine intelligere cupimus. Negotium illud, quod Magistratui Amsteldamensi cum Senatu Ecclesiastico intercesserat, bene recteque, & pro dignitate reipublicæ vestræ finitum esse, vehementer gaudeo. Academia nostra motibus non omnino vacat. Et me jam quiescere non finit ratio mune-

E P I S T O L Æ.

muneris , quod præter exspectationem ac plane contra votum meum mihi delatum est. Ego, qui ante plures annos hoc honore delectabar , nunc eum ex animo averfor. Ea est rerum, quæ quotidie occurrunt, conditio. Qui has literas tibi tradet, Uytenbogardus est , Consulis Realii ex filia nepos , juvenis jurisprudentiæ studiis apprime excultus , cui prope diem nomen titulumque Iurisconsulti tribuemus. Eum sine literis meis abire nolui. Vale cognatorum carissime, cum lectissima conjugē liberisque. Lugduni Batavorum, 10 Februarii, 1632.

Viro clarissimo amicissimoque

D. CASPARO BARLÆO,
cognato suo ,

PETRVS CVNÆVS

S. D.

*Clarissime & amicissime cognatorum,
pro dissertatione tua in Machiavel-
lum gratias tibi ago , atque agunt etiam
amici,*

E P I S T O L Æ.

amici, quibus id munus tradi voluisti. Omnes ita judicant, ut res est, præstare multis aliorum prolixis commentationibus scriptum hoc tuum, in quo efficacissimis solidissimisque argumentis, & summa dictionis elegantia exsecutus es quidquid tractari potuit in hoc genere. Bene de seculo meritus es, qui hoc tempore, cum sub religionis & boni publici obtentu religio virtusque pene omnis conculcatur, tætros hos mores insectatus es. In qua profecto re illud præcipuæ tuæ felicitatis erit, quod etiam illi ipsi, quos scribis Machiavelli &c, institutum tuum palam laudabunt vel contra animi sui sententiam. Quod te humaniter à me exceptum esse ais, si ad animum meum refers, bene est. Sin cætera spectes, ideo impensas nullas feci, ut scires qua lege velim hospitio tuo uti cum ad te venero. Neque aliter constare hanc rationem debere puto inter eos, qui sunt adfectu conjunctissimi. Vale, Vir amicissime, cum uxore liberisque, quibus plurimam salutem adscribimus omnis. Lugduni Batavorum, 12 April. 1633.

Cla-

E P I S T O L Æ.

Clarissimo Viro

D. CASPARO BARLÆO,

cognato suo,

P E T R V S C V N Æ V S

S. D.

COgnatorum amicissime & clarissime, homiliam tuam in diem natalem Dei Dominique nostri Iesu Christi, summa & pietate & dictionis atque sententiarum elegantia scriptam esse judicant mecum omnes amici tui, atque inter hos apprime ii, quibus exemplaria tradi hic voluisti. Quid illic dignum occurrat reprehensione vel severissimi animadversoris, nemo quisquam, quod sciam, reperit. Scripta vero ea, quæ nuper in te prodierunt, sic optime & re & factis confutari credunt, si per silentium isthæc transmiseris, quæ modeste spreto cito exolescunt. Ille ipse patientiæ Christianæ magister, cujus cunabula prædicavisti, documento tibi sit, ὅς τοι δοξάμεν & ὅτι ἀνιελαιοδός. Certe quo-

E P I S T O L Æ.

quoniam nullam ejus rei mentionem in literis tuis fecisti, visus mihi es magno animo totum hoc, quidquid est, aspernari. Epigramma istud, quod de accessione celsioris istius tituli condidisti, dignum omnino & benevolentia Christianissimi regis, & ingentibus Principis nostri Auriaci virtutibus est. Deum optimum maximum rogo, ut, quemadmodum facile apud nos incrementum capiunt potestatis & honorum nomina, ita porro in majus meliusque efflorescat reipublicæ nostræ stabilitas. Vale, vir amicissime, & cum liberis tuis novum hunc annum multoque insequentes bene ac feliciter exige. Lugduni Batavorum 19 Januarii 1637. Cl. V. D. Vossium meis verbis saluta. Iterum vale.

C A S P A R I B A R L Æ O,

H V G O G R O T I V S

S. P. D.

Legi cum voluptate maxima, poëtarum, oratorum, philosophorum clarissime,

E P I S T O L Æ.

sime, Mediceam hospitem, opus & tua eloquentia, & ejus quæ celebratur majestate dignum. Simul, neque minore cum gaudio, cognovi ejus urbis, cui & respublica plurimum & ego non parum debeo, crescentem indies magnitudinem, quam servet augeatque Regum, Reginarum, civitatum summus arbiter. Delphinus, cujus augustum nomen felicem facit libri tui clausulam, nutrices non lassat tantum sed & lacerat. Caveant vicini sibi à tam matura rapacitate. Ejus interim avia generorum terras perambulat, magno fortunæ, nihil à suo jure excipientis, documento. At tu

Das solatia grandibus sepulchris.

Sepulchra dico, Laberiano illo sensu:

Sepulchri similis, nil nisi nomen retineo.

*Relinquat te intactum ventosa illa Dea, & ut superba est, præteriens plana, in montes potius fulminet. Hoc tibi precor: te vero, ut sepe tua, id est, longe optima, dono accipiamus, legamus, laudemus. Lutetiæ
XXVII Augusti Clō Io C XXXIX.*

CON-

C O N T E N T A

H O C

L I B R O.

E Pistolæ H. Grotii & P. Cunæi, quibus de nonnullis C. Barlæi Orationibus iudicium ferunt.	
Mercator Sapiens, sive Oratio de conjungendis Sapientiæ & Mercaturæ studiis.	pag. 1
Oratio de Bono Principe, adversus Machiavel- lum.	28
Oratio de Ente Rationis festiva.	52
Oratio de Re festiva.	73
Oratio de Animæ humanæ admirandis.	96
Oratio de Cœli admirandis.	126
Oratio de Recepta Breda.	164
Oratio sive Homilia de Præsepi Christi.	202
Oratio sive Homilia de Cruce Christi.	243
Oratio Panegyrica ad ILL. Principem Frederi- cum Henricum, cum Gelriæ, Hollandiæ, Zelan- diæ, Ultrajecti &c. Gubernator crearetur.	289
Oratio Panegyrica ad eundem Principem, cum Sylvam Ducis Vesaliamque expugnasset.	304
Oratio Tribunorum in castris ad Auriacum, le- genda post	pag. 319
Oratio de Victa Hispanorum Classe in Freto Bri- tannico.	322
Oratio in Adventum Serenissimæ Magnæ Britan- niæ Reginæ Henricæ Mariæ.	361
Oratio Consolatoria ad N. Dominum Cornelium vander Myle, &c. super obitu Filii.	375
Oratio Consolatoria ad N. virum Ioachimum Vico- fortium super obitu parentis.	383
Oratio nuptialis in nuptias N. viri D. Adriani vander Myle, &c.	387
	Oratio

Contenta hoc Libro.

*Oratio nuptialis, qua Philosophia omnis Nuptiis
applicatur.* 393

*Medicea Hospes, sive narratio adventus Mariæ
de Medicis Galliarum Regina in Amsteloda-
mensium urbem.* 427

*Methodus Studiorum præscripta Ducibus Mega-
politans.* 488

*Methodus morum præscripta Ducibus Lunabur-
gensibus.* 507

CASPARIS BARLÆI
MERCATOR SAPIENS,
SIVE

Oratio de coniungendis Sapientiæ
& Mercaturæ studiis ,

In Illustris Amstelodamensium
Gymnasii Inaugurationem.

*Amplissime D. PRÆTOR, Magnifici spe-
ctatissimique CONSVLES & SCA-
BINI, SENATORES Gravissimi,
SYNDICI Prudentissimi, Curatores Di-
gnissimi, Pastores Ecclesiarum Vigilantissi-
mi, Doctores, Magistri & Scholarum Re-
ctores Doctissimi, Cives, Mercatores Huma-
nissimi, Iuvenes Studiosissimi, & quotquot
frequentes ad hanc Panegyrim confluxistis :*

Voties urbem hanc vestram,
jam quoque meam, intueor,
A. O. & oculos per ejusdem
decora omnia & ornamenta
circumfero ; pendeo animi,
quid primum in ea, quid se-
cundum, quid postremum mi-
rari debeam. Hic me sacra Deo templa, tot af-
flictæ paupertatis angusta receptacula, turrets &
minantes in cœlum Phari ; illic injecta flumini-
bus repagula & cataractæ ; alibi mercantium
angustæ porticus, tot ubique pontium fornices
A &

& laquearia spectantem tenent. Est, ubi mercium peregrè ad vectarum stupendam vim, ubi navium multitudinem ac robur, ubi portus capacissimos, ubi circumfusas urbi classium stationes attonitus adspectem. Amplitudinem ejus si oculis metiri velim, avocat me ædificiorum splendor. cum in splendore hæreo, interturbat civium frequentia. cum hanc attentius considero, in tanta multitudine, Rectorum prudentiam, legum reverentiam, subditorum obsequia, modestiam, & quod caput rei est, ordinem suspicio. Nec illud leve puto, in eam me civitatem translatum cerni, quæ stagnis paludibusque undique innatat, ubi tantorum operum molem portant ligna, librant silvæ, & florentissimum totius Europæ Emporium suffulciunt putrescentes pini. Ut prorsus in ejus magnitudine constituenda natura & labor, virtus & fortuna, tellus Oceanusque contendisse videantur. Quæ quidem omnia, quanquam eximia, sumtuosa, admiranda sint, famamque opulentissimæ urbis domi forisque differant: minora tamen putanda sunt isto Amplissimi Senatus Consulunque instituto, quo nova ac insolita huic loco ratione, à Sapientiæ & literarum studiis, earumque publica professione, novum Reipublicæ suæ decus hoc die affectare incipiunt. Utique placuit Viris gravissimis ac prudentissimis, ut quæ Mercurii hætenus fuit sedes, ac Pluti domicilium, jam Palladis quoque ac Phœbi sacrarium audiat; opum splendorem doctrinæ radiis illustret, divitiasque tum demum rectè æstimare discat, cum earum ulum è Philosophorum monumentis hauserit. Et profectò conveniens erat, urbem illam, quæ opum fama orbem universum replet, tandem de

de immortalitatis præfidiis cogitare. conveniens erat, cives mercimoniis intentos filios in spem majorem educare, ut quas fluxas possident opes, optimarum artium scientia & nominis perennitate solentur, quarum illa vivis eripi nequit, hæc ne mortuis quidem potest. Nec illustrius quicquam ac gloriosius, quam eos ipsos populos, quos emundi vendundique amor ex omni terrarum parte huc excire solet, ad literarum quoque mercatum proficisci, nec tabernas solum & mercium promptuaria, verum Musarum etiam penetralia frequentare, & aures à forensi strepitu fessas suavissimo earum alloquio recreare. Atque hujus quidem laudatissimæ rei cum initium faciat præsens hic dies, ex prisco Scholarum more quædam præfabor, & Minervam, illam Sapientiæ Deam, inter arma ac Martis strepitus, inter libertatis nostræ discrimina, & reciprocos bellorum æstus huic Reip. æternum consecrabo. Quamobrem istiusmodi mihi argumentum delegi, quod loci hujus ac civium genio, & opulentissimi Emporii studiis aptum esse putavi; piscatores illos imitatus, qui hamo appendere solent illicem ac lenocinantem escam. Equidem ita semper statui, operosè illos ineptire, qui in foro Lapitharum pugnas recitant, in castris Dialecticum torquent enthymema, in sacris regnorum imperiorumque momenta exaggerant, in mensis super Hecubæ aut Andromaches fato singultiunt, in Scholis iis exercitationibus fatigant adolescentulos, de quibus ad Senatum referri expediat: Ideoque præter rem me facturum putavi, Si apud mercatores, apud lucri avidam gentem, inter pecuniarum tinnitus, in urbe quæstui dedita, de aliis rebus, quam de mercatura,

lucro, opibusque differuero: non ut eos mercari doceam, sed sapienter; non ut lucrandi artes præscribam, quas ingenue fateor me ignorare, sed ut optimas vobiscum probem; non ut opum studia damnem, sed rectæ rationis sufflamine coërceam. Illud ostendam: Optimum esse Mercaturæ cum Sapientiæ ac litterarum studiis commercium, nec augendæ rei curam mentis contemplationibus, nec has illi obesse, verum optimis rationibus inter se conspirare, mercandi & philosophandi facultatem, ut tanto mihi felicius sit futurus mercator, quanto philosophari poterit luculentius. Audivêre de rebus suis differentes Philosophos Athenæ, legistatores Lacedæmon, censores Roma. Nec grave erit, opinor, Amstelodamensium populo, si de mercatorum excellentia, virtutibus & officio differentem audiat, minorum licet gentium, Peripateticum. Quod dum ago, A. O. animum mihi ab hac ipsa, de qua loquar, pecuniarum curâ paulisper vacuum commodate.

Vetus admodum res est mercari. sed & sapere. ut nesciam, an à Sapientia profectam esse mercaturam, an ab hac Sapientiam fluxisse, statuere debeam. Illud certum, mutuam semper operam hæc studia præstitisse, cum sine mercium permutatione humanis necessitatibus consuli non posse Sapientes crediderunt, & per eandem rursus magnis incrementis ad prudentiam iri in confesso sit. Quippe erectius mercantibus ingenium est, & dum dolo circumveniri impensè cavent, sapientiam in consilium advocant. Acuit curas lucris spes, spem utilitas, utilitatem commendat indigentia, quæ per varios usus exercitatissima artem fecit non uno modo rem faciendi. Hinc arbitror à veteribus emun-

emundis vendundisque mercimoniis præfici, non iracundum Martem, non lascivientem Venerem, non socordem Lunam, non ridiculum Vulcanum: sed ingeniosissimum Deorum Mercurium, illum sapientiæ ac eloquentiæ autorem. Nempe ut doceant, & sapientia & facundia opus esse mercantibus; illâ, ut quæstum honestum à turpi discernere possint; hac, ut verborum lenocinio commendent eas merces, quas extrudere satagunt. Quam ob causam eisdem Gallum affingunt, vigilantia symbolum; ut doceant matutinum esse debere mercatorem & vigilem, in omnes occasiones intentum, ut rem faciat. Dudum est, quod in Sticho exclamaverit Plautus: Quam benè re gesta salvus convertor domum, Neptuno grates habeo & tempestatibus, simul Mercurio, qui me in mercimoniis juvit, lucrisque quadruplicavit rem meam. Antiquitatem certè & primos mercaturæ natales non aliunde rectius, quam ex literarum monumentis ac sapientum libris investigates. Docent illi, primis seculis, cum naturæ opibus census omnes constarent, intra pecora agrosque illam constitisse, primosque mercatores agricolas & pastores fuisse. Docent illi, decantatam illam in Scholis Philosophorum justitiæ commutativæ appellationem, à negotiatoribus profectam, ut jam ipsius Philosophiæ moralis partem conficiat, hæc ipsa, de qua loquor, facultas. Aristoteles in iis libris, quibus politicum format, de mercatoribus præcepta tradit; ut ostendat, ad sapientis etiam perfectionem facere, has artes nosse. Et divinus ille Plato, ubi de constituendâ Republicâ laborat, mercatores in eam adscisci vult, non eos solum, qui res corporeas precio emunt & vendunt: sed &

A 3

illos,

illos, qui animi cultum, scientias, artesque honesta mercede aliis divendunt. Quin & Platone antiquior Pythagoras, totum mercatum in tria hominum genera distinxit, quorum alii prodiissent ut venderent, alii ut emerent, quod utrumque genus dicebat sollicitum esse, ac proinde minus felix: alios non ob aliud venire in forum, quam ut spectatores agant, quos ille solos felices esse perhibebat, quod vacui curis gratuita voluptate fruerentur. Homerus, quo homine Græcorum nemo plura novit, nemo, quæ ad usum faciunt, copiosius docuit, tantum mercaturæ pretium esse credidit, ut ipsam Pallada sapientiæ Deam, quasi alio habitu non posset, mercatoris induerit. Vbi enim Telemachum alloquitur, & se Mentem fingit, suaviter ait Pallas, se maria fulcare, ut ferrum, quod navibus vehebat, ære Temesino permutaret. En mercantem Pallada. Quin & ipse Panomphæus Iupiter, è cuius cerebro ortam fingunt Pallada, in celebri illa apud Lucianum vitarum auctione, universam Philosophorum turbam, vili satis pretio, distraxit. En mercatorem Iovem. Illud amplius constat, primam mercaturam, humanitatem & sapientiam, una cum mercibus per universum orbem circumduxisse. Solon, qui Athenis leges condidit, & plerique Græcorum illo commercio suas res tulerunt ad externos, ac vicissim fecere, ut exotica sui cives viderent. Plutarchus cum vitam sapientissimi huius Solonis enarrat, eo, inquit, tempore mercatura gloriosa erat, cuius opera cum Barbaris consuetudo, cum Regibus amicitia contrahantur. Quare tanto Spartanos, sapientem alioquin populum, à vera Sapientia longius abfuisse arbitror, quanto iniquiores mercantibus lucra

cra prohibuerunt. De Gallis scribit disertissimus Cæsar, eos Mercurium maximè coluisse, utpote artium omnium inventorem, viarum atque itinerum ducem, quem ad quæstum pecuniæ, mercaturasque vim maximam habere arbitrabantur. Et quam familiare fuerit Romanis, sapientissimo alioquin populo, pecunias locare, æs alienum contrahere, versuris faciendis luculenti patrimonii naufragium facere, docet erudita illa Satyrâ Flaccus, in qua sub persona Mercurialis Damasippi illos sui seculi taxat negotiatores, qui postquam, ad medium Ianum, rem fregissent, & magni instar Biantis Priene sua nudi egrederentur, fero ad philosophiam se conferebant. Ex quibus colligo, summos doctrinæ ac Sapientiæ procures, uti aliarum omnium artium, ita & mercaturæ ac Philosophiæ commune vinculum agnovisse, & de his ipsis, quas tractamus rebus, serio verba fecisse.

Sed propius libet mercantium virtutes expendere, & depromptis è Philosophia gravibus præceptis ostendere, quam & illorum vitiis mederi possit Sapientia. Ac primum illud mercatorem attendere monet Sapiens, ne nimium appetat. Id enim egit rerum natura, ut ad benè vivendum non magno apparatu opus esset. Qui immodicas opes sectantur, immodicis sæpè excidunt, & dum omnem felicitatis suæ spem pelago ac ventis credunt, avaritiam paupertate ac ignominia mulctant. atque ita dum alios sua luxuria, alios ambitio præcipitat, hos incon-sulta ac Prudentiæ monitis destituta lucri cupiditas. Nihil refert, quantum in ærariis jaceat, si non quæsitæ, sed quærenda semper computamus. Non enim qui plus habet, sed qui minus cupit, dives est. nec pauper, qui minus habet, sed

sed qui nimis cupit. Infinitum est, quod petit, qui plus petit, quam quod deest. Cleanthes philosophus rogatus, qui dives evadere posset, cordatè respondit, si cupiditatum fuerit inops. Alia atque alia desiderantibus, desunt hæc ipsa, & inter magna vota inopes sunt, qui dum Orientem pariter ac Occidentem animo devorant, eam beatitudinem sibi fingunt, quam assequuntur nunquam. Philosophus animum hominis divitem appellat, non oculos, qui quantumvis pleni sint, dummodo pecuniæ cupiditate laboret animus, pauper es. Divitiæ ex copia æstimari solent, at copiam non aliunde rectius, quam ex rerum satietate colligas, quam quoniam non assequitur, qui plura appetit, nunquam omnino futurus est dives. Fingite aliqui ex magno auri acervo vivendum sumtuosè, tectis laqueatis, veste superba, famulis decem, supellectile ad invidiam exquisita; alteri illa contentienti ad sumrum sufficere sestertia centum: uter dives censendus? ille qui vanæ cupiditatis mancipium semper eget? an alter, qui contracto cupidine abundanti similior est? Nec enim censum æstimatione, sed victu ac cultu æstimandum sapientes prodiderunt. Nec plura possidet, qui pluribus ad se suosque tuendum eget, quam qui paucissimis. Mecum sentit mascula & severa Stoicorum schola, qui quotquot cœlo & terra frui datum, divites pronuntiabant. nec quicquam tam angusti & parvi esse animi, quam eas res minus amare non posse, ad quas hominum vulgus inflammatum aviditate rapitur. At Peripatetici, familiares nostri, quibus nihil est uberius, nihil eruditius, nihil gravius, uti pecunias aliaque vitæ huius præsidia minime fastidiunt, ita eorum omnium

nium amorem mediocritate definiunt. nec immerito disputant; utrum expediat aliquem plurimum esse bonorum dominum, quam custos esse possit.

Illud præterea mercatorem nostrum didicisse gaudet Philosophus, quod cum opibus abundet, mores suos iidem non tradat, nec cum Cræsos vicerit, Numina esse definat. Caducum hoc omne & mobile esse ducit, quod possidet, nec tam virtutis atque ingenii, quam fortunæ ac temporum esse munera. Noverat hoc quoque Lacon iste, qui cuidam Lampen Æginetam efferenti, ac felicem prædicanti, quod prædives videretur, nihil se morari, inquit, felicitatem è funibus pendentem. Sapientia divitiis pro ratione, non pro libidine uti monet. Sapientia minores animos gerere vult, quotquot fortunæ præiudicio majores habentur. Nec enim vitiorum adminicula esse debent pecuniæ, aut in Creatoris sui dedecus, sed gloriam; neque in proximi perniciem, sed commoda ac salutem conferri. Sapientia opulentos non fastidit, sed exosculatur unicè. illos nempe, qui locupletes sunt sine ullius injuria, magnifici sine luxu, liberales sine ostentatione, graves sine morositate, religiosi sine superstitione. Erectæ & bonæ mentis mercator, (inter quales hic loquor, inter quales hic vivo) sicut vitiosas merces à probis, ita virtutes à vitiis distinguit, & quot dominum numerat talenta, totidem virtutum officia sibi præscribit. Cum nummos suos attentius intuetur, fingit uni insculptam pietatem, alteri candorem, alteri fidem, alteri prudentiam, alteri liberalitatem, & in ipsis malorum irritamentis imagines honesti concipit. Ut cum totos pecuniarum acervos seponit, totum quoque virtu-

tum chorum seposuisse videatur. Quo ergo copiosius aurum possidet, eò minus peccat: quo fulgidius aurum possidet, eò humilior esse amat: quanto lucratur sæpius, tanto in munifici Dei laudes reflectitur crebrius; quanto lucratur rarius, tanto providentiæ divinæ causas suspicit religiosius. Quod si rationes turbaverit scriba, foro cesserit debitor, aut preciosam mercium saburram sorpserit mare, facile à Philosophia solatium petet, qui præter virtutem reliqua minus æstimare didicerit: qui vitæ subsidia modo his, modo illis liberaliore manu applicari, & iisdem pene, quibus mare, æstibus adfluere & refluxu attentius perpendet. Quamobrem, qui, rebus nonnihil accisis, animum prorsus despondent, Deos nescio quos increpant, jam in cœlum, jam in mare convitia jaculantur, sapientes non sunt. A Philosophis quippe accipient: Nihil viro bono præstandum, præter culpam: Divitem sat esse, qui, cum vel omnia desint, sibi non deest: nec desperandum illi, qui rerum omnium egenus omnia bona in spe habet: Orbem singularium esse, & per vices possideri, hunc bonorum ejus parte excuti, ut reponatur alteri. Nec dubium est, quin major sit futura materies, animum firmandi in paupertate, quam divitiis, cum in hac summa vis virtutis sit, non inclinari, nec deprimi. Quare divitias non minus absentes, quam præsentis parvi faciet, quia nec advenientes eas sentiet immoderatus, nec recedentes. Terras omnes suas putabit, etiam cum nullas habebit, & quas habet, tanquam quæ aliorum esse possunt, non respuet, sed amabit segnius. Paradoxa vobis loqui videor. Nec diffiteor. Verum hæc Aristippi, hæc Socratis sapientia fuit. Ita Zeno, Cleanthes,

thes, Crates, Chrysippus, Epictetus sentire, ita loqui amavere. Etiam hoc in mercantibus laudabile & prædicandum quàm maximè, quod ingenti lucro aucti secum & cum Paupertate dividant, & ex aurea messe spicilegium aliquod egentibus indulgeant. Habet, non dicam Fortuna, sed benignior Deus, suas rationes, & inter alias hanc quoque, ut quibus favit liberalius, alios pari liberalitate sublevent. Non dedit danti, quicquid accedit homini, & cum hominem esse commune sit diviti & pauperi, humanum quoque est, huic nihil deesse, sine quo homo esse non potest. Dedit Deus, ut quod dedit, per eos reciperet, quibus minus dedit. Dedit, ut exemplo suo ad piam magnificentiam invitaret, qui sine exemplis boni esse nequeunt. Dedit, ut qui gratis dare nesciunt, præmium expectent ab eo, qui solus sine spe præmii dare potest.

Iam verò in Emptione & Venditione quanti est, nihil utile putare, quod non simul honestum sit, nec privatis commodis postponere recti conscientiam. quantum est, etiam si fraus occultior sit, non fallere velle, vel sui danno in contractibus sincerum ac veracem esse. Ac de his summa religione in Officiorum libris disputat Cicero, ac admirabilem virtutis speciem ob oculos ponens, ab omni furo alienas esse vult negotiationes, rigideque urget illas veteris ævi sanctissimas formulas: Inter bonos benè agier oportet: Omnia ex æquo & bono metienda; & fide bona. Quin eos conscientiae casus excutit, homo à veri Dei cognitione alienissimus, quos nos flocci-pendimus, & in contrahendo propius honestatis momenta expendit, quàm qui illustri Christianorum titulo gloriamur.

mur. Nihil illi, nihil Panætio ac Antipatro, priscis Philosophis, utile visum, quod non simul honestum esset, nihil honestum, quod non etiam utile. quæ quanquam philosophantium cogitatione distrahi possint, in vitam tamen communi perniciosissimè divelluntur. Si enim ad virtutem, aut virtutis actionem nati sumus, omnino sequitur, illud ipsum, quod honestum est, summum bonum esse, & cum summi boni ratio nullum in se bonum desiderari patiatur, etiam utile in se includat necesse est. Accedit, quod, cum utilitas res secundum naturam sit, vitium omne naturæ hominis & rectæ rationi adversum; nec inhonestum cum utili, neque honestum cum inutili stare queant.

Et profectò nulla exitialis opinio in vitam hominum irrepsit, quam quæ honestum ab utili distraxit. Vnde enim malæ fidei contractus, falsi testes, illicita fenora, versuræ, æruscandi artes, monetæ arrosiones, nisi quod dum mercamur, emolumenta in mercibus intuemur, at quod in iis improbum, quod injustum, quod fallax, non videmus. Ille in Philosophia nostra multum se profecisse sciat mercator, qui si vel homines injuriam celare possit, aut proposita immunitate injustus, facinorosus, veterator, malitiosus esse, nullius tamen compendii spe à virtute recedit. Sed liber ex veterum sententia rigidius mercari. Iudicat idem Cicero, injuste improbeque illum facturum, qui, ut pluris vendat, quicquam eorum, quæ ipse noverit, emtorem celabit. Marci Catonis sententia fuit: Qui in vendando vitium scisset, & non pronuntiasset, emtori damnum præstare oportere. Volunt ergo, ut exemplo rem illustremus, ædes vitiosas, male materiatas, ruinosas, vel pestis contagio afflatas, igno-

ignorantibus hæc ipsa locari aut vendi non debere. Loquar clarius: Si è Galliis vir bonus in hanc urbem magnum frumenti numerum advexerit, idque in summa annonæ caritate, si idem sciat plures mercatores è Galliis solvisse navibus frumento onustis, quærunt Sapientes, dicturusne id sit civibus Amstelodamensibus, an silentio suum quam plurimo venditurus? Negabit dicturum Diogenes Babylonius, magnus alioquin & gravis Stoicus, cum qui filet suum vendat, sine insidiis agat, nulli injuriam faciat, quia jure civili illud dicere non constringitur. Affirmabit contra Cicero, cum Antipatro philosopho acutissimo, celandum hoc non esse, cum ea lege natus sis, ne publicæ salutis officias, & ut homo de hominibus, civis de concivi benè merearis. Quod si illos improbat Cicero, qui reticent dicenda, quid sentire eundem æstimates de iis, qui in vendendo orationis adhibent vanitatem? Equidem, cum hominis, ad summi Dei imaginem conditi, majestatem nihil magis deceat, quam veracitas, nec simulabit, nec dissimulabit vir bonus quicquam, vel ut emat melius, vel ut vendat. Ethnici hominis oraculum est: Non licitatore venditor, nec qui contra licitatur, eintor apponet: uterque, si ad eloquendum venerit, non plus, quam semel, eloquetur. Intelligitis, opinor, non vobis solum, sed etiam præcis Quiritibus placuisse sinceritatem, simplicitatem, candorem; displicuisse astus & fraudes. Et quanquam constet, hæc ipsa vulgo minus turpia haberi; ideoque nec legibus, nec jure civili prohiberi; tamen mecum creditis, naturæ lege sancitum esse, nihil insidiosè, nihil simulatè, nihil fallaciter agendum. Quàm verò illa sunt apud Cice-

ronem subtiliter & ad admirationem honesta, cum negat, Sapienti fas esse, in naufragio homini tabulam eripere, cui semel adhæsit: cum adulterinos nummos, quos imprudens accepit, negat sapientem, cum id rescierit, soluturum pro bonis: cum ei, qui aurum vendit, putans esse orichalcum, indicare vult virum bonum, aurum illud esse, ne denario emat, quod sit mille denarium: cum promissa servanda esse negat, quæ non sunt iis utilia, quibus promissimus. Breviter, cum omnium mercantium & in vita civili honestè versantium, unam hanc vult esse regulam, ut aut illud, quod utile videtur, inhonestum non sit: aut si inhonestum est, ne videatur esse utile. Erasmus Roterodamus, immortale Bataviæ nostræ decus, ad hanc Ciceronis hominis Ethnici in contractibus sanctioniam, usque adeo stupet, ut parùm absit, quin inter Cœlites & beatorum animas Cicero- nem locet. In Præfatione siquidem in Tusculanas quæstiones, in hæc verba prorumpit: *Quid aliis accidat, nescio. me legentem sic afficere solet M. Tullius, præsertim ubi de benè vivendo disserit, ut dubitare non possim, quin illud pectus, unde ista prodierunt, aliqua divinitas occuparit. Atque hoc quidem meum iudicium mihi magis blanditur, quoties animo reputo, quàm immensa sit, quàmque inestimabilis æterni Numinis benignitas, quam quidam ex ingenio suo nimis in angustum contrahere conantur. Vbi nunc sit anima Ciceronis (verba Erasmi sunt) fortasse non est humani iudicii pronunciare. Me certè (Erasmi verba loquor, non mea) non admodum, adversum habituri sunt in ferendis calculis, qui sperant illum apud Superos beatam vitam agere. Hæc Erasmus. Non ego. Verum relicto Cicerone,*
&

& qui Ciceronem penè apothefi donavit, Erasmo, pergam Sapientiæ monitis mercatorem componere. Ab hac audiet: Non esse temere spondendum, cum noxa præsto fit: fidentum esse, sed videndum cui: non omnia emenda esse, ne necesse sit mox cum Castore omnia vendere: cavendas esse fenerationes in perniciem publicæ societatis comparatas. Monet eadem, cauti uti simus in nominibus & syngraphis faciendis. Quamvis enim in tabulis addas mille cautiones, & juris laqueos, quibus debitor constrictus teneatur, omnia tamen eludet versutissimus Damasippus. Fiet aper, modo avis, modo saxum, &, cum volet, arbor, & in jus vocatus alienis maxillis ridebit. Et cujus quæso est disputare? Vtrum magnatibus & nobilibus sit permissum mercari; Philosophi. utrum liceat ex pecuniis usuram perere; Philosophi. utrum fas sit carius quicquam vendere, quam emisti; Philosophi. Quis de tota mercatura præcepta tradit, quis sordidam ab opulenta, tenuem à copiosa distinguit? quis depromtis ex jure naturali, gentium, civili præceptis eam universam ordinat? Politicus est. At hunc universæ Philosophiæ principem & architectona vocat Aristoteles. Quis mercantibus non minus, quam Jurisconsultis, sua principia largitur, Honestè esse vivendum, alterum non lædendum, suum cuique tribuendum: Ethicus est. Quis docet, in commutationibus vel rerum cum rebus, vel rerum cum pecuniis, vel pecuniæ cum pecuniis rei familiaris habendam esse rationem? quis familias exhaurire, nomina facere, rem fidemque consumere vetat? Oeconomicus est. Aristoteles, quo viro nemo philosophatus est sanius, Prudentiæ civilis administras comi-

comitesque facit, Experientiam, Memoriam, Solertiam, Ingenium, Sententiam & Consilium. At hæ ipsissimæ sunt mercaturæ partes & officia. Experientia quando & quatenus & ubi mercandum docet. Memoria debiti creditique rationes in numerato habet. Ingenium de rebus mercibusque rectè judicat. Solertia ea media excogitat lucrandi, quæ à verfutia, & pravis artibus absunt. Consilium mercaturam universam moderatur & regit. Sententia prudentiorum facta & judicia in commutandis mercibus respicere monet, ne, dum soli sapere nobis videmur, fortunæ naufragium debeamus. Audivistis ergo, quam se cum morali Philosopho maritet mercatura. Paucula ex Speculativa Philosophia petamus, ne hanc quoque se fastidire dicat operosus negotiator.

Proprium mercantium est, commutare sedes, & facili mobilitate per omnes terrarum plagas diffundere insatiabilem animum: ire, quod fertilis alicujus oræ, & in majus laudatæ fama evocat. Nihil tam immansuetum hospitio, horridum situ, cœli natura intemperatum, quod non aliqua lucrispe patria abducat. At horum omnium locorum situs, vias, maris vada, promontoria, portus, quatenus cavendi, quatenus subeundi, nosse oportet. Quæ quidem omnia ex Geographia nostra peti possunt. Qui verò singularum regionum sint proventus, commoda, messes, ex physicorum quoque monumentis & rerum naturalium scriptoribus habemus. Docent hi Indiam ebur, Sabæos thura, Persas sericum, Moluccanos aromata, aurum argentumq; Americanos, Chalybes ferrum, æs Suecos, stannum Britannos sufficere. Cumque expediat, ea ipsa, quæ emit aut precio æstimat, nosse

nosse eminentem, de rerum naturis, metallis, arboribus, plantis, aromatibus, animalibus, piscibus, avibus differentes audiat Physicos, Aristotelem, Theophrastum, Oppianum, Dioscoridem, Plinium & polyhistora Solinum. Quæ sita per mare Scythicum in Orientem via unde, nisi ex his ipsis scriptoribus non subobscurè colligitur? Vnus Plinii locus tantæ rei auspiciū, licet inauspicatum hætenus, fecit, tanto facinori anfas dedit. Vnde didiciūus Africam, etiam versus Austrum, superato Bonæ spei promontorio circumnavigari posse, & hinc in Arabiam, Ægyptum, Persas iri, nisi ex eodem Plinio & Strabone? Quid Columbo, Vespucioque, primis Americæ detectoribus, fiduciam fecit, ut relicto veteri orbe, novo exemplo, proras Occidenti obverterent? Aristotelis, Platonis & fortè etiam Senecæ loca in causa fuere. Præterea, ab Astrologis discet mercator, quæ anni tempestivitates quibus locis adeundis, aut cavendis convenient: ex cœlo non dierum solummodo incrementa & decrementa, sed & horarum in mari momenta deprehendet: ex Cynosyrâ, quàm Septentrioni, quàm oppositæ plagæ vicinior: ubi & quantum deflectat ab Arcto acus magnetica, & quibus regulis naturæ error corrigi possit. Et cum absque ventis, mari, æstu navigare negatum illi sit, utile fuerit, proprios regionum singularum ac partium maris ventos novisse. ut: Notum Adriatici maris arbitrum esse Boream Germanici, Gallici Circium, Calabriae littorum Iapyga, Atabulum Apuliæ, Athenarum Sciron paulum ab Argeste deflexum. de quibus in Meteorologicis disputat Aristoteles. utile fuerit novisse, quæ maria & quando procellosa, quæ scopulis infesta, quæ magis, quæ minus, quæ citius,

citius, quæ tardius, quæ nunquam æstuent, quam periculosa prætervectio promontorii australis Africae, quàm ex portu Sinarum in Iaponiam difficilis trajectus, quam infestæ navigantibus maris Balthici fauces, quantus in sinu Mexicano à continente aquarum refluxus. Illud quoque apud Philosophos reperire est, Oceanum perpetuo motu in occasum ferri, ideoque citius hunc Novum orbem adiri, quam illinc Veterem repeti. Est & ille motus in Scholis nostris decantatus, quo à Septentrione in Austrum mare movetur, qui in mari mediterraneo cernitur, ubi Mæotis per Bosphorum Cimmerium in Pontum Euxinum fluit, Euxinus per Bosphorum Thracium in Propontidem, Propontis per Hellespontum in Ægæum. Ut nihil dicam, de motu peculiari, qui in mari Adriatico ad oram Dalmatiæ, Istriæ, Illyridis, usque ad ultimos Venetorum recessus deprehenditur, ubi flexus in Meridiem maris impetus versus Flaminiam, postea nonnihil ad Orientem se torquet; planè ut in orbem, ex littorum, uti opinio est, appulsu, circumagi videatur. At ille maris fluxus & refluxus quotidianus, uti inter naturæ miracula est, ita solum philosophum differentem patitur. Amplius non ignorare quempiam vestrum opinor, quàm ex usu fiet vago mercatori, variis linguis loqui posse, & ad singularum gentium mores, vitæque instituta se componere. Ergò si Græcos adire volet, Cecropis ore ipsi loquendum: si Venetos, Hetruscos, Ligures, Hispanos, Gallos, Latinas voces addidicisse conducet. Si Arabas, Persas, Syros, Medos, Indos, totumque ferè Orientem lustrare animus erit, Arabum quam maximè sermonein sciri interest. Quæ omnia ex Scholis & ipsis Latinorum, Græcorum

rum, Arabum libris addisci in confesso est. Nec vivere profectò apud exteros potest mercator, nisi qui gentium se ritibus, moribusque accommodare noverit. Quamobrem consulendi erunt scriptores clarissimi, qui in Ægypto à fabis abstinentum esse doceant: in Arabia cum bacillo ambulandum; in Persia non accumbendum, nisi unctis: in Germania hospitum officiis adblandiendum: Græcos rerum novarum esse avidissimos: Hispanos graves & inquieto ingenio: Italos injuriarum tenaces: Gallos civiles blandosque: Anglos loviales: Pœnos perfidos: infideles Allobroges. quæ peregrinum mercatorem nescire, & pudori sæpe fuerit & dispendio.

Sed satis ostendisse mihi videor, quanta philosophantium & mercantium sit cognatio & societas, quamque ingens literarum & humaniorum artium in facienda mercatura momentum, cui tantum splendoris, dignitatis, ac pretii ab illis ipsis artibus accedit, quantum æterna caducis, animi bona terrestribus purgamentis potiora habentur. Restat, ut iis respondeam, qui, ut laudatissima cœpta fugillent, clamitant: Nihil Mercurio cum Pallade commune esse: strepitus istos forenses averfari Musas, fugere turbulentam urbem, & secessus suos amare ac soliloquia: hic de augendo solum peculio cogitari, nec patientes aures animi culturæ commodari. Quasi verò doctorum sermonibus magnas urbes illigari nefas sit, aut ludicros solummodo in iis sermones audire oporteat, aut rerum colloquia leviorum. Quibus in-præsentiarum hoc respondebo, perperam illos philosophari, qui doctrinæ studia arceri volunt ab Emporiis, ob hoc, quod negotiorum plena sint. cum non ob aliam causam iis locus hic esse debeat, quam
ut

ut aures à mercantium strepitu fessæ parumper
 requiescant, & immoderatioꝝ pecuniarum cura
 præclarissimarum rerum meditatione castige-
 tur. Quid, quod rectius in negotiis omnibus
 versari possit, qui erudito Musarum otio rectè
 uti noverit. Quin, & hoc contendo, cum ad opes
 eximias atque illustres accesserit litterarum lu-
 men, tum illud divinum quid ac singulare exi-
 stere. Sed pleni sunt omnes libri, plena exem-
 plorum vetustas, quibus ita statuisse illis tem-
 poribus sapientissimos viros constat; opulentis-
 simas quasque urbes scholis, doctoribus, biblio-
 thecis, aliisque sapientiæ instrumentis carere
 non posse. Athenæ, Achajæ metropolis, non
 mercantum solummodo concursu copioso, sed
 & eruditissimis hominibus, liberalissimisque
 studiis affluens fuit. Tarentum, Rhegium, Nea-
 polis, plane non opum solummodo, sed & Græ-
 carum artium, ac disciplinarum promptuaria
 fuere. Capua, Antiochia, non tam civium fre-
 quentia, classium robore, mercimoniisq; incla-
 ruere, quam iis artibus, quibus ætas puerilis ad
 humanitatem informari solet. Massiliam quoq;
 Narbonensis Galliaë maritimam urbem, lingua-
 rum artiumque studiis olim viguisse ex Strabo-
 ne & Tacito constat. Quin illa terrarum gen-
 tiumque Dea Roma, annon simul & de expu-
 gnando orbe & barbarie cogitare potuit? simul
 & exercitum ordinare, & dicendi leges scribe-
 re? simul & Dictatorem castris præficere, &
 Oratores pro rostris loquentes audire? ut male
 profecto mihi rationes subducere videantur,
 qui ob diversarum nationum frequentationes,
 disciplinarum ornamenta & omnem elegantem
 doctrinam à civitatibus arceri cupiunt. Quod si
 præsentia magis movent, Veneros spectate, in
 quorum

quorum amplissima urbe, publicæ facundia non mercatorum tumultus, non Adriatici maris fluctus, non ipse Leonis (quem insignibus ostentant) rugitus obstrepat. Lutetia Parisiorum, hominum multitudine fervet, tumultuatur, sordet. Nec tamen alienum putavit Carolus Magnus, & post hunc multis seculis Franciscus I, ingeniorum gloria regalis Soli majestatem irradiari: aut indecorum fore, si vendentium e- mentiumque litibus eruditæ Sorbonensium li- tes permiscerentur. In Vbiis Colonia, in Pan- noniis Vienna, in Bojohæmo Praga, in Vanda- lis Kostochium, ad Viadrum Francofurtum, ad Vistulam Gedanum, in Vasconibus Burdegala famæ celebritatem à negotiationibus pariter, & honestissimo Scholarum otio consecutæ sunt. Quod si ad antiquorum tempora recur- rere libeat, inter mercatores Solon fuit, gravis Atheniensium legislator, inter mercatores Tha- les fuit, idem è Sapientum numero; & Socra- tes, ille oraculo Apollinis sapientissimus. Quin & Plato (teste Plutarcho in vita Solonis) inter divinas animi meditationes, olei Venditione in Ægypto quæstum fecit. quorum autoritate tutus mercator, parum æstimare habebit, quæ in negotiatores acrius scripsere Gregorius, Chrysostomus, Augustinus & Cassiodorus.

Quæ cum ita sint, beatam hanc Amsteloda- mensium Rempub. puto, in qua jam mercato- ribus philosophari, & philosophis mercari con- cessum. Postquam enim summis prudentissi- misque rectoribus studium fuit, ornamenta omnia dignitatis & præsidia stabilitatis amplif- simæ urbi quærere, pomœria diducere, turres attollere, portus fodere, classibus disjunctissi- mas terras adire, adhæc Orienti primum, mox &

& Occidenti armis instare, & sub invictissimis Nassoviae gentis Principibus, una cum sociis urbibus, potentissimum hostem patriis finibus propulsare: tandem ad has quoque curas devoluti sunt, ut veram stabilemque gloriam huic loco à litterarum perennitate, ab ingeniorum cultura, & sapientiae præmiis vindicarent. ut quæ civitas orbis penè Univerſi est receptaculum, jam quoque eruditionis audiat, quæ totius penè Europæ commune est ærarium, prudentiæ thesauros recludat: quæ mercium omnigenarum est custos, disciplinarum ac ingenuarum etiam artium sit promptuarium. Habuit jam pridem multa, quæ mirati fuerunt advenæ: at nunc quod laudent. Obstupuerunt Germani, Britanni, Scoti, Cimbri, ad ædificiorum splendorem, navium in longum exporrectas stationes, spatiosam, potentem urbem, omnibus rebus, quas vel natura suppeditat, vel elaboravit ars affluentem. at nunc eandem præceptis institutisq; Philosophiæ & litterarum stabilitam sentient ipsi. Et erunt inter eos, qui posterius hoc prioribus præferent, cum illa fortunæ deberi videantur, at hoc omne consilii sit: illa annorum ac longioris ævi spoliū sint, hujus vero fructus istiusmodi, qui per omnium seculorum memoriam vigeant, quos posteritas venerabitur, quos ipsa æternitas semper intuebitur.

Quare, ut unde exorsa est, eo se convertat oratio mea, vos alloquar, Reip. hujus Rectores Amplissimi. Date manum & præsidium nascenti Scholæ, quæ vobis natales suos hodie consecrat. Defendite, imo producite, non tam eos, quos egregiis præmiis huc evocastis, quam optimas artes, sine quibus parum ornata, parum instructa, respublica aut fuit unquam, aut erit.

Martem

Martem vestra ope armatum vidimus, sensit Hispanus, navibus, auro, terris, etiam ubi terras esse non credidimus, exutus. Iam Minervam, illam eruditionis, humanitatis, sapientiæ Deam, intra portas vestras ac mœnia recipite, non ut bella gerat, sed ut de veterum eam bellis disserentem audiat: non ut regna urbesque evertat, sed quibus consiliis surgant cadantque, doceat: non ut res Romanorum ac Græcorum ipsa gerat, sed loquatur: non ut mercari cives vestros, sed sapere doceat. ut quæ loca adeunt, quibus ventis navigant, quod cœlum mutant, quos populos peregrè frequentant, quas merces emunt, qua fide, quo candore res augeri debeant propius ab eâ discant. Regum, Imperatorum, Principum laudatissimorum vestigiis insistitis. Bibliothecam, hoc est, tot eruditarum mentium commenta & lucubrationes, tot Sapientiæ, & veritatis doctores civibus vestris donastis. Iam insuper illos, qui vestris auspiciis, quod in iis libris solidum, erectum & frugiferum est, viva voce in animos diffundent. Gratias ergo vobis Reipublicæ hujus, Ecclesiæ, civium & modestissimæ Iuventutis nomine ago, qui, si bona sua norint, ratum habebunt, quod dixi: si non norint, discent propediem, quantum sit cum doctrinâ virtutem imbibisse.

Vos vero viri nobilissimi, spectatissimi, doctissimique, sive cives, sive advenæ estis, animis, linguis Illustri huic gymnasio favete. Erit hic, ubi perfuncti negotiis, animum componetis, ubi afflicti solatium petetis: ubi inopinato lucro aucti mentem temperabitis ab insolenti lætitia: ubi audaciæ in exponendis mercibus occurrabit prudens timor; timorem moderabitur fiducia, fiduciam scientia, scientiam recti conscientia.

scientia. Si patres estis, volupe mihi erit de liberis vestris benè mereri: si non estis, de vobis ipsis. Etenim in hoc nati sumus, in hoc educati, ad hoc vocati, ut ea, quæ didicimus, non nostra sint, sed & aliorum. Tum demum vos profecisse scitote, cum litteras, & earum Professores æstimare didiceritis. Hactenus fines possessionum propagare studuistis, in latifundiis totos lacus absorbuistis, trans Oceanum villicos misistis. nullibi non fluminum ripas ædificia vestra, villæ, prædia prætexunt. Iam discite maiorem & spatiosiore esse Sapientiam, quæ divina omnia & humana, præterita & futura, coelum, terras, maria complectitur. Preciosarum rerum pompam in domibus vestris explicatis, at preciosior Sapientiæ ac literarum supellex, in qua auro, argento, gemmisque omnibus plus fulgent virtutis & honesti præcepta, in qua hoc ad pretium facit, quod per fortunam non obvenit; quod sibi illam quisque debet, nec pravis artibus paratur. Cum mercium, quæ in hanc urbem advehuntur, molem, varietatemque conspiciatis, naturæ exiles particulae in conspectum veniunt. cum Philosophia occurret, simillimum toti naturæ spectaculum videbitis. Magnum vos aliquid præstitisse putatis, cum Gallias, Germaniam, Hispaniam, Africam, Indiam annis aliquot obivistis, & quidem itinere laboriosissimo, & tot periculis circumsepto. Philosophi animus hæc omnia coram videt, coram lustrat, omnia velocius, quam Sol ipse, obit, & obit quoties vult, discriminum omnium securus. Sed libet quærere ex vobis, ut vel invitis confessionem extorqueam, Annon Philosophiam expeteretis, si beneficiaria, si lucrosa, si utilis esset? affirmabitis opinor. At qui beneficiaria non sit, quæ rerum
omnium

omnium uberem scientiam suppeditat? qui lucrosa non sit, quæ menti lumen, voluntati sanctitatem, affectibus ordinem ac quietem largitur? Has opes cum possideat Sapiens, non minus opulentus est, quam vos, non minus splendidus, quam vos, non minus beatus, quàm vos. Et profecto si callidi rerum æstimatores, fundos, agros magno æstimant, quia his pignoribus minus noceri posse credunt, quanti putabitis æstimandam eruditionem, quæ nec incendio eripitur, nec naufragio absorbetur, & inter ipsas regnorum concussiones ac motus inconcussa manet.

Vos denique Adolescentes & Iuvenes, quotquot adestis, parentum vestrorum solatium & amor, Reip. hujus spes, erudita propago, eum quoque ad hanc rem animum conferte, qui egregiis exercitationibus erudiri, & bonæ mentis succo imbui cupiat. Tum magni eritis & sapientes, cum placere vobis cœperint Sapientiæ prisci ac priini inventores Plato & Aristoteles. quorum severa lectione non solum intellectum à fœdo ignorantia situ vindicabitis, verum etiam de hostibus vestris, ira, voluptate, libidine, audacia, ambitione, prodigalitate triumphabit, idque eo gloriosius, quo plus est sibi, quàm aliis imperasse. Ne vitam credite illam, quam ex aëre trahitis, sed quam ex studiis; nec splendidum putate auro vel argento circumfulgere, sed doctrinae luce. dum alii pecunias numerant & ad stateram expendunt, vos Sapientum verba & voces: dum alii æs, piper, linum, ponderant, vos philosophiæ momenta. dum alii peregrinantur, fluctibus jactantur aut latronum favitiam experiuntur, vos domi intellectum per illustrium scriptorum monumenta securi circumferte, & dum Morinorum spolia reperunt

audaces Neptuni filii, vos doctorum hominum commentationes, quas posteritatis esse voluerunt, in usus vestros, Dei inprimis gloriam, Patriæ ac Ecclesiæ salutem convertite.

D I X I.

P R E C A T I O
AD DEVM OPT. MAX.

præmissa Orationi.

OMnipotens, æterne Deus, pater Domini nostri Iesu Christi, rogamus Te supplices, ut hunc diem, quo Illustris hujus Scholæ natalem celebramus, S. T. Q. A. faustum, felicem ac salutarem esse velis. Stat coram Te supplex Respublica, & grande cœptum tuis auspiciis inchoat. Stat supplex Ecclesia, & cum sine te nihil possit, tanti operis incrementa à te solo poscit. Stat supplex civium ordo, & charissima sua pignora, clementiæ tuæ in terris deposita, in novo hoc Musarum sacrario ad virtutis & sapientiæ aram gloriæ tuæ ac cultui devovet. Stat supplex Juventus, & seminarii hujus futura seges studiorum suorum fructus nomini itidem tuo ac patriæ saluti consecrat. Da, clementissime Deus, ut civitas hac pomeriis amplissima, civibus frequentissima, commerciorum fama celebris, amplioris famæ pretium ex doctrinæ pretio reportet. Fac eam res divinas scire, qua humanas amat impensius. Fac eam res humanas scire, quam post divinas humana quoque scire interest. Fac divina scire, ut divina imitetur. Fac humana scire, ut divina preferat. Petat à Philosophia animi medicinam, quæ à lucro corpori delicias quærit. Petat à Philosophia curarum solatia, quæ in mercimoniis invenit sollicitudinum plena omnia. Tum vere opulentam se credat, non cum fluxa felicitatis præsidia ostentabit, sed sapientiæ ac eruditionis immobili peculio gloriabitur. Tu Deus per sapientiam urbem hanc constituisti: tot diversarum gentium homines per eandem in vitæ societatem convocasti, domici-
liis,

liis, conjugii ac lingua communione conjunxisti. Da, ut ejusdem Sapientia beneficio arctius coeat Reip. hujus compages, cives sapiant magis, vivant sanctius, pecunia, gloria & voluptatum amorem recta ratione moderentur, ut quibus totus mundus possessio est, discant vel hoc unum, paucissimis egere Sapientem. Hac prima sit eorum Sapientia, ut Te cognoscant verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Hac altera sit eorum Sapientia, ut cum opes peregrè, domi virtutes indagent, & unum hoc à se alienum putent, quicquid à virtute alienum fuerit. Hac summa eorum sit Sapientia, ut operum tuorum in hoc Natura theatro magnitudinem, varietatem, pulcritudinem contemplantur, & in iisdem bonitatis tuae, sapientiae, potentiae manifesta documenta suspiciant & venerentur. Amplissimos hujus Reip. rectores, Praetorem, Consules, Scabinos, Senatores, Curatores, intelligentia, & prudentia Spiritu instrue, ut concreditam sibi navem inter tot fluctus & Symphlegadas, quibus res humana jactantur, in publica salutis portum dirigant. Pastoribus Ecclesiarum, quotquot in hac urbe Christi nomen ex verbi tui praescripto profitentur, gratiam tuam largire, ut quod suadent pie, persuadeant potenter; quod docent sanctè, credatur religiosè; quae monent salubriter, praestentur salutariter. Divulsa Ecclesia tuae membra collige, ut quos distraxit opinionum diversitas, uniat potentior charitas. Civium animos amore mutuo colliga, & dissidiorum omnium causas longè ab hisce mœnibus abesse jube. Da, ut Merceniales haec tenus, jam Sapientiae candidati audiant; parci, sed cum elegantia; pecunia studiosi, sed sine detrimento melioris studii, hoc est, artium & virtutis. Schola hujus primordiis benedic, ne doctrina solum aut inanis scientia, sed & probitatis magistra & mater audiat. Adauge dona tua in nobis, ut dum juventutem erudire muneri nostri est, eam feliciter erudisse gratiae tuae imputemus. Adolescentium animos optimarum artium cupidine accende. Quibus pudor est nescire, discant tua opera. quibus pudor est peccare, in lege tua ambulent, & se pietate Tibi, obsequio parentibus, docilitate praceptoribus probent; ne desint aliquando, qui Remp. hanc prudentibus consiliis fulciant, Ecclesiam facundis vocibus doceant, Scholas denique salubribus pra-

*ceptis regant. Audi, exaudi nos per & propter filium tuum
Unigenitum Iesum Christum, qui tecum & Spiritu Sancto
vivit & regnat in aeternum verus Deus, Amen.*

Recitata fuit V. ID. IANUAR. 1632.

DISSERTATIO DE BONO PRINCIPE,

Adversus

N. MACHIAVELLI Florentini Scri-
ptoris suasorias, quas libris suis de
Principe. Rep. aliisque insparfit.

Ertur olim Euripidi dixisse Pla-
to: Ignoscendum sibi, quod ty-
rannidis laudatorem è sua Re-
pub. abegerit. Quamobrem nec
vitio vertendum opinor, si quis
non tyrannidis solum, sed & om-
nium ferè scelerum laudatorem, non è Republ.
sed animis hominum abigere allaboret. Inci-
dimus in sæva & infesta virtutibus tempora.
nec unius seculi est præmio & commodi spe
peccare. Affixit hoc malum togatam olim
civitatem, & hodie cum regnis orbem omnem
pervasit. Verum uti calamitatis humanæ pars
est, Principes, & quotquot Rerump. cura su-
perior populo secrevit, adhibito ingenio &
arte quadam peccare: ita illud omnium miser-
rimum, cum memoria vocem quoque ami-
fisse bonos, ut nec sentire liceat, quod velis,
nec eloqui quod sentias. Primum honestatis
solatium est, de improbitate conqueri posse,
Alterum justa reprehensione insectari vitia,
eaque potissimum, quæ apud potentes non inter
culpas,

culpas, sed mores habentur. Equidem ita statuo, esse illud in omni vita apprime utile & frugiferum, Boni Principis exemplar, veluti in illustri loco positum, animo circumferre, cum facile ab eorum moribus exempla petantur, quorum nutu res humanæ aguntur & feruntur. Est illud extra omnem aleam, maximum esse momentum Virtutis, maximum quoque Prudentiæ. cum illa inter omnem fortunam prosperam & adversam recta incedat; huius vero tanta in omni negotio sit necessitas, ut sine ea virtus, ceu palabunda, erret, nec honesti aciem attingere valeat. Quo magis mirari subit, fuisse & olim, & vixisse etiam hoc nostro seculo viros, quorum nominis celebritas maxima est, qui civilis doctrinæ monita Principibus daturi, hoc omni conatu egere, ut regnis præsidia ac munimenta non ab honestatis incorruptæ studiis, sed pessimis machinationibus & fraudulentis consiliis quæsserint. adeo ut Imperatoriam Majestatem & juris dicundi in terris potestatem verè divinam, in nescio quam dilatandorum finium, corradendarum opum, ac stabiliendæ quovis modo securitatis publicæ nefariam artem converterint. Nempe falsis nominibus calliditatem prudentiam vocant, ambitionem generositatem, imperandi libidinem magnanimitatem, unam regnandi legem, per fas & nefas ad stabilem imperiorum felicitatem grassari.

Et hoc quidem instituto, ingenioso magis quam pio, aliquod apud posteros laudis chorgium meruisse creditur Nicolaus Machiavellus Florentinus, vir ingenii perspicacis, at honesti perversissimus æstimator. Is in suis de Principe ac Republica libris istiusmodi nobis format

Reipubl. rectorem, quem prudentia quidem insignis (ut illam vocat) commendet, sed virtus probitasque pessimo divortio destituant. Monstrum Principis adornari dicas, non Principem; impostorem, non patriæ patrem; pro pastore populorum, vafrum insidiatorem, astutum commodorum suorum cauponem, & vulpem purpura indutam, cui scelus omne, modo prosperum & foelix pro virtute sit, & ipsa religio mercimonium lucrandi illud unum, quod sibi ac Reip. utile putet. Etenim vixit in ea Aula Scriptor clarissimus, in qua dubium mihi est, an scabiem politicam Principibus suis affricuerit Scriptor, an Principes Scriptori. Illud certum, similes habuisse labra lactucas, & dignum hoc fuisse, isto seculo, & loco, patellâ operculum. Non dissimile Rectoribus suis præstitit officium ab eo, quod Tiberio præstitit Hispo Romanus, Neroni Vatinius quidam, conscientia scelerum maculati & egestate pressi Scriptores. Ac mihi quidem A.O. cui jam ad Philosophiam practica, ac virtutis rigidam contemplationem transeunti, dicendi apud vos facta est copia, veniam dari peto: ut cum ingeniosissimo Scriptore, non de ingenii aut eruditionis viribus, sed de pietatis ac probitatis laude, hac hora contendere liceat. Præfert ille vexillum utilitatis, nos honestatis. Illâ securos Principes præstare vult, nos hac. Nullam ego Principis prudentiam sine virtute agnosco, quin hanc prudentiæ, ceu basin, substerno, uti illam hujus ducem facio ac moderatricem. Neque magis alteram ab altera in Principe Optimatibusque separandam censeo, quam quæ divelli nec natura, nec lex, nec ratio, nec Deus ipse permittant. Primum itaque Virtutem in Principe requiri, mox prudentiam quoque

quoque ostendam. Neque enim nefas puto, ea mentis agitatione separari, quæ in Principe divelli nefas esse hac ipsa ostendam oratione.

Non male illi mihi de virtute sensisse videntur, qui eam proprium hominis bonum esse censuerunt. Etenim divitiæ ne bona quidem sunt, sed prout est animus, qui eas possidet, vel in laude, vel in vitio positæ sunt. Quæ gloriæ ac dignitatis speciem habent, fugacia sunt, caduca sunt, bractea sunt. Voluptas, licet bonum sit, ita hominis est, ut & belluarum sit. Scientia iis omnibus dignior & præstantior est. at hæc & in Deo excellentissima est, & in Angelis multo quam in homine excellentior. Sola & unica virtus, quæ affectibus ratione imperat, & luxuriantes animi motus in ordinem cogit, hominis peculium est & depositum peculiare, media incedens inter divinitatis cœlestem excellentiam, & irrationalis creaturæ terrestrem ac ignobilem sortem. Quod si ita est, utique in Principe eam non esse solum, sed & eximiam esse oportet, tantoque excellentiorem, quanto inter homines conspectior est, quisquis imperat. Et hic Cyri aliquam vocem insufurrat Xenophon: Non convenire cuiquam imperium, nisi qui melior esset iis, quibus imperaret. Cum vero maximum ad Rempub. adferat momentum, qua fama sit Princeps, facillime ea vacillabit, si à vitæ integritate & virtutis præscripto recesserit. Hac autem vacillante, labascit ipsa foliorum majestas, & evilescit sceptrorum reverentia. Ut jure cavere debeat, qualem famam habeat, qui qualemcunq; meruerit, magnam habiturus est. Nec potest stare sua imperio incolumitas, ubi virtute non nisi ad sordidum quæstum & nundinationem utitur Imperator. Atque hic illud

Senecæ libens audio: Vbi non est pudor, nec cura juris, sanctitas, pietas, fides, instabile regnum est. Exemplo sint illi, quos sua immanitas & scelera cervicibus publicis depulere. Scelesti, eheu, & ter scelesti vox est: sanctitatem, pietatem, fidem privata bona esse, illuc esse eundem Regibus, qua juvat. Iam vero quam hoc extra omne dubium, eam demum felicem esse Rempubl. in qua privatim subditi sancte innoxieque vivunt, metuentes magis, quam metuendi. Sed enim qua ratione in officio suo continebitur populus, si ab officio recedere rectoribus ipsis religio non sit? Vti in Helicen suam aut Cynosuram intuentur navium rectores, ita subditorum mentes oculique in illos conversi, quos in sublimi posuit Superum favor. Occulta cathena cohærent imperans, & quibus imperatur. Et sicut animi vitio officium non facit pars nostri vitior, pariter cum Principe laborat universum regni corpus. Ad honesta cum præit, sequimur; ad vitia, itidem. Phœbææ instar lampadis est. hæc cum serena est, orbem irradiat, cum nubibus objectis flagellatur, eundem fœda caligine involvit. Procerum vitam moresque eadem sequuntur. Da Principem pium, religionis ac sacrorum cultorum studiosum; dabo plebem, quæ optimum hoc Principis sui exemplum legem esse arbitrabitur. Da versipellem, quique religioni, quam erroneam esse novit, se adhærere simulet; dabo plebem simulandi & dissimulandi peritissimam. Da crudelem, tenacem, raptorem, fedifragum; dabo populum, qui regium esse putabit etiam illa sectari, cum expedire putabit. Est hoc Machiavelli detestandum placitum lib. de Principe, cap. xv, Necessarium esse Principi, ut perceptum habeat, (si se salvum esse velit)

qua

qua ratione possit esse non bonus, idque pro rei necessitate in suum convertat, vel non convertat usum. Et rationem addit; *Qui enim se virum bonum omnibus partibus profiteri studet, eum certe inter tot non bonos periclitari necesse est.* Ad exitium Reip. & aeternam Imperatoris infamiam comparata hominis Itali oratio. A qua non multum abscedit illud Euphæmi apud Thucyd. Viro, aut urbis Principi nihil injustum, quod fructuosum. Quorum ego barbaris sermonibus illud Xenophontis oppono; Nullas viro Principi pulchriores honestioresque esse opes virtute ac justitia. & illud Regis Gothici apud Cassiodorum; Cum omnia possimus, sola nobis credimus licere laudanda. Tanto sanctiorem esse oportet Principem, quanto gravius nocere potest, qui plurimum potest. Etenim cum peccandi frenum laxat libido, potentia abutitur ad vitium; & qui poenam non timet, culpam minus horret, ut omnino sufflamine virtutum opus sit, quibus impunè malis esse licet. Optima imperii decora sunt, honestas, fides, probitas, sanctitas, & recti tenax simplicitas. Hi satellites Principem in forum, hi in Curiam comitentur. Non minus illa populum in rectoris sui amorem pellicient, quam annonæ laxitas, quam panis & Circenses. Et quid vilius, quam eum, qui sola libertate Rex est, avaritiæ, crudelitati, ambitioni, hypocrisi, fraudibus libertatem animi transcribere? Plus servit, qui vitiorum servus est, quam qui hominum. Lacedæmoniis summo fuit dedecori, clypeum in bello abjecisse. Nec ego fortiter & præclare quicquam ab iis gerisse puto, qui cum à Deo immortalis acceperint clypeum virtutis, & opinionis rectæ, ad cujusbet sortis occursum eum abjiciunt; ut in fortunæ

in manu positum sit, probus sis an improbus, bonus an malus, nocens an innocens. Quare & honestum per se est Principi, ut virtuti sacramentum dicat, & ad Reip. stabilimentum utile. Dicam quoque de prudentia, sed paucis. Hanc enim in Principe solam fere commendat Florentinus noster. Ea vero uti ad res omnes humanas, ita ad imperium quam maxime necessaria est. Multum equidem Rerumpub. rectoribus præsidi in viribus, in milite, in opibus positum est, sed sine prudentia, invalida illa & noxia. Vis prudentiæ adjuncta usui est, sine ea abit in noxam. Est ergo Principis prout rerum ac temporis exigat varietas, iisdem aptare consiliorum rationes. Est Principis, ad populi se indolem & mores componere, & uti quædam animalia mulcendo, quædam cædendo, ad obsequium flectuntur, ita civium alios asperitate, alios lenitate in obedientiæ gyrum redigere. Aristotelis nostri illud oraculum est; Prudentia imperantis propria & unica virtus. At illud nunc ostendendum, virtutem & prudentiam conjunctissimam esse debere in Principe, nec unquam à Prudentia separandam Virtutem. Secus videtur Machiavello, qui in Principe suo c. 15. ait; *Non admodum esse laborandum Principi, si in eorum vitiorum incurrat infamiam, sine quibus dominatum non facile tueri possit.* Solent Imperatores A. O. cum hoste dimicaturi levis armaturæ milites in primam aciem educere, rejectis in finem triariis. Idem nobis faciendum. Probabili argumentorum serie vel itabimus aliquamdiu, mox apodixi una aut altera adversarium confossuri. Est illud in confesso, Principes & terrarum Dominos Dei Opt. Max. in terris administrare esse, & quod inter cœlestes genios ac ani-

mas

mas est supremum Numen, inter homines esse mundi rectores. Quod si ergo maiestatis divinæ imaginem refert Princeps, utique & hac parte referat oportet, sanctitate ac prudentia, quæ in Deo excellentissima & summa sunt. Præterea si meliorem esse oportet civibus Imperatorem, nec ea in subditis punire æquum fuerit, quæ ipse commisit prius, omnino à virtutis & honesti calle eum recedere iniquum erit. Ergone fidem non servare licebit Principi, mentiri licebit, aliena per vim auferre licebit, innocentem è medio tollere ludus illi erit & jocus, quoties ita expedire putabit? cives vero eadem committere nefas erit, & morte piandum? Num quod scelus civem dedecet, decebit Principem? In qua quæso schola personis solum distare vitia, non propriis formis, didicerunt grandes isti & Transalpini politici? Quod si propius tum Virtutis tum prudentiæ definitionem examinare libeat, manifestum erit, alteram sine alterius consortio stare non posse. Virtutem definit Philosophus habitum præelectivum, cuius mediocritatem vir prudens definit. Prudentiam vero habitum cum recta ratione agendi ea; quæ honesta sunt & pulchra. Ita altera alterius opem poscit, & amice conjurant, ut nec virtuti constet sua indoles sine prudentia, nec prudentiæ sine virtute. Cum enim magna in rebus civilibus accidat mutatio, usque adeo, ut non tam natura, quam lege & consuetudine honestum constare videatur, ita judicat sapientissimus Philosophus, prudentiæ adminiculo eam temporis, loci ac personarum haberi posse rationem, ut nihil indignum officio viri boni committatur. Hanc ergo virtutis rectricem ac moderatricem esse vult. virtutis inquam, non scelerum, honestatis, non im-

probitatis, justitiæ, non injustitiæ, fidei, non perfidiæ. Hanc illi æternam legem figit ut cum recta ratione agat, nec in alio quam honesti circo se exerceat. Vnde manifestum fit, quam nobis Machiavellus fingit prudentiam, non prudentiam, sed calliditatem esse, & vafritiem, & astutiam, eamque fraudulentam & versipellem, qualem Græci *πανεργίαν* vocant. Ea enim, inquit idem, *necessarium est Principem uti prudentia, qua eorum vitiorum fugiat infamiam, quibus imperium illi adimi possit.* In reliquis ergo commeatum peccandi facit Principi consultor dolosus. Nempe sævitiam, hypocrisin, superstitionem, perjuriam, diffidentiam, avaritiam susque deque habet, modo viam ad regnum struant, vel illi muniendo faciant. A Catilinæ opinor socio M. Lepido didicit. Nihil gloriosum esse, nisi tutum, & omnia retinendæ dominationis honesta esse. Vel à Thyeste audivit, Precario regnari, ubicunque dominanti tantum honesta licent. Sanctius diviniusque philosophatur Stagirites, cum Principem omnem virum bonum esse vult, easque in illo requirit virtutes, quæ cujusvis sunt privati. Machiavellus num vir bonus sit Princeps, num malus, ne ciccum interdui. At alium nobis Principem depingit Plato in lib. de Rep. alium Xenophon in Cyro, alium in Trajano Plinius, alium Seneca, qui regnum decere ait; Ut nemo doceat fraudis & sceleris viam. Alium vult illa puerorum nœnia, *Et maribus Curiiis & decantata Camillis*, quæ regnum rectè facientibus offert, *Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit Rex.* At illud mihi expediat velim Florentinus, qualem Principem formare susceperit? an talem, quem nullis omnino legibus teneri velit, an legibus adstrictum? Si prius, istiusmodi

modi Principem orbi dabit, qui orbis odium execrationemque merebitur. Principis est leges tueri. at inter has ipsas prima est, Princeps uti vir bonus sit. Nec potest recte imperare, qui summo Imperatori Deo parere nescit. Malus est honesti vindex, quisquis se honestatis imperio subtrahit. Quod si legibus Principem adstringat, quæro qua lege coërceri illum cupiat? An lege, quam naturæ vocamus & rectæ rationis, sive gentium omnium? an vero lege divinitus scripta? Si lege naturæ & gentium, utique religio illi erit, fidem datam non servare; religio illi erit, aliorum regna per vim vel religionis defendendæ vel propagandæ invadere. Atqui hæc ipsa scelera Principi suo instillat Machiavellus. † *Non chartæ ac scripturæ, sed vis ac necessitas ad servandam fidem adigit.* Hac ubi se expediverit Princeps, irrita vult esse pacta & fœdera. * *Princeps sapiens ea promissa declinet, (inquit) quæ suis commodis contraria fore videt.* & rursus; *Duo sunt genera decertandi, unum jure legum, alterum per vim; cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum ad posterius, si non satis est uti superiore.* Proinde necessarium est, ut Princeps rectum utriusque & belluæ & hominis usum teneat. Et ne sine ratione loqui videatur, subjungit; *Si probi essent omnes homines, præceptum hoc plane fuisset inutile; verum cum improbi sint, diligenter eorum improbitas perfidiaque erit eludenda.* Nec deerunt (inquit) *causæ, quibus in violatam fidem color inducatur, cum simulando, tum dissimulando.* Quocirca ad omnem ventorum & fortunæ conversionem versatile ingenium princeps habeat, necesse est, & ab eo, quod bonum est (hoc illi utile est) ne discedat,

B 7

dat,

† 8 Hist. Florent. * De princ. cap. 18.

dat, ac si necessitas urgeat, edoctus sit & malum, (hoc illi inutile est) avertere, Atque hinc: Vitam tueatur princeps, curetque imperium conservare. quibus autem id artibus fiat, ea modo honesti speciem præ se ferant, nunquam non honore dignæ laudibusque existimabuntur. Damnat crudelitatem & in subditos sævitiam recta ratio: At parvi, inquit ille, ducat princeps sævitiae nomen, quo concordēs suos in fide retineat. Quam humana, quam divina est illa Senecæ vox? Decet timeri Casarem, at plus diligere. Florentinus contra, * *Satius esse ait, metui principem, quam amari.* Nec deest illi, quod malæ causæ metuetur patrociniū à Didone, quæ inhumanitatem regni novitate excusat. Res dura (ait Pygmalionis soror) & regni novitas me talia cogunt moliri. Quod si legibus à Deo scriptis eundem adstringat, utique suasisse oportuit, populi rectoribus ab omni vitio religiose & serio abstinendum, non prætexendum temere sceleribus religionis nomen, nec satis esse, ut pietatem superstitiose colere videatur, sed sincere citra Itachismum & dolum colat. † *Principi urbem aut regionem occupanti plane novam Reip. formam instituendam esse suadet, omnia innovanda, bona opulentorum hominibus pauperibus distribuenda, eosque ditandos, ut de illo dici queat, quod de Davide Rege fertur: Esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes.* A Rege scelerate factum fingit, quod ipsius Dei αὐτοῦ ἐγγύς & res humanas pro arbitrio moderantis iustissimum est factum. Agnoscit crudelem esse illam imperandi rationem, sed aut non imperandum esse ait, aut ista via insistendum. Addit; Multi ignorantes mediam viam ingrediuntur, nec plane boni, nec omnino per-

* Cap. 17. de princ. † Lib. I. de Rep. cap. 26.

*perversi esse volunt, quod illis nequaquam prospere
 succedit. Ergo ut Rex sis, eximiè malum esse
 præstiterit, hoc monitore, quam ἡμιπένηρον. At-
 que illud suum axioma ut probet, unus illi suf-
 ficit Macedo, * ipsissima Machiavellismi idea.
 Displicent eorum principum exempla, qui opti-
 mo successu victos clementer habuerunt, reli-
 ctis iisdem sacris, salvis privatorum bonis, &
 regiminis forma quam minime mutata. Et est
 hæc, quod notari utile fuerit, perpetua Ma-
 chiavelli vel perversitas, vel cœcitas, ex uno
 alterove principis iniquiore facto exsculpere
 conclusionem universalem, spretis bonorum
 principum exemplis, quibus ex honesti præscri-
 pto omnia agentibus res imperii felicissime suc-
 cesserunt. Atque hæc ipsa non minus facile fuit
 illi invenire, quam illa omnis ævi βδελύσκειται
 & vibices publicas attentiore oculo observasse.
 Nempe sordibus magis & vitiorum documen-
 tis gaudet, quam virtutis innocentia. Et uti sues
 cœno lutoque pinguescunt, nitidius pastæ gra-
 cilescent, etiam ille principum fortunæ à fœdis
 artibus incrementa quærit, quæ à recti studio
 haberi posse neutiquam est desperandum. Ne-
 gat Principem tutum esse posse, quamdiu illi vi-
 vunt, quos regno spoliavit. † Male, inquit, hoc
 successit Tarq. Prisco, ab Anci filiis interfecto;
 male Servio Tullio Tarq. Superbi dolo & sce-
 re trucidati. Scelus ergo sceleri superaddi ma-
 vult, quam commisisse simplex. regno ubi
 spoliaveris innocentem, suadet eundem, &
 liberos amicosque è medio tolli. At ignorare
 non potuit, plurimos principes bono eventu
 iis pepercisse, quos regno exuissent, bono
 eventu iis ignovisse, qui quæsitæ dominatio-
 ni*

* Lib. 1. cap. 27. † Lib. 3. cap. 4.

ni nuper restiterant. Horum exempla cum apud
 priscos & recentiores scriptores ad manum sint,
 maluit crudelitati vicinior haberi, quam cle-
 mentiae. Etiam ita differit: * *quacunque promif-
 sa publico nomine per vim extorta sunt ab hoste,
 ea omnia, ubi cessaverit vis illa, qua prius coge-
 bat, irrita fieri solent, & quidem sine ignominia
 ejus, qui non servat.* Et provocat ad exemplum
 Consulis S. Posthumii, qui Romanis ad turpes
 pacis conditiones adactis post Caudinam cla-
 dem, suasit non servandam esse pacem cum
 Samnitibus factam. At cur non potius infert
 servandam esse hosti fidem? cum pessime cesse-
 rit tot populis & civitatibus fidei violatio. Pa-
 triam defendi vult, sive id fiat honeste, sive
 cum ignominia aliqua. † *Neque ab hoc scopo, in-
 quit, avertere quemquam debet justi, injusti, cru-
 delitatis aut misericordiae, non denique laudis aut
 ignominiae nota.* Miror utique, cum cap. 29, lib.
 3. de Rep. tales esse ostendat populi mores, qua-
 les sunt principum, cur non principem hone-
 stum & rigide probum orbi ob oculos posue-
 rit, ut tales quoque illi tradat subditos, qualis
 est ipse. Iam nefarias artes docet Principem, ut
 inter nefarios vivat tutius; cum minus hi sint
 futuri tales, si ad probitatem praeriret conspe-
 ctior regentis vita. Nec animadvertit malus
 politicus, iis ipsis artibus, quibus imperia fulci-
 ri & stabiliri putat, eadem amitti & convelli.
 Multorum scelere petitur, qui multorum dam-
 no peccat. Pluribus qui periculum est, pe-
 riculis multorum exponitur. Omnium mani-
 bus opprimitur saepe, qui cervici populi sui gra-
 vis, hunc unum premit, ut securius imperet.
 Pessima est diuturnitatis magistra peccandi li-
 bido.

* Lib. 3. cap. 42. † Lib. 3. c. 41.

bido. Et licet occulte rem geras, oculata plebs
 quicquid sibi noxium videt perspicaciter, &
 execratur hostiliter. Fortunam & tempus oportu-
 num ubi nacta fuerit, non aspiciet rector il-
 las ipsas manus securus, quibus se cominifit.
 Et quæ illa infania est, putare, improbitate ac
 sycophantarum artibus potius regna firmari,
 quam invicto virtutis præsidio? An non audi-
 vimus sæpe Reges, civitates, & imperia per sce-
 lera amisisse, quæ per virtutem ceperant? An-
 non à Deo illa vox? *Regnum à gente in gentem*
transferam, propter injustitiam, & injurias, &
contumelias, & dolos. De promissis divinis du-
 bitant, qui minus efficacem tuendo imperio pu-
 tant probitatem. Illud omnis ævi docent mo-
 numenta, plures pios & recti tenaces ad reg-
 num pervenisse minori incommodo, quam im-
 probos; plures pios felicius regnasse; plures
 pios felicius & tranquillius decessisse. Eant
 nunc, qui sola utilitate felicitatem imperiorum
 æstimant. Et quis sanæ mentis credat, pro-
 vinciam istam, quam summus Regum orbis
 rectoribus imposuit, non posse sine subsidiaria
 tot scelerum cohorte administrari? Ægyptii
 Reges in sceptris circumferre solebant Cico-
 niam, pietatis, & Hippopotamum justitiæ
 hieroglyphicum. Machiavellus noster Princi-
 pum sceptris Leonem & Vulpem inscribi cu-
 peret, hoc est, tyrannidem & vafritiem. In
 libris abrogatarum legum referuntur Lex
 Ælia, Sentia, Iunia & Norbana. Ille novo
 exemplo inter abrogatas poni cupiat, Honestè
 vivere, alterum non lædere, suum cuique tri-
 buere, quibus universa juris prudentia contine-
 tur. Equidem sapientum de turpi & honesto
 sententias similes esse vult numismatis anti-
 quioris

quioris ævi, quæ quamvis æstimari soleant, tamen ad contractus humanos minime conducunt. Præcipue, ubi de religione differit Machiavellus, veluti mercimonium aliquod rem sanctissimam solis regni commodis circumscribit. *Satis est, inquit¹, ut princeps pietatem, fidem, religionem sancte colere videatur. Nihil magis præ se ferre ipsum oportet, quam postremam hanc virtutem. Fere etenim homines magis specie & colore rerum, quam rebus ipsis permoventur.* Rectius Peripateticorum Princeps inquit, oportere Principem res divinas curare serio. Religionem à Principis personato vultu dependere nefas est, Principem à religione prorsus necessarium. Dantur principes illi, non illa principi, ut vult Machiavellus, quoties docet Romanos auspiciis pro Reip. utilitate usos, & ex religione artem fecisse. Religionis est informare custodem suum, non custodis, illa tanquam Lesbia norma uti. Flecti ad ejus præscriptum possunt principes, non hæc illorum arbitrio fingi & refingi. Hoc qui moliuntur, perinde faciunt, ac si quis anni tempora, hyemem, ac æstatem hominibus accommodare velit, non homines illis. Non eget humanis artibus, nedum Sinonius, religio, ut adolescat; ipsa sibi sufficit; & incrementa sua à se sola, & ipsa pietate sperat. Mendaciis, simulationibus, perjuriis illam promoveri, quæ hæc ipsa vitia damnat, improbum & stolidum est. Irreligiosum prorsus Principem divino nomine abuti, ut ambitioni suæ & cupiditati autoramentum quærat. Quod si nulla res, Tacito teste, multitudinem efficacius regit, quam superstitio, si hoc philtro subjectos sibi populos dementa-

runt

¹ Cap. 18. de Princ.

runt Numa, Scipio Africanus, L. Sulla, Q. Sertorius, Minos, Pisistratus, Lycurgus, Zaleucus, Midas, qui cum Diis & Deabus se collocutos finxere, major profecto veræ ac Christianæ religionis vis erit, ut quæ rectrix humanæ vitæ, justî iniquique norma, perturbationum optima est gubernatrix, in adversis solatium, frenum in prosperis, unica denique & invicta mentis domina. Et sicuti ficta religionis professio impia est, ita veræ professionem felicissimam arbitror gubernandi populos magistram ac artificem. Nam & minus injustum aliquid sperant ab eo Principe pati, quem religiosum Deique verentem existimant; & minus ei insidiantur, utpote tutorem & adiutorem habenti Deum. Movet quoque illius veneratio opinionem, ut nihil sine ope divina aggredi videatur. Denique quid æquius, quam eum, à quo sceptrum acceperis, innocenter coli, quam ejus cultum sine fūco curare, cui cura est venerandi Regis. Atque hætenus abunde ostendisse mihi videor, pessimis à Machiavello Principem artibus imbui, distractis à se invicem virtute & prudentia. Quare exeat è bonorum principum ordine Philippus Macedonum Rex, plane ad Machiavellicum ingenium comparatus, qui vicinorum odia ac similitudines fovebat, ut aliis oppressis, aliis in partes pertractis, omnibus imperaret. Hic ille est, qui veluti è specula Græcorum libertati insidiatus avidè arripuit Phocensium sacrilegium, ut religionis defendendæ prætextu victos victoresque sibi subjiceret. Et hæc quidem religionis nundinatio, uti in profanis merito damnatur, ita magis execrabilis fuit in Ieroboamo Rege, qui ut animis magis diffiderent Israëliticæ tribus ipsum secutæ, nova sa-

cra,

cra, novos Deos instituit, ne facile coirent partes cœlo ac numine distinctæ. Augusto quoque Cæsari, si fides Tacito, pietas erga parentem, & tempora Reip. obtentui sumta, consulti per ludibrium Pontifices, conciti dominandi cupidine per largitiones veterani, simulata Pompejanarum partium gratia. Sed Pompejus imaginē pacis, Lepidus specie amicitiae, Antonius federibus decepti. Verum ut hæc condonem, aliud, Auguste Cæsar, condonare non possum, quod perfidi Triumviratus amore facundissimum illum Romuli nepotum Antonii furoribus victimam objeceris, quod illam linguam, sine qua jam dudum conflagrasset Roma, sine qua nec tu Consul unquam, nec Imperator fuisses, rostris affigi siveris, ut regnares. Addo & alterum crimen, quod Ovidio Nasoni, ad Tomos exsuli, implacabilem te præstiteris. Non te cœlestes isti elegi, non tot libelli supplices in Parnasso scripti flectere potuerunt, non ille versus toto Imperio Romano nobilior: *Flectitur iratus voce rogante Deus*. Iacuere ante pedes tuos Musæ Iovis filia, jacuit Apollo, jacuere Gratia omnes, pro Nasone per ipsum Nasonem locutæ. Ad omnium preces obsurdisti, tanquam filex & Marpesia cautes. Nempe videri volebas scurriles poëtæ versus odisse, quos sicuti execror, ita illud in te execror, quod facere malueris illa, quæ poëta lascivius scripsit. Præiit iisdem artibus Dictator Cæsar, qui pietatem colui voluit, sed citra regni jacturam. Et profecto, si quispiam alius, in hoc theatro histrioniam egit Tiberius, cui familiare fuit dolo & casibus objectare summos Reipub. viros, & per tyrannidem ac minaces delationes imperitare. Nec alieni ab his studiis fuere Nero & Galba,

ba, quorum ille Rubellium Plautum in Asiam specie tutioris & minus turbidæ juventæ; Otthonem rivalem in Lusitaniam per speciem honoris seposuit: hic vero Virginium ab exercitiis Germaniæ secum abduxit per simulationem amicitia. In Otthone falsas quoque virtutes notat Tacitus & vitia reditura. Neque latuere istiusmodi artes sequiorem sexum, cui ad regnum contendenti, nihil inhonestum fuit, nisi quod dominationi obicem poneret. Athaliam videre inter Iudæos, Semiramidem inter Assyrios, Agrippinam inter Romanos, Mameam sub Alexandro Severo, Brunehildes aliquot inter Francos, quæ non alia ratione, quam fraudibus, regnum vel sibi vel suis paravere. Pipinus Galliæ Rex translato ad se à Merovæa stirpe Francorum regno, à Stephano Pontifice coronari voluit, ut religioni videretur debere occupatum arte imperium. Refert Guicciardinus XII histor. Ferdinandum Aragonium Hispaniæ Regem omnes imperii cupiditates colore religionis texisse. Magna quoque vafrities fuisse dicitur Vladislai Pannonum Regis. magna quoque Ludovici XI Galliarum Regis, qui, teste Cominæo, in otio constitutus, avide captavit offensiones & similtates vicinorum Principum. Illa religionis improba ostentatio etiam Turcarum Imperatoribus usitata est, qui, ut sunt mobiles ad superstitionem percussæ semel mentes, quoties de gravissimis rebus deliberant, Muphtim suum, hoc est, religionis Antistitem consulunt, qui explorata ante Imperatoris voluntate, eam, quæ placere possit, sententiam dicit. Nihil jam de prisca Græcorum & Carthaginensium in frangendis federibus ac pactis levitate ac perfidia dicam. His magistris, his

his doctoribus in aulas principum irreperunt
 usitata passim imperii sophismata, quæ politici
 status rationes vocant pragmatici homines; re-
 ctius ille, dominationis flagitia. Cujus generis
 sunt hæ quorundam politicorum suasoriæ &
 Machiavellistarum flosculi : Vti pueros talis,
 principes juramentis ludere minus nefarium
 videri: Demetenda esse papaverum capita, juxta
 ambulantis Tarquini *ἀπὸδείξι* : Non esse re-
 citandas leges iis, qui gladio prævalent : Opti-
 me de finibus disputare, qui illo superiores
 sunt. De alienis decertare regium esse, privata
 tueri plebejum nimis ac vulgare: Vrbes provin-
 ciasque præoccupandas, si idem forte facturus
 sit alter nostro damno. Nec diffitentur, cum
 Tacito, magna illa exempla habere aliquid ex
 iniquo, quod adversus singulos utilitate publi-
 ca rependitur. Ab eodem pure fluxere hæc car-
 cinomata; Vtiles esse principibus delatores, &
 per præmia eliciendos; Insidiari temporibus
 debere principem, & frigidam suffundere vici-
 norum litibus, ut sequestri functus partibus so-
 lus possideat universa: Anguillis tunc capturam
 esse, juxta Aristophanem, cum Regum obitu de
 herciscundo disputatur: Fovendas esse domi re-
 ligionum controversias, ne unanimes populi in
 rectores suos conspirent, quo fine Catonem ait
 Plutarchus contentiunculas inter servos callide
 fovisse : Colendas cum finitimis amicitias,
 quamdiu utilitas coli suaserit : Deglubendum
 esse subinde multorum capitum pecus, cum
 egestas civium securitas sit dominantis: expri-
 mendas esse succulentas spongas, ne opibus
 elatiores regnantibus periculosi sint: Non con-
 temnendum illud Lucani, *Satis est populis flu-
 viusque Ceresque*. Et quæ alia plurima sunt scho-
 læ

læ Philippicæ, Tiberianæ ac Machiavellicæ flagitiosa dogmata. Vnum nobis ad veram & æternam Principis laudem iter à virtute directum probatur. nec fas puto rerum humanarum administrationem, bono consilio à Deo immortalis Imperatoribus datam, in fraudem malitiamque converti. Spartani ad bellum ituri, non tympanis, non lituis, sed solis poetæ Tyrtæi versibus animos ad fortitudinem inflammabant. Similiter ad regnum, ad sceptrum & fasces ituris, non insusurrandæ sunt lenocinantes istæ adulantium voces, quæ præter commoda, utilitatem, securitatem nihil crepant, sed potius recitandæ iis augustæ Platonis sententiæ, divina Aristotelis oracula, Socratis, Epicteti, Senecæ de Virtute præcepta, quibus vita, quibus mores Principum corrigi & emendari possent. Verum enimvero, adversus ea, quæ hactenus à nobis disputata sunt, regerat quispiam. Aliud esse Principem formare & politicum, aliud virum bonum, aut Christianum. ac si subjectis differre oporteat Reip. rectorem, & virtutis cultorem, nec utile sit in eodem reperiri pietatem & prudentiam, sapientiam & veræ religionis studia. Ac constanter ego inficior, Principem illum esse omnibus numeris perfectum, qui non sit vir bonus & rigidus honesti exactor. Nec illos moror, qui Principem talem à Machiavello describi contendunt, quales dantur ut plurimum: veræ virtutis studiosum Principem inter Epicuri intermundia quærendum: aliud esse in Platonis Πολιτεία, aliud in Romuli fecesse sententiam dicere: Principes inter malos, inter argutos & fraudulentos vivere, ideoque fas illis esse fallere, ne fallantur, & vulpinarier cum vulpibus. At hi omnes malos esse cupiunt,
quia

quia multi tales. Ex fraudibus fallaciisque con-
flari volunt Principem, quia plerique in hac
classe. Non si per fraudem amittuntur impe-
ria, per eandem servari fas erit; non magis,
quam morbum pelli, alterius morbi procura-
tione. Te sequor M. Tulli, Nihil fallaciter, ni-
hil infidiose, nihil simulate agendum homini
ad candorem, ad veritatem nato. Communis,
inquiunt, utilitatis derelictio contra naturam
est. At magis honestatis. Semper, inquiunt, offi-
cio fungitur Princeps, qui utilitati publicæ con-
sultat. Sed enim nihil ego utile puto, à quo ho-
nestum abest. Magnus ille & celebratus Politi-
corum in hac Batavia Scriptor, negat Princi-
pem debere præfracto rectum esse, neque tanto-
pere illi curandum, ut semper superet vera illa
& directa ratio. Verum liceat nobis, tanti viri
pace, id quod sentimus eloqui. Principem obli-
quare finis, instar prudentis Palinuri, permisero;
& si hac via portum salutis publicæ assequi ne-
queat, mutata velificatione assequi. Sed nolim
vel latum unguem à recto discedere. Non defi-
nit vinum esse vinum, si guttulam aqua asper-
gas. at definit virtus esse id quod est, si vitium
adspergas. Non aīnat illa permisceri sceleribus,
quibus adversatur. Fucum non fert, purpura est;
lux est, tenebras nescit; colorem respuit, coelestis
naturæ est. Nec desunt, qui Machiavelli patro-
cinium suscipientes, pro illo respondent, non
fuisse eam viri hujus mentem, ut officium esse
Principis æstimaverit, virtute ac religione in
suum & populi commodum uti: nec hoc consi-
lio conscriptas ab ipso eas, quas edidit de
Repub. & Principe dissertationes, ut callida illa
rerum gerendarum consilia imitari habeant; sed
hoc solum fine, ut quæ sint imperantium infidæ
& do-

& dolosæ machinationes & studia clarius cognoscatur. Verum non quid fiat à Principibus, sed quid fieri oporteat, quid fieri necessum sit, exponit. Non Historici, sed Doctoris partibus fungitur. Licet subinde, ne non callide improbus videatur, sanas voces sceleratis permisceat. Et est hoc inter seculi hujus vitia non minimum, non solum cogitare, qua ratione occulte peccari possit, verum etiam modos comminisci, quibus impietas artificio suaderi possit. ut quemadmodum empto vultu se commendant turpes meretriculæ, sanctimonix quoque larva placeat certissima animorum pestis αἰσχροτης. Et profecto eæ sunt impietatis illecebræ, ut etiam quidem ne pii quidem videri cupiant, hoc solum nomine, ut piis differant. Alios cum videant religioni addictos impense, ea nota ab ipsis discerni stolide amant, qua mali à bonis discernuntur. Populi & vulgi virtutem esse credunt pietatem. Et sicuti fordent multis lyræ & citharæ, quia mendicantibus placent; despectior quoque est religio, quia plurimum est. Accedit ingenii sæpe vana ostentatio. Et quia religionis adoranda mysteria non rationibus humanis, sed divinis oraculis fulta vident, amant Creatoris sui sapientiam & voces profanis argutationibus, velut naso suspendere. Ac si laudis foret & egregiæ fiduciæ testimonium, ad instar Graji istius hominis, mortales oculos contra cælum attollere. Nempe fidem exigunt vecordes animæ, quam demonstratione concludas, aut inductione sensibus objectes; cum ne quidem vel probabili ratione impietati suæ patrocinari queant. Quam libens lego illud Livii; qui postquam nepotem Consulis Papirii à religionis studiis laudasset, hoc elogio illum immortalitati

talitati donat : *Iuvenis* (inquit) *ante doctrinam Deos sperneritem natus.* Nobis talis Princeps formandus, cui scelus sit naturam sprevisse Dei; talis, qui credat summum illum arbitrium animis & mediis cogitationibus rectorum intervenire; talis qui credat prospera omnia eventura Deum colentibus, adversa spernentibus.

Vos itaque, quotquot aliis præestis, sive Regum, sive Principum, sive Magistratus titulo, famam multum, at conscientiam maxime vereamini. Hanc qui verberat, in seipsum latrocina-
tur, & postquam regna agrosque milite vasta-
verit, rabiem in se convertit. Eam religionem amplectimini, non quæ imperantibus vobis conducet, sed de vestra salute serio cogitantibus. Nec enim dum aliis consulitis, prudentiæ fuerit, vos perire; aut beatitudine æterna privari velle, dummodo terræ pugillum ad tempus possideatis. Tribunalia vestra fulciant Iustitia & Æquitas, nec satis sit ea possidere, quæ per vim ac fraudem possideri possunt. Sola vobis licent laudanda, nec permissum, quicquid commissum. Nulli subditorum injuriam facite, quia expediat, cum expedire non possit, quo solo fere Respublicas everti constat. innocentem lædere, non rectorum, sed tyrannorum est. Sævitiā avertemini, ut quæ plus timoris addit imperanti, quam securitatis. repertis auctoribus de vindicta cogitant, quos metus terruit. Populum atterere, iniquum & periculosum credite. citius necis paternæ, quam ablati peculii obliviscitur egena plebs. nescit illa timere, quoties jejuna est. obsequii impatiens est, cum esurit. Semper compertum est, egen-
tissimum quemque esse audacissimum, versa in desperationem paupertate. Fidem datam, vel
hosti,

hosti, servare, aut hominum consortio exire. Hac lege si coerceri non cupitis, subditos fide ipsi solvitis. Nec sufficiat perfidiæ ac fraudis speciem reperisse. Distringit fraus, non solvit perjurium. Latebram perjurio quæsisisse opportunum putant multi: sed qui illam reperiatis mens, in seipsam conversa, quæ si alios latere possit, seipsam non potest. Callidis vobis esse licet, sed citra iniquitatem. Fines extendere, sed sine scelere. Bella gerere, sed cum ea vitari nequeunt. Vim inferre, sed ut propria repetatis. De pace cogitare, sed ne noceat ejus obtentus. Diffidentiam non improba vero, modo solam excludat credulitatem. Vtrumque noxium, & omnibus credere, & nulli. Nec dissimulationem damno, modo ea solum tegat, quæ publice nesciri interest. In reliquis frontem mentemq; pariter exporrigi laudabile. Simulatio absit, quæ fallacibus blanditiis velet nequitiam. Inter consiliarios distinguite, & delatores, quos ut legum custodes amplexus est Tiberius, at longe ab aulæ foribus abesse voluerunt, melioris ævi Principes Nerva & Trajanus. Capreas Tiberianas cogitate, in optimorum civium & optimatum perniciem cessisse. Has qui probant & suadent, digni sunt quibus primis verbosa & grandis epistola à Capreis veniat. O vere Principem, qui in tanto fastigio positus, non magis magnus, quam probus audire desiderat. qui potentiam justitia moderatur, sagax in pernoscentis civium animis, peritus bellicarum artium, pacis bonis artibus tuendæ solers, dexter obsecundandi temporibus, constans in fœderibus, in promissis verax, cœptis magnanimus, expeditus adversus dolos, & quod primum dixisse oportuit, Dei & sacrorum antistes sincerus. Hæ vir-

tutes munimenta sunt imperii, quibus insistentum, hæc fulcra magnitudinis vestræ, Principes. Hæc populos veneratione implent, hæc vos tutos sanctosque præstant. Certissima debilis & jam fatiscentis Principatus documenta sunt, cum virtutibus ac viribus destituti, ad ignobiles illas & plenas probri Machiavellistarum sycophantias, nequitiasque confugere cogimini, quæ tametsi ad tempus juvent, postremo fallunt. Finiam Plinii verbis: Agitis cum Deo, Principes, qui vos incolumes sospitesque præstabit, si vos ceteros. Sin contra, ille quoque à custodia corporis vestri oculos dimovebit, & vos relinquet votis, quæ non palam suscipiuntur.

Recitata fuit ipsis Idib. Mart. 1633.

O R A T I O

D E E N T E R A T I O N I S.

Vernadmodum citharædi prælusiones suas in antecessum populo dare solent, tibicines in tibiærum inflatione τὸ εὐδὸσιμον ordiuntur, oratores à procæmio auspicium faciunt, poëtæ prologum in scenam præmittunt, adeoque sua cuius solenniori operi præit παρασκευὴ; eundem quoque admodum in professionis Logicæ antecessum quasi præcinere, præludere, ac præfari institui; ne suo quoque apparatu careat hæc nostra inauguratio, aut solus damnasse videar morem tot clarissimorum virorum exemplis veluti lege comprobatum. Verum ne seria magis apud vos loqui, quam præludere videar, nequaquam de

de rebus morosis, aut splendidis, aut obviis verba faciam, etiamsi morosum forte vobis videbitur, & venustatis omnis expers argumentum. Etenim cum haecenus, quotquot vel legere vel audire contigit Oratores, de rebus omnes dixerint, ego, ut novitate aliqua vos afficiam, de nulla re dicam. quid stupefcitis? nec tamen de nihilo. Dicam tamen. at quædam subtilius, quia aliter se tractari non patitur id, de quo dicere institui; quædam ad delectationem, ne suo condimento nostra oratio, vester animus honesta careat refectio, plurima vero ad eorum utilitatem, qui Philosophiæ sacris operantur. Desideratis opinor orationis meæ cognoscere argumentum. Nondum dicam. Libet enim paulisper vobiscum in atrio & peristyliis orationis oberrare. Poëtæ fabulas vix triobolares modo admiranda carminis maiestate illustriores reddunt, modo incredibili dictionis suavitate veluti nectare ac myrothecio perfundunt, lectori ut placerent, quas fecissent fabulas. Viri Oratores prisci juxta ac recentioris ævi res nauci & umbra asini viliores sæpe numero laudibus decantare amant, & ingenii pariter sui ac eruditionis specimen circa illa edunt, quæ in Velabro teruncio emas, hoc gloriosum arbitrati, si è re vilissima maximam laudem confectarentur. Murium & ranarum pugnam ante tot secula lusit Homerus, Culicem & Moretum Virgilius, nucis miseram sortem Ovidius. Est qui muscam laudavit Lucianus, qui comam Dion, qui calvitium Synesius. Non deest qui porcelli testamentum conscripsit, cuius D. Hieronymus meminit; qui Grylli cum Vlysse Dialogum, & asini aurei infandam calamitatem. Inter recentiores de laudibus anseris

dixit Iulius Scaliger, de umbra Ianus Douza. uterque in re, naturæ quidem placita, at exigua, ingentes ingenii sui laudes explicavit. Heroëm Polypoda, quem Græci *Φθειργα* vocant, erudita dissertatiuncula æternitati consecravit Vir clarissimus Daniël Heinsius. Idem num Philosophi possunt in suis experiri libet. Sed experiri tantum. neque enim tantorum virorum egregios conatus exæquare nostræ opis est. Proposui de Ente Rationis, ejusque natura ac indole dicere. Quod ipsum si Metaphysicorum more facere aggrediar, inter nubes Socraticas versari, & ignoto multis sermone loqui videbor, aut caballistica mysteria reponere: sin oratorum stylo, rem inceptabo arduam & novam.

Vnde prius nulli velarunt tempora Musa.

Quare mixto dicendi genere utar, & cum thema mihi sumpserim philosophicum, dicam quamplurima quæ ex intimis Philosophiæ penetralibus deprompta res difficillimas expedient. Cumque apud eos mihi dicendum sit, quorum alii dicendi facultate excellunt, alii his ipsis artibus delectantur, omnes vero orationem potius, quam Philosophicam *Ἀγέλη* expectant, ita ditionis meæ filum moderabor, ut ea quæ dicturus sum, à Philosophia, modum quo dicturus sum, aliunde petita esse intelligatis. Vti enim jejuna est & exsucca oratio salutaribus philosophiæ præceptis destituta, ita putida est Philosophia, quæ cum Iavello, Scoto, Lombardo *Βαλβαρίτζην*, quam cum politioris sapientiæ principibus recte loqui mavult. Vos Auditores animos advertite, & quod in Agyrtarum facitis concionibus, ac ludis circulatoriis, quoties faccarias istas artes excutiunt ingeniosi impostores, attentum nobis silentium com-

commodate, donec de Entium Rationis natura, origine, parentibus, antiquitate, commodisque differuero.

¹ Ens nomen est barbarum, sic fictum à Philosophis, non linguæ Latinæ ignorantia aut penuria, sed consulto. Licet enim huic hominum generi *ὀνομαστικῶς*, & voces fingere, ut res planiores dent. Atque hoc jure freti, quod tamen nullo Principum edicto aut Imperatoria facilitate obtinuerunt, sed velut *αὐτοκράτορες* usurparunt ipsi, in Scholas dimanarunt Scoti hæc-
ceitates, & quodlibeta, Iavellicum ly, Thomæ aliorumque quidditates, formalitates, instantia, ubicationes, communicantiæ, realitates, modalitates, suppositalitates, aliaque Ciceronis seculo inaudita nomina. Hæc inter Ens est, vox licet minus Romana, tamen hoc cum Agamemnone populorum principe commune habens, ² quod sit *ἀρχεῖον*, hoc est, late dominans, aut si Horatium mavultis interpretem, late tyrannus: cujus tanta est amplitudo, ut ne quidem illis, quibus Solis cursus, terminis claudatur; tanta evidentia ac perspicuitas, ut vel balbutientibus infantibus, conceptum sui primo omnium ingerat; tanta antiquitas, ut cum antiquissimo dierum ætatem suam computet. Verum Rationis Ens cum dico, non-nihil majestati veri Entis derogo, & licet plus quam nihil dicam, parum ultra id, quod non est, dico. Est enim hoc Ens ingeniosæ mentis perutile figmentum, & veri Entis simulacrum quoddam ac imago, nec existentia aliam *μεγέθη*, præterquam quæ fingitur, habens. Philosophi lata significatione ³ Secundam notio-

C 4

nem

¹ De vocabulo Entis. ² Ejusque amplitudine, evidentia, antiquitate. ³ Ens rationis quid sit.

nem non primam, vocant. Hæc enim ipsissima ac genuina est rei imago, atque existentia extra mentem in mente repræsentatio. Illa vero mentis conceptus est ac foetus ejusmodi, cuius extra illam in universo nec vola est nec vetigium. Et cum prima omnium nostrum de rebus sit cogitatio, hæc circa hanc ipsam occupatur, & altera est mentis velut *παρέκβασις* & digressio. ¹ Magna est materiae primæ excellentia, si cum hoc ipso Ente comparetur. Et tamen illam puram potentiam vocat Aristoteles. Atomi quid sunt? corpuscula insectilia, quæ volitantibus in solis lumine pulvisculis comparare solent Philosophi. At his minus est id, de quo loquimur. Puncta Mathematica ne quanta quidem sunt, sunt tamen, nec à mente dependent. Hoc ens nec sine mente est, & cum per mentem est, ne res quidem est. Linæ Appellæ, quæ miraculo fuere toti mundo, tantæ fuisse dicuntur subtilitatis, ut visum pene effugerent, at videbantur tamen. Hoc ens nemo oculis vidit unquam, nisi forte tam Lynceus, ut ea quoque per tenebras videat, quæ nusquam apparent. ² Atque ob hanc pene *ἀδυναμίαν* despectissimum esse coepit, iis omnibus, qui præter hoc alia omnia admirantur & superstitiose curant. Qui de rerum Natura scripserunt, & æthereæ pariter, ac elementaris regionis opes chartis explicuerunt, hujus nusquam meminerunt. Metaphysici scientiis hoc substerni velut prætorio edicto cavent. Logici omnibus prædicamentis, sed fociis partibus integrantibus punctis, momentis, totaque arte factorum congerie additis, misellum embryonem, exulare jubent.

¹ Quam debilis ejus sit essentia. ² Quam in nullo apud quosdam pretio.

jubent. Ambrosius Calepinus vir de quovis argumento breves discursus faciens, silentio quoque hoc ipsum præteriit, & num mas sit, num foemina, num neutrum, nusquam expedit. Cum vero artificum & operariorum tanta sit ubique locorum copia, quanta vel æstivo tempore in campis cicadarum, nemo tamen horum in hoc Entium genere artis suæ documentum dedit unquam, cum & sordidam lanam sint qui tractent, & in bovis tergore ingeniose luxurietur sutor, & in vilibus Oceani conchis se torqueat argentarius. Ipse rerum opifex Deus omnia cum conderet hoc ipsum non condidit, id unum veritus, ne si non * Entia crearet, contradictionem imprudenter implicaret. Et Plato qui omnium rerum ideas esse dixit, hujus ullam extare non dixerit. Nolite mirari Auditores; cum enim omnia vel substantiis vel accidentibus definiantur, hoc Ens neutrum est. Amplius dicam. De Transcendentibus multa audivistis differere Philosophos, qualia sunt Ens, Vnum, Verum, Bonum, Res, Aliquid. At hoc Ens bonum non est, quia verum non est: verum non est, quia unum non est: unum non est, quia Ens non est. At idem cum Ente est res & aliquid. Magis mirabilia audite, de quibus nec in Tusculanis quæstionibus disputat Cicero, nec in moralibus suis Plutarchus. † Super hæc transcendentia finguntur Supertranscendentia, opinabile, cogitabile, intelligibile, angusta vocabula, ad quorum recitationem assurgat ipse decuruli sella Cato, aut stupe scat C. Marius. Inter hæc num referri possit sedulo disquiritur. Non referri debere, nisi adhibitis circumspecte di-

C 5

* stinctionum-

* Cum nec accidens sit nec substantia, nec inter transcendentia. † Aut super transcendentia locum mereantur.

stinctiunculis aliquot, omnes clamant. Adeo in
 ejus perniciem cuncta conspirant. Quamobrem
 cum Ens voco, aut contradictoria ipse loquor,
 aut *ὁμολογῶν* verum dico, uti hominem pictum
 hominem dicimus. Nebulas Aristophanicas le-
 gistis opinor. His simile quid habet, evanidam
 nempe nec stabilem naturam. Qui somniorum
 generationem capiunt, norunt, opulentissimos
 & felicissimos sæpe sibi videri somniantes. Pa-
 riter qui hæc entia fingunt, dum fingunt, ma-
 gnum aliquid se moliri credunt, ac plus Ho-
 mero sibi sapere videntur, cum umbras solum-
 modo rerum captent, & imaginaria cœna sto-
 machum deludant. * Nec minus tam tremen-
 dæ interdum sunt essentiæ, ut Hircocervus,
 Chimæra, Cerberus, Geryon, Minotaurus
 vocentur, modo tam debilis, ut cæcitas, va-
 cuum, tenebræ, privatio dicantur: modo tam
 nullius, ut qui exempla horum daturi sunt,
 purgatorium, Platonis rempublicam, Apuleii
 asinum, ac universalem omnium Ecclesiarum
 Episcopum Pontificem è pergula pictorum de-
 promant: modo tam variæ, ut his casus, decli-
 natio, figura, aliis thesis, hypothesis, status,
 aliis subjectum, prædicatum, species, aliis æqua-
 tor, horizon, polus (cogor respirare,) aliis
 par, impar, impariter par, aliis aliis vocetur
 nominibus, prout quisque rebus suis expedire
 novit. quæ omnia in occulto erant tunc, cum
 rebus singulis nomina imponeret protoplastus
 Adamus.

Ne tamen vos vocis fallam æquivocatione,
 scitote à Philosophis quædam Entia Rationis
 sic dici, quia à ratione formantur, qualia sunt
 ea, quæ primo Epigrammate recenset Martia-
 lis:

* *Ejus varietas.*

lis : quædam quia in ratione sive mente velut domicilio alte resident , uti sunt scientiæ omnes, & rerum conceptus genuini: quædam quia soli menti objiciuntur , nec , si cogitare de iis desinat mens, quicquam vel in mente vel in universo sunt. Illa Scholasticis Entia Rationis effective, ista subjective, hæc objective, dicuntur, habita argute paranomalias ratione. De his posterioribus nobis sermo est. Quæ subtilius philosophantes in * Entia Negationis , Privationis , & nescio quas relationes ac denominationes extrinsecas distinguunt. Ens Negationis Pegasus est , adeoque totus ille Deorum poëticorum coetus tam frequens, ut turbam ipsam vix capiat cœlum , tametsi capacissimum. Ens privationis est Claudius Cesar , sed ea corporis parte , qua Drusillam euntem in cœlum sequitur non passibus æquis. Entia Relationis sunt præmissæ & Conclusio, aut ut vetera reponam, Antistrephon , Ceratine , Crocodilites , Utis, Pseudomenos, Cacosystata, Asystata , aliæque monstrosæ ac terribiles Stoicarum argumentationum formæ. Quæ quidem omnia in hoc conveniunt, quod cum vera essentia careant, ad similitudinem tamen rerum concipiantur : in hoc autem differunt , quod Entia negationis in universo nihil sint; privationis, rem connotent perfectione sua destitutam; Relationes vero ex varia rerum inter se comparatione effingantur. Arque inter has primas tenent eæ relationes, quæ vocabulis technicis exprimi solent , & secundæ notiones presse dicuntur , quas modo umbræ de gnomone in scioterico sparsæ , modo monetulis illis æreis institorum , quarum cum nullum sit pretium , aurei tamen nummi

* Species tres.

ad eas expenduntur, comparare solet B. Keckermannus, sedulus horum Entium coordinator. qui in Logicis suis institutionibus per tot hæc ipsa Entia dissecuit *διχοτομίας*, ut qui in charta eas, sed sine intestinis ac ornamentis, hoc est, sine commentariis depinxerit, imaginem se videre jurabit istius exercitus, quo Alexandro occursum Darius Persarum Rex. Tanta illic horum Entium copia, ut vix plura Hellespontum cum Xerxe capita trajecisse credam, aut tot Ægyptum vexasse locustas, aut Mario consule profligatos Cimbros. Ita cuneus cuneum, phalanx phalangem, acies aciem premit, quarum omnium dux primipilus est Terminus. Diceret Socrates in pulverem ipsum secuisse. Ego laboriosum viri otium suspicio, non carpo.

* Sed quoniam non perinde multis notum est, quo genere progeneratum sit Ens rationis, id jam Musis bene juvantibus exponere conabor. Non ego hujus Entis, licet spurii, natales ad Rheam, ad Venerem, ad Iovem, Martem, aut id simile genus minime castorum numinum referam, quia qui primi ejus parentes, nec ex antiquorum memoria, nec ex Patrum nostrorum traditione habetur. Quod cum expedire me non posse ingenue fatear, gentem, familiam, ordinemque indicabo. Multum enim interest utrum purpuratis regibus, an cucullatis sacerdotibus, an lucernariis Philosophis ortus sis. Natum est Ens rationis non unius sed varii ordinis parentibus, unde & istud varium ac multiplex. Alia Mathematicus, alia Grammaticus, alia Rhetor, alia Poëta, alia Logicus, alia aliarum artium sibi finxerunt professores, quos omnes philosophorum laxo nomine complector.

* Quibus natum sit parentibus.

etor. Quid ni? ipse Homerus in Margite terræ
 fofforem sapientem vocat, eodem opinor jure,
 quo Eumæum subulcum divinum (*δῖον*) appel-
 lat. Maximam tamen horum partem sibi Logi-
 cus vendicat, qui non leve ad capeffendas scien-
 tias præsidium fore putavit horum Entium for-
 mationem. Gloriatur apud Homerum Pallas
 se Mentem esse Antilochi filium : & hodie ad
 nobilitatem vel id inprimis interesse putant,
 qua familia, qua stirpe originem trahas. At hæc
 nostra Entia eo hominum genere se nata glo-
 riantur, quorum maxima est per universum ter-
 rarum orbem famæ celebritas.* Mathematicis,
 inquam, qui radio totum orbem gentibus de-
 scribunt, aut si quando terram fastidiunt, inter
 astra ipsa & coelos habitant, & stellarum nu-
 merum, magnitudinem, distantiam, tanquam
 pollice filove metiuntur. † Oratoribus quoque,
 quorum tanta subinde in dicendo vis est ac dex-
 teritas, ut (ac si parum foret res laude dignas
 deprædicare) Busiridem ipsum, Therfiten, Pha-
 lariden, injustitiam, quartanam febrim, aliaque
 malorum nomina laudare, si velint, possint.
 a Poëtis, quorum tanta subinde divinitas pe-
 ctus occupabat, ut poëtæ cum esse incipiunt
 ac Deo agitante incallescere, homines esse desi-
 nant. b Grammaticis, quos licet ingeniorum
 puerilium carnifices quidam per odium vocent,
 ego tamen omnibus sapientiæ numeris perfe-
 ctos esse arbitror. Quod ipsum ne sine ratione
 à me dici putetis, rotunda & veterum fulta
 principiis argumentatione evincam. Qui bene
 cœpit, dimidium facti habet. Qui Grammati-
 cam didicit, bene cœpit; Ergo dimidium facti
 C 7 habet.

* Mathematicis. † Oratoribus. a Poëtis. b Gram-
 maticis.

habet. Progredior. Dimidium plus toto, Qui Grammaticam didicit dimidium facti habet. Ergo qui Grammaticam didicit plus habet toto. At totum quo contenditur à litterarum studiosis Sapientia est. En ergo Grammaticum sapientem. * Dixi, à Logicis quoque formari Entia rationis. Sed de his parce mihi loquendum video, ne immodicus proprii ordinis laudator habear. At qui hi? rationis sunt directores, veri & falsi iudices, sine quorum arte capiuntur Theologi, errant Physici, palabundi incedunt Medici, cæcutiunt non raro Iure consulti, adeoque omnes disciplinæ ac artes velut Ariadneo filo destitutæ,

Errabunda legunt dubio vestigia gressu.

† Atque hos omnes Philosophos esse dixi, genus hominum ab eruditione, curis & acri cogitationum agitatione pene exangue,

E tenebris tantis tam claram attollere lucem

Qui primi potuere augentes commoda vitæ.

Licet eos dicacissimus Aristophanes solius Socratis odio hostiliter infectatus fuerit, & sceleratissimus Lucianus auctione publica vilissimo subinde pretio tanquam sub hasta distraxerit. Certe Platonis magis hic standum elogio, qui beatas fore Respublicas ajebat, si aut imperarent Philosophi, aut Imperatores philosopharentur. *τῶν πλείων εὐχὴ εἶναι.*

Verum cum apud Physicos variæ sint rerum productiones, aliæque per generationem, aliæ per accretionem, aliæ per alterationem gignantur, hoc Ens nullo horum modorum produci-
tur. Non per generationem, quia substantia non est, non per accretionem, quia quantum
non

* Logicis. † Aliisque Philosophis. ‡ Quis modus productionis.

non est, non per alterationem, quia qualitas non est. nisi quintam ejus quis speciem comminiscatur. Localis adhæc mutationis expers est, licet ad * Angelorum & spirituum modum definitive sit in loco, hoc est, non coextendatur partibus cranii, aut cum in Aristotelis residet cerebro, in Platonis reperiri non possit, aut, ut planissime loquar, cum Platonis occupat sinciput, occiput destituat. Quare produci & fieri hæc Entia cum auditis, rursus ὁμωνύμως me loqui cogitate. Non ita ad horum formationem argilla aut luto Promethei opus, non Leucippi ebore, aut metallorum principiis, quia à mente sola, & in mente finguntur, eademque hic patris, matris, obstetricis officia sunt. nec tamen vel de mentis substantia sunt, vel prorsus ex nihilo fiunt, sed ex rerum attenta observatione in mente efflorescunt. Sic è cerebro suo Palladem olim genuit Iuppiter, licet hoc discrimine, quod hæc non nisi obstetricante securi Vulcania in lucem edi potuerit, illa vero Entia minus periculoso partu nec ruptis cerebri paniculis per solam vocem in apertum erumpant. Sed exemplis horum generationem illustriorem reddamus. Chimæra Ens rationis est, πρῶτε λέων, ὀπίθεν τε δράκων, μεσόντε χίμαιρα. Libet interdum Græcos versus intertexere, ut hirundinum in morem bisulcam quoque mihi linguam esse sciatis. † At ubi quæso terrarum tale monstrum pascit alias monstrifera tellus? Nusquam. At quod nusquam est, vel ipso Augustino Theologo teste, non esse putandum est. Fingit tamen hoc Ens ratio, ac si esset, & ex simplicibus, quæ natura committere exhortuit,

* Quomodo in loco sint, definitive scil. † Quomodo Entia negationis formentur.

ruit, audacula unum facit. * Tenebras quæ mens concipiat? cum omnis cognitio intellectualis à sensu originem ducat, hæ vero in sensum non incurrant, ne quidem aquilæ, aut Epidaurii serpentis, nisi forte eas in Luna sedens Menippus oculis assequatur, quoties terræ umbram illa excipit, aut animæ, quæ in specu Platonico rerum umbras pro rebus admirantur. Mens tamen nostra ut eas concipiat, nescio quam illis formam spissam, caliginosam & nigricantem inducit, ut sub hac saltem imagine apprehendat, quas sub propria concipi impossibile erat. Iam vero Genus & Species quid sunt? Non sunt. † Vult tamen ea esse mens, & dum in animalis natura meditabunda hæret, eam leoni, equo, pisci communem esse observat, imo ut communis sit ipsa facit. At neque ex hoc altero mentis conceptu quicquam rebus solidi aut perfectionis accedit. Nec enim rectius valet animal si genus esse fingas, nec pejus, si non fingas. Profecto lamiarum artes exerceri putes, & magicos vultus pro veris reponi. Vti enim illæ spectris solummodo & præstigiis nos ludunt, quoties Æneam, Hectorem, Andromacham oculis spectatorum sistunt, ita & mens nostra vere præstigiatrix est, & dum circa horum Entium non entium productionem ingeniose somniat, Morpheï domum adornat, & novam rerum cudit Metamorphosin. Scilicet post creatum à Deo hoc universum illa quoque potentiam suam explicare voluit, & creatoris sui æmula novum quasi orbem meditari, in quo aliud creaturarum genus non invidendam prioribus essentiam, hoc est, fictam & exanguem, prorsus fortiretur. † Quan-

* Quomodo Privationis. † Quomodo secunda notiones presse sic dictæ.

¹ Quanquam autem aut nulla, aut ficta solum huic Enti sit essentia, tanta tamen hoc ipsum fecunditate nascitur, ut cum aliis omnibus rebus definitus sit in natura quoad speciem numerus, huic sine fine ac modo nasci datum sit. ² Causam hanc esse autumo, quod ea omnia, quæ in natura generantur, à primæva creatione legem hanc acceperint non multiplicandi ultra species, quæ vero rationis sunt Entia, in infinitum augeri & multiplicari possint, utpote nullis Creatoris sui legibus adstricta, uti numero semper unitatem addi posse tradidit Aristoteles, & lineam in infinitas partes resolvi. Ea enim vis soli inter omnes creaturas menti concessa est, ut supra se ipsam reflectatur, & de cogitatione cogitationem formet, plane uti à Sole parelius, ab hoc ipso alius refulget parelius, ab iride iris, ab hac tertia iris, aut uti projecto in aquam lapillo circulos posteriores ex prioribus nasci videmus. Nomen cum finxit mens, subjectum esse concipit, subjectum speciem esse dicit, hanc terminum facit, terminum extremum vocat, hoc majus vel minus extremum, hoc causam cognoscendi. Enunciationem ubi fecit ratio, finitam esse concipit, finitam categoricam judicat, supra hanc universalitatis conceptu reflectitur, ex hoc puram Enunciationem elicit, hæc porro meditati propositio fit, hæc definitio, hæc ipsa principium vel conclusio demonstrationis; atque ita meditando finem suæ meditationis non habet; sed uti araneæ ex tenui ac gracili corpusculo telas indefinenter trahunt, ita dædala architectrix ratio ex semetipsa imagines alias supra alias format fingitque.

Sed

¹ Quanta horum Entium sit fecunditas, ² & quæ ejus causa

Sed tempus est, ut de horum Entium dignitate, antiquitate & commodis nonnihil dicam. Sed confuse hæc omnia, ne aciem instruere videar, aut ulmos in quincuncem digerere. Profecto dignum & excellens aliquid sit oportet, in quo occupari superis, inferis, coelestibus, terrestribus, & inter hos sapientissimis, doctissimis, sanctissimis non indigna res visa fuit. Ab ipso Iove, quia auspicatum hoc, ordiar. Etenim ii, qui de rebus divinis disputant, & Deum, quem universitas non capit, tribus solent explicare chartis, quoties objecta scientiæ divinae definiunt, inter alia Entia scitu possibilia, quæque unico intuitu novit Deus, etiam hæc ipsa entia rationis locant. * Tota Angelorum cohors, quoties peccatorum nostrorum recordatione afficitur, toties Entia privationis meditatur. Ipsi Dæmones quot peccandi formas, quot nocendi artes instillant, tot *divopices* fabricant. Verum (ut ad Hòmeri exemplar relictis superis ac inferis in terras demigrem) quotusquisque mortalium est, qui non in his entibus versari amat, sive dormiens aureos montes somniat, sive vigil optat nec invenit. qualis fuit Micyllus ille Lucianicus, cui nisi galli cantus dives illud & aureum somnium abrupisset, non erat cur aliam optaret felicitatem. Plaustra mendaciorum quoties congeri auditis, toties plaustra horum entium vectari credite, quorum agaso est fama. Qui stupendis ac prodigiosis gaudent eventibus vel audiendis vel narrandis, cui quæso arti, quam huic nostræ operam locant, cujus tanta est suavitas, ut quo à vero absunt longius, eo & credantur lubentius & jucundiore pruritu titillent aures. Pontificiū quam suaviter

* *Quæ Entium rationis sit dignitas.*

suaviter sibi blandiuntur, dum poenarum in purgatorio tempora velut clepsydra metiuntur. Alcuinistæ, qui novis & arcanis artibus rerum species vertere moliuntur, Ens illud rationis sibi fingunt, cujus rem invenire etiamnum desiderant. Adde his quadraturæ circuli investigatores anxios, eosque omnes, qui esurire malunt, quam non fingendis Entibus operam dare. Plato quam altum sibi sapere videtur, dum Ideas cogitat, & equinitates, bovinitates, & asineitates suas contemplatur. Et Aristoteles dum motores orbium facit intelligentias. Poëtæ si in hac arena se non exerceant, minus poëtæ, hoc est, nimis ferii videbuntur. Tota Ilias & Odyssea quid habent, quam eruditam horum entium farraginem, à quibus tamen ita inclaruit iste nugarum pater, ut de patria ejus contenderint

Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Ios, Argos, Athena.

Virgilius, qui Æneidem suam filis Homericis texuit, quam feliciter sæpe mentitur, quum Æneam per Elysium nemus ad superos reducit, sed ea porta,

Qua falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.

Transmutationes scripsit ingeniosissimus Naso. Sed hæc fere omnes entia negationis sunt. dico fere, nam cum cæcitatem Tiresiæ, & detractam Marsyæ cutem, & sine veste Dianam canit, Entia privationis facit. Sine his quoque Entibus vix quicquam jucundi ac faceti habent Vatum monumenta. Quis ille *γελωτοποις* Vulcanus, qui sola recti incessus privatione querulæ Junoni risum movit? quis Silenus, Pan, Priapus, Satyri, Najades & Hamadryades, tantum ad jocos & facetias comparata nomina? Hujus certe ordinis

ordinis sunt & ociosæ mentis erudita figmenta. quæ quantum æstimaverint prisci, vel ex hoc uno patet, quod vastam cœli machinam, cujus periculosissimus foret lapsus, ficto Atlante, hoc est, Rationis ente, libraverint. Quod si ea in-
tueri libeat Entia, quæ vocabulis technicis exprimi solent, jam Palæmonem, Didymum, Donatum, ac vetustissimos sapientiæ magistros, Socratem, Platonem, Aristotelem, Themistium, Theophrastum, totamque Philosophorum turbam in medium producam, qui ex his Entibus æternam nominis memoriam consecuti sunt. Et si sacri magis placent, Augustinus, Damascenus, Hieronymus, & Chrysostomus de his ipsis præcepta dedere. * Ex quibus de horum Entium antiquitate iudicium, quoque ferre licet. neque enim *χρῆς κ' ἀρχῆς* nata sunt, sed cum antiquissimis Philosophis nativitatis suæ supputant primordia. Promethei sæculum nostris. At huic Plato in Philebo laudem tribuit inventorum præceptorum Logicorum. Et verisimile omnino est horum Entium ope disputasse acutissimum Salomonem. † Quanquam vero Pythagoræi, teste Aristotele, nulla vi Dialectica instructi philosopharentur, tamen ex horum secta fuit Empedocles, qui Rhetorum artem his notionibus instruxisse perhibetur. ut nihil jam de Chrysippo dicam, qui plures de rebus Logicis conscripsit libros, quam Sol anni spacio conficit parallellos.

* Cum autem Deus, Natura, Ratio, nihil frustra faciant, sed suos singulæ sibi proponant fines, etiam operæ pretium erit videre, quid ad hæc rerum imitamina Rationem impulerit. Ac
primo

* *Antiquitas.* † *lib. 13 Metaph. cap. 4.* * *Neceſſitas & utilitas.*

primo quidem innatæ nobis cupiditati, qua in
 cujuslibet scibilis scientiam fertur intellectus,
 satisfactum oportuit. Parum enim menti vi-
 sum fuit; si rerum solum cognitionem adipi-
 sceretur; in ipsas quoque negationes ac priva-
 tiones aciem curiosa intendit, quas cum per se
 nosse non posset, rebus ipsis assimilavit. Deinde
 cum res in natura omnes pro innata sibi virtute
 suos edant effectus, Intellectus quoque noster,
 ne degener habeatur mundi accola, suæ quo-
 que potentiae documenta dare voluit. Accedit,
 quod subinde ea fingere necesse habeat mens,
 ut res minime distinctas distincte concipiat,
 cum aliter earum sibi parare notitiam ne possit
 quidem. * Quid? quod per omnes scientias
 ac artes sese diffundat horum Entium utilitas
 usque adeo, ut sine his tenebræ illæ sint, inge-
 niorum tortura, atque inordinata rerum conge-
 ries. His serino noster à barbarie & vocum stri-
 bligine tanquam à ferrugine ferrum vindica-
 tur. Iamque dudum misere occidisset Priscia-
 nus, nisi irruentes in ipsum barbarorum insul-
 tus sustinuisset Grammatica. Ab his eam capie-
 vim Rhetorum dictio, ut vel cælo possint de-
 ducere Lunam, & regum flectere supercilia.
 Hujus ordinis sunt Exordium, Propositio, Nar-
 ratio, Confirmatio, Confutatio, Peroratio, quæ
 amplissimum dicendorum exercitum dispo-
 nunt. Duces Alexandri Magni mihi enumerare
 videor, aut eos, qui Agamemnoniam classem
 διεκρόμεον ἐν Ἰεῖ, & ἐν Ἰεῖ. Rursus Græcisare inci-
 pio, quia de Græcis forte loquebar. Quid to-
 ties Romanorum rostra detinuit, flexit, terruit?
 hyperbole fuit, exclamatio fuit, συμετολή
 fuit,

* tum respectu scientiarum in genere, tum in specie re-
 spectu dictionis congruæ & ornatae.

fuit, apostrophe fuit. At hæc Rhetoricorum
 pulpam sapiunt. ¹ Ii qui coelum, quam terram
 intueri malunt Astronomi, ut vere *ἀνθρώποι*
 sint, hoc est *ἀνὼ ἔχοντες πλὴν ὠπτα*, sæpe in qui-
 bus cœli regionibus versentur ignorabunt, nisi
 prius ejus spatia per imaginarios circulos di-
 stinxerint. Hi ipsi, ne forte præscriptos sibi li-
 mites excedat Sol, fascia, quam Zodiacum vo-
 cant, qua eundum illi sit, designant, & ne qua-
 tuor anni tempora præpostere currendo con-
 fundat, quo ordine currendum illi sit, mon-
 strant, primo per Arietem, mox per Taurum,
 inde per Geminos, & ita deinceps. quæ tamen
 omnia ipse, de quo modo dicebam in Luna se-
 dens Menippus, tantoque primo mobili vici-
 nior, nunquam sibi visa esse constanter affirma-
 bit, vel per ipsum *Δ/α*. ² Geometræ *ἐπιχθόνιοι*
 verius quam *ἀνθρώποι*, suam materiæ quanti-
 tatem sola ratione suffurantur, quam cum ma-
 teria auferre malunt fures nostri, vixque ullam
 demonstrationem expedire audent nisi alpha-
 beto angulos omnes, aut circulorum diame-
 tros, ac linearum terminos tanquam præsidia-
 riis militibus munierint. Nec tamen hæc com-
 menta quisquam in fundis agrorumque di-
 mensionibus unquam reperit, sive longitu-
 dinem, sive latitudinem, sive profunditatem
 eorum spectes. His nostris Entibus instructus
 circulos suos in arena conscripsit Archimedes,
 & Geometriæ elementa expedivit Euclides,
 apud quem hypothesis, apodixis, figura, *συμπε-
 ρασμα*, definitio, artis instrumenta sunt, quæ
 in Logicam suam transtulit *φιλοσοφίας* Ari-
 stoteles ³ Arithmetici his destituti stipem petant
 oportet,

¹ Nec non Astrologorum. ² Geometrarum. ³ Arith-
 meticorum.

oportet, apud quos numerorum distinctio, variaeque horum affectiones utramque paginam faciunt. Etenim quæ extra mentem sunt, multa sunt, & dum multa sunt, nec binario magis quam ternario, aut quaternario definiuntur. Quæ itaque hic paris, imparis, divisoris & divisi numeri sunt notiones, à mente solum dependent. ¹ Metaphysica utcunque aliarum scientiarum sit princeps, tamen secundarum quoque notionum adminicula non averfatur, præcipue cum de rerum unitate distinctionibusque philosophatur. ² Theologi vero, cum quibus aliqua mihi intercedit cognatio, quam sine horum Entium cognitione talpæ sunt, quam in Scholasticarum disputationum lectione hospites. Quoties his ducibus destituti in principia impingunt, quoties sub veritatis supparo falsum sibi obtrudi sinunt, quoties perperam definiunt, dividunt, discurrunt, resolvunt, ordinant, ab horum scientia imparati. ³ Idem de Iureconsultis, Medicis, totoque Philosophorum ordine dictum putate. Nunquam Plato hominem implume animal ac bipes definivisset, aut animam numerum dixisset, si definitionis modum probe novisset. Nec Iureconsulti (quod ipsorum pace dictum volo) Iuris præcepta partiti fuissent in tria hæc: Honestè vivere, alterum non lædere, suum cuique tribuere, si ad legitimæ divisionis, quæ membra coincidere non patitur, leges attendissent. Et cur se ridiculum præbuit suis argumentationibus Chrysippus, cur veteres Physicos toties incusat Aristoteles, nisi quia *διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ οὐκ ὄντος* hallucinati sunt? ⁴ Quare unum.

¹ Metaphysicorum. ² Theologorum. ³ Iureconsultorum, Medicorum, &c. ⁴ Quanta denique horum Entium sit felicitas.

re unum hoc ad horum Entium commendationem & laudem addam, quod meo iudicio felicissima sint omnium, quas Sol adspectat creaturarum. Nam cum aliis rebus sua sit miseria, suus labor & calamitas, hæc nec agunt quicquam nec patiuntur. Coelum utcunque corruptionis expers sit, tamen perpetuo motu moveri necesse habet. Elementa mutuis pugnis occidunt. Mixtorum alia putrescunt, alia uti metalla igni & flammis torrentur, alia senio confecta tabescunt, uti plantæ, alia mactantur, jugulantur, secantur, aut ad stivam ac rhedam ablegantur. Hominum vero alii corporis morbis languent, alii ira, invidia, metu, spe, desiderio lancinantur, aut fament aut sitiunt. At nostra hæc Entia ætatem agunt lætissimam & ab omnibus malis immune domicilium inhabitant. Etenim cum in mente sola, cui in natura contrarium hostem non dedit Deus, velut umbræ volitent, nec extra eam reperiantur, nullis contrariis qualitatibus infestari queunt, & cum corpora non sint, & ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ σώματι καὶ πάλιν αὐτῷ ὄντων. Quod si tamen sub imagine Martis belligerari, Invidiæ dolere, Fortunæ mutari, & claudicantis Vulcani misera quædam videantur, omne hoc rationis quoque esse credite & imaginarium prorsus. Et licet pereundum aliquando ipsis sit, nulli tamen hosti succumbunt, sed menti, cui essentiæ suæ principium ac originem, eidem quoque mortis ac interitus sui causam debent, denuo ubi illa volet vel in instanti ac nullo negotio renascitura.

Atque hæc quidem de Ente rationis dicenda habui, quod essentiam non nisi precario habet, & in toto hoc Universo nusquam apparet. Dixi, fateor, non eo sermonis ornatu, quo de rebus splen-

splendidis ac præclaris dicere solent oratores : neque enim hoc argumenti patiebatur morositas : aut ea gravitate , qua de regni rebus oratum veniunt Principum legati : sed adhibito aliquo voluptatis & festivæ dictionis auctora-mento. Vt enim nihil nugacius, quam res serias nugatorie tractare , ita nihil festivius quam ita tractare res humiles , imo pene nugas, ut nihil minus , quam nugatus fuisse videare. Si tamen ea quæ dixi displicent , uti catapotia nauseantes solent pueri, expuite.

D I X I.

*Habita Leida in Auditorio Theologico , cum Logicam
auspicaretur, IV. Non. Febr. Anni 1618.*

O R A T I O

festiva

DE RE five ENTE REALI.

Emini me A. O. aliquando de Ente Rationis in Illustri Batavorum Academia differuisse , sed oratione istiusmodi, quæ severam sapientiam comitate , & Peripateticum sermonem Lucianico miscuit. Subibant tum temporis animum meum clarissimorum virorum exempla, qui in gracili ac exangui argumento ingeniosæ commentationis laudem quæsierunt. quos dum imitari studeo, & mecum contendo, accidit mihi, quod Ascanio, Æneæ filio , qui profugum Troja patrem sequebatur , non passibus æquis. Quam jam vellem magis seria apud vos loqui , aut grandia verba fari ; qualia de Sabinarum raptu, Oedipodarum odiis , Polyxenæ tumulto , aut
D jamjam

jamjam morituro Catone declamare solent
 tragici oratores. Quam cuperem de rebus lo-
 qui Reipublicæ huic salutaribus, pacis bellicque
 momentis ; qualem sermonem nuper exorsi
 sunt Brabanti , aliis pro pace induciisve placi-
 de , aliis pro bello turbulenta oratione decer-
 tantibus. Quam optarem muneris mei esse aut
 opis , expendere hac tempestate , vicinorum
 Principum molimina, machinationes , occulta
 apertaue bella : quorum studiis erigi, quorum
 affligi possint res nostræ : qui arma suadeant, ne
 armis petantur ipsi ; qui dissuadeant, ut de ocio-
 sis ac segnibus aliquando triumphent. Verum
 cum nefas sit , futorem de aliis rebus verba fa-
 cere , præterquam de crepida , & periculosum
 sit, uti de Diis, etiam de Principibus vera dice-
 re ; stabo intra Philosophiæ cancellos, & quia
 superiore anno , cum adversus Florentinum
 scriptorem dissererem , præter meum morem,
 fui gravis; libet jam ineptire, & nugari & joca-
 ri , adeoque dum Bacchanalia Sapientiam om-
 nem exesse jubent , lepide & festive philoso-
 phari. Homericus Iupiter, pater ille hominum
 ac Deorum , non semper de bellis Trojanorum
 ac Græcorum deliberat. interdum cum Iuno-
 ne ludit , aut ad Æthiopas commessatum abit,
 interdum cum loripedem suum adspectat , ridet
 effusissime. Terribilis ille terrarum quassator
 Neptunus , modo urbes agrosque fluctibus ter-
 ritat , modo placidum sternit mare & obsitam
 spuma algaque barbam pectit. Magnæ Them-
 idis sacerdotes , qui hominum fortunas ac fata
 Digestis suis circumferunt, non semper cruces,
 laqueos, crurifragia decernunt, verum non inu-
 tiles subinde casus egregia facilitate amicis in-
 dulent. Medicorum filii inter ægrorum que-
 relas,

relas, olidas crises, & melancholicorum somnia risus materiam inveniunt, & hilaritatem imperant, quibus labor est respirare. Miles detestata matribus bella, cantu, alea, Thaide solatur. Navita, postquam quassam procellis navem mari subduxit, cantat Auriacum Germani sanguinis Principem, aut nostratis Velsii audax facinus, aut puellæ propter rivum sedentis inconcinnos amores. Quare alienum minime fuerit, philosophum, qui inter tristes Caregoriarum vultus, inter Prædicabilium macilentam quincuncem, & Syllogismorum formidabiles ordines ætatem degit, amœniora loqui, & mutato nonnihil philosophandi genere, spacium exposcere dilutiori sapientiæ. Dicam de argumento, quale nunquam ausus fuit tractare Demosthenes, nunquam Cicero. cujus formulam nec Theo, nec Aphtonius Sophistæ tradidere. Altum de eo silentium in Senecæ Suasoriis & Controversiis, altum in Fabii declamationibus. Et tamen illud, de quo dicam, oculis omnes usurpatis, omnes manibus tangitis, omnes pedibus calcatis, imo vos estis ipsi. nullum aliud natura parit, nullum aliud ars format. volat in aëre, in aquis natat, in terris repit, in aulis superbit, in castris militat, in Scholis disputat. grave est, leve est, neutrum est. imperat, paret; ociatur, laborat; vendit, emit; fallit, mentitur; equitat, navigat; sedet, stat; jacer, currit. mas est, femina est, virgo est. Breviter, ejus compendio cœlum terra; supera infera, totumque hoc Univerfum absolvitur. Eo sublato, perit Senator & civis; orator & auditor, mercator & institor, Curia & Schola, aula & princeps, cum rege grex, & cum utroque lex. Nondum scitis, opinor, de

qua Redicturus sim. At jam dixi. quique alias Ens rationis in scenam produxi, habitu ridiculo, jam Rem sive Ens reale vobis dabo eodem amictu. Quod dum facio & per Metaphysicorum spineta molliori pede incedo, cupio abesse Scotistas, Occanistas, Albertistas, Thomistas, & quotquot barbara subtilitate Theologiæ pariter & Philosophiæ majestatem conspurcaverunt. Solent sapientes à definitione auspicari. Factitatum hoc à Platone, Aristotele, Euclide. at Res tantæ est dignitatis tamque immensæ amplitudinis, ut definitionis terminis coerceri nequeat. Ineffabile est Iudæorum *תְּלָפָא*, quia quatuor illæ literæ, quibus signatur, Iod, He, Van, He, conjunctæ nihil sonant. Res ineffabilis quoque est, non si vocem spectes, sed rem, quia nec genus supra se habet; cum ipsa sit summum; nec differentiam, cum hæc ipsa sit res. Tametsi qui in ejus descriptione desudant, Rem dicant esse, quod realem habet essentiam; manifesta negatione. quasi apoplexiam dicas esse, qua laborat apoplecticus, Abbatiam cui præest Abbas, Flandriam, quam inhabitat Flander. Marrem à Neptuno dignoscas gladio & fuscina; Dianam ab Actæone cornibus: Castorem & studiosos hujus ævi agnoscas calcaribus; Pollucem & nostrates aulicos unguento. At rem non cognoscas, nisi per rem, hoc est per seipsam. Illud quantivis est pretii, Rem pluribus titulis nominibusque superbire, veterum Romanorum exemplo. Sunt enim Synonymæ hæ appellations, Res, Ens, Aliquid. quæ non magis dissident, quam lena, meretrix, lupa. Habet ergo nomen, cognomen & agnomen. planè ac si Marcum, Tullium, Ciceronem nomines, aut Titum, Pomponium, Atticum.

Atticum. Sed illud mirandum magis, cum omnia alia in aliquo conveniant, aliquo differant, sola res in nullo convenit, à nulla re differt; cum statim esse desinat, quicquid res non est, & sine re nihil sit, quicquid per rem fuit aliquid. Duo tamen sunt, si modo sunt, à quibus res immane distat: Nihil, sive non res, & ea omnia, quæ à mente ficta rationis Entia barbare vocantur. Inter hæc media incedit Res, uti inter Athenienses, non homines, & umbram suam medius ambulavit Diogenes. Si ad Nihilum accedat, perit: si ad rationis Entia confugiat, actum est de ejus salute; Hannibalis fato, cui exuli nec apud Romanos hostes, nec apud Bithyniæ regem tuto esse licuit. Et quamquam spuria hæc rei proles veras res imitetur, naturæ tamen præstantia, operum magnitudine & natalium splendore discrepant. Rerum siquidem aliæ æternæ sunt, aliæ plus minus durabiles. At entia rationis quotquot sunt, vix nata pereunt. nec tam facile est igni naphtham, Soli spiritum Alchymisticum absumere, quam menti illa ipsa. Rerum plurimæ honore, plures laude dignæ sunt. At entia rationis aut prorsus inutilia sunt & despectissima, qualia sunt Hæcceitates, personalitates, ubicationes, formalitates, suppositalitates, quibus destitutæ scholæ nihilo fuerint insipientiores: aut si utilitate aliqua profunt, Aristoteli nec *τίμια* sunt; nec *ἐπιδεικνύμενα*. Præterquam quod omnis agendi vis à rebus sit, entia vero rationis non magis agant, quam Lemures territant, aut pugnant umbræ. Laudatur in unoquoque genere illud, quod simplicissimum est. quamobrem præstant cœlestia sublu-
naribus, spiritus corpori, circulus quadrato, Monarchia Aristocratia. Et in vocibus eæ, quæ

nulli originem debent, præstant aliunde natis. Ex quibus apparet, Rem vocis quoque simplicitate & brevitate commendari. Nec enim qui vocum etymologias expedivere, Isidorus, Nonius, Festus aliique, hujus originem dederint. Scholastici Theologi quantis polysyllabis superbiunt, beatitudinum, reverentiarum, sanctitatum, benedictionum, maledictionum, anathematizationum, excommunicationum. quam operosis vocibus loquitur Astræa, quoties emphyteuses, usucapiones, contestationes, litis suspensiones, excussiones, portiones Trebellianicas, Senatusconsulta Vellejana ingeminat. Poëtæ quam cothurnati sibi videntur, cum ambubeias crepant, pharmacopolas, balatrones, cinifiones, sesquipedalia verba. Turget Hippocrates, cum apoplexias, epilepsias, raucedines, impetigines, cardialgias per Aphorismos suos rotat. Quarum vocum aliæ Græciæ, aliæ Latio, originem debent. At omnibus hisce simplicior est Res, quæ ternario literarum, qui inter numeros sacer est, definita, sine origine, sine natalibus est, ut merito inter Aborigines, & αὐτοχθόνεις censeretur mereatur. Nec minus tamen terribilis est, cum fronte eam literam obtendat, qua iras colligit Cerberus, cauda vero eam, quæ anguem aut Libycum serpentem refert. Græci modo τὸ ὄν vocant, modo πρᾶξις, à πρᾶττεν, quod est agere, quia cum mortua nulla agendi facultate polleant, sola res iis viribus est prædita, ut gladium nacta urbes evertat ac regna; flammam, obvia quæque devoret; aquam, perruptis catartæ aggeribusque agros inundet: ventos, turribus montibusque infesta sit; classes, Indiam utramque Hispano extortum eat. Proverbiis locum fecere Apollines, Mercurii, Corœbi, Tiresiæ, Glauci,

Glauci, Therſitæ, Codri, Sardanapali. quanta nomina. At in hoc Deorum, regum principumque ordine ſuas quoque ſtationes tuetur Res. ſive rem libeat acu tangere, ſive res in cuspide ferri ſita ſit, aut in cardine verſetur, ſive omnis res duas anſas habeat, teſte Epicteto, ſive rebus turbatis, peſſimus ſit in honore: ſive res in noſtro foro vertitur: ſive res ſit palæſtræ & olei: ſive alia res ſit ſceptrum, alia plectrum. Nec illud inſitias ibitis, eximium ſemper & excellens habitum, à poëtis laudari. quo nomine Achillem felicem prædicabat Alexander, quod Homerum naſtus fuiſſet præconem. Et Scipio Africanus Ennium belli ſocium eſſe voluit & tumuli, non ob hoc ſolum, quod victum Hannibalem cecinit, ſed ob hunc opinor verſiculum: *Vnus homo nobis cunctando reſtituit Rem.* Virgilius vatum princeps, cum Priami faſtum, opes, regna collapſa innuere vult, ſatis habet dixiſſe: *Postquam res Aſiæ, &c.* & ubi Marcello adulatur: *Hic rem Romanam, &c.* Horatius civilis prudentiæ optimus magiſter adeo hujus vocis amore captus fuit, ut eodem ſpiritu ter eam repetat:

Isne tibi melius ſuadet, qui ut rem facias, rem

Si poſſis recte: ſi non, quocunque modo rem.

Nuſquam Lydiæ ſuæ, nuſquam Chloes, nuſquam Pirrhæ toties vacavit illi meminiſſe, quoties rei. Et jam ante me obſervatum ab homine non ocioſo, vocem Rei centies ſexagies in Horatio reperiri. Livius grande illud opus exorſurus, *Opera pretium ſe facturum*, ait, ſi de rebus P.R. dicat. Et Trogi abbreviator à *Principio rerum* arceſſit hiftoriam. Ariſtophanes Græcæ Comœdiæ facile princeps, Plutum ſuum auſpicaturus, ad Iovem & Deos omnes exclamat,

ὡς δὲ χαλκίον πρῶτον ἐστὶν ὃ ζεῖ καὶ θεοί. *Quam difficilis est res.* Latini non solum imperia ac regna, sed & opes, quas tantopere sectamur & amamus, Rem vocant. Hinc illa passim reperiri est, rem facere, quadruplare rem, in re laeta esse, rem frangere, virtutem & genus sine re viliorem esse alga: tecum mihi res est, Rosci: frater ejus ad rem est avidior. Et quoties suavissimam viri feminaeque συνουσίαν exprimere volunt, ajunt, Martem rem habuisse cum Rhea. quam ob causam doctissimus Ausonius, cum magna industria monosyllaba colligit, Rem addit, cum hac quaestione:

Imperium, litem, Venerem cur una notat Res?

Sed omissa voce, Rem ipsam aggrediamur. Sine re, omnes artes, scientiae, disciplinae languent ac frigent. Tolle aes ac lignum, nec Phidias erit, nec Polycletus. tolle tabulam, tollis Apellem. Nec aliter sublata Re tollis Philosophum. Equidem toti Philosophiae substernitur res, & ab artibus organicis Grammatica, Rhetorica, Logica hac nota distinguitur, quod illae circa voces & notiones secundas consenescant, haec circa res versetur. Romanorum Ducum alius à victa Africa Africanus, Dacia Dacicus, Asia Asiaticus, Numantia Numanticus dictus fuit. Philosophi à re Reales dici voluere, & per rem à Nominalibus distingui, uti Græcos à Romanis pallio & toga distinguimus. Et quis quæso colores in Apparentes dividit & Reales? Physicus. Quis omne Ens in reale & rationis? Metaphysicus. Quis primæ Philosophiæ solam Rem substernit? Metaphysicus. Quis cum omnia distinxit, ipsam distinctionem distinguit in realem ac rationis? idem. Quis rerum alias dicit esse universales, alias singulares? Logicus.

Quis

Quis res ubique asseverat esse easdem : divisionem aliam esse nominis , aliam rei : scientiam non nisi rerum esse ? Logicus. Ab Optico audias , res sæpenumero aliter apparere , quam sunt : ab Astrologo res alias prædici posse , alias non. Totum insuper Ius annon in personas , actiones & res dispescitur ? Quin imo nisi rem ponas , tollitur actio in rem , quam utiliore arbitramur ea , quæ in personam est. Et licet vocem rei in angustias cogant Iurisperiti , tamen ea ubique non uti amant ; cum rem Comperendinatham & Iudicatham vocant , cum rem creditam dicunt , cum res mobiles & immobiles distinguunt , cum teste Cicerone pro Murena , dubitant , utrum litem , an rem dicere debeant. Medicina vero quid aliud est , quam rerum naturalium , non naturalium & contra naturam scientia ? Orator cum in genere demonstrativo occupatur , non personas solum sed & res laudat. Ethicus sine re nec virtutis mediocritatem , nec Iustitiæ distributiivæ & commutativæ discrimen expediat , quarum illa medium personæ , hæc rei servat. Et quæ Vegetii foret laus , nisi de re militari scripsisset ? quæ Modesti , nisi de vocabulis rei militaris disseruisset ? quæ Varronis , nisi rem rusticam posteris dedisset ? Theologis si rem eripias , quomodo vel personarum inter se , vel ab essentia distinctionem expedient ? Comoediæ ac pœcinatis nullum est momentum , nisi spiritus acer ac vis rebus simul insit ac verbis. Vt si omnium ore laudari , celebrari , ab omnibus coli non infima laus est , res omne punctum ferat.

Quod si , qui late imperant Principes , augustiores habentur , inter Augustissimos Res erit , quæ ne illis quidem , quibus Solis cursus , ter-

minis terminatur. Romanorum imperium Danubio & Euphrate claudebatur. Alexander ultra Indum ivit, ulterius Liber. Nos Batavi longius in ipsos Auroræ thalamos penetra vimus, & occiduo stridentem gurgite solem secuti, cum ipso occasu orimur. At res terras omnes, maria omnia complectitur, Antæcos, Periæcos, Antipodas, Heteroscios, Periscios, Amphiscios. Nihil tam vile & exile adspicit Sol, quod res non sit, nihil tam grande & præcellens, cui pudor sit rebus accenseri. Iovis filium cum se appellari voluit Macedo, intra res stetit. Qui se Asiæ Africæque dominatorem jactitat, non nisi rebus imperat. Cum Dictaturam, Consulatum, Præturam ambit Romanus, solius rei causa tribus ambit. Qui à nullo se in ordinem redigi patiuntur Imperatores, intra rerum ordinem se cogi non inviti ferunt. Sub re sceptræ æquantur ligonibus, consul civi, miles Duci, Davus hero. Nec enim qua res sunt, alterum alteri postponas, aut præferas. Angelos tanta locorum intercapedine sejunctos sociat nobiscum communis Res. Immensam substantiarum & accidentium congeriem sub sua signa vocat. à quibus si recesserint vel latum unguem, corruptioni proxima fuerint, & *cu πύλων ἀδῶ*. Miramur Principum genealogias, & longa serie descendentes nepotum ordines. Est qui ab Ænea, est qui ab Antenore arcessit gentis suæ primordia. Verum hi ipsi populorum autores à re fluunt. Hinc Æacidæ, Atridæ, Heraclidæ, Pelopidæ, Assaraci, Cecropes, Promethei, Iapeti, mortalium antiquissimi, inde fluxere. Ipse Iupiter, quanquam res hominum ac Deorum temperet, supra se rem agnoscit, quia nobiscum res est. Vt stupeam audaciam Venu-
 fini

fini vatis, qui spreta hac imperatrice, ausus fuit canere, *Et mihi res, non me rebus, submittere conor.* Nec illud leve, rem, quam in Scholis Ens vocant, longissime à sensibus & singularium intuitu abesse. Cum non nisi solo intellectu percipi possit, ut quemadmodum hujus operatio divinior est & defecatiores ea, quæ sensuum est, dignior quoque sit Rei abstracta contemplatio, eorum omnium quæ terrenis crassisque corporum organis percipiuntur. Et sicuti vulgo bellaria ab Afris aut Indis petita aestimamus, & quæ longius distita sunt, suspicimus aut veneramur; ita nescio qua religione, in Rei admirationem rapior, quæ tanto intervallo à Petro ac Paulo distat, ut non nisi scala prædicamentali, qua per hominem, animal, vivens, corpus, substantiam itur, ad edita Divæ rei templa conscendere detur. Nec est quod quis objiciat, Rem ob hoc miserrimam esse, quod omni forma denudata à naturæ speciebus longissime absit, quasi in Pathnon relegata aut ultimam Thulen. Equidem hoc ipso felicior est res, quod ad spirituales & simplices intelligentiarum naturam accedat, nec iis egeat, quibus fullo aut vespillo dapibus. Etenim Res à formis specierum per intellectum vindicata, nec cæditur, ut lapis, nec tunditur ut ferrum, nec uritur ut lignum, nec coquitur, ut cyprinus, nec sordet in volutabro, ut sus, nec ingemit aratro, ut bos. Res, universim si spectes, nec pudefcit, quia virgo non est; non vexatur ambitu, quia nulla re, præterquam seipsa, eget; non invidet, quia figulus non est; non dolet, quia sine sensu est; non plorat, quia Niobe non est. Denique cum legem nesciat, non peccat. Hinc jam expendite, quot malis, quot sollicitudinibus obnoxia,

fit hæc vita , quantis periculis degatur hoc quicquid est ævi , & cognoscetis, quot quantisque malis subducta sit suprema & universalissima Res , ὅτε γῆς ὅτε ὕδατος ἀπὸ γῆς , *Nec calum nec terram tangens.*

Et quanquam remotissima sit à sensibus , nihil tamen Re notius , nihil evidentius , nihil quod prius se hominum animis cognoscendum ingerat. Da infantem biunulum & vix ære lavatum. nesciet, quid sit homo, pomum, cera-
sum. at entis & non entis, rei & non rei discrimen observabit ocyus. Eminus spectata, & oculorum aciem in distantia differ , citius hominem esse cognosces, quam Socratem; citius animal, quam hominem, citius vivens & corpus & substantiam, quam animal, citius vero Rem vel Ens. Quamobrem communi ferè Philosophorum suffragio primum intelligibile , primumque cognitum Res est. Et arbitror ideorem in Proverbium abiisse Platoni, Aristophani, Luciano. Quoties enim de rei evidentia dubitatur, Res, inquiunt, indicabit, res clamat, res docet, res ipsa loquitur. Inter virtutes non infimo loco censetur veracitas, candor, simplicitas, integritas, cum nihil rectæ rationi magis sit adversum, quam alius esse & aliud videri. Homerus certe hypocritam, qui aliud lingua loquitur, aliud in corde agit, magis odit, quam ipsum Orci limen. At res fucum detrahit simulationi, hypocrisin odit, candoris omnis & veracitatis studiosissima. Si colenda est amicitia, re oportet amicum esse, non verbis. Si viro forti pro aris focisque decertandum, non in ventosa lingua Mavors erit, sed in re. Tantalī epulas, & officiosas aulicorum, sine re, voces execratur. Quod si adversus ignorantiam &

& errorem muniendum pectus, ipsa res opinionis levitatem discutit, & non contenta persuasione, rem sectatur, non umbram. Canes Æsopici sunt, qui imagines rerum captant, neglecta re. A Socrate & Æschylo didicimus, virum bonum non videri, sed esse talem. quia ipse modus, quem ultra citraque nequit consistere rectum, est in rebus. ut stolidam Scepticorum sententiam explodam, qui res tales esse volunt, quales apparent, & opinionem non minus valere arbitrantur, quam rem ipsam. Falsum ergo est illud Terentii in Adelphis: *Si tibi istic re ipsa non dolet, at simulare certe est hominis.* Rectius in Tusculanis Cicero: *Rem opinor spectari debere, non verba.* Habet enim nuda & simplex rei veritas aculeos suos, quibus multo plus afficimur, quam tumultu verborum. Cum Polyxenus Dialecticæ professor Dionysio juniore dixisset, ex more Dialecticorum: *Ego te redarguam verbis, verbis quidem*, respondit ille, *at ego te rebus ipsis refellam.*

Quin tanta est rei in omni negotio excellentia & autoritas, ut quicquid ad rem non faciat, aspernari soleamus. Flaccus in carmine seculari, in quo vota pro imperio Romano facit, rogat, uti Dii Romulæ genti dent Rem, prolem & decus omne. ut jam inter Deorum munera censeretur res. Tanta ejusdem est constantia, ut si quis rem unam tentet prodigialiter variare, Delphinum appingat silvis, licet interpretes nonnulli tentaverint, num dignè rem vertere possint. Hinc fit, ut male rem gerere, infani sit; contra, bene, sani. at prudentis, nec majorem facere rem mala ratione, nec vitio nostro aut culpa minorem. Ea insuper est rei castitas, ut meus non audeat rem tentare pudor,

dor, quam vires ferre recusant. Amicitiae usque adeo studet, ut alterius rei opem poscat res, & conjuret amice. Et ubi anceps est eventus rei, quo res cunque cadent, unum & commune periculum, Vna salus ambobus erit. Ideo ab antiquis dictum, amicum certum in re incerta cerni. & res tua tunc agitur, paries cum proximus ardet. Sane inter summa philosophorum decora res est, cum Aristippum non solum omnis color & status, sed & res decuerit. Quod si comitatus famulaeque ad splendorem faciunt, non caret pedissequis res. Equidem voces & verba, praeviam rem non invita sequuntur. quin se ad rei nutum prorsus componunt. Si enim de re tenui dicendum, sermo tenuis est; si de gravi gravis, si de mediocri mediocris. Verum illud lepidum, ut res salva sit, saltare in ejus gratiam senem, ex veteri proverbio: *salva res est, saltat senex*. Sed pene omiseram de Rei potentia viribusque differere. Audivisti, Auditores, magnam vim fuisse Romani exercitus in prima acie hastatorum, qui ex florentissima juvenum pubescentium turba constabant: majus vero in acie principum ac robustiore aetate scutatorum. Sed his profligatis, ubi ad triarios Res venit, tum demum pugna incrudescere, extrema tentari, victis animus redire. Ergo ubi Res bellica est, victorem Ducem ostendit Capitolio: ubi comica, Romanis equitibus & peditibus cachinnum extorquet: ubi tragica, irarum plena est, & peruncta fecibus os iunultuatur. Illud certissimum potentiae non levis argumentum, quod rebus parvis magnae juvari possint: quod magni atque humiles finis, prout res dant sese; ut est apud Comicum. Etiam tantum confert ad elo.

eloquentiam momentum, ut cui potenter erit lecta res, nec facundia hunc unquam deferat, nec lucidus ordo. Proinde Epaminondas Thebanorum dux capitis postulatus apud iudices paucis verbis causam absolvit, negans se habere verba rebus meliora. Et Græcis ita visum est, Demosthenem quidem summum esse oratorem, Phocionem autem ad dicendum efficacissimum, non ob aliud, nisi quod Phocion vera & ad rem pertinentia loqueretur, cum Demosthenes multa simularet ad gratiam populi. Vnde factum, ut unum Phocionem metuerit Demosthenes, reliquos contemneret. Et semper ita à sapientibus, judicatum, maiorem esse rei ipsius ad persuadendum vim, quam orationis. Heraclitus à civibus rogatus, ut concordiam pro concione suaderet, suggestum ascendit, calicem implevit frigida ac infusam farinam miscuit ac bibit, & mox discessit. videlicet re ipsa loquens, & docens, seditiones ex luxu & superfluarum rerum appetentia nasci. Scylarus Schytarum rex filios ad concordiam hortaturus, colligatum primo, mox dissolutum fasciculum ostendit, re ostendens efficacius, quam verbis, potentiam illorum invictam fore, si concordem manserint, diffidiis singulos superari posse. Et cur Sertorius adductis in medium equis Lusitanis persuasit, quod facundia non poterat? Cur Lycurgus canes duos aliquando produxit ad populum, venaticum & domesticum? Cur Tarquinius filio, per nuncium rogatus, quid de Gabiis faceret, nihil respondit, sed altissima papaverum capita decussit? nempe ut exemplis commonstrarent, rebus ipsis debiliorem esse eloquentiam. Præterea, quia alios aliis rebus affici certum est, libet Rem per omnes

nes vitæ humanæ gradus circumducere. verum
 duplici lege. Prima est, ne quempiam à me tan-
 gi putetis, nisi cui ulcus est. Altera, ne quic-
 quam à me in rem aut pro re dici putetis, nisi
 præeunte suis verbis Horatio. Equidem omni
 fortunæ negotium est cum rebus, siue illæ ad-
 versæ sint, siue secundæ, siue dubiæ ac trepidæ.
 Rebus angustis fortes nos & animosos esse o-
 portet, adeoque pectora adversis rebus oppone-
 re. Secundis contrahenda sunt vela, & ab inso-
 lenti lætitia temperanda mens. Trepidis autem
 ac dubiis, satius est neutros esse, quam cum An-
 tonio ac Catone stare à partibus. Imperatores,
 Reges, Principes novæ ac auctioris semper po-
 tentiæ cupidi, rem sæpe perdere malunt, &
 uni fortunæ ictui fata sua & populi exponere,
 quam illum, quo allevantur, spiritum compef-
 cere. Populus, quem Divûm vocet ruentis
 imperii rebus, nescit. Tum se turbulenta mis-
 cent ingenia, quibus perdita republica opus, &
 novis rebus infidelis Allobrox. Legati magnis
 de rebus peroraturi ad externos mittuntur, an
 ad mentiendum Reip. causa, non ausim dice-
 re. Miles rei sacræ contemptor improbus, nec
 Deorum aris templisque, nec virginum aut
 matronarum pudori parcit. Sacerdotes & di-
 vinæ mentis interpretes, si religiose distingue-
 rent, inter res ac modos rei, nec de his tam
 pertinaciter contenderent, melius se haberent
 Christianorum res. Iudex, cum muneribus
 res agitur, forderet & evilescit. Actores cau-
 sarum rem litigiosam amant trahere, tanquam
 finiendam nunquam. & cum causa excide-
 runt, cliens vero rebus suis, mercedem nihilo-
 minus postulant, vel ob hoc, quod erubuerint.
 Qui agris opem ferunt, ubi ægroto cor-
 pore

pore febres deduxerint, rem bene gestam Soli aperiunt, ubi vero hypercatharsin secuta est invita animula, rem male gestam tota tellure & superingestis saxis tegunt. Paracelsistæ, cum tincturas, extracta, salia magisteria, vitra, regulos miseris propinant, viam compendiarium quæerunt, sibi rem faciendi, aliis moriendi. Mercatoribus quibusdam res crescit multo sub fenore, versuris intricant rem, & ubi nominibus detinentur, cogitant, quibus artibus amissas res queant reparare. Mercatorum pararii alienas res curant, quia propriis non raro excussi sunt. Ruris cultor suas quoque callet artes rem faciendi. ambulat vafer Menalcas tardius, pluvie Iove, ut crescat lactis copia ex imbre. forte, ne minus noceat civibus dilutus humor. Invidus alterius opimis rebus macrescit. Ignavus clamat, optimam esse rem, non partem labore, sed relictam. Amantium autem res quam sunt stolidæ & ridiculæ. Hic libertatem dote modica vendit. Ille vetulam ducit, ut citius discat tussire. alter zelotypus semper metuit, ne Iupiter denuo fiat olor. ille agros & jugera crepat, quæ oculatissima natura nusquam videt. Sunt qui rem piam putant, si mortua noverca lugubri pallio tegant gaudium. Sunt qui videri volunt reapse divites, cum domi arescant, Sole & frigore & esuritione, ut dentes vel silicem comesse possint. Prodigus rem patris oblimat, & decoctis rebus Moluccas adit, ut quam à parentibus domi noluit, à pipere & cariophyllis discat virtutem. Avarus in triviis discurret ob vilem assem. & dum semper in augenda re festinat, obruitur re. At rectius parcus ex magno acervo sumit, quantum res poscit, & comportatis rebus bene cogitat uti. Qui alienas cœnas

ac prandia captat, frigente domi culina, bonis rebus agit lætum convivam. At inter insanos est iste dapifer, qui in una re curam consumit, & dum vini vitia corrigit, securus est, quo olivo perfundat pisces. Senes, quo sunt animi ac corporis languore, res omnes gelide timideque ministrant, juvenes calide & audacter. Meretricum ac lenonum rebus favent non infideles arbitrae, Nox & Diana. Fur, latro, perduellis, æris recisor, & quotquot rebus male partis vivunt, in quanta sunt rerum desperatione, cum res ad restim rediit. At ambitiosi, postquam amissa Noachi diluvio nobilitatis insignia, in Hyrcaniae aut Armeniae montibus reperere, tenui alias re, pennas extendunt nido majores. Historici sapientes res gestas componere malunt, & Nassoiorum bella exequi, quam repentes per humum sermones ducere. Amanuenses publici de re communi magna & nova scribenda habent. ideo rogant Horatium, ut velit cras reverti, quo grande secretum aperiant. Verum ille, qui lectione fastorum hebdomadalium ac Volusi annalibus pascitur, iisque pinguescit, sicut aëre chamœleon, garrit aniles fabulas ex re, & esurire mavult aut ad secundam prandere, quam nescire mendacia. Litterarum studiosi quam frustra sunt, dum sterile vocum studium sectari malunt, quam res ipsas, rectius facturi, si vocum elegantiam rebus, & rerum pondus vocibus adderent. Quam tragici actores ineptiunt, & tragœdiæ res decusque infamant, quoties pueros coram populo trucidant, & postquam ingenti clamore Ajacem furem despumarunt, eosdem actores ad molle tripudium producunt. Satyrici quia non audent Cæsaris invicti res dicere, humanis rebus amant illu-

illudere, & opus suum aut ultra legem extendunt, aut corpus sine nervis componunt. At nemo utiliore rem præstat orbi terrarum, quam Criticus, quoties observat, esse unum in toto Homero versiculum, in quo omnes partes orationis deprehendas: prima Livianæ historiæ verba hemistichio constare: Tacitum annales suos à carmine hexametro ordiri: Valerium Flac- cum peccasse, quod in primo Argonauticorum versiculo amphiboliam commiserit. Et his commentis adeo sibi placet, ac si Americam Ferdinando monstrasset. Nec minus Dialectici cornua sumunt, cum Sophisinate uno aut altero instructi quavis de re cum quovis audent decer- tare. Inter hos vir bonus & sapiens contemptæ rei splendidior est dominus, & ubi pecus, rem, lectos, argentum sublata videt, animum bonum fervat in re mala, & hoc se solatur dicto: mors ultima linea rerum est. Quod si poëtas tangere libeat, audite quo rem deducam. De rebus dissona valde loquuntur Persius & Virgilius. quorum ille clamat: quantum est in rebus ina- ne! hic, Iovis omnia esse plena. Qualem rem, Auditores, canit Maro, cum Æneam & Dido- nem in eandem speluncam devenisse ait: quan- tam rem, cum Italas res Trojani Ducis scuto insculptas perhibet. quam idem ubique rebus apta loquitur, sive Tityrum, sive pastorem ab Amphryso, sive Turnum loquentem inducit. Naso quam est petulans, cum res Veneris canit. Catullus quam suavis, cum mille & centum basia Lesbiæ confundit, ne tantæ rei malus li- vor invidere possit. quam non nova res est, à Sulpitia Tibulli Cherinthum amari. quam sunt rotatiles Elegæ Propertii, ubi Cupido, Græco- rum more, elegias polysyllabis claudit. Flac-
cus,

cus, quam est severus, cum robustum acri militia puerum jubet sub dio agere & trepidis in rebus. Martialis quam est falsus, cum mœcham uxorem dicit esse rem, quæ ad Ollum pertinet. Claudianus quam est verax, cum injustos negat ad culmina rerum crevisse, sed in altum tolli, ut lapsu graviore ruant. quam idem ubique sibi esset similis, nisi à rebus & argumento destitueretur. Illud in Claudiano peculiare, quod nullibi excellat magis, quam cum de non rebus agit, hoc est, Proserpinæ raptu. In Statio major est tumor verborum, quam rerum. In Silio major rerum, quam verborum. At Seneca tragicus verba rebus æquat. Lucretius naturalium rerum scabritiem Latini sermonis purissimo nitore expoliit. Persius, de quo modo loquebar, dum res bonas loquitur, saxa spuit & lapides. Juvenalis, cum res Quiritium perfricat, illud inter reliqua eximium habet, paucos cognoscere, quæ sint vera bona. Lucanus & nimis historicus est & à re propria amat digredi. De Comicis si res sit, Plautus Comicorum ingeniosissimus servorum res tractat disertius, quam militum. Vnde colligo illum in pistrino vixisse, non in castris. Terentius fatetur se res accepisse à Menandro, sed Romanum istum leporem & scenæ decorum & judicii exacti vim Lælio ac Scipioni deberi, dissimulat. Homerus, qui nil molitur inepte, omnium rerum peritissimus, primum Sapientiæ rerumque omnium fontes monstravit posteris. Callimachus res divinas, Theocritus pastorales, Hesiodus agrarias, Aristophanes histrionicas Græcis pedibus adstrinxerunt. Inter Historicos Livius rerum copia & gravitate excellit, Polybius antiquitate, Tacitus utilitate, Suetonius veritate, Cæsar per-

perspicuitate, Salustius compendio, Florus poëtica subtilitate, Curtius orationibus directis, Iustinus rerum Iudaicarum ignorantia, Plinius mentiendi dicam felicitate an infelicitate? Inter Philosophos res sapientissimas oraculo Apollinis locutus fuit Socrates, Plato divinissimas, gravissimas Zeno, verissimas Aristoteles, latissimas Democritus, tristissimas Heraclitus, facetissimas Diogenes, sanctissimas Epictetus. Et proximis seculis de rebus scripsit universalissime Thomas, obscurissime Scotus, sincerissime Durandus, copiosissime Cardanus, subtilissime Scaliger. Hippocrates Medicorum princeps, si plura scripsisset, feliciores essent res medicorum. Galenus si de quarta figura tacuisset, nihil medicæ rei decessisset. Dioscorides, si hoc viveret seculo, rem Botanicam miris modis autam stuperet, præcipue tot versicolorum Tulparum & nucis Maldiviensis horribili admiratione. De Aëtio, Tralliano, Avicenna, Rhase, nihil dicam, quia fateor, me non legisse. At quid quæso Mathematici rerum agunt? cum disputant, an puncta & lineæ sint res. quam prodigiosam rem moliuntur, quando scrutantur, quot hordei granis primum mobile à terra distet, interea ignari, quot à morte absint passibus. quam periculose philosophantur, cum terram rotari, Solem stare contendunt, quod jam inter hæreses Transalpinas est. Et ne putetis rem populis gentibusque Europæis non esse cordi, ita statue: Gallos indirectis bellis directum à se prudenter amoliri, & sic res suas stabilire: Anglos invidenda pace beatos rerum exterarum non valde fatagere: Hispanos hic res, quondam suas, pertinaciter repetere, & alibi alienas ad se rapere: Federatos Belgas re-

ma-

maritima Tyrriorum, Græcorum, Carthagen-
 fium exemplo, imperium late differre. Germa-
 nos Principes eo rerum statu esse, ut inter Cæ-
 sare, Gallum & Suecum positi lupum videan-
 tur auribus tenere: Suecos afflictis Germaniæ
 rebus feliciter consuluisse: Cæsaris res in pejus
 lapsas, ex quo Principum æraria sollicitare cœ-
 pit, & Petri patrimonium reposcere: Archiepi-
 scopos jam credere, non omnium rerum vicissi-
 tudinem esse jucundissimam: Sabaudum cum
 de Brabantia litem movet, forte istius prover-
 bii meminisse: *Suam quisque homo rem memi-
 nit*: Pontificem Romanum Regum Princi-
 pumque suæ sedis res ea cautela moderari, ne
 de invadenda Roma cogitent: Venetos res ma-
 jorum laboribus ac fide partas circumspicte
 modesteque tueri. Polonos & Russos de Smo-
 lensko nimis diu contendere, quia res Polior-
 ceticas ignorant.

Sed missos faciamus homines, qui ideas re-
 rum & umbras sectari malunt, quam res veras.
 Redeo ad Rem, cui triplicem vultum inducit
 prima Philosophia: modo enim Vnam vocat,
 modo Veram, modo Bonam. Sileni Alcibiadis
 duas habebant facies inter se dissimiles. At Ens
 tres habet. Quicquid enim res est, hoc ipso non
 est aliud, ideoque indivisibile & unum. Homo
 ut esset homo, omnes partes ejus omnisque na-
 tura in unum solidata est. Eodem modo arbor,
 lapis, equus. Si unitatis patiantur divortium,
 cessabunt esse. Apud Lucianum gloriatur Gallus
 ille Pythagoricus, quod unus omnia fuisset, phi-
 losophus, vir, mulier, rex, privatus, piscis, rana.
 Nec aliter res, si demigret in species suas, fiet
 aper, modo avis, modo saxum, & cum volet
 arbor. Eadem res vera est. at quid veritate lau-
 da-

datius? In scena fucum amat actor, in aula adu-
 lator. alius tingit canos. alius emptis dentibus
 mandit. alius frontem capillitio abscondit, ut
 effrons habeatur: alius verticem radit, & serico
 tegit, ut naturæ exprobret. Res quælibet talis
 est, qualem eam aut Deus fecit aut ars. Ut ne-
 gem verum esse illud Alcibiadis, vino pueritiæ-
 que tribuendam veritatem. Omne ens verum
 & omne verum ens. nec ullius favore vel odio
 falsi speciem induit, nec Principibus, Pontifici-
 bus, non divitibus, potentibusque placere stu-
 det. Denique omnis res bona est, & omne bo-
 num res. Nihil condere visum magno opifici,
 quod non conveniens alicui sit & amabile. No-
 tum est Epiphonema creationis; Vidit Deus
 omnia esse bona. Quamobrem nec malum, qua-
 tale, res est, sed rei privatio. & si quid illi adsit
 boni, id omne à re est. Hanc vero bonitatem
 tam diffundit late, ut nullam orbis particulam
 sui muneris expertem esse sinat. Non omnis tel-
 lus fert omnia. alibi arborei fetus, alibi injussa
 gramina nascuntur. Pontus Castorea dat, Tmo-
 lus odores Tyrios, India ebur, Sabæi thus. At
 res nusquam non viget & viret, cum singulis
 necessum sit rem esse. Ac ut suprema loquar, ea
 est Rei beatitudo, ut mortis metu vacet, quate-
 nus in Iove Intelligentiisque residet. Vacat con-
 scientiæ carnificina, cum omnia alia transcen-
 dat, non territatur à lamiis, cum illis sit defeca-
 tius quid. non metuit, non sperat, cum à loco
 & tempore, ut Philosophi loquuntur, absolva-
 tur. Tempus est, Auditores humanissimi, ut desi-
 nam de re loqui. Nihil enim de re, præter rem,
 aut supra rem dicendum. Qui vestrum lauta
 sunt re, malint audire tinnitum rei in oculis,
 quam in scholis. Qui minus lauta, ab hoc rei
 enco-

encomio non redibunt unctiores. Bacchanalia sunt, quo tempore de bello Moscovitico perorare nihil *οὐδὲς δόνησον*. Superest ut rogem, hanc uti de Re dissertationem nullius insectationi, sed exercitii causa scriptam boni consulas. Iniqui profecto sunt, & tristes Dii, quotquot patienter aspectant latrunculorum lusus, studiis vero nullum lulum, nullam intermissionem concedunt. Verum hi ex præscripto Martialis lactucis utantur & mollibus malvis & mitescent propediem.

D I X I.

Recitata fuit, cum libros Metaphysicorum aspiceretur, 27 Febr. 1634.

O R A T I O
DE ANIMÆ HUMANÆ
ADMIRANDIS.

On valde miror, A. O. Vos solito frequentiores ad me audientum convenisse. Invitavi vos magno promisso. nempe, de rebus Admirandis me dicturum. quæ sicuti sine Numine confici nequeunt; ita incredibilem vim habent, rapiendi animos hominum in admirationem. Curiosum nobis natura dedit ingenium, avidumque cognoscendi, quicquid abditum insolitumque. Et quia obvia fastidimus, solum id amamus, quod vel novitate, vel pretio, vel raritate commendabile est. Quoties in foro ludio aliquis aut agyrta, rem miram, nec visam populo, inceptat, brachia ferro trajicit, venenum securus

rus haurit, lumbricos tricipites è novacula suspendit; alius fumos ignesque ore eructat: alius mira manuum agilitate præstigias oculis facit; stamus attoniti, & dubitamus, an Dii in terras migraverint, an homines Dii facti sint. Cum Dodona loquitur, cum anus parturit, statua plorant, sanguine rubet Sol, arbores ambulant, equa leporem gignit, cum armatae acies in nubibus concurrunt; ad tantarum rerum conspectum accurrimus omnes. nec displicet sæpè ficta & mendax fabula, modo miraculo vel prodigio affinis sit. Norunt callidi & versuti mortales, incredibilium rerum vel relatu, vel ostentatione, commendationem parari, & auditores, alio abituros, si per quotidiana ducantur, miraculis esse excitandos. Nunquam maiorem Quiritium frequentiam vidit Tyberis, quam cum Æsculapium sub forma Epidaurii serpentis è Græcia advectassent Romanorum Legati. Nunquam magis strepuerunt Tarentinorum compita, quam cum columbam ligneam in aëre volitantem exhibuisset Archytas. nunquam magis cursitatum apud Indos, quam cum tripodes ambulantes, & pincernas aureos convivis ministrantes exhiberet Apollonius Thyanaeus. nunquam magis stupuerunt Byzantini, quam cum pediculum aurea catena vinctum circumduceret circumforaneus mercator. Ideo ad spectacula & ludos properamus, præclusa naturæ rimamur, secretiora indagamus, antiquitatis reliquias anxie conquirimus, mores habitusque barbararum gentium avidi audimus, & pronas aures commodamus miracula narrantibus, rerum vulgarium, quasque indies aspectamus, contemptores superbi. Hoc consilio, ut apud plures quoque jam loquerer, nolui communia sectari,

E

sectari,

sectari, aut ea via ire, qua itur indies. Magna, rara, ambitiosa loqui institui. ut necessum non sit, benevolentiam vestram & attentionem sollicita præfatione emendicare. quam faciliè ab argumenti novitate, dignitate & excellentia impetrabo. Philosophabor utique de Animæ humanæ Admirandis, quidque in ejus contemplatione maximè suspiciendum sit, quid inextricabile & rationi humanæ impervium, id omne selectum dabo. Novi, quàm sitis plerique Apitii, quàm delicatioris palati. Mullos vultis, & apros & sumen & ostrea. Diaria fastiditis & quicquid quotidiani ac publici est saporis. Cupedia quærenda sunt, & conchyliæ Eois intonata fluctibus, ut oscitantes vestros stomachos pelliciam. ad hoc meum Convivium, sive Miraculorum Diatribam. Quare ut idonei convivæ, hoc est, auditores sitis, exiite paulisper ab animis vestris earum rerum admirationem, quæ nec bonæ sunt, nec laudabiles, nec quicquam eximium, excellens, dignumque humana admiratione in se habent. Nec enim res magnas dignoscit admittitque animus, vilibus, minimisque intentus. nec capit aliquid majus se, qui quicquid minus se est, amat & veneratur impensius.

Duas Respublicas vos velim animo completi. Vnam magnam, cœlestem & verè publicam: Alteram minorem, subcœlestem, cui nos mortalitas adscripsit. In illa miraculorum unicuique autorem Deum, Angelosque: in hac alterum summi opificis miraculum, Hominem contemplamur. Vnde duæ Philosophiæ partes natæ sunt, ex mentē Stoicorum: Vna altior, quæ ad Deum & res à materia secretas spectat: altera depressior, quæ Hominem, & quod in
homine

homine diviniſſimum eſt, Animam intuetur. Non ita pridem diviniſſimae ſapientiae ſecreta inveſtigavimus, quaſivimusque de univerſi auctore & conditore, de mundi materia, quid ſit Deus, totus ſibi vacet ex Epicuri mente, an etiam ad nos reſpiciat, faciatne quotidie aliquid, an ſemel feciſſe contentus ſit, an pars ſit mundi, an mundus, an neutrum; poſſitne pro imperio mutare, quae fecit; an factorum lege factorum ordini adſtrictus ſubjectusque ſit. quaeque alia Metaphyſici ſunt fori. Iam vero ad alteram Philoſophiae partem, quae de Homine agit, proſectus, ſubſtituti attonitus ad Animae Humanae contemplationem. Et quanquam in corporis humani fabrica totius Univerſi compendium artiſcioſe exhiberi deprehenderim; ſuos illam habere orbes, ſua aſtra, ſua elementa, ſua metalla, plantas, flumina, nubes, fulmina, totique naturae analogas partes: tamen detinuit me, & detinet etiamnum Animulae noſtrae, quam hoc corpusculo circumgeſtamus, attenta conſideratio. ſive ejus naturam, originem ac propagandi modum, ſive operationes, functionesque diverſiſſimas, ſive ſummam imperii in mente ac voluntate vim majeſtatemque propius advertam. Homerus, quoties Iovem Deosque introducit, nubibus & caligine eos involvit, ut impervestiabilem humanae menti divinitatis gloriam demonſtraret. Idem de Anima verum. ideoque Apulejus, quoties Psychem ſuam apparere facit, fumis nebulisque cinctam deſcribit, ut videri nequeat. Rerum, quotquot ſunt, aliae ſciunt, aliae ſciuntur. Sola anima in terris omnia ſcit, praeterquam ſeipſam. Lux eſt, quae alia omnia illuſtrat, ſibi caligo eſt. oculus eſt, qui intendi in quavis poteſt, in ſe nequit.

nequit. Manus instar est, quæ apprehendit ob-
 via, se excepta. Docet quidlibet, capit quidli-
 bet, proficitur quidlibet, seipsam ignorat. Ma-
 gistra est omnium, non sui. Tot retro seculis
 investigatum fuit, quid anima sit. Quæsiuit
 Chaldaeus, nec invenit. quæsiuit Ægyptius, nec
 repperit. quæsiuit Græcus, & nescivit semper.
 Alius substantiam esse vult, alius accidens. Hic
 corpus, hic spiritum. Critias sanguinem esse
 contendit. negat Zeno & ignem esse vult.
 Hippo aquam esse clamat, Diogenes aërem,
 Heraclitus vaporem, Pythagoras numerum esse
 dicit. Democritus etiam atomos in anima in-
 venit. Aristoteles entelechiam esse contendit.
 Aliis cor ipsum animus esse videtur. unde ex-
 cordes, væcordes, concordēsque dicuntur. Di-
 cæarchus, omnibus deterior, animam nihil
 esse dicit, præter inane nomen. Harum sen-
 tentiarum, præter postremam falsam, quæ sit
 vera, Deus aliquis viderit. quæ sit verisimillima
 magna est quæstio. Singuli dum aliud dicunt,
 probabile est nescire neminem. Vt in tanta
 opinionum diversitate Deus crucem fixisse vi-
 deatur excellentissimis ingeniis, ut eo esset res
 admirabilior anima, quo ejus minus explorata
 est cognitio. Qui vero omnium rectissime de
 ea judicarunt, tam stupendis eam & superbis
 vocibus prosequuntur, ut dicentes illud, quod
 pene est verum, falsum tamen dicant. Hi ani-
 mam Deum esse perhibent, aut divinæ auræ
 particulam. Vti enim ille in Universo, ita ani-
 mus in corpore vivit, præsidet, imperat. uti ille
 perituram mundi machinam agit, ipse æter-
 nus & immortalis; ita animus mortis ignarus
 fragile ac luteum corpus. Nihil in terra ma-
 gnum, præter hominem, dixit Phavorinus, nihil
 in

in homine præter mentem. nec ob aliam causam Trismegistus hominem miraculum vocavit, quam ob animæ excellentiam divinitatemque. quæ, quia spiritualis est, Angelos sibi cognatione junxit. & quia corpori uniri potest, mediam inter illos ipsos, corporaque naturam obtinet. ut plus sit, quam id, quod corpus est, & minus aliquid, quam quod Intelligentiam vocat Peripateticus.

Illud quoque admiratione dignum suspexit quisquam, eundem animum in corpore habitare, & tamen nescire ipsam animam, qua corporis parte resideat potissimum, & num una sit in uno corpore, an multiplex. Etenim dissentiant etiam hic doctissimæ animæ. & cum sciant se alicubi esse; nec esse, nisi in corpore: nesciunt tamen, ubi in corpore regiam sedemque fixerint. Democriti anima dicit se habitare in toto capite; Medicorum, in cerebro. Stratonis in superciliorum interstitiis. Erasistrati in membranis cerebri. Si Herophili animam roges, ubi habitet, dicet se in ventriculo cerebri habitare. si Parmenidis, in pectore. si Zenonis, in corde. si Empedoclis, in sanguine. Nec defuere, qui animam in certa corporis parte latitare dicerent, è qua araneæ instar pro rerum opportunitate per totum corpus discurreret, & in quam, quoties vellet, illicet recurreret. Quis non stupeat esse in regno suo Regem, iussa dare subditis, & ipsum nescire Regem, an Persepoli habitet, an in Ecbatanis: an Hagæ, an Delphis: an Pragæ, an Viennæ. Præterea eundem nescire, an unus sit in aula imperator, an plures. In tanta miseri rerum ignoratione versamur, ut nesciamus ipsi, ubi domicilium fixerit pars nostri melior, qua sumus, quicquid

sumus, qua scimus, quicquid scimus. Imo & hoc nescimus, an una nobis sit anima, an triplex, discrepantibus etiam super hac re clarissimorum virorum sententiis.

Familiare est Physicis nostris, maximos naturæ effectus, quorum causæ minus in aperto sunt, ad Planetarum occultos influxus referre. quales sunt tractio magnetica, maris reciprocatio, metallorum & animalium è putri materia generatio. Verum cum singulis singuli interferviant Planetæ, & metallorum aliud Saturni, aliud Iovis, aliud Martis, aliud Solis, aliud Veneris, aliud Mercurii, aliud Lunæ arbitrio regatur; tanti momenti res credita fuit Anima, ut ei omnes Planetas famulari divina sapientia iusserit. Saturno iussum, ut ad intelligendum ratiocinandumque illam disponderet; Iovi, ut vium agendi fortiter illi conferret; Marti, ut animositatis ardorem acueret; Soli sentiendi opinandique naturam; Veneri desiderii motus; Mercurio pronunciandi, & quæ sentiat, interpretandi vim; Lunæ nutriendi, augendi, generandique facultatem. Tot Deos, aut potius astra, sibi famulantia habet. nec simplicis astri contenta est obsequio, quæ, quoties vult, cogitationum sublimium motu astris omnibus superior est.

Procedentibus vero Sapientum de ea altercationibus, eo deventum est, ut in labyrinthos inexplicabiles devoluti, eam rem, quam animam vulgo vocamus, dixerint esse totam in toto corpore, & totam in qualibet parte. Ita visum Angelico Doctore, ita Cajetano Cardinali, ita Ægidio, Marsilio, & ante hos Averroi. Invaluitque olim hæc opinio eoque, ut etiam Hipponensem Episcopum in suas partes pertraxerit.

traxerit. Quorum opinio si vera est, sequerur : eandem animam totam moveri in una parte , totam quiescere in altera : totam esse in capite sursum , totam in pedibus deorsum : totam loco à se distare : totam esse in pluribus locis, nec tamen multiplicari : esse instar puncti indivisibilis, & tamen in quavis parte. Quæ quidem singula miraculorum omnium fidem excedere manifestissimum est, utpote contradictioni proxima. Auget admirationem hanc, ipsam animam per universum corpus spargi, singulis membris adesse, nec tamen divisis membris secari aut dividi posse. Cum facinorosis reciditur cervix, anima celerrimum ictum celeriore motu evadit, & inter media tela & acinaces illasam se, velut in arctum, contrahit, ut vulnus corpori inflictum ocyus eludat. Cum Priamo caput humeris avelleret Pyrrhus, de corpore triumphabat victor, invicta anima. Cum laceraretur toto corpore miser Deiphobus, distraheretur Hippolytus, raptaretur Hector, corporis continuïtas soluta fuit, non animæ. Domicilium suum destrui patitur, at se incolumi. & cum in frustra secamur, manet illa una, nec numerum facit.

Aristoteles, dum in Animæ scrutinium altius admittitur, negat animam moto corpore moveri. Nempe, vult vos credere, currente Atalanta, non currere primo animam : volante Dædalo, non volare animam. Et tamen in illo ipso corpore est, quod movetur. quin & illud ipsum est, quod movet corpus, & sine quo iners illud est & immobile. Quod si sciret apud inferos Sisyphus, posset indefessos corporis sui labores hac animæ immobilitate solari. Prodigiousa loquimur, Auditores. Itur in Orientem,

tem, nec it anima. comes est corporis, & quiescit nihilominus. Scandimus montes, descendimus, saltamus, remigamus, pugnamus, fixa interim & quiescente in corpore, quæ motuum horum causa, anima. At, inquires, movet ferum magnes, ipse licet immobilis. quid mirum? locis suppositisque differunt. At animam corpore claudi, corpus impellere, nec impellere primo seipsam, credat Alexandri præceptor. in ea hoc, ut ingenue loquar, comprehensione majus est. præsertim, cum novas partes per nutritionem appositas subeat, & veteres vel calore absumptas, vel vi resectas deferat.

Quod si originem & natales Animæ investigare animus sit, non illam è semine elici, non per traducem transfundi credimus, aut more aliorum viventium à simili generari. Solum Deum autorem habet, nec nisi ex nihilo, hoc est, miraculo produci potest, quæ omnium miraculorum ipsa est maximum. Quietem sibi imperavit magnus opifex, cum coelos, terras, maria condidisset. In sola animarum creatione perstitit indefessus. Omnium suorum laborum periplum sabbatho finivit. Sola animarum productio sabbathum nescit. Nec enim spiritum produci possibile est, quam per spiritum: nec modus productionis alius, quam per creationem: nec potentia ulla huic operi par, quam quæ infinita est & omnipotens. Potuit Amphitheatra exstiuere Titus, aquæductus quaqua-versum diducere Agrippa, Danubium ponte sternere Trajanus, Athon perfodere Xerxes, Alpes aceto dividere Annibal. At hæc tanta qui potuerunt, unicam animulam condere non potuerunt. Nihil ad hanc rem confert Lysippi industria, penicillus Apellis, Phidiæ solertia, Archi-

Archimedis sagacitas, nihil tot architectorum dædalæ & ingeniosæ manus. ne quidem ipsa Angelorum dextera, quantumvis potentissima, in hujus operis consortium partemque admittitur.

Ad illud non semel obstupesco. animam nostram in corpore esse, cum corpore esse, substantiam esse in substantia: nec tamen corpus esse. quin tam diminutæ, tenuis & subtilis esse essentiæ, ut nulla corporis pars sit extra ipsam, nec illa ullibi, ubi non sit corpus. Et tamen in tanta unione, partiumque penetratione, ac naturarum indistantia, non affici à corpore aut lædi animæ essentiæ. Si paralyxis partem nervi obstruat, ipsa permeat. si apoplexia spiritibus viam occludit, nondum occludit animæ. si exarescat oculus, flaccescant brachia, caries erodat ossa, deficiat sanguis; illa nihilo secius integra & vegeta manet. Cum claudicat pes, balbutit lingua, manum distorquet chiragra, corporis illa vitia sunt, non animæ. Instar citharædi est, cujus sive fides laxæ sint, sive ad verticulos apposite intensæ, ars tamen, quæ in mente residet, nihilo vel deterior est, vel melior.

Accedit, quod virtutes functionesque innumeras exercent unus idemque animus. Mirantur poëtæ in Apolline numen triplex, tergeminam Hecaten, tria virginis ora Dianæ. Mirata fuit olim Roma pantomimos suos, qui exercitato vultu corporisque motu quosvis imitabantur. Stupuit Græcia illos, qui quovis certaminum genere victores erant, quos *πενταγλῆς* vocabant. At nihil hæc ad animæ vim, quæ sibi ubique similis, in eadem corporis parte, trahit, retinet, alterat, expellit, nutrit, au-

get, sentit, appetit, movet, ratiocinatur, vult. Miramur in horologiis artem, quæ alias partes ascendere faciat, alias descendere, tardius, celerius; alias in orbem rapi, alias in obliquum; alias trudi, alias trudere. Sed quid hæc ad animam? quæ innumerabiles corporis particulas, forma, mole, finibus diversissimas regit, flectit & moderatur.

Et quis ratione assequi possit, in eadem anima esse aliquid rationale: aliquid irrationale: moriturum & immoriturum: partes ministras famulasque, & principes dominasque: aliarum tam ignobilem sortem, ut non nisi servire debeant; aliarum tantam esse dignitatem, ut cum omnibus præsent, ipsæ solum Deum superiorem agnoscant.

Quod si distinctius libeat Animæ humanæ vires scrutari, major latiorque rerum mirabilium & stupendarum ordo panditur. Cum nutrimur, ecce, quæ alimenta specie tota erant diversissima, vi animæ unum fiunt in ventriculo, & veluti in pulticulam & polentam concoquuntur. Illic terrestria aquatilibus, utrisque volatilia permiscentur. Illic obsonium & ferculum, fursuracea & hordeacea, ovilla & vitulina, assa, elixa, tosta, frixa coeunt. illic columba patitur sturnum, asellus lupum, perca porcellum, aper leporem, vitis brassicam. Quæ omnia simulac unam chyli formam nacta sunt, paucarum horarum interjectu, ejusdem animæ industria in diversa rursus abeunt. & ex eodem sanguine, ejusdem caloris ope, os fit siccissimum, caro humidissima, membrana validissima, pulmo flaccidus, oculus multicolor, nervus candidissimus, res substantia, temperamento, officiis diversissima. Quoties domum inolitur architectus,

tectus, facit rem unam ex materia non una. sed hec unitas mera partium aggregatio est. Anima in unius naturæ substantiam mutat diversarum specierum res. & veluti Chymicæ artis perita, quod unum esse fecerat, distrahit rursus in diversa. Maximæ sapientiæ esse putamus, si ex tot autorum aliis atque aliis lucubrationibus ea feligat studiosus lector, quæ sibi conducere arbitratur: aut si ex rerum civilium infinita congerie vir prudens, quod utile & frugiferum, in suos usus convertat. Num ergo animæ occultam sapientiam mirabimur? quæ ex rudi, crassa & feculenta sanguinis colluvie, singulis partibus impertit suum? & eo quidem distributionis genere, quod Geometricum vocant & quoad nos. In Accretione illud inexplicabile, quomodo crescente corpore non crescat anima, tanquam nullius alimenti indiga. & tamen minorem eam esse in puero, quam in viro, majorem in viro, quam in decrepito & contracto senes. quin potius crescente corpore debilem esse rationis vim, illo decrescente, incrementa illam prudentiæ virtutumque capere. In Generatione vero nostra, licet omnia humanæ mentis captum excedant, illud prorsus suspiciendum, ex informi semine edolari tanto artificio corpus, capax tam illustris hospitæ. Iurares Zeuxin aliquem vel Polycletum in utero matrum ingenii omnes vires in formando homine explicare. Tantus ordo partium, ea symmetria, ea figuræ & quantitatis in singulis membris ratio, ut nihil non ab exactissima scientia profectum videatur. Fulcitur moles corporis nostri plus, quam ducentis ossibus, quæ pro trahibus sunt, illa totidem cartilaginibus, ad motus facilitatem incrustantur. Hæc ipsa ligamen-

tis, quæ pro clavis sunt, ne locis suis excidant, nectuntur validè; nervis autem & tendinum ope, veluti funiculis & chordis, moventur. Accedunt venæ arteriæque innumerabiles, quæ velut aquæductus singulas partes irrigant. Musculi pene quadringenti carnesque diversi generis fibrarum spatia, ceu tomento, replent. omnia denique cute, tanquam universali veste, adversus injurias muniuntur. Atque hæc dum molitur natura, nesciunt bonæ matres, quid inus agatur. & cum alias imperiosæ satis sint, nihil hic, quod imperent, mutent, corrigant, habent. Quæ admirati Arabes, non feminis brutam & stupidam vim, quam animæ vicariam vocant Peripatetici, sed Deum aliquem, vel intelligentiam, vel animam mundi tam admirabilis & elaborati operis autorem prodiderunt. Hæc dum mecum considero, jacet magnitudo Romana, vilescunt omnes veterum toto orbe decantatæ fabricæ. in quibus non unus artifex desudavit, sed plures, aliæque fuerunt partes architecti, aliæ lapidæ, aliæ fabri lignarii, aliæ ferrarii, aliæ vitriarii, aliæ camentarii. cum in adornando corpore nostro, una magistra sufficiat anima, vel animæ ministra virtus plastica, quæ sola & præparat materiam & universum opus absolvit. sola rotundat, quadrat, ferruminat, contignat, investit, tegit.

Sed abripit me Sensuum contemplatio, tum eorum, quos positos habemus in propatulo: tum eorum, quos altius abdedit natura. Omnia hic miraculis majora sunt. At nullibi magis extra me sum, quam cum in visus oculique naturam penetror. Vetus inter sapientes lis est, An visio fiat emissis ab oculo radiis, an receptis ab objecto speciebus. Prius Platoni, posterius Aristoteli

stoteli arrisit. Nihil jam definitio. Sed illud asse-
vero magna animi contentione, Deum utrobi-
que infinitæ suæ virtutis documentum grande
dedisse, ut vel in solis oculis præsens Numen
oculis videri possit. Placet visionem fieri radio-
rum emissionem? quanta illa res, tantam lucis
vim in pusillis oculorum orbiculis circumferri,
quæ à terræ superficie ad ipsa usque stellarum
fixarum corpora per aliquot miliarium my-
riades diffundi possit, & ad oculos redire, id-
que momento. cum immane illud Solis corpus,
centies & sexagies sexies majus terra, omnis
lucis fons & scaturigo, radios suos in terram
jacet, sed ad se revocare nequeat. Placet spe-
cies recipi à re visa? jam illud non minus ad-
mirandum, res, quæ minus sunt, quam res,
imò rerum imperceptibiles umbræ & simula-
chra solummodo, & pene nihil, per immensa
spacia salvas integrasque deferri. Deinde, eam
iisdem speciebus inesse propagandi seipsas vir-
tutem, quæ cœlos omnes intermedios, & ele-
mentorum interjecta corpora permeet traji-
ciatque. Etiam illud horribile naturæ secre-
tum est: imagunculam illam, quam speciem
vocamus in scholis, secundum aëris extensio-
nem extendi, & nihilominus, in quovis aëris
puncto, animæ nostræ repræsentari totam rem.
ut totos montes, turres, arces intueamur, in
indivisibili aëris punctulo. Crescit miraculum,
si observetis, species plurium rerum, etiam
contrariarum, in eadem esse aëris parte. nec ta-
men aut species confundi, aut vim repræsen-
tandi debilitari, aut figuras se mutuo destrue-
re, aut ventis tempestatibusque à linea recta,
qua oculum petunt; vel minimum dimoveri.
Inter sensus interiores Memoria occurrit,

cujus modus tam est inextricabilis, ut merito inter ea referri debeat, quæ mirari nos Deus, non scire voluit. Hæc illa est facultas, quæ parvo cerebri spatio circumscripta, infinitas rerum species recipit, nec confundit. Et quamquam in humida & flaccida capitis substantia resideat; is tamen specierum in ea ordo, is nexus, ut ad imperium voluntatis vel omnes adsint, vel plurimæ, vel singulæ. Inscripsit aliquis memoriæ *Æneidem* Virgilii, vel *Iliada* Homeri, quæ aliquot millenis vocibus decurrunt; illa eo ordine singularum vocum species reddet, quo existant extra ipsam. Orator, quoties verba facit, ex tam grandi specierum acervo, contextit & recitat *Philippicam*. ut citius auditorem patientia, quam memoriæ fides dicentem destituat. Qui memorandi artem callent, millena aliquot vocabula, Græca, Latina, barbara, ficta, in memoriæ tabulis disponunt, & eodem, quo semel lecta fuerunt ordine, aut, si voles, retrogrado recitant. singularum ad hæc vocum numerum situmque, sine errore & perturbatione, designant. atque hæc imagines cum in eodem cerebro stabulentur; ea tamen illarum ratio est, ut quædam adsint ultro & injussæ, non aliter ac si in labris naterent; quædam non nisi longiore meditatione subeant; quasi precario & invitæ adessent: quædam vocatæ & injussæ adesse recusent; tanquam altius repostæ. ut non nisi per attentam reminiscentiam excitari & in apertum produci queant.

Memoriæ affecla est Phantasia, sive Imaginatio. in qua illud admirandum, quod cum sedibus & loco distet ab ea facultate, quæ formando corpori in utero incumbit, tamen hæc
 illius

illius impetus motusque persentiscat. usque adeo, ut fortior imaginatio membra subito distorqueat, numerum, situm, figuram partium pervertat, vibices tenello corpori imprimat, coeptamque fabricam mutilet ac deformet. Hic ignorare puto sapientissimos, qui fiat, ut impressa phantasiae coloris aut partis monstrosae sola species & imago, verum stabilemque colorem deformitatemque imprimat embryoni. & opus edat, causa sua, ut videtur, nobilius. Quam quoque stupenda est, Auditores, somniorum generatio. Feriantur sensus, feriatur ratio, viget tamen phantasia & portentosis se spectris vel oblectat, vel terret. Dormit causidicus, & apud se causas agit. dormit Imperator & pugnat. dormit nauta & decumanos fluctus vitat. dormit mercator & pecunias numerat. Et quanquam imaginatione haec fiant, tanta tamen ejus est fiducia, ut mendacio juvet somniantem, & se somniare neget tunc, cum somniat maximè. Hæc ditissimos nos facit, cum habemus nihil: reges, cum imperamus nulli. cubamus in reginarum thalamis, positi inter fues. ostro villisque pretiosis induimur, pannis annisque obsiti. ut non mirer, indignatum valde fuisse Mycillum Lucianicum, quod aureum & dives somnium galli cantus abruptisset. At quoties ineptire vult, & ridicula esse in melancholicis, quid non persuadet miseris. Hic se vitreum credit, metuitque sibi sollicitus ab astantibus. Ille ranas in ventre coaxantes se audire jurat. Alter se granulum hordei esse arbitratur, timetque, ne gallinae pabulum fiat. Est, qui montes sibi incubantes sentit, & sub tanto onere dum gemit, jacet immobilis. Apud Trallianum muliercula, cum se digito totum orbem

orbem gestare affirmaret, ausa non fuit illum inflectere, verita ne tota mundi machina labe-
retur. Iam vero videtis, nihil morti tam esse simile, quam somnum. atqui dormientium ani-
mi maxime declarant divinitatem suam. mul-
ta enim, quoniam remissi ac liberi sunt, futura
perspiciunt. ex quo intelligitur, quales futuri
sint, cum plane se corporis vinculis relaxave-
rint.

Præter sensus, etiam Appetendi vim nobis
largita est divina providentia. Quam si cum
ratione compares, manifestum erit, unam ean-
demque animam secum bellum gerere: unam
eandemque imperare sibi & dicto parere: idem
fugere & prosequi: damnare & probare. Om-
nis lucta duorum est. omnis pugna plurium.
Anima nostra licet una sit, secum pugnat. videt
meliora probatque, deteriora sequitur. aliud illi
cupido, aliud mens suadet. eademque est, quæ
suadet, & cui suadetur, dissuadet, & dissuade-
tur. In bellis inauditum prorsus, eundem esse
victorem & victum. eundem triumphare & in
triumphum abduci. Anima vincit, anima vin-
citur. Anima triumphat & refractariam cupi-
ditatum turmam, hoc est, seipsam, in trium-
phum abducit. In foro differunt, actor, reus,
iudex, forum, arbiter, testis, lictor. Anima no-
stra omnia est. eadem accusat se & accusatur.
absolvit vel condemnat. eadem inter rationem
& turbulentos affectus arbitra est. nec ad a-
liud forum provocat, quam ad seipsam. nec a-
liis testibus eget, quam seipsa. nec alio lictore
aut flagello, quam seipsa. In scholis disputant
partes. disputationem moderatur præses ali-
quis. Animus noster secum disputat, & modo
rationem, modo obluçantem sensum dispu-
tantem

tantem audit, & utrique pro arbitrio præfider.

Appetitui comes it ea animæ vis, qua loco movemur, qua currimus, saltamus, brachia pedesque jactamus. Sed illud mihi expediat, quisquis fiet ille Sophorum: qua ratione necessum sit imperio voluntatis, quæ in sublimi est, nec cum corpore communicat, moveri extrema infimaque corporis partes: vel qua ratione, & quibus apparitoribus mandata mentis deferri possint momento ad membra remotissima. cum nec membra hæc, nec spiritus internuncii aut mandata capiant, aut mandantem norint. Volo currere pedes? currunt. quiescere? quiescunt. loqui linguam? loquitur. silere? silet ocyus. at qui meus pes intelligat capiatque jussa voluntatis, plures mecum nescitis. Quin illud omni sapientia humana majus est, quomodo pulsantes citharam digiti, pari motu celerrimas cogitationes assequantur, ut nec à mente digitus, nec à digito mens relinquatur.

Atque hætenus ea profecurus sum Animæ officia, quæ vel cum plantis, vel cum cæteris animantibus nobis communia sunt. Nunc divinissimam animæ particulam, qua homines sumus, perpendamus. Hoc primo eximium & excellens est in homine, Animum immortalem esse in domicilio mortali: sine materia in materia: expertem corruptionis in corpore corruptibili. Differit de morte, mori nescius. differit de morbis, morborum ignarus. verberat, lædit, vulnerat, necat, nec ultorem metuit. Quo morti propius corpus, eo ille vivacior. quomagus illud extabescit, eo ille erectior. Patitur corporis exuvias concuti, organa labefactari, nec de abitu, nisi destructo corpore, cogitat: Bibit Socrates cicutam, quam anima in
im-

immortalitatis vertit medicamentum. Contusus fuit in mortario Anaxarchus. non, inquam, Anaxarchus, sed follis Anaxarchi. Anima Cætonis inter ruinas publicas recta stetit, & licet legionibus custodirentur terræ, classibus maria, invenit tamen, qua exiret. Cum lectulo affixus esset æger Vespasianus; erexit se anima, & Imperatorem voluit stantem mori. Cum Thræseam Pætum destitueret vigor corporis, de natura sua, & spiritus corporisq; dissociatione, inquirebat Animus. Cum fugiente sanguine deficeret Seneca, anima de se, de republica, de iustitia, patientia, ad stuporem dissolvit, & constantibus exemplis se aliosque munivit. Irruente in Ciceronem Popilio, valedixit corpori disertissima anima, & de se secura feriri iussit cervicem. Cum piorum corpora exucca sunt & putrida, animus ultra cœlos sibi rapi videtur, & inter beatos vivere. Destruunt ignem aquæ, aquas ignis. Viventium alia his, alia aliis modis intereunt. Anima sola in terris hostem non habet. Cum corpore conspirat, nec tamen illi incolumitatem suam debet. Spiritum non metuit, quia ipsa spiritus est. Si qua inter animos hostilis decertatio est; non in animæ, sed corporis destructionem noxamque dirigitur. aut, cum doctorum animæ disceptant, emergit ex hoc conflictu clarior veritas. Modum quoque corruptionis nescit. non illum, qui corporum est, nec enim corpus est. non illum, qui accidentium est, cum sit substantia. non illum, qui est rerum à materia dependentium, quia in materia operatur & tamen sine illa. non illum, qui est rerum à generante perpetuo emanantium, quia à solo Deo creatore dependet. Septem orbis miracula tot retro seculis suscep-

xit orbis. At eadem vel solo æquata sunt, vel æquantur indies. Nihil immortale manus mortales fecere. Animus licet esse incipit, esse non desinit. Mundo interitum ipse mundus minatur. inveterascet cœlum, colliquescent elementa, in confusionem forte primasque tenebras omnia redibunt. Anima fati exempta, quia æterna cogitat, æterna appetit, mortalitatis & immortalitatis discrimina novit, quia in futurum longe videt, vivit æternum. Si fauces nodus constringat, si lapsus comminuit caput, si jugulum ferit mucro, inter ipsas latronum ac sicariorum manus, anima elabitur. In Ætnam cum Empedocle incidit, nec uritur. in voragines se mergit, nec mergitur. & toto licet Oceano obruatur, evolat sospes, nec suffocatur. Loquitur anima Martyrum in mediis ignibus & Deum innocentiae testem invocat. præscisso linguae plectro, hymnos modulatur mens. quin terris defossa, cum hostes suos increpare nequit, pro hostibus suis orat. Dicebat olim Zeno, malle se videre Indum conscendentem roguem; quam quosvis philosophos audire de animæ immortalitate disputantes. Quid vos sentiatis nescio. Ego, ut immortalitatis animæ sententiam firmius imbibam, malo videre Paulum decollatum, Petrum inverso corpore pendentem, Bartholomæum excoriatum, Laurentium in cratere jacentem spe immortalitatis, quam ea legere, quæ à Platone in Phædone, vel à Cicerone in Tusculanis, vel à Thoma, Scoto totaque Scholasticorum turba de animæ Immortalitate eruditè disputantur. Quod si quando seducta mens fiduciam immortalitatis excusserit, tamen ubi suprema hora adventaverit, è veterano expergescit, iisque se cogitationibus occupat,

pat, quæ immortalem eam esse evincunt. five metuat Deum, quem offendit: five conversa in melius, speret sibi lenem. Ita aliam vitam jam tum præsentunt, quam futuram ingenii temeritate negaverant. At grande illud est naturæ portentum. in eadem animæ parte languere nutritionem, languere sensum, motumque; vim vero rationalem integram manere. quæ tamen, ex mente Aristotelis, in quavis est animæ parte, etiam illic, ubi male videt oculus, & difficulter respirat pulmo. Si in Mentis rationisque penetralia admitti vultis, rerum mirabilium adspectu vos obruam. Si in voluntatis sacraria, abyssos videbitis. Si utriusque nexum mutuaque obsequia, ignorantiaæ mecum eritis & silentii professores. In plantis arboribusque observamus occultum aliquid, quo crescunt, florent, fructum ferunt. At nihil tale, quo sciunt se crescere, florere, fructum ferre. In brutis, præter illa, observamus principium sensus motusque, nec non aliud, quo cognoscunt se sentire & moveri. At nihil tale quod supra sensus se, ac singularia, materiaque condiciones elevet. In Homine veneranda Dei filia Ratio elucescit, quæ non solum scit se scire, adeoque supra seipsam reflecti potest, & causæ causam longa serie investigare, verum etiam res rebus abstrahit, hominem Petro, equum Bucephalo, nec tamen eas divellit aut multas facit. Eadem, per ea, quæ videt, penetrat in ea, quæ non videt. per ea, quæ non sunt, intelligit ea, quæ sunt. per ea, quæ crassa sunt & feculenta, percipit spiritualia. per composita, indagat simplicissima, & per rerum finitarum conceptus, absorbet infinitum, & ab eo absorbetur.

Corpora certis dimensionibus constant. nec
ca-

capiunt quicquam, quam quod quantitate ipsis respondeat. cumque operantur, potentiam termino finiunt. Mens nostra majus aliquid corpore est, nec tamen extra corpus est. & licet essentiae terminis in corpore circumscribatur, virtute in immensum abit. omnia capit, præter Deum & seipsam. cœlos & terram complectitur, nec de angustia queritur. Quamvis maximæ sint res; stant cum parvis in mente. quamvis multæ sint res, alias admittit. Quo plura habet, eo plura appetit. quo impletur magis, eo se expandit magis. quo plura scit, eo plura se ignorare discit. Tot artibus, tot disciplinis locum dat, nec deest novus. Materia formam recipit unam. intellectus noster innumeras. Idem dum in corpore est, etiam alibi est. & licet loca climatibus distent, momento est in pluribus. Vix jusseris eum ire ultra Sauromatas, & jam confectum est iter. Vix domum revocaveris, & jam domi est. montes scandit & ambulat in vallibus. montibus descendit, statque in cacumine. Versat se & vagatur quaquaversum, immobili licet corpore. Tanta vero ejus in agendo velocitas, ut in centro posita per cœlorum ambitus & horribilia spacia feratur. tanta ejus perspicacia, ut clausis oculis videat acutius, & oppletis auribus audiat se loquentem melius. tanta intelligendi vis, ut quo feratur, unde venerit, in quem exitum tandem tantus mundi apparatus properet, prospicere probabiliter possit. Reliqua, quotquot in natura sunt corpora, distinctis bonis gaudent. animus omnibus. & cum nulla re alatur, vivit omnium contemplatione. Totus hic mundus illi pro alimento est. nec tamen satiatur unius cognitione. quærit infinitos in
Luna,

Luna, Sole, stellisque reliquis, aut plures invenit: aut, quod puto probabilius, invenisse se somniat. Mirata est superior ætas Saporem regem Persarum, qui Sphæram construxerat, tantæ magnitudinis, ut ipse in centro sedens, circumquaque picta stellarum lumina adspiceret. Quanto majus illud est: animas nostras sedere in totius Univerſi puncto, & circum se oculis animoque Planetarum orbes ac late patentis Firmamenti convexa tueri. Amplius. pertinax inter res contrarias est pugna. æterna in animantium & plantarum genere odia deprehenduntur & inimicitia. Hæc omnia in mente coalescunt, & coeunt placide. Intellectus, inquit Aristoteles, fit id, quod intelligitur. Ergo, illuc cum calore frigus, cum recto curvum, cum pari impar numerus amice oberrat. illic lupo ovi, capra lænæ, lepori canis it comes. Marium & Syllam cogitat, exutis odiis. Pompejum & Cæsarem sine æmulatione. Achillem & Agamemnonem, sine maledictis. Quæque extra nos se invicem destruunt, specierum & imaginum ope, in nobis veluti sororiant. Illud in sensibus experimur, eos vel vehementiore luce, vel sono, vel calore lædi. Visum nec videre nimis propinqua, nec de remotis recte judicare. Menti nihil tam lucidum, quod non eam perficiat magis. nihil tam acre, quod non cernat lubentius. nihil tam propinquum, quod non videat facillime. nihil tam remotum, quod non apprehendat distincte.

Vnum est, quod sine stupore referre non possum: Mentem humanam adeo rebus sublimibus intentam esse posse, ut sensuum omnium vitæque functiones deferat. jacet mortuo similis contemplator, & dum in ecstasi rapitur
 anima,

anima, riger consistitque corpus, tanquam catalepsi correptum. Hoc Platoni, Socrati, Trismegisto accidisse ferunt. De Socrate refert Alcibiades in Convivio, eum aliquando uno gradu, uno loco, diem & noctem stetisse cogitandum, cibi, potus, somni & Xantippes suæ immemorem. Meminit Augustinus Presbyteri cujusdam, à nomine Restituti, qui, quoties vellet, adeo se auferbat à sensibus, ut non solum vellicantes & pungentes minimè sentiret, sed aliquando ignibus admotis ureretur, sine doloris sensu.

Sed quis Oedipus illud assequetur? in eadem anima, ut docet Stagirita, mentem esse duplicem. Vnam Patientem, quæ species recipiat, intelligatque; unam vero Agentem, quæ faciat, ut illa intelligat. Illam se habere ad modum coloris illustrandi. Hanc esse instar lucis illustrantis. illam corruptibilem esse, & à corpore inseparabilem: hanc incorruptibilem & separabilem: illam cum semine traduci: hanc forinsecus ingredi. Cæcutio ad hæc Peripateticorum fulgetra, tanquam noctua & talpa ad Solis facem.

Altera Animæ humanæ facultas Voluntas est. In ea admiratione digna sunt, agendi modus, libertas, imperium. Agendi modus istiusmodi est, ut nec corpore utatur pro instrumento, cum honestum appetat: nec appetendo sarietur, nisi cum Deo fruatur: nec in præsentia solum feratur, more sensuum, cum etiam illa, quæ in terris sola spe possidentur, desideret. Reliquas in natura causas Deus mera agendi necessitate adstrinxit. Sola voluntas actionis suæ, quanquam sub Dei moderamine, arbitra est. Non cœli aspectibus terretur, non elementorum conflictus horret,

horret, non vi, non suasionibus invita à proposito demoveri potest. Inter flagra, uncos, cruciatus exquisitissimos, pergit velle, quod vult, nolle, quod non vult. Ab uno Deo se flecti patitur, quem unum creatorem agnoscit. Est & hic aliquid, quod acutissimos Philosophos torquet. quomodo voluntas Intellectum ducem sequatur, quomodo inter honestū & inhonestum eligat, & tamen quid honestum, quid inhonestum sit, ipsa ignoret. scire quippe intellectus officium est, non voluntatis. Nec minus illud vexat magnas mentes: quomodo voluntas, quæ instar bilancis in utramque partem vergere nata est; sibi & trutina sit & lanx & pondus, ipsa velit, & se faciat ultimo velle, ipsa se determinet, & determinetur. Quæ enim hic intellectus sunt partes, suadentis sunt, non determinantis. Imperium videte. tale illud est, ut nullum sit aliud, quam rationis & voluntatis, sive imperium exerceat in nobis, sive extra nos, in alios. Cum intellectu imperium dividit, dispari licet jure. Nam illi cum imperat intelligendi locum, tempus, argumentum, paret ratio, servorum exemplo, nec refragari audet. Vicissim, cum intellectus jussa audit, paret civium exemplo, qui refragari subinde sustinent. Quod si insurgat contra rationem non una cupiditas, etiam hic fasces suos ostentat regina voluntas, & ea fugit, quæ male expetimus: aut ea expetit, quæ male fugimus. Sed vim, qua locomovemur, servilius habet; nec respuere sinit imperium partes ad servitium natas. Imperium, quod in alios exercet, non aliis terminis, quam quibus Universum, terminatur. Non aliam dominam agnovit Assur, Persa, Græcus, Romanus. Quæcumque de imperiis veterum & recentiorum legimus, volun-

luntatis imperia fuere. Hæc illa est Asiæ & Africa dominatrix in Philippis, hæc Galliarum imperatrix in Borboniis, hæc Gothorum Vandalorumque princeps in Gustavis. Hæc jura dicit Cimbro in Christianis, Adriam sibi subdit in Veneto, utrumque orbem nuper cum Hispano partiri voluit in Batavo. Nullam aliam Imperatores potestatis suæ agnoscunt formulam, quam potentissimum istud, S I C V O L V M V S. Et quæ est illa res? vis animæ est. & quantula illa est res anima? si in toto homine est, sex non raro, aut minus, pedum res est. Si in capite, non unius. si in corde, vix digiti, si in cordis ventriculo, vix semidigiti magnitudinem habet. Imo si Philosophis quibusdam credere vultis, instar puncti est indivisibilis. Ergo tantilla res est, quæ orbem omnem turbat, reges collidit, regna, arces urbesque subruit. Cum exercitus concurrunt, cogitate inter se pugnare millena aliquot punctula, aut aliquid his non multo majus. Corpora enim nihil moror, quæ animæ sunt, quod cochleæ est testa. Cum inter se contenderent Ajax & Vlysses, Annibal & Scipio, Arminius & Flavius, cogitate perorasse res minimas de rebus maximis. Tantillæ res sunt, quæ in templis religiose concionantur, in curia disertissime litigant, in foro subdole mercantur, suaviter epulantur in conviviiis, amant in lectulo procaciter, in agris fodiunt ferviliter. Tantillæ res sunt, quæ piraticam exercent in pelago, adulatoriam in palatio. Tantillæ res in scholis cum Socrate disputant, cum Carneade dubitant, cum Epicuro quiescunt, cum Stoicis graves sunt, cum Cynicis fordidae & abjectæ. Breviter, animula nostra est, quæ histrioniam hic agit. quæ Ninos, Cyros,

F
Alexan-

Alexandros, Cæsares, Attilas, Totilas in scenam produxit, magnos fabulæ humanæ Davos. Qui naturæ secreta rimantur, ad magneticam vim extra se rapi videntur. At in anima omnia mirabiliora. Magnes similibus polis magnetem fugit, dissimilibus amplexatur, cum natura universa similes sibi res amet, fugiat dissimiles. Anima hominis, quod majoris est operæ, & similem sibi amat, cum vult, & inimicissimos, cum pia esse vult. Idem lapis majorem vim trahendi ferro largiri videtur, quam habeat ipse. cum paradoxum sit, causam dare, quod non habet. Anima vero movet, nec movetur; lædit, nec læditur; cogitat æterna, principii particeps, cogitat infinitum, cum sit finita. Vis magnetica, ubi ferrum occupavit, pro vario ad terram situ, nunc Borealis est, nunc Australis. Diceres ludere in lapide dæmonium aliquod, & homini illudere. At quid anima nostra? nonne cothurnus est? simulandi dissimulandique peritissima? modo facilis, modo difficilis, modo honesta, modo improba, modo Tros, modo Italus, tota Protheus, tota Polypus, tota panagæa Diana. Illud postremum miror, ut tandem desinam mirari, eandem animam, post tot exantlatos in corpusculo hoc labores, solutam tandem isto carcere æternam vitam agere. Tunc alibi vivere, sed liberius: tunc intelligere, sed plenius: tunc scire, sed certius: tunc appetere, sed sine luctu expeditius. Quam illud est arduum & generosum scitu: superesse adhuc Læliorum, Scipionum, Camillorum, Regulorum, (quanta nomina) animas. Vna forte esse animam Antonii & Ciceronis, Fulviæ & Terentiæ, Tiberii & Germanicorum, Alexandri & Parmenionis. Occursæ alicubi animam

Senecæ

Senecæ Neronianæ, sed sine ira: animam Elvidii Domitianæ, sed immemorem injuriæ paternæ: Caligulæ Syllani, at sine novacula: Claudii Agrippinæ, sed sine boleto & pinna. De hoc animorum post mortem statu audite loquentem Tullium: Sapiientissimus quisque aequissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo, quia ille longius videt & cernit se ad meliora proficisci: hic quia hebetior est, illa non videt. Equidem efferor studio Paulos & Africanos, quos colui & dilexi, videndi: neque vero eos solum convenire a veo, de quibus cognovi, sed illos etiam, de quibus audiui ac legi, & ipse conscripsi. Discedo ex hac vita, tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo: commorandi enim natura diversorium nobis, non habitandi locum dedit. O præclarum diem, quum in illud animorum concilium, cætumque proficiscar, & quum ex hac turba & colluvione discedam. Proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus ante dixi, sed etiam ad Catonem meum, quo nemo vir melior natus est, nemo pietate præstantior. Haftenus Cicero.

Intellexistis, A. O. admiranda animæ, ejus majestatem, originem, potentiam, immortalitatem. Habent ineffabile aliquid Theologi, creationem, resurrectionem, aliaque. Habent ineffabile aliquid Medici, causas puta periodicarum febrium. Habent ineffabile aliquid Mathematici, divisionem lineæ in infinitum & circuli quadraturam. Habent arcanum quid Politici, reconditos Principum sensus. Nobis Physicis ineffabilis est ille, de quo verba fecimus, Animus. Quamobrem, nolite admirari ea, quæ suspicit vulgus. non divitias, nam fluxæ sunt, non domos splendidas, ruinosæ sunt. non servorum agmina, quia fallaces sunt. non cur-

rus & phaleratos equos, quia discerpent vos. Transeunt ista, nec possidentur diu. Animam suspicite, mole exiguam, virtute maximam, origine coelestem, duratione perpetuam. quæ si virtute fulgeat, fulget semper, si scientia splendeat, splendet semper. Hæc propria nostra dos est. hæc peculium. reliqua fortunæ sunt bona & hostium. Animam stupete, quæ felix est cum infelix habetur; potens, cum impotens; dives, cum paupercula creditur. cum forte sua contenta est, cum sapientia se implevit; ingens fit animo, plena fiduciæ, major invadente. Animam suspicite, quæ si sceleribus locum fecit, pessima res est; si pietati, si probitati, optima. Sunt, quorum oculos præstringit ambitio. Sunt, quibus luxuria pro portento est. Sunt, qui in agris ædificant, & turres turribus imponunt, ut mirabiles habeantur. Ab animo hæc sunt fateor, sed sapientiæ veteris ignaro. Sapientis anima excrementa illa putat mundi, non ornamenta: vomitum ebriæ cupiditatis, & faginam inutilem insatiabilis avaritiæ. Sapientis anima majoris æstimat Solem meridianum, quam fastum Pellæi juvenis. Vbi de aqua & polenta prospexerit corpori, Iovi de felicitate controversiam movet. Cum, vitæ integra, manum ad stipem porrigit, non se miseram credet, dummodo virtutem possideat. cum laceris vestibus occultatur, provocat purpuratos. nec enim decus suum aliis, sed sibi debere cupit. cum cervicem in scæno, vel lapide reclinat, quia nullius sibi culpæ conscia est, dormit suaviter, & culcitras regum & Circense tomentum fastidit. Nullum diem execratur, sed acerbum patientia mitigat, prosperum animi moderatione castigat. Animam stupete, sed ut

Crea-

Creatorem stupeatis magis. qui licet divinitatis suæ luculenta documenta ostendat propagalam, in Animæ creatione (sit venia dicto) seipsum superasse videtur. Revereamini ejus sapientiam, quæ in re tam pusilla, tenui forte aurula, inexplicabiles virtutis suæ thesauros deposuit. Revereamini ejus potentiam, qui tot malis septo, impetito, vexato, fracto corpore, à mortalitate cœleste hoc depositum vindicat. Revereamini ejus bonitatem, quæ soli animæ imaginem divinæ suæ majestatis impressit, nec nisi ab illa cognosci, coli, adorari voluit. Si quis adhuc Diodorus est vel Protagoras, illo ore Deum esse fateatur, quo loquitur anima. Si quis adhuc Epicurus est, illo ore Deum nos curare agnoscat, quo adversus providentiam philosophatus fuit. Ille demum anima mihi præditus videtur, qui hos in fines habet: veritatis virtutisque studium, Reip. Ecclesiæque bonum, & Dei gloriam. Alios in fines qui vivit, cum vita animam perdidit. Talem ergo vobis Auditores animam opto, quæ pia sit, sobria, temperans & Religionis Christianæ præceptis abundet. Magistratibus talem optem esse, qualis fuit Fabriciorum, Curiorum, Fabiorum pro republica. Ducibus talem, qualis fuit Epaminondæ, Themistoclis, Phocionis pro patria. Civibus talem, qualis fuit Thrasylbuli, Agesilai, Arati pro libertate. Iudicibus talem, quæ Zaleuci æquitate temperet Manlianam severitatem. Sacrorum ministris talem, qualis fuit sanctissima & juxta prudentissima anima Tharsensis Apostoli, quæ facta est omnibus omnia, ut aliquos Christo lucrificeret. Medicis animam precor, Hippocratica sapientia plenam, quæque non minorem pauperis animulæ, quam opulentæ

lentæ curam habeat. Mercatoribus animum Solonis, qui cum mercatura Sapientiæ studia jungat, & hoc sollicitè caveat, ne animam debeat. Militibus animam voveo, qualis fuit in Sicinnio Dentato, quæ non patiatur unquam animum cadere in pedes. Studiosis animum Æschynis, gratum erga præceptores, quique studiorum tædia nominis immortalitate soleatur. Mihi denique eum animum, qui Remp. hanc florentissimam, Proceres optimos, Cives humanissimos, eruditissimam hanc Juventutem, & Vos, quotquot adestis, omnes & singulos amare & colere æternum perseveret.

D I X I.

*Habita fuit cum libr. Aristotelis de Anima auspici-
caretur. Anno 1635.*

O R A T I O DE COELI ADMIRANDIS.

Non ita diu est, A. O. quod de Animæ humanæ Admirandis apud vos verba feci. quam recitationem quia pronis benignisque animis excepistis, eadem, qua tunc, fiducia in coronam hanc prodeo, de Cœlo dicturus. Libet saltum facere, & ex tenebricoso hoc & fanatico terrarum specu, ubi tumultuantur mortalium mentes, & inter tot vitæ ærumnas & labores palambundæ errant, transvolare in mundi suprema, quibus originem suam ac natales debet Anima. Etenim sapientissimus rerum opifex, cum hominem condere vellet, animo luti vel vilioris argillæ particulam apposuit, & res dissociabiles mirabili temperamento vinculoque nexuit.

nexuit. Eunt una, & illud quod oculos fugit, & illud, quod incurrit. Eunt unà immortalitas mortalitasque, æternitas & tempus, vicissitudo & constantia, cum carne abjectissima res dignissima spiritus. Ipsi simul & hospites nostri sumus & domicilium; ipsi carceres & captivi: ipsi folles, & venti. parte tenus Dei, parte tenus hominum, parte tenus Cœli, parte tenus terræ filii. Loquar efficacius: *Sileni Alcibiadis sumus*; foris nullius, intus quantivis pretii: foris despecti, intus admirabiles: foris profani, intus sacri prorsus & venerabiles. Si ex corpore æstimemur, vix valemus asse. Si explicemur, sub exuviis grandem thesaurum, sub mortali cortice pretiosum, sublime, excel-lens depositum occultamus, Animum nempe, rerum omnium, pro quibus cæteri mortales sudant, currunt, litigant, belligerantur, contemptorem, omnis fortunæ, omnium malorum, etiam mortis, invictum domitorem. Atque hinc duplex nata cura mortalibus. Vna corporis, sive, ut Plato loquitur, hominis exterioris. Altera animæ, sive hominis interioris. Ille sibi suisque cupiditatibus, hic bonæ menti laborat. Ille portiones cibosque percolandi sordidum instrumentum est, hic non nisi invitus cohabitat. Ille, dum calet sanguis, aut meretriciis Sirenium oculis detinetur, aut gulæ dicit sacramentum, aut publico favori adulatur, aut vindictæ studio contabescit, aut inter conatus magnos & improbos languescit. Hic quicquid tranquillum, tutum, sacrum ac eximium cogitat. Ille cœlo relicto pronus terram morder. hic solo relicto alta respicit, & quia coelestium ordini inferi cupit, veritatis ac honesti se studiis occupat, nec acquiescit, nisi naturæ se cognitione

gnitione totiusque Univerſi ingentibus miraculis impleverit. Vita, quæ inter curas ſuas moritur, corporis eſt. At animi vivit magis glſcitque. Illa oſcitantſi ſimilis & marceſcentſi, quicquid vitæ eſt, amittit. hæc præſtantiffimarum rerum conſummatione annos ad veram ſapientiam extendit, & tunc ſe beatam putat, cum originem ſuam cogitat. Equidem nihil homini excellentius, quam eo redire, unde profectus eſt, eo reflecti perpetua animi agitatione, unde deſcendit pars noſtri melior. Dixi cauſam, propter quam Plato mortem ſe meditari dixit, quoties de rebus cœleſtibus, divinis & à terrenarum ſordium colluvie ſemotis philoſopharetur. Qui auri argentiſque ſaburræ toti incubant, maria & montes lucri ſpe trajiciunt, qui jactis in altum molibus æquora, flumina, lacus in arctum compellunt, hoc impenſe agunt, ut animum corpori mancipent & carceri ſuo arctius alligent. Qui vero cœleſtia ſpeculatur, mortalitatem ſuam tranſilit, & velut à longa peregrinatione domum redit, ab exilio in patriam, à ſervitute in libertatis regnum, tantoque à corpore ſecedit longius, quanto Superis eſt vicinior. Quoties diſputationes Sapientum ad cenſum revoco, ex infinito controverſiarum numero tres optimis appono. Earum prima Animæ naturam inveſtigat. Secunda cœli ſecreta. Tertia actionum humanarum finem. Poſtrema hæc de Beatitudine agit. Prima de Beatitudinis poſſeſſore. Media de beatorum ſede & habitaculo. Duæ priores ſpeculantſis ſunt. Ultima hominis in actionem intenti. De prima quoniam nuper diſſerui, de media, quæ Cœlum attinet, jam dicam. Quamobrem ferias indico Curia, templis, ſcholis, foro. Ceſſare volo Curia ſtrepitus,

pitus, & tria illa verba diebus nefastis pronun-
ciari vetita. ratio est, in cœlo sumus. ubi ci-
vibus præmia dantur, non præcepta. Cessare
volo à formandis moribus templa. ratio est, in
cœlo sumus, ubi non discitur pietas, sed coro-
natur. Cessare volo Scholas ferulasque tristes,
sceptra pædagogorum. ratio est, in cælo sumus,
ubi manum ferulæ torque calamitatibus sub-
duximus. Cessare volo fori jurgia. ratio est, in
coelo sumus, ubi debiti nomina expuncta sunt
omnia, nec à creditore differt debitor, à iudice
reus, à patrono cliens. Cum publica Encœnia
indicta sunt civitatibus, venia fit obæratiss, &
veluti libertate donati in foro securi ambulant,
qui eodem pridem cesserant. Et cum de cœlo
philosophamur, inter medios siderum ordines
gradimur, nubium, tonitruum, fulminumque
stationes supervehimur, cum Lunam ipsam vi-
cissitudinum matrem sub pedibus calcamus,
nonne improbum fuerit, detineri animos ve-
stros hujus vitæ ministeriis, & in cœno quoti-
dianarum occupationum volutari?

Age ergo, Anime mi, enarra gloriam Dei, &
opera manuum ipsius. aperi, quicquid stupen-
dum & ineffabile summa pars mundi habet:
Dic: an ab omni retro æternitate exstiterit cœ-
lum, an cœperit esse; an interituum sit hoc,
quod oculis usurpamus, sublime mundi thea-
trum, an permansurum semper: Dic: quam
immanibus spatiis circumscribatur amplissima
machina, quamque ingenti intervallo terram
adspectet: quid grandes istos fornices sustineat
libretque: An mundus stante terra circumneat,
an mundo stante, terra. Dic, quantis cursibus
incitetur hæc moles, ut volare mundus, non
moveri videatur. Dic cœlorum ordinem, con-
stantiam,

stantiam, pulchritudinem, figuram, vim horribilem, & occultos in inferiora hæc agendi modos. Hominis est, supra hominem & humana omnia se erigere. Hoc divinitatis in nobis certissimum argumentum, quod divina nos delectant. Hoc futuræ immortalitatis documentum certissimum, scrutari immortalitatis domicilium, non tanquam alienum, sed ut nostrum. Vos A. dum de his loquor, silentio favete & vultus, tamquam ad rem sacram accessuri, submitтите. Nunquam nos verecundiores esse debere, ait Aristoteles, quam cum de Diis agitur.

An Cœlum ab æterno exstiterit, an in tempore conditum fuerit, non una est Philosophorum sententia. Primi omnium Peripatetici, & hos secuti Averroes, Simplicius, Proclus, Avicenna, dum in cœli constantiam, durationem, immutabilitatem oculos intendunt, æternum illud dixere. Neque enim verisimile ipsis videbatur, Deum ab æterno domicilio caruisse, aut fera creatione domicilium sibi tandem, quo reciperetur, condidisse. At quotquot præcessere veterum, Anaxagoras, Democritus, Empedocles, Melissus, Plato, alique, sive rationibus è natura petitis edocti, sive Chaldæorum, vel Ægyptiorum traditione persuasi, cœlum creatum dixere, nec fuisse semper. Gravis quæstio, & digna, in qua se mens humana exerceat. Non arcessam longè rationes, quibus evincam cœli principium. Ipsum pro me loquatur cœlum, & in expedito res est. Moveri cœlum omnium unanimes confessio est. Quanquam enim de motu stelliferi orbis, tum etiam Solis, controversia sit, Planetas tamen reliquos moveri, apud omnes in comperto est. Quod si movetur,

Vetur, principium habeat necesse est, & motus, quo movetur, & spacii, per quod movetur, & temporis, quo motus mensuratur. Periodum motus coelestis vel horarum, vel dierum, vel mensium, vel annorum numero definimus. si annis, deveniendum ad primum. si mensibus, ad primum itidem. si diebus, erit horum aliquis primus. si horis, & hic incipiendum à prima. Nec me movet, si horam horæ, diem diei, mensem mensi, annum anno præivisse dicas infinita serie, & temporis novi successione ab æterno fluxisse horas, dies, menses, annos. Quomodo enim plures vel horæ vel dies successione possunt esse æterni, cum singuli incipiant, singuli desinant? Unius mors, alterius est nativitas, & vita unius, progressus ad mortem alterius. Nullum ergo totum æternum, cujus partes singulæ nascuntur & pereunt, & finitæ sunt. Quæ singulatim originem agnoscunt, quomodo, si in unum omnia colligas, æterna esse possunt? Et quis quæso ille dies fuerit, quem æternitas salutabit? quæ illa hora, quæ æternitati comes ibit? Vultis res fine & principio circumscriptas, qualis est dies, hora, mensis, concurrere æternitati? At hoc est res non æternas facere æternas; sempiternum dicere, quod incipit: & semper fuisse, quod desiit esse. Non potest non semper esse, quod semper fuit. inseparabilis est ab æternitate immutabilitas. nescit interire in tempore, quod se ab interitu vindicavit ante omne tempus. Motus cœli circumactio est & gyros. at gyros à puncto incipit. non secus ac circini circumductio à puncto ad punctum definito spacio & duratione completur. Non moror, quale punctum, aut ubi designes. modo motus terminos suos habeat.

beat, & carceres, unde incipit, & metam, in quam definit. Ponite terminos, hinc Orientem, inde Occidentem. Quæro, an Sol ab æterno curriculum suum absolverit inter hos carceres & metam hanc, finito tempore, an infinito? Si finito, quomodo motus ab æterno? nec enim ex finitis temporibus unquam exsculpas infinitum. uti si numeris finitis superaddas finitos, summam nunquam colliges infinitam. Si infinito, quæ fiet, ut in spatio finito, quod Orientis ac Occidentis terminis clauditur, hæreat Sol infinito tempore? Nec infitias ibitis, si cælum moveri dicamus ab æterno, potuisse Deum ad singulos circuitus & dies creare Angelum vel substantiam permanentem. quam si creasset, in hunc usque diem Angeli erunt infiniti, cum infiniti præcesserint dies. At infinitum numerum revera dari impossibile. Vel enim Deus illum Angelorum numerum in numerato habet, vel non habet. Si non habet, poterit Deus condidisse, quæ non poterit numerasse. Si habet, aut numerus ille erit par, aut impar. Si par, finitus; si impar, finitus. Mussitat non nemo vestrum, ea ratione motus & dies æternos præcessisse, qua ratione motus & dies futuri in æternum extendi possunt. At non eadem ratio futuræ & præteritæ durationis. quod enim futurum est, potest esse, reapse nondum est. quod præteriit, fuit aliquando. Numeris dierum futuris addi posse novos, sine fine, nulla ratio negaverit, cum numerus augeri possit in infinitum. Numeros dierum præteritos anticipari posse ab aliis, sine principio, nulla ratio concesserit, cum nullus aut fuerit aut sit rerum numerus reapse infinitus. Causa est, Qui cogitationes in futurum intendit, hæret in iis, quæ

quæ ab aliis fiunt & dependent. Qui vero ad præterita retrospicit, in causas rerum se diffundit. quarum successio sine principio esse nequit, cum nulla agentis vis infinitum permeare & pertransire possit. At cœlum, inquires, moveri observo, omnibus ætatibus & seculis motum fuisse accepi. incepisse unquam, desiisse unquam, non deprehendo. Itane, quia incepisse non vides, incepisse negabis? In te descende, quisquis es, ut te ipsum testem veri habeamus. Movetur, quo ad vivos, cor tuum, movetur pulmo, te vel dormiente, vel ociantē, vel aliis rebus intento. nec propterea motus istos incepisse infitias ibis. Pueri, in sua quisque domo educamur, cujus initium non observavimus. num idcirco domos parentum ab æterno fuisse, vel non factas affirmabimus? Respondent quidam speciosius: substantiam cœli non incepisse, at incepisse motum. Audacter affirmo, nunquam fuisse cœlum sine motu. nec enim sui gratia conditum est cœlum, sed propter nos. Nullam ego me gratiam cœlo debere puto, nisi ob motum. hunc tolle, inutilis fuerit grandis ista fabrica, uti horologii nullus usus, cum quiescit. Collocate Solem, quocunque libeat cœli loco, immobilem; alteram mundi partem æternis damnabitis tenebris, alteram æterno donabitis lumine. una torrebitur æstu, altera rigescet frigore. in una sterilefcent omnia horrendo gelu, in altera immodico calore. Sed pergamus detrahare auctoritatem æternitatis assertoribus. Cœlum aut est totius naturæ primum, aut à primo, aut primo coexistit. Si primum; Deus sit oportet & nomen ipsum. At miseri mortales, vultis Deum instrumentum esse? & rotari circa vos homun-

ciones augustam numinis maiestatem? Vultis toti Vniuerso potius præficere rectorem, vitæ, sensus, rationis expertem, quam mentem agnoscere altiore, quæ & sapientissima sit, & potentissima? Vultis iura dare homini rem homine ignobiliorem? corpoream & brutam motem imperare animis nostris, qui ipsa cogitatione cælos transcendunt, & aliquid cælo dignius, majus, excellentius concipere valent? Quod si Deo æterno cælum coexistisse vultis, pace vestra quæram: quo jure gubernet cælum? Casu enim ferri nequit, quod movetur ordine, quod movetur eodem modo, quod movetur in aliorum usus, nec turbari se unquam finit. Quod si gubernat, quo jure, inquam? Si enim ipse mundum non fecit, Vel ab alio possessore accepit, idque vel commodato, vel vi, vel emptione, vel deposito, vel locato, vel legitima successione; Vel in vacuum & derelictam venit possessionem; idque vel jussu, tanquam minister, aut servus, aut mercenarius à domino. Quicquid tetigeris, ulcus erit. Expecto, ut respondeant Iurisconsulti, & gubernationis alium titulum comminiscantur, præter Creationem. Atque hæc quidem Creatio omnium miraculorum primum est & maximum. Artificis sub manu nasci statuum, domum, mensam, minus miror. habet in quod agar, æs, lignum, ebur. Naturam è materia vitæ experte elicere animal, magis mirum. verum & hic agenti obstetricatur illa ipsa materies. At Deum ex nihilo condidisse spaciosissimam cæli machinam, omnium pene rerum, post Deum, causam principiumque, omni humana admiratione majus est.

Proximum novæ admirationi locum dabit,
cor-

corporum coelestium Magnitudo, & terminorum mundi horribile intervallum. Terram intrueamini, quantis hic spatiis populi dissident; Sarmatæ & Seres, Scythæ & Troglodytæ, Indus & Numida. quam longe sese ex adverso adspectant Antœci, Periceci, Antipodes. quam immane abest ab Istro Ganges, à Strymone Hydaspes, à Rheno Nilus, à Sequana Ganges. quæ tamen intervalla ne unius stellæ fixæ diametrum explent. Quot in cœlo numeratis stellarum minimas, toties universam terram, & maria, & montes & sylvas, cœlo contineri posse, credite. Inter animalcula, minimum est, quod vocant acarum. inter corpora, si pulvisculum, si milium, si papaveris semen dixeris, minima dixeris. at si in Solis corpore ponat divina & omnipotens manus Telluris molem, quæ inter nos ferro & igni dividitur, in qua navigamus, pugnamus, imperia per meridianos distinguimus; omnia hæc, sursum è centro adspectantibus, atomus erunt & milium. Si Darium illic cum quadringentis Persarum millibus occurrentem Alexandro observes, Lynceus eris, si videbis pulvisculos, & pugnam, qualis fiet inter papaverum semina. Si Xerxem subrectis euntem vexillis in cœlo cogites, stratum navibus Hellespontum, si effusos veluti diluvio Cimbros Italiam obtexisse fingas, jurabis fornicarum te discursum videre, & in angusto laborantium. Creditur Athos Macedoniæ mons ejus esse altitudinis, ut umbram in Lemnon projiciat. quem si in Solis loca transferas, ne tantillum nobis umbræ jacet, ne quidem illi, qui in Luna positus, ad latus Menippi, Soli tanto erit vicinior. Absorbet Solis magnitudo, quicquid in terris est maximum, ipsius Solis magni-

magnitudinem plus millies absorbet illud ipsum, quod Solem complectitur, coelum. Hoc vero quia ab altiorum orbium complexu circuloque ambitur, crescit ad miraculum corporum quantitas, spaciunq; implet humanæ menti incomprehensibile. Quod si magno Copernico credimus, tantum interest inter Stelliferum orbem, & Lunæ, Veneris, Mercurii, ac Solis domos, ut non solum hæc ipsa fidera, inter quæ Sol centies sexagies sexies terra major est, sed & corpora hos ignes deferentia, omni se quantitate exuant, & in eam gracilescant parvitatem, ut punctulum adspectantibus sint, & pene nihil. Vos, qui bolide tentatis abyssum maris, stupefcite ad corporis, de quo loquor, terribilem abyssum, cui metiendæ non sufficiet vel tota Europa in funes torta. Vos, qui Romanorum imperium hinc Danubio, hinc Euphrate clauditis; qui è Septentrione modo in Occasum, modo in Ortum vela dirigitis, per vastissimos fluctus, per hominum & Deorum iras ad aurum itis; vos qui Hunnorum regis potentiam Europæ Asiæque finibus definitis: vos, inquam, coeli mihi ambitum & immensos circulos enarrate. Omnia hæc regna imperiaque, Indiam & Æthiopiam, Bactra & Macedonas, Persiam & Libyam cum coeli spatiis componite. Iam, qui in Occidentem vos trajecisse putatis, domi eritis: qui latissime imperatis, habitabitis anguste: qui legatos è longinquo expectatis, videbitis domi coram: & quotquot estis Imperatores, reges, principes, ne latum quidem unguem possidebitis. Quicquid urbium, littorum, regnorum, vestri erit juris, confusa in unum & velut in pugillum contracta & omnium & singulorum erunt, ut necesse non sit,

fit, viritim dividi, quod partes non habet. Nec tamen istis heri natis philosophis assentior, qui mundum Infinitum esse, non sine fiducia asseverant, & coelorum spatia sine termino & sine extendi. In qua enim quæso schola didicere, corporis infiniri motum dari posse, cum nec spatium habeat, quod relinquat, nec novum, quod occupet. est enim ubique. Si moveri pernegant: aut coelum istud infinitum perfectum absolutumque statuunt, aut imperfectum, quodque partium adjectione perficiatur indies. Si imperfectum, finitum erit, cum imperfecto addi aliquid novum possit, infinito non possit. Si perfectum, partium omnium unionem & præsentia constabit. at collectis partibus cœli omnibus, denuo finitum erit, cum infiniti corporis partes omnes colligi nequeant. Deinde, aut coelum istud infinitum majus facere potest Deus, aut non potest. Si potest, non est infinitum. Si non potest, exhaustam esse divinam potentiam fateri habent, nec posse Deum vel tantillum quantitatis corporisque ultra producere. Et si essentialis immensitas solius est Dei, aut cœlos Deum faciunt, aut duo statuunt infinita, quod est impossibile. Est in opinione ista non exigua hallucinatio. Et tamen ipsis commentum placet. Nunc & illud me abripit, quantis cursibus incitetur hæc moles, quanta circumagatur velocitate. quæ tanta est, ut si humani intellectus captum excedat quantitas, motus obruat. Veteris novique sæculi controversia est, an nos nescientes circumagat raptu suo natura, an coelum circa nos: utrum hujus motu fiant ortus & occasus, an ipsi oriamur quotidie & occidamus: an pigerrimam simus sortiti sedem, an velocissimam:

circa

circa nos Deus omnia agat, an nos agat. Abeunt in partes Sapientum scholæ, & magnis se iudicibus quisque tuetur. Hic Aristotelem & Ptolomæum, ille Pythagoram & Copernicum duces habet. Ptolomæum metus incessit, ne, si rotemur nos, vertigine corripiamur omnes, urbes ædificiaque dissiliant, totaque quam incolimus, terræ superficies pulveribus fumet. Copernicus timet, ne assiduo rapidissimoque coeli circumactu ipsa mundi inferioris compages luxetur, & convulsis cardinibus eidem omnes ruinæ affines simus. Ptolomæo decentius videtur, terram, quæ hominem fert, Dei imaginem, & tot creaturarum nobilissimam, stare immobilem; & circumnerrante Sole, tanquam famulo, tanquam lucerna & vaga lampade, frui. Copernicus decentius putat, Solem, astrorum regem in medio Universi, veluti solio suo spectare circumcursantem terram, tanquam famulam & pedissequam. Idem ridiculum arbitratur, terræ, almæ nostræ matri, circumferri ignem Phœbæum; cum matrum sit, liberos igni obvertere, non ignem liberis. quin & ineptissimum fore, ait, si coquenda fercula circumneat ignis, & iis quiescentibus, ambulent prunæ. At Ptolomæus rem periculi plenam esse affirmat, æterno Solis igni circumduci terram, ne raptu velocissimo concussa culina omnis corruat, semicocti nos & semitosti mortales in frustra discerpamur, cineribusque inquinentur augustissima fercula. Copernicus terræ, ex longo situ & quiete, à putredine metuit. Ptolomæus abunde telluri adversus putredinem prospectum putat, per frigora, per ignes subterraneos, & ventos. Copernicus in eo totus est, ut naturam nimio labore levet, cui facilius erit

erit terram movere, quam coelum multoties majus terra. Ptolomæus Deo omne id facile esse verissime perhibet, quod à contradictione alienum est. Prioris asseclæ terram fibras habere dictitant, rectas, obliquas, transversas, quibus, more animalium, moveri possit. Coelum iis carere, ideoque ad motum ineptum esse. Posterioris asseclæ fibras sapientiæ in Copernicanorum cerebro desiderant, quibus sapere debebant; rectas, quibus rectum videant; transversas, quibus declinent à falso; obliquas, quibus vertigini occurrant. Hujus controversiæ momenta jam non expendam. nec dicam sententiam, licet ab Urbanitate summi Pontificis nihil mihi metuum. Disputent illi acrius, quorum interest vel Coelum vel terram moveri. Me, ut quod sentiam eloquar libere, *Sed terra seu rotetur aether, Impavidum ferient ruina.* nihil definitivisse sit satis, nec cum fiducia inveniendi, nec sine spe. Illud solum dicam, me maximis, quæ omnis antehac ætas tulit, rarissimisque ingeniis accensere Nicolaum Copernicum. ut qui Veterum adjutus sola auctoritate, non rationibus, alium coelorum, ac totius naturæ ordinem, nec difficilem nec inconcinnum finxerit, salvo rerum omnium, quæ coelo terrisque accidere solent, adspectu. Quod si parem industriæ suæ potentiam hic homo nactus fuisset, inversam jampridem, Auditores, naturam omnem mecum vidissetis. migrasset in locum Veneris orbis terræ, comite Luna. staret in Vniversi centro immobilis Sol. proximus nos adspiceret Mercurius. nec tertiam coeli stationem teneret Venus, sed Phœbi soror. consisteret immota quoque tot siderum domus, & fumantes ex longo motu

motu cardines suos attonita adspectaret. Hæc invenisse, hanc novi Orbis ichnographiam vel in tabula annotasse, Deorum est, non hominum. Mihi inpræsentiarum per calcatos Peripateticis calles incedenti, non terræ, sed Cœli velocissima vis religiosum horrorem incutit. Etenim cum corporum cœlestium magnitudo, ambitusque pene ineffabilis sit, & ad eundem indies locum, unde abiere, revocentur astra; perniciosissimè ea ferri necesse est, ut quæ tam grande iter tam paucis horis absolvant. Decimæ sphæræ stupenda prorsus ratio. Cum enim eam decies majorem octava sphæra, ac globo terrestri infinitis vicibus majorem credant Astrologi, horæ spacio tot ruit passibus, ut numerum recitaturi Mathematici, viatico egeant, & respirare cogantur. Ni me fallit ratio, qua maximus est cœli ambitus, plus spatii horæ momento conficiunt stellæ, quam ducentis annis conficiat viator, quotidie miliaria decem emensus. Eant jam Poëtæ nostri, & de rebus celerrimis loquantur mirabilia. Ego, si cum cœlo contendendum sit, pigritiam Æoliis fratribus; fulmini, nubibus, Parthorum sagittis segnitiam; avibus, equis, cervis, fluminibus tarditatem exprobrem. Quibus impossibile videtur illud, quod dixi, hoc mihi expediant velim, quomodo possibile sit, speciem visibilem vel Solis vel Lunæ, vel superioris astri, per immensa illa spacia unico instanti ad oculum deferri. Si aliam corporis, aliam speciei rationem esse dixerint; audient ex me: majus esse miraculum, rem fluxam, & evanidæ naturæ, qualis est species, per tam immensos tractus rapi integram & incolumem; quam corpus solidæ & subsistentis naturæ. Etiam illud planum faciant:
à radiis

à radiis solaribus, celerius nictu oculi, mundum illustrari. & tamen illos corpus esse vult Epicurus. Quid, quod cogitationis humanæ longe major sit celeritas, quam cœli, quæ dicto citius ab Auroræ thalamis ad Vesperam rapitur, & rursus à Vespera in Auroram redit; cum animalium brutorum ultra oculorum terminos non vagetur comprehensio. Quod si grande navigium aquis innatans digito movere potest puer; si molas ingentes unius equi versat vis, vel levis aura impellit velocissime: si glandem ferream mira celeritate protrudit modica pulveris portio: si domos, turre, obeliscos promovet paucorum opera: cur maximum Deum diffidimus posse maxima? & in vacuo movere corpus, nullo resistente aut motum remorante corpore? Auget admirationem substantiæ cœlestis indoles, constantia, & diuturnitas. Ante Aristotelem philosophi fere omnes Cœlum ejusdem cum elementis naturæ esse arbitrati sunt. Pythagoras & Heraclitus igneum dixere. Erat & hæc Ægyptiorum sententia. qui ignem cum celsiorem mundi partem occupasset, nec jam altius posset evehi, sese in gyrum composuisse ajunt, ad eundem modum, quo flamma, cum fornacis summitatem attingit, in convexam effigiem circumflectitur. Empedocles cœlum solidum esse, velut crystallum, credidit. recentioribus aëreum esse placet. At Stagirita noster ipso aëre & igne sublunari liquidius subtiliusque. E sacris scriptoribus non pauci quovis metallo firmitus esse contendunt, opacum quidem & crassum parte summa, inferiore rarum, pellucidumque, ob radiorum visibilium sine refractione trajectionem. Verum hic minus certis demonstrationibus niti Philosophos & Theo-

& Theologos dicere ausim, nec quicquam ; præter hoc, haberi certum, quam magis constantis & stabilis esse naturæ cœlum, quam quæ sunt infra cœlum posita corpora. De reliquo animi pendeo. Quapropter siue corpora æthereæ vitrea dicamus & crySTALLINA; siue ferrea & ænea; siue liquidæ ac tenuis substantiæ; attolunt me tenet divina providentia. Si vitrea sunt, mirum non dissilire raptu: præsertim cum motibus incitentur contrariis. si ferrea sunt, vel in modum tecti durata, illud miror, ex mutuo attritu non excitari immanes strepitus; vel non audiri concentum Pythagoricum radentium se dispari impulsu corporum. Vt enim aures nostræ obsurduisse possint ex quotidiano strepitu, ne terribilis nobis sit, more illorum, qui ad Nili cataractas habitant, non tamen usque adeo obsurduere, ne audire possint. Quod si liquida, tenuia, fluida sint; mirum assiduo circumactu non confundi, non fluctuare fabricam, non turbari eccentricos, non dispari epicyclos, & permisceri Deos. At eadem semper sibi que similis cœlorum facies. nulla pars ruinosa, nulla rimosa, aut ætate fatiscens, aut juncturis suis dissoluta. vel compagibus luxata apparet. Quicquid infra Lunam est, corporum sublimium motu fatiscit & corrumpitur, ipsis illæsis. Transit terra in aquam, aqua in aërem, aër in ignem, & vice versa. Æstas veri, æstati autumnus, autumno hyems succedit. mare crescit, decrescit aër modo serenus, modo turbidus. Causas mutationis & inconstantiae quasdam terra præbet, cujus positio varia, aëri temperiem variam adfert. Sed præcipuas cœlo siderumque cursibus imputes. Solem sequitur annus. ad illius flexum modo tepent, modo

calent, modo fervent inferiora. Lunæ in corporibus humidioribus non minor vis. Sed & ceteræ stellæ modo frigora, modo imbres aliosque apud nos tumultus turbidæ movent. Quæ omnia aliena à cœlo & æthere, qui inter has vices, vices nescit: pati nos facit, nec patitur ipse; turbat, nec turbatur; alterat, nec alteratur; corrumpit, nec corrumpitur; aliis rebus vitam, aliis interitum adfert; sibi immortalitatem vindicat. Qua mundi parte vivimus, nulla tempestas magna durabilis. quanto plus habet virium, tanto minus temporis. nihil non concitatiores cursu in exitium sui tendit. Cœlum rapidissima sui agitatione, aut perfici puto & conservari, aut non destrui. Animæ nostræ in hoc corpore constantem perpetuamque essentiam miramur. Et tamen hæc & proficit annorum decursu & deficit. addiscit multa, & obliviscitur multa. lætitia viget, luctu languet; scientia fulget, ignorantia sordet; attollitur spe, dejicitur metu. Cœlum nec deterius unquam fit, nec melius. Anima mutatur in horas. Cœlum ne quidem in secula. Animum de gradu dejiciunt levissimi fortunæ motus. Cœlum nullis tempestatibus, nullis Titanum minis à tramite deflectit. Interitus expers est, quia hostem in natura non habet. An per divinam potentiam destrui possit, nullus dubito. An destrui illud aliquando velit Deus, nec me docet ratio, nec clare expediunt sacrorum verborum interpretes. Apud Platonem in Timæo, mundi opifex pro Deorum concione corpora cœlestia hunc in modum alloquitur: *Natura vestra dissolvi potestis, at voluntate mea non dissolvemini. quia voluntas mea majus potentiusque vinculum est ad perpetuitatem vestram, quam illud.*

illud, quo fuistis tunc, cum gignebamini, colligata.
Qui mutari volunt coelum, sed ob distantiam à nobis mutationes non deprehendi, tantisper hoc cessent asserere, donec propius in coelos admissi mutationes certius deprehenderint.

Quæramus jam, quid Coelum moveat, quid tanti corporis molem impellat, quid sit illa valentius, quid tantam rem ipso in motu fultiat. Magni animi res est, rerum naturæ latebras recludere, nec contentum exteriori conspectu, introspicere in superioris mundi secreta. Illud ante omnia dicendum, opiniones Veterum rudes esse & minus exactas. A Deo proxime moveri, illum per magnos artus diffusum hanc molem agitare, non est quod dicamus. Ex quo enim ab augustissimo Creationis opere cessavit, famulari naturæ naturam voluit, & ea exequi causas secundas, quæ impetravit semel. Plato, cujus modo meminimus, ab Anima mundi impelli orbes perperam autumat. Quod enim quæso illud animæ genus? quod nec nutrit, nec auget, nec sentit, nec appetit, quod nec intelligere facit coelum, nec velle. Aristotelis placitum est; coelos ab Angelis, sive intelligentiis, ut vocat, rotari. Nec tamen ex ipso Aristotele liquet, an intelligentiam Deum faciat, an ab eadem distinguat. Si Deum esse vult, minus decorè Deum cœlesti rotæ instar Ixionis alligat. Si mentes suas à primo motore alias esse vult, cur, quem in aliis rebus motum perficit vis inferior, non perficiat in cœlo? cur, si à se moveri deorsum potest lapis, & moveri semper, si, quo tendat, haberet semper, non possit à se moveri in orbem coelum? Ego virtutem à Creatore cœlo indicam arbitror, quæ diffusa per orbem vehementissimi

tissimi & maximi impetus causa est. siue naturam illam appellare, siue formam, siue principium internum libeat. Et sicuti gravitas levitasque corpora velocius movent, quo sunt maiora; ita & vis movens coelum in grandi densoque corpore compacta, illud vertit & torquet velocius. Hæc ipsa vis spaciosissima lacunaria sustinet, ut nec adduci se unquam, nec diduci patiantur, nec altius levare, nec deprimi. Solent artifices magni corporis pondera retinaculis extrinsecus suspendere, ne cadant, aut fulcris, ne subsidant, subtus fulcire. nihil hic ejusmodi. Pendent in magno inani grandes structuræ. nec quicquam supra se habent, vel infra se, præter Deum, qui ubiq; est. Neque enim illud dixerit quispiam, mundum descendere per inane, sed non apparere, an cadat, quia cadit semper, ut in infinitum est spatium, per quod cadit. quod quidam ex Veteribus de terra dixerunt, cum rationem nullam invenirent, propter quam pondus in aëre staret. Quare & Poëtarum fabulas rideo, qui axes æthereos ab Atlante portari fingunt. nec Empedocli accedo, qui coelum grave esse ait, sed perpetuam vertiginem causam esse, quod non cadat. eo modo, quo hydria aquis plena, dum in gyrum torquetur, aquam, etsi gravis illa sit, effundi prohibet. Minus solide philosophatur Agrippinus, dum cœlo pondus attribuit; nec explicat, quæ sit illa vis, quæ deorsum nitentem gravitatem tot seculis vicerit. Percellit animos nostros priscorum Architectura, quoties stupendos templorum fornices, pyramidum miracula, amphitheatrorum moles, palatiorum protentas porticus, arcus, mausolea, & in modum provinciarum exstructas thermas, pon-

res adhæc, murosque intuemur. at ludus hæc sunt & jocus præ coelesti hac architectura. Vitruvius, & qui hunc præcessere, Agatarchus, Democritus, Ctesiphon, non audent in lubrico & instabili loco fundamenta locare. si cogantur, vel calcatis fundamenta carbonibus, vel ovium velleribus, vel taurinis tergoribus substernunt. Deus noster in nihilo ædificat, & coelos nihilo fulcit, ut ejusdem sit & creantis laus & conservantis. & moderantis coelos & librantis. Non audet Vitruvius fornices extendere sine verticillis, & columnis, non pontes sternere sine sublicibus, non muros attollere, sine tibicine. Deus audet. & immensos coelorum complexus sine trabibus, sine columnis, sine tibicine expandit. Vitruvius sine arena, calce, cæmento nihil molitur. Deus sine calce ferrumminat, sine cæmento glutinat, sine arena ædificat. Vitruvius sacris ædibus margines, projecturas, crepidines, circuitiones addi vult. Deus nullas. Illius opus aut Doricum est, aut Ionicum, aut Corinthiacum, aut Tuscanum. Dei nullum horum. Et tamen nullum majus, nullum pulchrius, nullum stabilius. Vbi à norma, perpendiculo, amussi destituitur architectus, inclinat paries, & caduco operi diffidit ipse artifex. Noster faber instrumenti omnis impatiens est, & tunc ædificat certius, cum sine adminiculis ædificat. Fabricat automata humana industria, cum ad summum pervenit. quæ tamen ad coeli exemplum perpetuo moveri nesciunt. Et si forte Archimedes aliquis in fragili vitro coelos exhibuit, in quibus annos, mensesque metitus fuit simulatus Signifer, non tamen perpetuus esse potuit motus vitrei & non perpetui corporis.

Quod

Quod si curiosus cœlestium spectator, propius domicilii hujus ordinem dispositionemque intueri velit, argumenta divinitatis nullibi non reperiet. Quamvis enim illa mundi conversione nihil sit citatius, tamen obnituntur adversis motibus orbes alii, & oblique vadunt, ut singulis terræ partibus Deum ostendant. Feruntur omnes motu æquabili. quisque suo. Nullus hæsitat, nec dat suspensionem objectæ præter solitum moræ. Et licet errare nonnulli dicantur, in errore tamen constantia est & ordo summus. non eunt, nisi qua debent. nec errant, nisi cum ratione. non est expers rectoris cœlum, ut temeritate ferri & fortuito volvi debeat. Adest cunctis mundi partibus divina majestas, flectitque & moderatur suam fabricam, qua nihil formosius, nihil dispositius, nihil constantius. Quæ pro despectis habet natura, in infima Universi, hoc est, centrum detruhit, terram puta & aquam. Aërem ignemque majoris efficacix res situ posuit digniore: At cœlum, uti excellentioris substantiæ, in suprema mundi parte loco illustri posuit. In aulis sui sunt Principibus successus & diverticula. In cœlo habent Planetæ domos suas, habent circulos, in quos secedunt. Non morantur perpetuo in una regni parte reges. ad plures accedunt, quia omnibus imperant. Nec Planetæ eandem cœli partem tenent. jam Boreales sunt, jam Australes, jam apogæi, jam perigæi. Cum populo se ostendunt Imperatores, aliis atque aliis consiliariis stipati incedunt. Ad eundem modum sidera, nunc sideribus aliis opponi, nunc supponi, nunc cum Iove, nunc cum Saturno, Sole, aliisque congregi, nunc retrogredi & resilire, velut tripudio, amant. Circum-

stant Iovem sua sidera, & veluti domino, famulantur Medicei ignes. Hunc præcedit patrio jure Saturnus. Tertius est hominum generi horribilis Mars. Tum media fere regione incedit Sol, reliquorum luminum moderator, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. hunc ut comites sequuntur Veneris alter, alter Mercurii fulgor. In infimo orbe Luna radiis Solis accensa convertitur. Vidit Roma sedentis in Amphitheatris S. P. Q. R. nos in altius theatrum intenti, quot lumina, tot veluti Deos & numina cœlestia adspectamus. quorum singula suis vacant ministeriis, unius rectoris jussu, sine murmure.

Philosophorum alii unum corpus cœleste & continuum esse asserunt, & per ejus campos ac latifundia vagari sidera, citius, ocyus, more avium aëra fulcantium: alii stare in suis orbibus stellas, tanquam fixum & immobilem populum, nec nisi corporum suorum motu rapi, uti clavi rotæ infixi. ex qua demonstratione natus orbium numerus, & distincta Planetarum ab octavo orbe habitacula. Nullius in nunc sententiæ hostem profiteor. sed quamcunque amplecti lubebit, locus erit miraculo. Ex priorum mente, stupendus stellarum exercitus, velut in aciem dispositus, incedit, suam quæque stationem servat, nec à semel constituta linea unquam deflectit. Quibus minus viæ conficiendum, quales sunt, quæ polos proxime circummeunt, tardius festinant: quibus plus, velocius. quarum vero iter per æquinoctia maximum est, currunt velocissime: tali motus libramento, ut eodem omnes tempore, ab eodem progressi termino, ad eundem eodem momento

mento revertantur. horrent propius accedere. horrent recedere. religio est turbare ordines fixos & constitutos semel. dicas, scire singulas, qua eundum sit, & filo legere longa vestigia. Si qua major altera, non studet prævertere minorem. nec minori cum mediocri certamen est. nihil injuria alterius agunt. suas quæque operas pulcherrime obit. Lucent, currunt, citra æmulationem, & illæ quæ ad Plaustrum damnatæ sunt, & quæ in Tauri fronte vel generoso Leonis tergore præfulgent. Sæpe illud mecum cogito, si Europam omnem, si Asiam, si Africam & Americam in pilas torqueret Deus, & per aërem supra vertices nostros rapidissimo impetu rotaret, prodigiosum fore tanti laboris spectaculum. At in cœlo dum rotantur sidera, pilæ rotantur, quæ magnitudine terram omnem & maria superant. Volvuntur autem millena aliquot corpora, spatiis majoribus, quam ipsa sunt, discreta. Volvuntur, nec impingunt, nec colliduntur, nec quiescunt, nec fatigantur. Proh Deum immortalem, quantus in Superis labor est! In ocio hic, extra tumultus volitantium siderum, inter muscarum & culicum susurros habitamus. In cœlo non unus mundus, sed mundo majora corpora mundis occurrant. Cum explosam è bellica machina glandem ferri juxta nos sentimus, cohorrescimus toti & humi sternimur. Quid futurum putatis, A. O. si vos in Cœlo positos modo prætervolaret Sol, centuplo tellure major, modo latus raderet nimbo si Orionis grandis pila, modo capiti instaret Jovis immane corpus, modo præterveherentur Castoris & Pollucis horrendæ moles, quæ momento omnes per miliarium ruunt multa milia? Hæc cum tacitus domi meditor, rapior ex-

tra me , & ad admirationem divinæ sapientiæ
juxta ac potentiæ totus stupeo & lapis sum.
Quod si ipsos cœlorum orbes moveri dicamus,
& vehi una stellas , non propriis motibus inci-
tari , bone Deus , quam immensæ magnitudi-
nis corpora circumagi cogitabimus , quæ sine
injuria alterius prætervolant , & circa diversos
axes circumacta , suis quæque itineribus , dispa-
ri licet impetu , non confuse , non tumultuose
eunt , sed constantibus impulsa causis , definitis
temporibus , curriculum absolvunt. Ascendunt
Cœli partes , nec leves sunt ; descendunt aliæ ,
nec graves sunt. Et cum alia corpora à motu
incalescant & inardescant , solum ab incendio
immune est Cœlum. Minus hæc æstimamus ,
ob consuetudinem , quæ rerum magnitudini
admirationem subducit. Sunt tamen maxima
& genere humano dignissima spectacula. Quan-
tum illud est , quod Sol totidem fere gradus ,
quot dies habet , & annum ambitu suo ordi-
tur & claudit : quod ad Solstitiorum puncta
progressus timeat ulterius ire , ac si receptui ca-
neret natura : quod subjectas terras non urat ,
sed caloris incremento , & decremento tempe-
ret æstus frigorisque ferociam : quod licet die-
rum noctiumque spacia inæqualia sint , omni-
bus tamen mortalibus ejusdem anni decursu
parem lucis ac tenebrarum mensuram imper-
tiat ; ne de naturæ invidia quisquam conquera-
tur. Luna , quia lucis propriæ expers est , Soli
se prudenter obvertit , donec adverso adspe-
ctu plenum lumen media sui parte imbibat.
Crescit vicibus suis & decrescit , & vitæ insta-
bilis imaginem exhibet instabili luce. Eo-
dem lumine tota orbatur , ne si sua luce gloria-
ri velit , Soli laudem suam præripiat. Adspici-
mus

mus hæc indies, sed quia quotidiana sunt, aut quotannis accidunt, socordes transimus.

Facere ad operis commendationem solent, Figura, Simplicitas, Facilitas, Magnificentia, Vfus, & Securitas. quæ omnia in cœlo summa sunt, & eximia. Quid pulchrius ea figura? quæ sola omnes alias figuras complexu continet, quæ nihil asperitatis habet, nihil offensionis, nihil injustum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum, qua nulla continere, nulla moveri aptior. Simplicitatem cœli arguit partium similitudo, quæ nullibi ferè aliæ sunt, quam ubi stellis radiant. Cum Dianæ Ephesiæ templum, hoc est, si cum cœlo compares, formicæ vel curculionis domum, conderet gentilium superstitio, totam laborasse Asiam perhibent, ducentis & viginti annis. hæc de qua loquor domus, ab uno autore, momento, nullo labore condita, perfecta fuit, antequam inchoaretur, absolutaque sine progressu. Magnificentiam operis loquuntur magnitudo ejus, de qua dixi, & Pulchritudo & delectatio. ad Pulchritudinem faciunt lux & color, oculorum delicia & voluptas. Color illi, qualis sapphyri, cœruleus, sive is in ipso sit cœlo stabilis permanensque, sive tapæti instar, ex lucis aërisque permissione natus, illustrissimo corpori obtendatur. Delectationem, præter hæc ipsa, adferunt, corporum cœlestium multitudo, quantitatis, motusque diversitas. quædam enim velociora fecit natura, quædam tardiora; quædam trigesimo, quædam duodecimo anno, quædam intra annum sedem suam revisunt; quædam lumina majora, quædam minora; quædam scintillant, quædam stabili lumine splendent; quædam conspicua sunt semper, quædam, ut

major eorum sit reverentia, occultari ad tempus amant. Vfus vere cœli tantus, ut ab eo & vita & conservatio & salus omnium omnis oriatur & pendeat. Nec illud prætereundum, absque ullis Impensis conditam hanc machinam, quia ex nihilo, cujus nullum est pretium, condita est, sine auxiliis, quia præter Deum nihil erat, sine instrumentis, quia hæc ipsa condi oportuit.

Reges Principesque, dum securitati suæ civiumque student, urbes mœniis vallisque cingunt, arces fossis, aggeribus, pluteis, loricis muniunt. Quæ tamen omnia perumpit labor furorque humanus. Deus noster sibi suisque civitatem condidit, armis inexpugnabilem, hosti inaccessam, solo loci situ tutam, extra telorum omnium jactum positam quæ ne ab homine expugnetur, omnes nos captivos tenet, ne usquam evadamus. ne ab externo insultu sibi metuat, omnia complectitur, nec extra se quicquam esse patitur. ne invidere illi aut male vellet quisquam velit, omnes tanquam benefica parens alit & fovet. Omnes nos intra se mori pervices adspicit, ne de ipso ullus triumphet. Omnium sepulchra circuitu suo continet, ut de nobis triumphare videri possit. Cuniculis adire nequit, quia elementa interposuit opifex; non velis aut classibus occupari; quia negant nautæ per aërem navigari posse: non exercitibus adiri, quia in altum nitendum esset gravibus: non turribus, non scalis conscendi, quia per nives, fulmina, tonitrua, ignes eundum: non dolis circumveniri aut pactis decipi, quia sine legatis res suas agit. Qui *Tactica* scripsere, *Vegetius*, *Frontinus*, *Ælianus*, *Polybius*, quam studiose monent, ut in acie ordinanda, alio loco veterani

rani & Principes collocentur, alio circumdati à
 cataphractis sagittarii, alio scutati, alio fundi-
 tores, alio triarii. In cœlo tot luminum ordi-
 nes sine ordine disponi videmus, & cum primæ
 magnitudinis stellis permisceri minores, stare
 Herculem, ubi micat Triangulus; fulgere Boo-
 ten, ubi radiat Corona: licere Eridanum, ubi
 intermicat lepus, intercurfare velites & gre-
 gem; Pleiadas, Hyadas, nec ullibi ducis, ante-
 signani, tribuni apparere proprias stationes.
 Causa est securitas. In acie podismi habetur ra-
 tio, sive spaciū inter singulos & singulorum
 turmas. Cœlum podismum spernit & faces suas
 constantibus quidem, non paribus intervallis,
 distinguit. Causa est securitas. Aciem ordina-
 turi adversum Solem timent, & ne mutata So-
 lis statio exercitui noxia sit, eundem semper
 à tergo habere student. Cœli conditor ita di-
 sposuit Solem, ut lucere omnibus astris, sine no-
 xa possit, sive à facie adspectent, sive ex obli-
 quo intueantur, sive sequantur præcurrentem.
 Ambitus murorum veteres directos esse no-
 luerunt, sed anfractibus sinuosos, ne ad ictus
 arietum essent expositi. in iisdem turres &
 circuitiones construxere, ut non solum à fron-
 te, sed & à lateribus & tergo opprimi hostis
 posset. nihil huiusmodi in cœlo, quod licet ro-
 tundum sit, tamen quavis sui parte rectum ap-
 paret, quia poliorcetica non metuit, nec vigi-
 liis, circuitionibus, aut tesseris in summa secu-
 ritate eget.

Verum, ne videar vobis poëtica loqui, & ma-
 gis venusta quam solida uti oratione, incipiam
 de natura Stellarum differere, & quid hic stu-
 pendum sit, ingenue profiteri. Primum, quid
 stellæ sint, fateor me ignorare: An partes cœli

densiores ; an flammæ ignesque contracti : an solida quædam terrenaque corpora , quæ per igneos tractus labentia inde splendorem coloremque trahunt, non de suo clara : an cœli Empyreï particulæ, quæ per inferiorum orbium canales & fenestras sparso lumine apparent. Si enim ignes sunt, mirum non discuti raptu, mirum, quo pabulo alantur tam grandia corpora : mirum tanta æqualitate apponi alimenta , ut nec majora unquam, nec minora fiant. Si partes cœli densiores , mirum , ex sola condensatione partium tantam vim lucis nasci. Si corpora opaca , alienis ignibus illustrata ; redit quæstio & admiratio de his ipsis ignibus. Si per canales & fenestras supremi cœli micant ignes, Planetis hoc convenire non potest prope terras positus , & in epicyclo suo currentibus. Multa sunt , quæ esse non diffitemur , at qualia sint ignoramus. Est nobis animus, cujus imperio moveamur & sapimus. & tamen huic non magis potest liquere de siderum natura , quam quid ipse sit, aut ubi sit. Inter hæc æterna naturæ opera Cometæ sunt , rarum mundi spectaculum. Explosa quippe jamdudum opinio, eos sub Luna generari, ignesque esse aliorum more evanidos & fluxos. Eorum qui in cœlo locant , alii non esse ordinarium fidus , sed falsam sideris ex planetarum concursu speciem, ajunt: alii planetam , qui in interiora se cœli interdum abdit , interdum versus superficiem concavam se conspiciendum præbet. quibusdam placet , ex ipsa substantiæ cœlestis condensatione nasci , ejusque rursus rarefactione disparere. His in medio relictis , de quorum veritate longior foret disquisitio , mecum mirari vos cupio , tot jam retro seculis nihil explorati vel apud Chaldaeos, vel

vel apud Ægyptios, vel apud Græcos, vel posteriore ævo, ullibi terrarum de Cometarum natura reperiri. ut exerceri in hoc argumento hominum mentes voluerit Sapientiæ magister, neminem de inventa veritate gloriari. deinde, cum cæterorum siderum supra hæc caduca & mortalia meantium motus irrevocabiles sint, & sine intermissione assidui, mirum solis Cometis advectionem dari & intermissionem, ut quorum motus paucis ad longissimum apparuit mensibus. Præterea, cum errantes stellæ in una tantum cœli parte adspiciantur, nec Signiferi orbem egrediantur, Cometæ maiore indulgentia in Ortu, Occasu, frequentissimè circa Septentrionem apparent. Aliarum stellarum una forma est. Cometæ modo barbati, modo dispersa undique coma, modo fuso in caudæ imaginem lumine fulgent. Siderum par semper magnitudo, fulgor, & claritas. Cometarum dispar, ut quos crescere & decrescere in comperto est. Stellarum quedam ob viciniam Solis adspici nequeunt. Cometas nunquam Sol vicinus obtextit. Et cum siderum aliorum proprium sit, circa suum axem recta ferri; Cometæ interdum à Septentrione motus initium faciunt, & per occidentem in meridiem obliquo flexu eunt, interdum alio iter flectunt, & cum ex longis temporum intervallis recurrant, legibus certis teneri nolunt. Denique Cometæ futura portentunt, & totum fatorum sequentium ordinem nunciant, cruenti, minaces, sanguinei Causas horum omnium exposcitis? nescio. didicimus posteri plurima, quæ ignoravere veteres. quæ ignoramus nos, supplebit aliquando posterorum diligentia. Ut cœlum sciamus, sæculis opus est & ætatibus, distant tempora moribus, verbis

& veri cognitione. hujus studium cum nepotibus par est dividi, ne aut nos scivisse omnia, aut illi à majoribus nihil accepisse credantur.

Redeo ad sidera, quæ calefacere omnes sentimus, at quomodo calefaciant, omnes ignoramus. Dubium, an calorem ex ipsis sideribus deferant radii, an attenuando & distrahendo aëris partes, faciant. Aristotelem meum non capio, cum lucem rarefaciendo calorem gignere credulis persuadet. Etiam in hoc hæreo: quomodo stellæ, quæ luce calefaciunt & exsiccant, alia virtute frigefaciant & humectent. Nec illud assequor: quomodo Planetarum alius sit horridus & frigidus, alius temperatus, alius calidus, alius humidus & pluvius, alius fervidus, cum omnes nil, præter quam lux & flamina sint. Quæritis, qua ratione lux hujus sideris instrumentum & ministra calorem efficiat, alterius frigus? nescio. cur Capricornus reges efficiat, Aquarius piscatores, Mercurius trapezitas, Orion venatores? nescio. cur Saturnus in Leone felicitatem polliceatur, Mercurius in Aquario vates gignat? nescio. Quid sint maculæ istæ, quæ Lunam deturpant, & nuper ab oculatioribus in Sole observatæ sunt? Dicet Xenophanes, in Luna habitare homines, eamque esse terram multarum urbium, montium, insularum. Portenta esse videntur. sed tamen neque ille, qui dixit, jurare ausit, ita se rem habere, neque ego assentiri. Quæritis, qua virtute ad metallorum generationem, ad maris reciprocos cursus, ad sympathiæ & antipathiæ mirabiles effectus concurrant? nescio. Vultis scire, quod nam illud sit magneticæ virtutis robur, quod perpetuo spiramine & effluvio ab oppositis cœli plagis, etiam extra magnetem, exit? nescio. Ad Infl-

xus siderum & occultas qualitates, azylum ignorantiae nostrae, compellimur. de quibus si scire desideratis, quid sint, quo nomine appellandę, reponam pudendum illud nescio. Accedat ultimo tot naturę prodigiis, luminis generatio & diffusio. hic iterum hæreo, an ambulet idem lumen & moveatur de loco in locum: an vero novi luminis de priori lumine continua generatione propagetur. Quodcunq; dixeris, miraculo intricaris; quia temporis momento lumen per vastissima cœli, & elementorum spatia quaquaversum, sine mora, sparsum esse, non spargi, observamus. Hoc quoque in abstruso positum: An idem lumen terris ostendant sidera, deferantque secum, cum occidunt: an aliud atque aliud fundant mortalibus. Dixi de Cœlo & ea quę scio & quę nescio. Nec tamen veniam deprecabor, quod hæc ignorare me fateor. Ignoravit hætenus omne seculum, & ignorant mecum, qui se scire præfidentius autumant. Non possunt non tarde & difficulter cognosci, quę tam alte ab humanis oculis remota sunt. Debet scientia omnem originem sensui. at quam multa in cœlo propter distantiam non videmus, non audimus, non tangimus, quę si propius admitteremur, patefcerent sensibus. Ausus fuit dicere Democritus, omnium veterum subtilissimus, plures se illic mundos reperturum, alios cœlos, alias terras, alia flumina, alios homines. Iam tanta locorum intercapedine sejuncti aut nescimus res, aut temerarie creduli erramus. Si de cœlo pronuntiasset Socrates: Hoc unum se scire, quod nihil sciret, vera fuisset, aut minus saltem ironica oratio. Et forte non lateret veritas, nisi langueret labor noster & industria. Miramur non stare in apice philo-

sophiam, qui indies proficimus peccando. non omnes veri modos sciri, qui novos ineptiarum modos indies excogitamus. Quid non cultui corporis quotidie adjiciunt mortales? quam non novam insaniam infanimus, in pileis, barbis, calceis, palliis, & togis. Coelum ipsum stultitia petimus, & parum abest, quin Creatorem ipsum accuset lascivia humana male creati hominis. Raditur vertex juveni, & damnatis quæ natura fecerat tegumentis, vili corio tegitur quæsitâ nuditas. de singulis capillis in consiliu mittitur. nutritur coma in fronte, luduntque jubæ per colla, per armos. Batavi sumus, & Gallum habitu mentimur. In Septentrione nati Arabiam capiti inspargimus. edimus cum ambitione. & in mensis plus quam Sybaritæ sumus, in aulis Vertumni, in foro Harpiæ, in contractibus Cretenses. Quibus statura est longior, in semicirculum curvantur, ut breviores appareant. quibus contra brevior est, cothurnati incedunt & mendacio staturam adjuvant. Cum dementia nostra nondum absolverit partes suas, mirabimur adhuc discere sapientem?

Quamobrem animum à terrenis curis subductum cœlo donate. hæc domus, hæc patria est. hanc cogitate, quoties vacat hominibus esse. Multa restant discenda, quæ in hunc usque diem ignoravimus. Latissimum est scientiæ spaciū, latius ignorantia. Natura sacra sua non recludit simul. distribuit per intervalla, quæ sciri cupit. necdum dierum omnium Soles occiderent. docebunt sequentes, quod nescivere priores. qui sperat inveniri posse verum, veritati proximus est. Tunc rerum naturæ gratias agite, cum in hæc sacra admissi eritis.

hæc

hæremus in puncto. & felices videmur, cum agelli breve spacium vel jugera aliquot metimur, quæ in cœlum translata, ne hordei quidem granulum faciant. Germaniam Rheno & Danubio claudimus: Hispaniam Pyrenæis & mediterraneo: Sarmariam Mœotide & glaciali Oceano. late imperare se gloriantur reges, dum imperii fines gemino mari definiunt. at hæc ipsa è cœlo spectantibus, nusquam apparent. Sursum ingentia spatia sunt, & intervalla toto cœlo divisa, hæc oculis animisque peragrate, Terram mariaque omnia obimus non multis mensibus. in cœlo seculis opus, ut ab Ortu in Occasum perveniatur. Qui hic tuguriolo suo vivit pauper, illic sedes Africa majores possidebit: viritum distribue cœli partes, singuli latius Persarum rege imperabimus. & supererit adhuc locus novo possessori. Non illic de stillicidiis controversiam movebit vicinus. non tegula tegulam, non trabs trabem trudet. Si non communis erit cœli possessio, divisi nulla erit querela. Nimis angustis hic domiciliis habitat animus. Cum orbibus, Sole, Luna, Iove rotari cupit & volvi, ut omnia lustret. magnum putant mortales, maria classibus implevisse, signa in Atlantide fixisse, & ubi desunt terræ in Oceano, terras invenisse. Illud potius magnum, Universum hoc novisse, & eas sedes scrutari in antecessum, quas spe tenemus. Sed quod, inquires, operæ pretium est hæc investigasse, quæ supra nos sunt? Quo nullum majus est, nosse naturam & naturæ auctorem Deum. præterquam quod hominem stupore sui derineant, nec fordida mercedis spe, sed miraculis erigant. Duo sunt in Cœlo, quæ detinent spectatorem: majestas & utilitas. hanc deme, sola suffi-

sufficiet majestas ad admirationem. fingite hoc humani generis domicilium non regi, non foveri ab astris. fingite ociosa vagari sidera, & vagari tantum. nihilominus venerabile erit oculis spectaculum Sol, venerabilis Luna, venerabiles reliquæ faces. mirabimur, etiam si non cogitemus, prodesse.

Nec volo vos in contemplatione coelestium acquiescere. viam inire volo, qua ad coelestia itur. Effugite animi vitia, & jam coelum tenetis. Compescite cupiditatum impetus, & evasistis terram. Qui cum mundo divortium fecit, in alium admissus est. Quisquis peccator est, in luto hæret. qui desinit esse, emerfit. quibus gradibus proficimus in pietate, imus ad Superos. Quem poenitet male actæ vitæ, altior Pyreneis, & Apennino est. Qui novis motibus honesti amorem imbibit, iter suum supra Lunam promovit. Qui iniquitatis impatiens sacramentum dixit religioni, inter Fixas stat. qui denique virtutibus constantiam addiderit, intra coelum receptus est. At, proh dolor, ea jam sunt tempora, quibus coelum quisque sibi in terra fabricat, suos quisque Deos hic invenit & veneratur. Avaro homini coelum sunt loculi, idolum nummus. Ambitioso coelum sunt Imperatorum laquearia, divitum pavimenta & atria; Deus, favor applaususque populi. Libidinoso coelum est prostibulum, Dea meretrix, ara sinus Thaidis, sacrificia impurus sermo & putre osculum. Tyranno coelum est effrenis licentia, Deus arbitrium. Superstitioso coelum sunt sacri lapides, Deus vanitas, pietas simulatio, habitus pallium Cynici, professio, nocere proximo. Ita idololatriæ se reum quisque facit, & pro Deo habet, quicquid vehementer cupit. Solliciti sumus de

de servis, sine quibus vixit sapientissimus Diogenes, solliciti de veste, sine qua ambulavit Bias, solliciti de domo, quam habebimus gratis in cœlo; solliciti de valetudine, quæ nunquam deest bonæ menti; solliciti de patrimoniis, quorum nos & spes & possessio vexat. Exuite hos compedes, & virtutum impedimenta. nullo labore ad cœlos ambulat rerum humanarum securus animus. At auri studium amabile est. Amici, aurea cathena ligamini, ne adscendatis altius. At suavis est voluptas. Amici, jam sordida cathena vincimini. nihil erectius honoris studio. Amici, jam splendido laqueo strangulamini, ut gloriose pereatis. Resipiscite mecum, & corrigite, quicquid in vita curvi, asperi, horridi fuit. Argumenta, ut virtutem suadeam, cœlum dabit. Tota cœlestis machina in opere est, & motu, licet velocitatem specie quietis abscondat. nostrum est, animo rerum maximarum capacissimo extra humanæ imbecillitatis angustias spaciari, nec quiescere, nisi in ipso Sapientiæ motu. Eadem moles dum sibi constat, stabilis, perpetua, sibi similis, exemplo est, æterna, immensa, optima quærenda esse. Cum lucidam spectatis, torque ignibus illustrem, errorum & ignorantiae caliginem discutite, nec alia re magis illustrari mentem credite, quam Evangelicæ lucis scientia. A magnitudine discite, latissimos esse virtutum & honesti campos, nec deesse usquam locum tempusve, faciendi id, quod laudabile est. Saturnum, tardigradum istum observate. monet nos, tardis consiliis res magnas confici, quas præceps consilium perdidit. Iupiter, si adulter est, si illicitarum voluptatum autor, opponite, quantumvis Iovi, fortio rem rationem. Martem nec damno,

nec

nec probo. quæ enim rerum nostrarum est facies, paratos in utrumque Batavos esse oportet, & salutem vel bello vel pace experiri. Si Sol felicissima omnia spondet, si scientiam, prudentiamque promittit, ejus quisque sibi author sit, & à se impetrare studeat, cujus obtinendi spem faciunt fallacia sidera. Vos, qui Mercuriales estis, à Mercurio omnium siderum minimo, at disertorum maximo, fraudis & mendaciorum minimum, facundiæ plurimum discite. Venus multum præfagit mali, & licet currum trahant innocuæ & conjugalis copulæ observantes columbæ, diffidere sibi cupit amantes, cum incestuosa sit & perfida. Nec Lunam vobis dominari optem, omnium horarum feminam, Endymionis conjugem, inertem, instabilem, inopem & insanam. nihil pejus, quam Lunaticos nos esse, & laborare ea parte, qua sinciput est. Adscendam altius. Draconem videte, non longe ab Ursa, vigilantia, acuminis, solertia symbolum. In Persei dextro latere tres insigni fulgore radiant faces, Principum duces. prima Pietatis est, altera Iustitiæ, tertia Fortitudinis. Hercules vero iste, qui prope Booten stat, monstrorum vos domitores esse vult, intemperantiæ, focioridiæ, superbiæ, iracundiæ. Perseus ipse, Andromedæ liberator, Regibus insusurrat, non debere in populi gratiâ mactari innocentes, & ad placandam belluam vinculis ligari bene de Rep. meritos. Cancer, cum retrogradum Solem à se abigit, à virtute retrogradientibus minatur. Leo generosæ magnanimitatis exemplar est. Aries, pugnax animal, quæsi citra necessitatem belli Taurus, laboris & tolerantia. Gemini, concordia. Virgo, castitatis: Libram coelestem studiosius respicite vos libripendes, ne fallatis terrestri.

stri. Scorpionem intueamini, quotquot occulte aliis nocere studeris. Sagittarium, vos semiviri, qui fronte simulatis Curios, cætera bestia. Capricornum quem Deorum portam vocant Platonici, sibi concilient infelices & quarta Luna nati. Ganymedem sive Aquarium, quotquot Iovi suo placere amant. Pisces frigidi ad illos pertinent, qui frigide & frustra amant. Sic Cælum omne, & pars ejus quælibet Ethicam facit. si quid deest sapientum præceptis, id omne supplebit explicatus æther. Non premam vos ulterius rationibus & monitis. Facitis ultro, quod ut faciatis semper, obsecro. Desinam in voto. Omnes vos, quotquot adestis, & de cælo me philosophantem patienter audivistis, in cælo coram videre, salutare, amplecti gestio, non habitu & veste professoria, quali me jam dicentem adspicitis, sed quali incedent beati stola candida induti. non ut veri inveniendi & à falso discernendi rationes anxie inquiram, quia sine fuco & elencho verum omne docebimur. non ut de naturæ arcanis disseram, quam sub pedibus mecum calcabitis. non ut de Virtutibus traham horarias lectiones, sed ut vobiscum virtutis præmio fruam. Potius Deum illic intuebimur de facie ad faciem, conditorem Univerſi, cælorum architectum, opere suo non minorem, non parem, sed majorem. qui cælos omnes in se continet, nec ab iis continetur, ita in suo opere præſens ubique, ut tamen sit extra, ita centrum omnium, ut tamen sit circulus, cujus, ut Trismegistus ait, centrum est ubique, circumferentia nullibi. Illic Angelicos choros, & cœlestem Hierarchiam contemplabimur, quæ cum corpore careat, tota mens est, & ratio & intellectus. Illic videre desidero, an verum dixe-

dixerit Aristoteles , Cœlos ab Intelligentiis moveri , de quo hic in terris dubitavi semper. Illic beatissimis , & illustrissimis Animabus in occursum ibimus , & ad Pauli adspectum , recordabimur facundiæ, qua nulla fuit efficacior; ad Petri conspectum, sollicitudinis, qua Ecclesias rexit fidelissime. Illic inter sanctissimos Patres, quorum nomina jam veneramur, mixti errabimus. & prope admissi in Iustino Martyre veteris forte constantiæ notam deprehendemus, in Irenæo zeli adversus hæreticos, in Clemente Alexandrino presbyteri non ociosi , in Cypriano modestiæ & humilitatis Christianæ, in Hieronymo animosæ eruditionis, in Augustino magis sedatæ & mansuetæ , in Athanasio fidei intrepidæ , in Bernardo piæ simplicitatis. Illic, (date veniam Auditores, si cum de cœlo loquor , memor sim præmissi pignoris) illic te mea BARBARA, conjux dilectissima, osculabor osculo sancto, quale beatos non dedecet, & curam tuam domesticam, amorem mei & liberorum æterna prosequar gratiarum actione. Dixi.

Habita fuit 11 Febr. Anno 1636.

ORATIO PANEGYRICA, DE RECEPTA BREDÆ,

*Celsissimo Principi FREDERICO HENRICO
Arausion. Principi dicta.*

I illustrem Belgio diem , Foederatis salutarem , hostibus terribilem , toti Europæ stupendum unquam signavimus , hic dies est receptæ Bredæ. illustris rerum, quas confecimus , magnitudine; salu-

salutaris usq; , terribilis hostium jactura , stupendus opere & successu. Nulla supra præteritorum bellorum memoriam obsidio memorabilis magis præsentibus , nulla magis admirabilis post venturis. nihil hic mediocre , nihil remissum. Victæ urbis robur maximum , vincendi modus atrocissimus acerrimusque , victoriæ tempus viris armisque concitatissimum , & ad miraculum , breve. Velut compendio & salutis publicæ summam & imperiî securitatem , & imperantium decus famamque complexi sumus. Multas urbes vicimus per intervalla. Hac victa reliquas invictas reddimus. Quotquot vicina sunt oppida , priorum temporum spolia sunt. Hæc ad tot spoliolorum tutelam postremum maximumque accessit. Præliis superiores fuimus non semel. Nunc tot præliorum solidum fructum capimus. quicquid tot triumphis partum congestumque possidemus , id omne asseruit & in tuto locavit præsens. Leo Batavus omnes nos sumus. His insignibus , hac forma vicinis inserimur. Patuit semper hosti aditus in Leonis penetralia. Aperuerunt illi hætenus terrarum nostrarum proxima , vel Salii , vel Bructeri , vel Sicambri , vel Marsaci , vel Menapii. Hinc effusi in agros nostros exercitus , mota bella , vexati fines. Nunc post superatas amissasque , veluti reciprocis æstibus , urbes , tandem imperiî nostri corona & umbone exclusimus hostem. Nisi Batavi essemus , olim focii fratresque semper victoris populi , oppugnatum satis videri posset , & propugnasse parta modestæ ambitioni sufficeret. Equidem omne belli Belgici tempus , quod cum potentissimo hoste tot annos gessimus , tribus periodis distinguitur. Prima labentis fuit ac oppressæ

pressæ sub Albano reipublicæ. Secunda velut
resurgentis & se moventis iterum. Tertia ro-
bustæ & triumphantis. Prima miseros nos vi-
dit, & extorres, ab ordine, disciplina, ærario
imparatos. profugi Duces, victæ urbes, distracti
primi foederis focii. malorum vis tanta, ut divi-
nitus immissa putem, quo nova imperii facies
per adversa omnia & acerba consecraretur.
Secunda sub Guilielmo Arausionensi Principe
lætior illuxit, hærentibus adhuc fatis, quem
nobis dominum imponent. Incredibile dictu,
pupillorum sorte imperabamus, qui jam in alio-
rum tutelam sufficimus. Qui vagientis imperii
infantiam consiliis regeret, opibus juvaret, quæ-
rebatur foris. Et vix inveniri potuit curator
nascenti reip. cujus jam adultæ nemo non volet
esse imperator. Obærari oportuit nos, qui jam
potentissimos exercitus conscribimus, arma-
mus, educimus. Oppignorari urbes, quarum
ære oppugnamus alias. Quæ sita foedera eorum,
qui nostris postmodum crevere. Spreti hostes,
qui terrori fuerant, & victis desperatisque sua-
fere impatientiam. Tertia robusti fuit ac trium-
phantis populi, & non se solum tuentis, sed &
foris quoque arma capeffentis Belgii. traximus
bellum in multos annos, pluribus oppidis regio-
nibusque excussum hostem à cervicibus depuli-
mus, depulsum terra marique fatigavimus,
sub ipsis Hispaniæ Flandriæque littoribus exar-
mavimus: opes Orientis & Occidentis magnis
usibus attrivimus. quin liberi domestico metu
signa in alium orbem intulimus. Bataviam hic
sub Septentrione unam, alibi sub Aurora alte-
ram incolimus; Nassoviorum nomina insulis,
promontoriis, arcibus in remotissimis Barba-
rorum terris inscripsimus, victricia arma qua-
qua-

quaversum circumduximus, barbaros legibus ad cultiorem vitæ usum traductos in provincias redeimus, ut par terrarum orbi Fœderatorum virtus & fortuna esse cœperit. In hanc periodum servati, qui cingi undique ab hoste & circumfideri solebamus, jam hostiles terras veluti indagine cingimus. Trajecto ad Mosam in Tungros & Grudios imus: Sylva Ducis Advaticos Menapiosque adimus: Bergis ad Zomam Scaldis ripam tenemus. Nunc Bredæ accessione, non interiora solum ab hostium incursibus tuemur, verum Brabantiam omnem urbium nostrarum perpetua corona claudimus, ut de captis hostibus, pene etiam captivis, triumphare videamur.

De hujus Obsidione tacerem libenter, nisi hæc quoque pro patria comparata esset dissertatio. Cui deesse armis aliis turpe, mihi oratione, in publico hoc civium applausu, nefas. Non genuit me bellatorem mater. loquar tamen de bellis. Non irrubuit hæc manus hostium sanguine, quem tamen lambam incruenta narratione. Nihil in acie, nihil in castris unquam laudabile egi, & tamen intra hosce illustris Scholæ parietes triumphabo. Nullius latus meus mucro petiit. nec minus trucidabo hostem periculorum securus. Oppugnabo Bredam absens, invadam otiosus, expugnabo sine motu. Procul extra arenam Martis eam arenam selegi, in qua nec tympanorum strepitis, nec tubarum clangor, nec armorum horror dicentem interpellabunt. Inter obsidentes & obsessos errabo medius. & dum sto ab Auriaci partibus, stabo extra teli jactum. Celsissimi Principis laudes exequar non rogatus, quia quæsitæ creditur laudatio, quam necessitas imperat. Mihi & ta-
cere

cere est liberum & loqui, licet ad loquendum provocer illustribus factis, & silere vetet publica felicitas. Non eget præconiis, qui victoriis orbem implet, & qui testem virtutis suæ habet hostium conscientiam, suorum taciturnitate frui potius malit, quam offendi. Quod si ingentia facta dictis minus æquavero, sufficiet mihi, modicam dicendi vim in magno consumsisse argumento.

Erat hac tempestate suus labor tot circa nos gentibus. quarum aliæ amissa repetebant, aliæ lociis arma commodabant, aliis imperii fines diffundere cura erat; aliæ acceptas à majoribus terras animose tuebantur. Vbique cum fortuna virtus, cum audacia magnanimitas, cum gloriæ studio libertatis amor decertabat. Non deerat Gothis animus priscae fortitudinis memor, & quamvis extincto Gustavo Rege, movebat se usque bellicosissima gens, & licet superior tot præliis, nondum tamen bello, Saxonis ulcisceretur defectionem, & Cæsaris domusque Austriacæ felicitatem morabatur. Saxoni tam graves erant Suecorum reliquiae, quam ille gravis fuit integris adhuc nec bello fractis. Imperator pro regni Bohemici jure, & Imperii majestate non uno exercitu in Septentrionem ibat, & hærentem in Germaniæ visceribus hostem advenam in Vandalorum littora cogebat. Britannus, dum lenioribus mediis consulere studet pulsæ cognationi, armorum terrorem lenitati admiscebat. Gallus pro Lotharingia, Foederatis, Sabaudis, Sueco arma quavis regni parte quatiebat, & Austriacos in Insubribus, Nerviiis, & Tribocis magnis copiis atterebat. Cardinalis Infans recens in Brabantia & vicinarum regionum imperium admissus, ejus

incrementa ab animi magnitudine, sanguinis
sui claritate & ducum suorum fortitudine spe-
rabat; & Gallo nobisque infestior militem tu-
tandis finibus hic illic attinebat. Cimbrorum
Rex, bello omni expeditus, regni sui commodis
studebat, & de portoriis ad Albim cum Stor-
mariis disceptabat. Urbanus Pontifex, com-
missis inter se Europæis Principibus pacis con-
silia suggerebat, & magnos partium duces in
Vbiorum urbem invitabat. Quæ dum alibi ge-
runtur, Fœderati Ordines gloriam potentiam-
que suam illustri in Brabantiam expeditione
explicuere. Nec defuit præbenti se fortunæ Au-
riacus, sed oblatas occasiones in consilium
flectens, tot ante partis victoriis maxime ne-
cessariam addidit. Nec enim decens videbatur,
occupatis circa nos regibus Principibusque, so-
lum spectatorem agere Nassovium. Indignum
censebat, illam urbem ab Hispanis teneri, quæ
gentis suæ propria dos & peculium fuerat. Il-
lud in fatis esse creditum vulgo, non tantum
animis dissidere Austriacos & Auriacos, sed &
domicilio. eò usque inveteratis odiis pugnati,
ut per vices commeent victæ urbes, non alte-
rius domini, præterquam hæreditarii, patien-
tes. Ignominiosum, sepulchra Nassoviorum
sub eo Rege custodiri, cui cum nepotibus &
cognatis bellum. Fecerat quoque illustrem hu-
jus urbis memoriam summi fortissimique Du-
cis Ambrosii Spinolæ plena laboris & mole-
stiarum obsidio. Et intererat quam maxime sa-
lutis publicæ, illam urbem nobis reddi, per
quam nec Hollandiæ, nec Zelandiæ, nec Gel-
driæ sua constabat securitas. Noverat sapien-
tissimus Imperator, non esse ducis, quavis oc-
casione quærere triumphum, aut arma in eos

H

movere,

movere, qui victi in spolia patent. verum vim omnem à capite & vita suorum propulsandam, & illic expedienda arma, ubi laboramus maxime. Totam obsidionis seriem & momenta tantarum rerum dum attentius contemplor, nihil à victore Principe omissum eorum, quæ circa obsidiones à peritissimis Græcorum & Romanorum ducibus adhibita fuere. Conferam singula cum antiquis, ut constet, ea omnia pro reipublicæ salute disposuisse Auriacum, quæ olim observavere magnorum imperiorum conditores. Pericles Atheniensium prudentissimus, copias ex præparato, bella magis sustinere, quam violentas invasiones, aiebat. Auriacus bellum hoc paravit prius, quam exercuit. & de quibus educto milite serum fuisset incommodumque cogitare, animo ante præcepit. In promptu habet pecunias, per quas efficacia sunt arma: annonam, sine qua vivere non est, nedum vincere: arma, sine quibus belli consilia invalida sunt.

Thrasylbulus Milesiorum Dux, ut Sicyoniorum portum occuparet, alio loco laceessivit hostem. & Domitianus Germanos oppressurus expeditioni suæ censum Galliarum obtexuit. Fecit hoc apud Carthaginem Africanus, ad flumen Mulucham Marius, apud Arpos Cunctator Fabius, in Sardinia Consul Cornelius, qui ut fallerent hostem, dum alibi expectantur, alibi appulerunt. Agesilaus quoque Lacædemonius cum inferret bellum Tisapherni, Cariam se petere simulavit. Auriacus, omnem belli vim in Brabantiam conversurus, naves plurimas vano armorum, tympanorum, tubarum, strepitu terribiles, Flandriæ littoribus objecit, & falsa imagine verum metum fecit, ut detentis ibidem

dem hostium copiis, destitutum defensoribus agrum Bredanum invaderet.

Nec illud alienum à prisco militiæ more, pabula subducere obsessis, ut quam armorum vis nequit, fames acceleret deditiōem. Factum & hoc ab Auriaco, qui inopino equite cinctos oppidanos, iis omnibus carere coëgit, quæ ex agris in urbem ocyus transferri posse sperabant. Præiverat olim Alexander magnus Leucadiam oppugnaturus, Fabius in expugnandis Campaniæ urbibus, Dionysius cum Rheginis bellum gerens. ut maximorum Ducum vestigiis insistent Imperator noster, famam veteris sæculi principibus æquaverit. Horum exemplo castra muniit arcendo hosti, ut invadere volenti non exercitus aut sparsæ cohortes, sed civitas alia oppugnanda occurreret. Eadem, castrensi regula, eo loco posuit, ubi & comineatus, & armorum ex vicinis locis, & si necesse foret, auxiliorum suppeterent copiae. Ne vero colles tumulique altiores ab adversariis occupati castris officerent, munimentis præoccupavit. Eam coronam urbi circumdedit, quæ nec arcta nimis fuit, nec laxa recipiendo militi. non nimis vicinam urbi, ut exercitus securitati aliqua consuleret; nec remotam nimis, ne pluribus ad defensionem opus esset. Ea circumvallationis forma, ut aptissima fuerit invadendæ urbi, & depellendo hosti. Interclusi aditus objectis glebarum molibus. Duplicatæ fossæ, ne inopinatus aliquis belli casus maxima cœpta eluderet. Placuit istud agendi consuetudo Peloponnesiis in Plataensium obsidione, qui, ne subito auxiliorum adventu possent superfundi, duplici muro sese includere. Placuit Scipioni minori, qui circa Carthaginem, non vallis solum, sed

& duplici fossa ipsos vallos cinxit. Grande profecto & admirabile opus nostrum, in quo pertinax labor naturam pene vicit. Nata jurasses castella, non facta: terris protrusa sponte, non imposita: cœlo delapsa, non industria mortalium exstructa. Quæ celsa erant, plana fecimus, planis in altum ascendentibus. ubi opus, exsiccatae paludes, & sicca aquis oppleta. Militum quisque, ut Flori verbis utar, veluti cote ferrum virtutis suæ acuebat. Advocati agricolæ & rustica plebs, accelerandis fossis. Vicit aëris injuriam patientia, inbrium sedulitas, æstum fiducia, hostium adventantium metum celeritas. Ipse Cardinalis citius se aditu ad urbem exclusum vidit, quam hostem, exclusum non aggeribus, sed mœnibus, non fossis solum, sed & late natantibus agris, fluviisque. Obsessi videre se vix crediderunt hostem, quem venire non senserant.

Oberrante circa castrorum vallos cum potentissimo exercitu Regis fratre, contemnere hostem satius judicavit, quam pugnandis suis copiam facere. Improvidum putabat, per incertos certaminum eventus obsidionis securitatem præcipitare. Legerat sapientissima politicorum oracula & voces: stolidum esse, jactura gravi, compendio tenui periclitari victoriam: præliorum delicta emendationem non capere: glebis tutius arceri hostem & aggeribus, quam acie vinci: nullo loco, nisi cum cogit necessitas, committendam fortunæ summam rei. Infederat Ducis animo prudens Pauli Æmilii monitum: Raro imperatorem collatis signis decertare, & Augusti, bellum dissuadentis, nisi cum major emolumentum species, quam metus damni ostenderetur.

Est & illud inter castrenses artes, flumina derivare, aquas urbibus subducere & castris circumducere. P. Servilius Isauram oppidum flumine averso ad deditiōem compulit. C. Cæsar Cadaucorum civitatem amne cinctam, aquarum inopia preffit. Fecit in Hispania L. Metellus, apud Babylonem Alexander, & ante hunc magnanima Semiramis, aquarum omnes opportunitate usi, ut vincerent. Secutus bellatoris populi exemplum Auriacus, amnes proximos in castrorum fossas admisit, alibi apertis aggeribus in plana immisit. Familiare hoc nostræ genti est, & terris ad arbitrium dominari & aquis, modo claustris coercere Oceanum fluviosque, modo laxatis habenis immittere agris maria; & mutatis sedibus modo æquora telluri, modo hanc æquori in tutelam objectare. Parum interest Batavorum, jacturam facere minimi, ut salva sit Respublica. aberrant flumina, dummodo error hic imperio salutaris sit. male sit parti, ut consulatur toti. Pereat aquarum usus hosti, dummodo militet nobis. non hallucinatur natura, cum meliori causæ obsequitur, & tunc maxime officium facit, cum libertatis nostræ assertoribus morem gerit. Quibus cura aliqua bonæ militiæ, suadent, terrendos esse obsessos. Philippus Macedo, cum Trimassum castellum capere vi non posset, ut terrorem obsessis incuteret, terras in altitudinem murrum aggestit, cuniculosque agi simulavit. Cyrus Persarum Rex Sardes erectis ad altitudinem malis & Pelopidas Thebanus accensæ sylvæ terribili facie ad deditiōem territos hostes compulere. Auriacus, quæ terrendo hosti facere poterant, in promptu habuit, sive cum tribunalia recipiendis machinis bellicis apta

proxime hostium vallis imposuit, sive subterraneis & occultis meatibus subruit stantes, sive praeliis sine intermissione praesidiarios accidit, sive tormentorum assidua & pertinaci explosione in urbem detonuit.

Hoc quoque victori orbis populo curae fuit, ne ab oppidanis insidiis vel eruptionibus peterentur, aggeres, fossas, turres interponere. Interposuimus & hic. Et cum magnum in obsidionibus sit momentum repentini impetus, invasimus & hic non uno impetu, ne tadio & mora evanescerent magni ausus. T. Quintius Consul, Antium oppidum impetu, quem exhortatione conciverat, expugnavit. Auriacus, non semel militibus in fatales cuniculos & fossas abeuntibus oratione exposuit, quam necessarium esset & facile vallo depelli obsessos, si non differre pugnam, aut trahere, sed impetu invadere animus esset.

Fallere obsessos, cum possis, inter militiae laudes est. Hac arte Hannibal, simulato Romanorum habitu, multas Italiae urbes in potestatem suam redegit, & Epaminondas Thebanus mutato militum habitu Arcadiae oppida suis aperuit. Imperator noster, cum auferendis hinc inde cadaveribus paucarum horarum esset quies, misit eo architectos castrenses, qui militis habitum simulantes, dum in mortuorum cadavera inquirunt, hostium opera doctiore oculo exploravere. Illud providi & circumspecti Ducis est, obire castra, vigilias lustrare, ipsis se custodibus velut custodem praebere, ne negotii suscepti magnitudinem paucorum evertat socordia. Iphicrates Atheniensium Dux, cum Corintho obsessa vigilias ipse circumiret; forte, quem dormientem deprehenderet vigilem,

lem, cuspide transfixit. Auriacus, neminem celerius opprimi ratus, quam qui nihil timet, dum ipse vigilias obit, vexilla quorundam auferre è vallis & in castra referre satis habuit. Noctes plurimas insomnes traduxit, ut Æneam quoque sibi & Agamemnona ediderit Batavia. Non capit somnum, quo vigilare pudet dormire militem. noctem pro die habet, cujus gloriæ nox dies est. In tenebris publico invigilat, qui in tenebris lucem præclare factis fenerat. omne temporis spatium salutis suorum impendit, qui singulis momentis periclitari eam non ignorat. Cato obsessis Lacetanis, cum per Sueffanos maxime imbelles, eos elicuisset, insequentes per occulte habitos cecidit. Dux noster non semel per insidias obsessos elicuit, rariotesque hosti conspicuos objecit, quem occultatis cohortibus egressum audentius fudit. L. Scipio in Sardinia civitatis cujusdam obsidio intentus, dum speciem fugientis induit, oppidanos furiosius emissos stravit. Dux noster statione cedere militem & fugam simulare docuit, ut redintegratis auxiliis incautos trucidaret. M. Atilius Consul, cum bello Samnitico refugientibus in castra militibus alios opposuisset, exclamavit, secum & cum sociis dimicatueros eos, nisi cum hostibus maluissent. Nassovius quoque pulsus suis & retrocedentibus submisit à tergo, qui reducerent. Ita dum timidiores malunt ab hostibus, quam à suis interfici, belli statum prudentia servavit. Est & hoc singularis in Duce prudentiæ, dissimulare adversa. quare cadentum in vallis & propugnaculis suorum numerum rigide iniri noluit, ne timidius pugnarent post morituri. Fecerat hoc pugnante Roma T. Didius, qui acerrimo prælio cum His-

panis dimicans, complura suorum corpora nocte sepelienda curavit. Pyrrhus inter cætera præcepta imperatoria illud Ducibus præcepit, ne pertinaciter insistant hosti vel fugienti vel abeunti, ne forte ex desperatione animosius resistat. Fecit idem Nassoivius, cum discedente è castrorum vicinia regio exercitu, nostra tueri consultius putavit, quam acrius instare abeunti. Iulius Cæsar adversus Germanorum Regem Ariovistam prælio decertaturus, dejectis suorum animis, pro concione dixit, nullius se eo die opera, nisi decimæ legionis, usurum, quâ voce tanquam publico fortitudinis testimonio decimani pugnare fortius, & reliqui pudore, ne virtutis gloriam præriperent decimani. Princeps, ut suorum quoque animos honesta accenderet æmulatione, modo Gallos, modo Anglos extrema tentare iussit, ut quæ à singulis sperare facinora difficile erat, laudis contentione impetraret. Servilius Priscus Dictator, cum signa legionum ferri in hostes Faliscos iussisset, signiferum cunctantem occidi imperavit. mitius Dictator noster, non occidi cunctantes operarios militesque iussit, sed increpavit acrius, certus, non minus severam Ducis vocem terrori esse, quam atrox supplicium. L. Sylla cedentibus Mithridati legionibus, stricto gladio in primam aciem procurrens, dixisse fertur: Si quis quæret ubi Imperatorem reliquissent, responderent, pugnantem in Bœotia. Dixit ut potuit dixisse Auriacus minus gnaviter laborantibus: Si amittitis Imperatorem, amittetis litigantem inter glebas & fossiores. Auxilia, quæ in urbem introducere omni studio conabatur Hispaniarum Infans, militari lege avertit. Non segnis in deprehendendis
nunciis

nunciis ex urbe vel in urbem mittendis , diligens in examinandis transfugis & intercipientibus cognitoribus , ut de oppidanorum & hostium statu redderetur certior. Alcibiades Cyzicum urbem oppugnaturus , diversa mœniorum parte cornicines canere imperavit, ut alia parte, qua non obsistebatur, transcenderet. Dux noster, cum de grandis munimenti, quod à Cornubus nomen habet, expugnatione disceptaretur , jamque terras aperuissent ignes subterranei, alia parte Anglos impetum facere iussit, ut revocatis à priori ruina obsessis, occuparet oppositum & nudum custodibus latus. Toto obsidionis tempore, iisdem fere, quibus militem, periculis se exposuit, vallos conscendit, facienda imperavit, inter pilas & faces ivit intrepidus, nunc in opere , nunc in agmine militi suo mixtus, incorrupto, quod de Alexandro scribit Curtius , ducis honore. Ubique conspicuus suis, mane , vesperi , circumcursans paventes, cedentes revocans, ubi maximus labor, ubi aliqua promovendi spes, suos incitans impellensque. Idem spectator , & testis, tempora, loca facinorum uniuscujusque notabat & referre singulis poterat. Ipse strues lignaque jecit, nullo detrectante munus , quod Dux occupasset. Ita statuit prudentissimus Imperator , nullum in bellis efficacius esse incitamentum , Ducis præsentia : illic se mori posse, ubi potest miles: ardentius procedere operas , pugnari acrius, consisti pertinacius , sub tanto virtutis & præclare factorum iudice.

Disputant rei militaris periti , an interesse discrimini oporteat Imperatorem, an abesse, & per minores Duces maxima geri. Ego , quam Ducum Principumque vitam caram ha-

beam , utpote ex quorum incolumitate omnium nostrum dependet ; tamen in illam pene me sententiam abduci patiar , quæ Principes iis periculis interesse patitur , quæ magnitudini ipsorum & gloriæ & saluti publicæ paria sunt. Nec enim gloriam consumi velim in sordidis hostibus , aut ubi ostendi non potest majestas imperantium. At ubi æqualia fere sunt , discrimen & præmium , fama & facinus , metus & spes , malim audaciæ illum affinem magis esse , quam timiditati. Quid enim ? nonne virtutis bellicæ gymnasium sunt castra & campi ? at indecorum à schola sua abesse rectorem , & time-re Spartam , quam ornandam suscepit. Nonne mortis contemptus altius infedit animis eorum , qui immortalitati litant ? nonne utile adesse principem , ubi rei male gestæ infamiam solus sustinere habet ? nonne gloriosum in partem venire discriminis , qui suprema laudum merito sibi vendicat ? Remove imperatorios oculos , languet militum virtus. adhibe , gliscit illa & vires capit. illo adspectante conficit facienda momento , absente segnius tardiusque. Desperant facile , qui ducem suum sentiunt desperare. Amat miles eorum pericula suis jungi , quorum honori & obsequio se devovet. Majus sui pretium esse autumat , cum mori secum non detrectant Duces. Et interest famæ ipsorum , res magnas confici , interest reipublicæ , interest militum. Vbi præeunt illi , causam communem habent , ubi abest , privatam. Dissident à gregariis dignitate , non officio , gladio accinguntur , non ad pompam , sed ad usum. Non dubitant optimates , patrem esse patriæ , qui pro ea oppetere non formidat. curæ ipsi omnes esse , cui omnium cominoda suo incommodo redimere

mere non est grave. Quod si Principum obitus excusseris, plures à suis, quam ab hoste interemptos numerabis. rara sunt summinorum Ducum funera, quia ipsi rari. Et habet illorum curam, qui omnes nos curat. cœlo vindice pugnant, quorum causa cœlo probatur. pluribus ictibus exponuntur partes corporis, paucioribus caput. quia illæ multæ, hoc unum. non fugit gregem periclitantem pastor, & inter feras rex est, quæ minus timet. Si noluit pugnare Scipio, sed imperare; voluit & pugnare & imperare Hannibal, voluit Cæsar, voluit Macedo. Nec propterea temerarium esse velim Ducem, sed circumspecte audacem, cum metu aliquo intrepidum, cum cautela fortem. Talis Auriacus militem suum non disciplinam modo, sed & exemplum à se petere voluit, nec jussa solum sua sequi, sed & facta. Primus carpsit iter pedes, militum ora animosus præcessit, & labores, quos imperavit, tolerare monstravit. Alexandri, Camilli, Scipionis, Annibalis aliorumque ad militem Martias voces in veterum monumentis legere est. Auriacum abeuntem in discrimina militem in hæc fere Camilli verba alloquutum fuisse fama est. Quæ hæc cunctatio milites? Vos, hostem, me intuemini. Vos, quorum manu capta belli præmia habemus urbes validissimas, Grollam, Vesaliam, Sylvam, Trajectum, Berkam. Hostem, qui certa virtutis vestræ est materies & magnanimitatis cos, quem vinci posse tot triumphis comprobatum. Me: qui nec dux vobis desum, nec imperator, eandem toties vobiscum belli fortunam expertus. Non facit Dictatura, ut animos sumam imperandi vobis, sed communis necessitas. Hoc loco iidem omnes sumus. Vno vobiscum no-

mine appellari cupio, hoc est militis. Alibi Auriacus vocer, alibi Nassovius, hic quia eundem coeptæ obsidionis eventum expectamus, ea conferte, quæ in aliarum urbium expugnationes contulistis. Si quod quemque facere oportet, facietis graviter, vos vincetis, Breda vincetur. Si quid militari experientia in futurum videt Imperantis mens, nostra urbs est, favente Numine. alii gladiis ante pedes positis glebas accumulate, valla perfodite; alii districto ense, impetum invadentium excipite. Vbi illi pilas jecerint & effusi portis stantibus vobis se injecerint, cogitet vestrum quisque, Deum esse, qui juvabit, Deum esse, qui secundis auspiciis vos in prælium misit. Angustis spaciis pugnamus, sed spe ampla. non patet via, nisi quam aperient ensis & ligo. trahere bellum nec vacat mihi, nec expedit patriæ. gloriam victoriæ fortis celeritas dabit, & præceps fortitudo. Hærete ad quodvis certamen intenti: collato pede pugnate: terrorem redintegratis copiis inferte. in vectique stationes obsessorum impetu & consilio invadite, vestras defendite. hæ per vos, non vos per ipsas, tutæ esse debent. In urbe ista stare vos volo, quæ ante oculos est, in arce ista, quæ spei nostræ fiduciæque arx est. Paucorum passuum intervallum est, quod vos ab illa dirimit. Brevis hic est vel decoris vestri vel dedecoris Isthmus. Vix lapidis jactu abestis à victoria. Audacia pro scuto sit, & jam transiistis. Non de sterili pulvere pugna est, sed ea urbe, quæ imperii vel nostri vel Hispaniensis, asylum est & propugnaculum. In hoste plena omnia animorum ac roboris, miles veteranus, Hispanica præsidio, Regi suo fidelissima. tanto cordatius pugnandum vobis, quanto major

jor est fiducia aggredientis, quam propulsantis. In dextris vestris futuri temporis spem geritis, pacem aut majoris victoriae causam. In theatro terrarum orbis vos positos credite, ubi suam cuique virtus aut laudem pariet, aut pugnae finem. Talia Nassovium sensisse, talia locutum fuisse omnes mecum creditis.

Ad has voces, en faciem acuti belli. appropinquatum urbi stupenda velocitate. pugnatum indies summis viribus, & per nostrorum hostiumque stragem itum ad urbem. Hic ligonibus subruta tellus in incenia & turrets assurgebat. illic gladiis, hastis, balistis, uncis, ignibus, missilibus pilis conserebatur. Duces, & debitae fatis copiae per angusta viarum incedentes ibant, & proscripto omni timore solam pugnandi moram incusabant. Ardebant in congressu oculi, propiusque juncti trudebant invicem & trudebantur in mortem, vitae immemores, nec tamen inulte morituri. itur gladiis in jugulos illorum, quos straverat, non interemerat balista. Condolent vulneratis, gratulantur mortuis. Non standi sine periculo, sed hostem incessendi singulis cura erat. Nec ante caedibus finis datus, quam de tumuli vel valli parte triumphatum esset. Hi summa valli occupantes, ignes subdolos & globis clausos subeuntibus ingerebant. Hi subducta tellure hostibus, Antipodum instar, suppositi, superne pugnantis viam monstrabant, qua ad superos itur. Saepius una ruina & obsidentes obruit & obsessos. Detonabant hinc inde machinae, quasi è caelo & nubibus in terrigenas tela mitterentur. Visa dissolvi caeli terraeque compages, & commotus Phlegethon incendia eructare. Auditus sonus per Hollandiae, Zelandiae, Geldriae extrema,

ut quibus maxime profutura esset victoria, de labore ante constaret. Varia cæde peritur. quidam in altum sublati in aëre & cælo pene exspiravere animam, quam in terris cœlitus accipere. quidam semiustulati venire in potestatem. quidam semianimes cumulis & pulvere jacuere obruti, dubii, an vivis se annumerarent, an mortuis, Superis an Inferis. alios cadentes fossæ absorbuere, alios stantes globi stravere. Omnium elementorum in mortem pugnantium conspiratio fuit. Alius, quum fugientis tergo inhæret, ictus corruit, qui abire cum gloria potuisset, si unquam felix temeritas modum invenirent. Non diremit clades mutuas nox, quæ flammis usque lucens diem mentiebatur. Præliis modo casus aliquis modo virtus, modo tenebræ exitum dedere. Hostibus immortui jacuere nostri & hostes nostris. Sociavit mors, quos dissociavit causa. distinctos juramento miscuit belli furor. & concordēs ora oribus junxere defuncti, qui vivi stupidis odiis dissidebant. Cernas in manibus quorundam obriguisse enses, & in semimortuorum vultibus minas, ac in ipsa morte spirantem vindictam. Inclinat se in unum genu pugnaturus, cui alterum ex vulnere labat. Cogitur pugnare sinistra, moriente & fatiscente dextera. Ferit & pungit supinus, qui stans nequit. nec desinit lingua Mavortiiis vocibus hostem laceßere, desperata ceterorum membrorum salute.

Et, ne suam obsessis laudem denegare videar, nihil boni militis in hoste Gubernatore desideratum, siue excitanda suorum fuerit alacritas & cura; siue defendendæ stationes propugnantium, & invadendæ oppugnantium: siue dissimulanda inopia rerum ad bellum necessariarum:

rum : five poscenda auxilia foris ; five emittendi recipiendique nuntii : aut eruptionibus vexandi obsidentes : aut exploranda noctu vel interdiu nostrorum opera & molitiones : aut ostendenda exoptatæ potius quam speratæ defensionis fiducia. Non alia magis , quam hæc obsidio , ostendit Principis fortitudinem , sapientiam, vigilantiam, fidem. Mirum quæ ejus in reparandis copiis festinatio , in submittendis auxiliis cura , in excitandis suis solertia, & non deferenda obsidione constantia. Imminabat castris ingenti peditum equitumque manu Cardinalis Infans. nec hoc periculo motus obsidionem solvit. inde profectus ad Vahalim & Mosam , arcibus nostris incubuit. nec ob hoc deseruit Capuam suam Romanus noster. sed parte exercitus relicta , parte hostem secutus , præsens absensque pugnavit. ad Venloam infesta signa duxit , & non tam sua virtute , quam nostrorum ignavia cepit. nec tamen hinc avocari se passus est. Ruræmondam deditione accepit. sed & hanc jacturam sprexit. Et quamvis imbres perpetui campos lubricos fecerant , gravesque & prope immobiles currus viarum hærerent voraginibus , licet natarent aquis militares accessus & fossæ , innatarent tentoria , diffuerent valla, stetit integra atque immobilis Auriaci virtus , & fatigatam malis urbem Dei Opt. Max. auspiciis, ac Fœderatorum impensis ad deditionem compulit , magnamque victoriam consummavit. Cesserat Breda ante annos duodecim Hispaniarum regi , victore Ambrosio Spinola. sed diversa magnis Ducibus consilia , diversus vincendi modus fuit. Non conferam exercitum exercitui , non Ducem Duci , non titulos titulis, non causam causæ. Formam
belli,

belli, obsidionis geminæ comparabo faciem, ut præstet Auriaci. Spinola fame expugnare urbem maluit, ob validius, quo defendebatur, præsidium. Auriacus ferro, ob præsidium minus validum. Spinolæ Cæsaris placuit institutum, qui idem sibi esse consilium in hostes dicere solebat, quod plerisque medicis contra corporum vitia, fame potius, quam ferro superandi. At Auriaco Domitii Corbulonis sententia placuit, qui dolabra, hoc est, operibus hostem vincendum esse dicebat. Qui Auriaco placuit modus, gloriosior fuit, quia cum viris pugnavit. Qui Spinolæ, minus, quia cum famelicis potius stomachis, quam cum viris bellum gessit. Auriacum erexit vincendi aperto Marte fiducia. Spinolæ desperatio vincendi hoc modo, suavit cunctationem & moram. Ille audenti, hic timenti similior. illius obsidio majoris patientiæ, hujus majoris animi & audaciæ fuit: Auriaci consilium minorum fuit impensarum, plurium funerum. Spinolæ majorum impensarum, pauciorum funerum, unius incruenta & vix ulla vel suorum vel hostium sanguine adpersa expeditio, alterius cruenta & vere Martia. Auriacus festinandum sibi rebatur, ob metum hostis armati, & menses æstivos, aptos inferendo quaqua versum bello. Spinola minus à mora sibi metuebat, ob hyemem & pluvios menses, ineptos ad inferendam vim. Spinolæ lenta fuit obsidio, & obsidentibus magis, quam obsessis tædium attulit. Auriaci subita & alacri utriusque partis milite, brevi perfecta. Illius difficilis, ob brumam ad comportandum ex longinquo difficilem. Hujus difficilior ob obsessos usque & acerrime pugnantes. Alter æstatem duravit, alter brumam, alter Ca-

pri-

pricornum, alter Sirium: alter oportuno tempore exercitum eduxit, & castra posuit, alter importuno. ut unius obsidio magis generosæ pertinaciæ affinis fuerit, alterius magis subactæ prudentiæ. Regia castra incessimus nos frustra, cum firmata omnia operibus haberent. Fœderatorum castra frustra incesserunt hostes, rudi adhuc & nondum perfecta munitione. Auriacus obsidione cœptâ & urbi institit à fronte & hosti à tergo. Spinolæ nec cum urbe multum negotii fuit, quia pugnare cavit, nec cum hoste, quem non nisi fero habuit. Spinola urbem operibus bellicis pene invictam affixit. Auriacus novis ab hoste operibus ac munimentis auctam. Pro nobis militavere flumina, vallis circumducta; quæ in istos usus convertere aut nescit aut neglexit sagax alias Itali industria. De Spinolæ *victoria desperatum usque in Hispania, & alibi.* De nostra bene speratum ubiq; & semper. Spinola potentissimi Regis totiusque Occidentis opibus adjutus vicit. Auriacus nostro, hoc est, benevolorum civium succo. Ille, ut tutam redderet obsidionem, auxiliares ex Germania copias advocare necesse habuit. Noster solito milite contentus, minore motu vicit. Italo Duci cum hoste clauso nec arma quatiente res fuit. Batavo Duci cum clauso, sed pugnante, illi quasi cum imbelli urbe, huic cum armata & bellicosissima. alteri cum pluribus præsidiariis, sed contra quam volebant, ociosis. alteri cum paucioribus, sed in pugnam paratis & admissis. Nassovio patria sua obsidionem imperavit ut civi, respublica ut Duci. Spinolæ peregrina tellus, ut Duci, sed alienigenæ; ut alter pietatis etiam motu, alter sola auctoritate regia rem tantum aggressus fuisse credi possit.

possit. Obsidente Bredam Marchione, in errorem inducti sumus nos, vix posse exercitum per hyemem in castris sustentari, tanta commeatus habendi difficultate. Obsidente Bredam Marchione altero, in errorem inductus est Cardinalis, non posse tanta celeritate cingi urbem, quin citius revocatis aliunde copiis impedire nostrorum conatus facile foret. Ambrosio obsidente, majus aliquid animo moliebatur Imperator noster, cujus successus non fuit in fatis. Frederico obsidente, Hispanum sua quoque spes fefellit. Ambrosius urbem cepit, controverso belli titulo regiam. Fredericus recuperavit, justo titulo suam. Victæ à Rege Bredæ vetus decus splendorque decessit, profugo cive. At victæ à Fœderatis priscum decus redditur, reduce cive. ut alter victoriam collapsam restauraverit, alter integram deformaverit. alter populosam possessurus sit propediem, alter vastam possederit. Severini Princeps, post inducias, novi hic belli principium fecit. Auranii Princeps, si quid veri mens augurat, hujus urbis deditione novæ paci præludit. Dedita illi Breda præsidiariorum nobis reddita tria millia, novum belli robur. Dedita huic Breda, hosti reditus miles longa ac multiplici clade fractus & attritus. Genuensis Dux, si sumptuum immanem magnitudinem cum lucro conferas, plus Regi suo nocuit, quam profuit. Batavum Dux utilius bellum gessit, quia minore sumptu civitatem recepit suis magis utilem. Spinola urbe potitus fuit, frustra in suppetias conjurantibus quatuor regibus. Auriacus eandem recepit frustra conjurante tota domo Austriaca, tot Europæis regnis, Asiatico adhæc, Africano, totoque Americano imperio subnixa. Isabellæ gratulatum,

tum , ut Matri Castrorum , Principi gratulan-
dum , ut Patri castrorum , Religiosæ Isabellæ
acclamatum : *Vna mulier fecit confusionem in
domo Regis Nabuchodonosor , Celsissimæ Æmi-
liæ acclamandum : Vna mulier vidit confusionem
factam à marito in domo regis Hispaniarum.* Ve-
nit in urbem Isabella religionis Catholicæ in-
stauratrix. Venit in urbem Auriacus veræ re-
formatorum religionis restitutor. Hispano post
deditam urbem armorum quietem imperavit
ærarii inopia & exhaustæ una in urbe Hispa-
niæ. Foederatis, si non in ærariis, in civium ad-
huc liberalitate abunde est. Ignoscite, Audito-
res , si liberalem mihi vocem extorqueat Reip.
amor. Actæ olim à Senatu Varroni gratiæ, quod
difficillimis temporibus de Repub. non despe-
rasset. In eo tamen convenere , quod uterque
Ducum raræ fortitudinis , constantiæ , magna-
nimitatis , & scientiæ militaris documenta
orbī Univerſo obsidio quisque suo dederint:
uterque æquanimitate, continentia , mansuetu-
dine erga suos , moderatione & clementia in
victos laudabiles fuerint ; uterque post exantla-
tos maximos labores & devorata belli tædia ,
voti compotes facti sint. In his convenire &
discrepare cernas. Spinolæ Bredam obsessuro
occurrebat, ea capta, Bergas ad Zomam aliaque
propinqua loca facilius recuperari posse. Au-
riaco obsessuro occurrebat , ea recepta faci-
lius illa defendi posse. Deterrebat Spinolam
robur urbis præsidio & opere munitæ , nec-
non supportandi commeatus difficultas. Ter-
rebat , non deterrebat Auriacum & robur ur-
bis & potentior hostium equitatus , impe-
diendæ circumvallationi. Fluctuabat diu Spi-
nola an Graviam esset obsessurus an Bredam.
Flu-

Fluctuavit Auriacus, an Bredæ esset admoturus castra, an iturus aliud. *Bredam tentandam censebat quidem sub Spinola tribunus, quod acerbius nullum vulnus Gubernatori nostro accidere posse dictitaret, cum eam urbem in oculis gereret.* Eandem repetendam præter alia censebant nostri, quod ea recepta nullum vulnus majus regio fratri accidere posset, quam si ea urbe per suorum negligentiam exueretur, cujus victoriam tam grandi ære redemerat Rex. Qui victam ab Illustrissimo Marchione Bredam apta oratione descripsit, miracula plurima & prodigia speciose notat, quæ durante Itali obsidione accidisse religiose miratur. Nobis, si ut illi, quicquid mirum, aut felicius infeliciusve à belli ducibus gestum pro miraculo habendum sit, non difficile erit plurima hac nostra quoque obsidione annotare. Illud primum est, prudentissimos & rei bellicæ peritissimos exercitus Hispaniensis Duces, & regiarum provinciarum præsides, non providisse urbi à milite, & tormentario pulvere, ut defensionis suæ, alias invicta, non sufferat. cum vix ulla, præter illam, hac tempestate obsidioni oportuna fuerit. Auget vecordiam, quod eadem negligentia, & Sylva Ducis & Trajectum ad Mosam, validissimæ in limitibus urbes, nobis accesserint. Secundum illud esto: Cardinalem Infantem, nova imperii fama, & virtutis tot proavorum æmulatione accensum, parato & instructo exercitu, nondum perfectâ circumvallatione, ad castra accessisse, cominus lustrasse, nihil animose, nihil insidiosè, nihil hostiliter ausum. Tertium, vexato per dierum noctiumque plurium perpetuas vigilias & motus exercitu nostro, abiisse improvidum & desperabundum hostem; cum illud

illud agendo atterere & fatigare nostros, ob-
fessos levare, obsidionem trahere in promptu
haberet. Quartum est, amplissimam Braban-
tiam, fertilem omnis annonæ Flandriam, vici-
nosque fecundissimæ Wasiaë agros, non suffe-
cisse hac tempestate alendo regis exercitui;
cum obsidente Bredam Spinola per longam
brumam, regiis castris, copiosiori militi,
majore adportandi incommodo, prospectum
fuerit. Quintum: non majoribus animis Hi-
spanum, hac rerum suarum desperatione, in-
cubuisse castellis arcibusque ad Mosæ, Vaha-
lis, Rheni ripam positis; cum iis occupatis,
fluviiis nostris imperare, exercitum traducere,
& in intima provinciarum penetrare non fue-
rit difficile. Sextum est: ingentem Bredæ jactu-
ram, in qua vincenda opes viresque omnes
impendit Hispania, paupere Venloa & im-
belli Ruræmonda compensari, & tam indi-
gnas vices sine impatientia ferre posse magna-
nimitatem Austriacam. Septimum: nec Bre-
dam obsidio liberatam, nec restitum Gallo.
Hinc Brabantiam apertam nobis, hinc Gallo
Hannoniæ Artesiæque campestria patuisse.
cum, si militaribus credendum judiciis, aut
majore vi impeti debuerint obsidentes, aut
grassantes impune Celtæ. nunc distractis vi-
ribus ostensum, quantis rebus ubique impar
fuerit Hispanorum magnitudo, potentia, ani-
mus. Octavum: non potuisse Infantem, Re-
gis Ferdinandi cognatum, necessaria auxilia
ab Istro impetrare, turbido hoc Brabantiaë sta-
tu, aut impetrata in obsidentes convertere;
quæ obfessa nuper Sylva Ducis, præsto fuere
ocys, & graves Transisulani. Nonum est:
hærente ad Bredam Foederatorum exercitu, non
id

id potius consilii cepisse Cardinalem, Trajectum ad Mosam mutua obsidione premendi, urbem Brabantiae limitaneam, quae Eburones nobis sociat, Antwerpiae commercia cum Tugris & Eburonibus intercludit, Gallorum copiis in ipsa Grudiorum viscera viam sternit; quam consumi aetatem debellandis binis urbeculis, quae primi cujusque occupantis sunt. Decimum est: eam fuisse obsidentis Auriaci curam, ut licet fixis in mediterranea statione magno ambitu castris, nulla parte interceptus fuerit vel intercipi per hostilem exercitum potuerit commeatus. Undecimum est: tanta operantium celeritate & alacritate cinctam urbem, ut adventanti post paucissimos dies Cardinali impervia judicarentur castra. Duodecimum, bimestri paulo plus spacio deditam nobis urbem, quam undecimo mense vicit Regius gubernator. Tertium supra decimum, ex quo in urbem conversae vires, nec cum hoste externo negotium fuit, septem hebdomadibus de ea urbe triumphasse victorem, quae inter totius Europae orbis munitissimas habetur. Quartum supra decimum est, Hispanici Belgii incolas, olim fortes, vix obsessa urbe, eam devovisse, & ut victam damnavisse, nec quicquam spei reliquam sibi fecisse gentem Philippicis viribus & pecuniis fueram gloriari.

Haec aliaque obsidionis nostrae famam toto orbe circumferunt. Cujus si momentum ex commodo aestimes, vicinus nobis utilem, si ex victae urbis robore, vicinus invictam. Illa Hollandiae, illa Geldriae, illa Zelandiae praedatrix institit. Non Vahali, non Mosae, non aestuariis Scaldis tuta fuere navigia & commercia.

cia. capti civis, ablatae merces, abductae vel
mersae rates. Hic arma, armamenta, & omnis
belli apparatus vexandis nobis. Hæc arx, hæc
horreum, hæc militum palæstra & receptacu-
lum fuit. Hinc in agros Salinarum, Tielsenium,
& Heusdanum proximus cursus. Hæc una Syl-
vam Ducis inter & Bergas ad Zomam posita
sociarum urbium aditus diremit. Hæc vici-
nis civitatibus castellisque imminens gran-
dis illis præsidii necessitatem imperavit. Hac
victa accessit Reipub. novum robur, civibus,
commerciis, fluminibus certior salus. Patuere
Hollandiæ proxima, patuere Toxandrorum
aquæ, quas nunc à piratis vindicavimus. Po-
tuit nocuisse Breda Antverpiæ viribus fulta.
postquam nostra esse coepit, minus terribilis
erit Brabantiae metropolis, quæ sola nostris
triumphis ad Fœderatorum decus, Auriaci glo-
riam, Belgii pacem superest. Agnoscite me-
cum, Auditores, rei, quam propitio Deo con-
fecimus, magnitudinem & publici gaudii cau-
sas. Si unam urbem expugnatam creditis, ope-
ris magis, quam emolumentum rationem exa-
ctam habetis. De ea urbe triumphamus, qua
nulla vel veteri vel hodierno seculo munitior.
fossas spectata, inaccessa est: moenia, alis opus,
ut transvoles: propugnacula, Acheron moven-
dus, ut perumpas: iudes præpilatas, Hercule
opus, qui evellat: Arcem, Titanum fabricam
jures. Urbem vicimus, cujus moenibus robur
addunt, propugnacula quindecim, colles præ-
celsi jaculandis procul pilis duo: humiliores
munitiunculae ad moeniorum pedem tres: seps
spinea: fossae passuum alibi 70, alibi 150:
fossis innatantia munimenta 14: adhæc lori-
ca altitudine pedum quinque, cui interposi-
tæ

tæ sunt quinque munitiones magnæ cornubus
 minaces . & his objectæ aliæ semilunares ; fos-
 sa altera , & extra hanc lorica externarum mu-
 nitionum cingulum. Denique arx mœnibus ,
 aggeribus , pontibus , armamentario , gemino
 aquæ circumductu munita , & tormentis in
 omnem partem dispositis , omni insuper appa-
 ratu Martio terribilis. Iactate Plataensium ob-
 sidionem Lacedæmonii : Carthaginis & Nu-
 mantia Scipiones , Alesia Cæsar , Perusia Au-
 guste , Tyri Alexander. Hic aut paria fecimus
 vobis , aut certe majora. Eo illustrior obsidio
 nostra , quo difficilior ; difficilior , quo terri-
 bilior ; terribilior , quo majoribus hodie & ef-
 ficacioribus machinis urbes , turres , valla , ar-
 ces pessumdamus. Sed quid jam animi puta-
 mus esse Hispano ? cui gloriosum vincere , at
 victis cito excidisse , ignominiosum. redit ad
 nos gloria victoriæ , quam meruit victor Spi-
 nola. Quas laudes , quæ encomia in illum con-
 gessere egregii scriptores , Auriaci sunt. Si Spi-
 nola vincente , (hostium verba refero) *negata*
fides fama nunciisque quaqua versum missis : ne-
 gabitur & nunc vincente Auriaco. Si Spinola
 vincente , *è cœlo dimicatum est contra nos* : Au-
 riaco vincente *è cœlo dimicatum est contra*
illos. Si Spinola vincente , *dubitabit posteritas*
admirabunda , tantas res confici potuisse : dubi-
 tabit quoque vincente Auriaco. Illo vincente ,
supra hominum vires victoria fuit. Fuit & vin-
 cente Auriaco. Si hostium testimonio tantæ
 molis fuit urbem istam expugnasse , certe rece-
 pisse , minore impensa , brevioris spacio , aperto
 Marte , majoris laudis fuerit. Quoties jam ta-
 bulas obsidionis suæ suspensas in atriis intuebi-
 tur Hispanus , Italusve , infelicitatis suæ specta-
 culo

lo doleat & militaris fortunæ lubricum agnoscat. Credat illic castrametari nos, ubi castrametatus fuit ipse; illic stare Auriacum, ubi stetit Ligur; illa urbe jam se exigere, quam victor in tabula ingreditur. Credat domus Austriaca, frustra vinci Foederatos, frustra Auriacos, quibus amissa recuperare in Dei favore est, militum manu, Frederici fortitudine, nostra felicitate. Pergite ista virtute, Foederati Ordines, & animos fiducia ac alacritatis plenos ad amplificandam porro rempublicam adhibere. Ne degeneret in vobis Martius calor, vigentibus Hispanorum in nos odiis & bellis. Armis comparantur imperia, armis conservantur. Respicite plurimum retro annorum vel secundas vel adversas res, invenietis prospere evenisse omnia pro aris & focis decertantibus. Afferuit Deus vos veræ religioni, & avitæ libertati, quæ utramque non nisi cum morte deseritis. Si principia belli cum præsentis Reipublicæ statu conferantur, superat fidem felicitas vestra. Tot urbibus, provinciisque olim exuti, tot urbes, gentes, regiones in ditionem redequistis, eorum successu & velut turbine, ut victorias vix capiant & imperantium & subditorum vota. Non ibo per singulas. Iam Bredam vicistis, imperii vestri & securitatis arcem. Audax visum fuit consilium vestrum. Sed in rebus asperis fortissima quæque consilia tutissima iudicastis. Occasiones cauti captastis, quarum in bello cito prætervolat oportunitas. Audendo res vestræ crevere, non iis consiliis, quæ timidi cauta vocant. Successus suspicite & immortalis Deo imputate. Incredibile dictum. qui tot annis domi luctati fuistis, modo calamitatibus merfi, modo emergentibus similes, nunc

I

hostem

hostem non pomœriis solum vestris exegistis, verum alios orbes bellis armisque implevistis. Progressi extra Europam estis. Sidera virtutis vestræ testes habetis, quæ vidistis nunquam. Ivit eò armorum vestrorum fama, quo ivit nuper Nassovius. Illic Bredam iisdem auspiciis victam audient Barbari, quibus vicistis Olin-dam, Tamaricam, arcesque ultra æquinoctia formidabiles. Triumphos Oceanus discludit. Hic trophæa & illic suspenditis. Hic notis linguis, illic ignotis. hic inter cultos & mites, illic inter feros & agrestes. Qui gloriæ vestræ applaudunt hîc, Batavi sunt, Martiaci sunt, Frisii sunt, & Sicambri, & Bructeri & Salii. Illic Viatani, Petiguares, Tupinabæ, Mariquitæ, Toxinaques, vos admirantium, vestra imperia agnoscentium ignota vocabula sunt. Patere cœpit Occidens. Instate cœptis. Huc trahite Scipiones Nassovii, ut revocetur è Belgio Hispanus Hannibal. Sufficiet Breda, quod bibet Olinda. Merces commutabunt discreta mari flumina, Vahalîs & Ianeirus. Mosa & Amazonum fluvius. Hoc loco finiri posse bella nostra, vel fatigari hostem cordatissimi civium sperant. Et manifesta est consilii ratio. Repul-lulabunt bella, quandiu illi pullulat aurum. Hac parte ipsum petite, qua sola dives est, qua sola audax est, qua sola potens est. Optimus belli fructus pax est. Hanc frustra expectabitis, nisi victo aut diviso vobiscum ut Oriente ita & Occidente.

Tu vero, Princeps Celsissime, fruerere laborum tuorum immortalî gloria. Expugnasti urbem virtute militari, quam olim Illustrissimæ memoriæ Princeps vicit belli felicitate. Tunc vincendi modus ludicrus fuit, nunc serius & gravis.

gravis. Tunc cespite, nunc gladio in arcem penetravimus. Tunc arida gleba, nunc viridi vicinus. Tunc dormienti urbi intulimus signa: nunc vigili: tunc inermi, nunc armata. Placuit tunc dolus, nunc aperta vis. ut tunc occupata potius fuerit, quam superata, nunc superata, non occupata. Tunc totam cepimus simul, nunc cum terrarum spaciis victoriam passibus & pedibus emensi sumus. Tunc minus munitæ vim intulimus, nunc pene invictæ. Non deerat tunc Ithacus aut Sinon, qui laudabili facinore falleret. nec nunc Diomedes, qui fortiter expugnaret. Erat tunc promptæ audaciæ aliquis, qui tussienti sibi, ne proderetur dolus, jugulum præcidi voluit. Non defuere nunc Symnachi & Nicanores ad spernendum omne periculum accensi, temeritate atque audacia insignes, qui hostem, porrecta manu, ultra vallum in stationem suam pertraxere. Tunc temporis pro equo nobis Trojana & fatali machina, vectoria navis fuit. Nunc insidiarum nescii testatum fecimus orbi Nassovios utroque modo vincere posse. Prior victoria fortunæ & paucorum audaciæ debebatur. Hæc nostra industriæ & labori. Erat tunc fallaciæ nostræ testis obscura nox, nunc clara dies. Tunc Luna iudice, nunc Sole triumphavimus. Tunc res acta sacro silentio, ne pateret fraus. nunc inter tympanorum, tubarum, tormentorum immanes strepitus & boatus, ut inclaresceret victor. Tunc æternæ posteritatis memoriæ sacravimus victrices tabulas, & foros & transtra. nunc cruentatos & nostro hostiumque sanguine aspersos enses, hastas, vexilla. Hæc fortitudinis tuæ, hæc curæ, hæc impavidi pectoris

monumenta veneramur, Invictissime Princeps. Vindicasti tibi & domui tuæ Nassoviorum tumulos, & confanguineorum chara corpora, qua in victæ urbis templis placide cubant. Hæc si loqui possent, his te verbis alloquerentur: Ingredere vindex paternæ cædis, & in vindictæ parte numera ereptam Regi urbem potentissimam. Fuisset illa etiamnum Regis, si Nassovios aut amare perrexisset, aut time-
re. Ex quo odisse cœpit & armis persequi, urbes illi, & regna, & populos subduxistis nepotes. Patris tui fortitudini successit Mauritiï fratris, qui prudentia par, armorum claritate major, non destitit felicibus cœptis manum admove-
re. Tu utriusque vestigiis insistens cum armis terrorem metumque tui per hostiles terras latius circumtulisti. Et crescere tuorum virtutem adversis docuisti, non premi. Ingredere, & urnas nostras rerum per te gestarum splendore illustra, cineres nostros memoriamque illustrissimæ domus bellorum tuorum fama resuscita. Vivamus per te in Belgarum animis, qui olim viximus virtute nostra. deriva in posteros gloriam, quam longa serie à majoribus accepisti. Non possunt non tanta indole digna moliri, qui Cæsaribus annexi sunt. Quoties impetebas urbem, repetebas tuam & proavorum tuorum. appropinquasti moenibus, ut nos salutares propius. Vi aperuisti viam, & ad manes nostros Fecit *iter durum pietas*. Si mortuos reviviscere sivissent fata, has tibi manus, hos pedes, has voces consiliis tuis laboribusque commodassemus. Quæ lachrymis dudum, jam præ gaudio sudant marmora. Hispanos ad latus nostrum in peristyliis obambulantes sensimus cum horrore.

Austria-

Austriaci imperia accepimus invitī. Victorem admisimus, non amicum. Displicet Nassoviae genti, quicquid Tagum olet & Batim. Ambulent hic Frederici, & quiescemus mollius. Proles tua Guilielmus eo loco adolescat, ubi consenuimus proavi, patrui, cognati, fratres. illic in patrias artes erudiatur, ubi castrametatus fuit pater: illic bellorum sedem figat, ubi nos longæ quietis. illic armorum, ubi nobis finis fuit laborum. Hæc illi schola sit Martis, quæ tibi fuit illustrissima militiæ arena. Hic tyrocinia faciat belli, ubi nondum spectas colophonem. Arcem extruximus nobis, non Burgundis. Advenas passi sumus, non hæreditarios principes. Hosti in usum cessit, non in dominium. Baronatus noster fuit, jam tuus est, & sanguinis & belli jure. Si gloriosum est Hispano occupasse ad tempus, gloriosius per te deturbari in perpetuum. Ostendit fortuna, quantum indulgeret hosti, quantum posses tu. Dedit documentum, & ferre Nassovios posse dominiorum jacturam, & eadem recuperare. Quæ belli errore nuper amissa fuere, tua industria recuperavimus. Excipit te Curia Dominum & priscos fasces offert nato olim Baroni, jam facto. Cives rectori suo redditi ultro obsequia præstant, quæ Philippo præstiterè coacti. Qui sub Rege trepidi, sub te læti vitam ducent. Fuit urbs nostra vicinis & sociis gravis, non suo motu, sed imperantium. Jam soror erit, quæ fuit inimica; consors foederis, quæ Foederatis hostiliter incubuit. Civium pariter militumque tranquilla domus, quæ abactis civibus prædonum fuit hospita & latibulum.

Ad vos jam orationem confero, heroes, & milites generosissimi, qui Bredæ sub mœnibus altis oppetiistis, & cum corporibus illustre fecistis divortium. Vos in animis nostris & gratæ posteritatis memoria vivite. Stamus in urbe hac, sed beneficio vestro. laborum fructu, quo caretis mortui, fruimur vivi. Certastis pro patria & libertate, quæ si vestra non sunt bona, sunt vestrorum. Sibi pugnat, qui suis. Est aliqua solatii pars morientibus, illic cecidisse, ubi fama superstitè vivitis: illic sepe-
liri, ubi immortalitatis vestræ causas quisque colligit & miratur. Quæ prælia, quæ certamina inivistis, inivistis gloriæ. quas terras, quos cuniculos, quas vineas subiistis, cœlo vos vindicant. quos extruxistis aggeres, vallos, munimenta, virtutis vestræ fideique publica fuisse theatra. Maluistis per fortitudinem emori, quam per dedecus cedere loco, quem elegeratis. Maluistis cum Epaminondis & Deciiis ire per acuta belli, quam deserere nutantem urbis fortunam. Idem circus, eadem castrorum corona, funera vestra vidit & præmia: pericula & fidem: vulnera & constantiam. Non salutem in fuga posuistis, sed in armis & robore, edocti in præliis maximum esse periculum, maxime formidantibus. Socordiam & ignaviam proscripsistis longe. Non dies solum, sed & nox & vespera armatos adspexit & pugnantes. Poteratis nonnulli domi vivere splendide & ætatem agere securam. Sed quia ingloria hæc viris & fœda videbatur, ultro viam inire decrevistis, qua ad famam itur. Stipendia sprevistis, immortalitatis avidi. nec conducti mercede militastis, sed gloriæ pretio. Qui alibi vitam in occulto egissetis, eorum

rum jam facta cuncti loquimur. In accessus, in vineas, in fossas missi, non murmurantium edidistis vocem, sed de præripienda laude contententium. Superesse multorum, gloriose succumbere paucorum credidistis. Suasit commune periculum & salus instare obsessis, & in re trepida tantum animi & audaciæ, quantum quisque posset, conferre. Qui primi circa hostiles fossas occubuitis, commilitonibus viam stravistis, qua irent ulterius. Crevit indies vincendi spes & cum spe fortitudo. Nemo circum ambivit gloriam, quæ ante oculos, quæ in manibus posita erat. nemo exequi Imperatoris jussa derectavit, nec illi, quorum dignitas erat major, nec illi, quorum ob canitiem honestior erat excusatio. Sine discrimine habiti dux, tribunus, gregarius. Nulli dignitatum nomina ab armis feriacionem impetravere. pro stimulo bellaturientibus fuere tituli, non pro suffamine. Quoties Bredam, quoties campos, ubi castra fuere, quoties agros, quos insedistis vivi, tenetis mortui, intuebitur viator, magnanimitatis vestræ recordatione obstupescet. & si amicus fuerit, manibus precabitur bene; sin inimicus, damni sui & dedecoris grandia argumenta recolliget. Inveniet post aliquot aristas arator ossa, quibus felicitatem suam imputabit. Inveniet messor arma, quorum opera colligendæ messis copiam sibi factam gaudebit. Civis hac ambulans, terras osculabitur, libertatis suæ vindices, in quibus stetistis vigiles, pugnavistis intrepidi, occubuitis gloriosi. Flumina, quæ sanguine vestro irrubuerunt, testes erunt, vos vicisse, hostem timuisse. Mœnia durata globis glandibusque, resectæ ad operas sylvæ, arbores, mortis vestræ

vestræ causas posteris monstrabunt. Vbi tentoria fixistis, ubi hostem expectastis, ubi apparatus belli stetit, ubi aciem disposuistis, ubi pluvias, ventos excepistis, ubique in admirationem laudis vestræ rapimur. Sepulchra, si sepulchra sunt tumultuariæ glebæ, & misericordia ob mortuos & honore ob præclare mortuos excipere dignabimur.

At vos florentissimæ hujus Reipublicæ cives, tam illustris victoriæ testes, spectatores, nuncii, tantarum rerum autori Auriaco assurgite. titulo Celsitudinis permiscete patris patriæ. amabilem vocem, quarum appellationum alteram vobis, alteram sibi, alteram saluti vestræ, alteram stirpis suæ gloriæ vendicat. admirabilis est, ut prosit. terribilis, ut hostium vos metu liberet, tot periculis immixtus, ut vos, conjuges, liberos, templa, domos, agros periculis eximat. Non uno belli genere noster est. tot confecit, quot excogitare potuit humana industria. Solertiam pugnandi adæquavit felicitate. militiæ omnes species fortitudine explevit, quicquid superando hosti militaris sapientia aptum idoneumque novit, potentia executus est. præliis decernere vultis? decrevit non semel. stare pro signis? stetit classibus tueri flumina, portus, maria? defendit & hæc. obsidere urbes? obsedit. plurimas expugnare? expugnavit. castra muniri? munivit ad prodigium. transire fluvios cum exercitu? transivit. providere militi? providit sollicite. subducere exercitum locis difficilioribus? subduxit. statum belli custodire in acie, obsidionibus, tuendis finibus? custodivit. dissimulare consilia, ut hostem fallat? dissimulavit. Ipse speculatum egredi, castra metiri, vallum moliri, ubique tanquam

quam Numen aliquod astitisse, oculos per militum labores circumtulisse suarum partium credidit, simul exactor operis & socius. Videre ista Hispani, videre ex oppositis castris & moenibus Itali. Hunc ducem, si cives estis, revereberi, si boni cives, opibus votisque juvare oportet. Non præstabit vos tutos, nisi vos præstetis ut possit. vestris fortunis eget ad bellum, quem fortunarum vestrarum agnoscitis assertorem. Quod agris inambularis placidi, domos possidetis magnifici, opibus fruimini beati, illi imputate, quem communis patriæ custodem Deus constituit, vos ultro elegistis. Omnia nostra sub imperantium tutela sunt, dominio nostro. At nostra non erunt diu, nisi per illum conserventur diu. Non est satis Republic. propensa voce prosequi, in circulis, in compitis hostem animosa oratione incessere, aut inter pocula Hispanos debellasse. ære, ære opus est, ut salvi simus. Auro per medios satellites, auro per portas, fossas, muros, turrets, moenia itur. Milite vicinus, sed qui gaudet aliquid habere in zonula. milite vicinus, sed qui jejunos pugnare timet. Nulla res hosti magis formidabilis, quam liberalitas vestra. Disciplina, ærario, ordine in eam magnitudinem succrevimus, quæ exsteris stupori est, sociis honori, hostibus terrori. quod fecistis hætenus præclare, ne ultra facere pudor sit. Ita vincemus sæpius, gaudebimus sæpius, triumphabimus sæpius.

Tibi vero summe & æterne Deus, imperii hujus stator vindexque, victoriæ hujus, quam celebramus latè gloriam soli acceptam supplex fero. Tibi Patrum patriæ, tibi Celsitudinis Auriacæ, tibi civium omnium militumque

gratas voces colligo. Tu tanti laboris consilia
 suggessisti maximo Principi, tu consiliis robur,
 robori prudentiam, prudentiæ constantiam ad-
 didisti. Tuum est Numen, quo validissimam
 totius Europæ urbem oppugnavimus, tuum Nu-
 men, quo invictam expugnavimus. Tu mili-
 tem armasti in prælium, tu bellaces animas ho-
 nestæ mortis metu exolvisti. Tu Deus Zebaoth
 incenia portasque diffidisti, subruisti vallos, ag-
 geres, tribunalia erexisti, vineas inter neces
 nostrorum hostiumque traduxisti. De cælo di-
 micasti contra eos. pro excubiis stetisti & non
 dormivisti pastor Israël. Principis Auriaci sa-
 luti inter tot discrimina, telorum nimbos gran-
 dinesque invigilavisti. Da Deus, ut victoria hac
 utantur prudenter, qui vicere fortiter. ne aut
 belli consilia displiceant laceffit victoribus,
 aut pacis victis fractisque hostibus.

D I X I.

*Recitata fuit in Illustri Amstelodamensium
 Gymnasio, 19 Octob. 1637.*

H O M I L I A,

I N P R Æ S E P E,

five Nativitatem Domini & Servatoris nostri

I E S V C H R I S T I.

Nvito vos, A. Christianissimi, ad
 Præsepe Domini & Servatoris
 nostri Iesu Christi, cujus hoc
 tempore sacrosanctam memo-
 riam celebramus. Ne pudeat se-
 nes, viros, adolescentes deposci
 ad cunabula, & coram puerulo citari adultos.

De

De puero loquar, qui nos viros fecit. de infante, qui pro nobis apud Patrem verba facit. De puero, per quem reddita pueritiæ salus, viris parta redemptio, senibus sempiterna felicitas. De Infante, cujus tenellis artibus lacertos movet anima nostra, & robustior fit, cujus innocentia à culpa absolvimur, simplicitate erudimur, contemptu clarescimus, humilitate grandes magnificique habemur. De puero, quem si tollas, non erimus, quod sumus, nam Deum tollis, per quem facti sumus: si non ames, non erimus, quod per gratiam sumus; nam redemptorem tollis, per quem servati sumus: si non adores, spoliū erimus occupantis Sathanæ, nam imperator & rex noster est, per quem à Sathanæ tyrannide liberati sumus; si docentem non audias, palabundi in tenebris erramus, nam via, veritas & vita nostra est. Quantum mihi dicturo auctoritatis apud vos detrahunt pueruli & infantis voces, tantum conciliabunt augustæ Iesu & Christi appellationes. quarum altera adventus ejus finem, qui est servare, altera advenientis officium, quod est Christum & unctum esse, designat. Utroque titulo solus hic puer in cœlis gloriatur, in terris glorificatur. Et si nasci Imperatorem minus est; regnasse majus; suos servasse, hostes debellasse, maximum: credite, de illo puero sermonem esse, cujus regios natales excepit regnum amplissimum, & potestas tanta, ut ad nomen ejus se flectat omne genu terrestrium, cœlestium, & subterraneorum, quique devictis hostibus, peccato, morte, diabolo, carne & mundo, ipsam captivitatem captivam duxit, & triumphanti similis in cœlos ascendit sublimis, unde descenderat humilis. Quidquid

hominis est, quatuor temporum spatiis distinguere solet: Nativitatis, Vitæ, Mortis & Resurrectionis. tres priores natura absolvit, ratio complectitur. quartam omnipotentia divina supplet, fides credit. Quos in lucem dedit natura, vita miseros hic vel felices videt, mors rapit, resurrectio reddet. At illud longe majus excellentiusque; vitæ Servatoris nostri admirandam periodum, quatuor itidem spatiis definiri: nativitatis, quæ humillima fuit: vitæ, quæ sanctissima: mortis, quæ acerbissima: resurrectionis, quæ gloriosissima. Etenim, nihil horum est, quod non naturæ impotentiam suam exhiberet. & nativitas, quia patre caruit. & vita, quia sine labe fuit. & mors, quia ex ea resurrexit. & resurrectio, quia virtute Dei peracta est. Primordia redemptionis in natalibus quaerite: conditionem redimentis, in vitæ sanctissimæ decursu: pretium redemptionis in morte: peracti operis colophonem in resurrectione. Nasci Servatorem oportuit, ut viveret nobis; vivere, ut moreretur pro nobis: mori, ut resurgeret ante nos: resurgere, ut de morte se victoriam reportasse publice testaretur nobis. Non est, quod de salute sua dubitet Christianus, cum resurgentem Christum cogitat. Nec est, quod mortem metuat, cum morientem Iesum intuetur. Non est, quod vitæ regulam desideret, cum ad vitam ejus immaculatissimam attendit. Nec est, quod ob peccata sua desperet, cum sibi naturam credit Mediatorem sine peccato, qui futuræ salutis & pignus erit, & sponsor & autor. Symbola & signa visibilia singulorum vultis? Nativitatis Cuna sunt & præsepe, vitæ Crux, mortis sepulchrum, resurrectionis, laxatæ Sepulchri fores. Cuna signum renascentis, nascente

cente hoc puero, mundi : Crux redempti, redimente crucifixo, sepulchrum morientis, moriente ob peccata nostra Iesu : laxata sepulchri fores, resurgentis, resurgente à mortis vinculis Christo. Cunas Angeli digito monstrant, *Ecce invenietis puerum jacentem in præsepi.* Crucem ipse Deus : *Maledictus, qui pender in ligno crucis.* Sepulchrum plorabundus Jeremias : *Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.* Apertas sepulchri fores regius propheta : *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Cum Cunas cogito, erigitur anima mea, quia cubantem in præsepi videt Servatorem meum. Cum Crucem cogito, dejicitur anima mea, quia ob iniquitatem meam cruciari video, quem diligit anima mea. Cum in sepulchrum descendo, sepelior una, desperanti similis, quia morti succubuisse video vitæ meæ autorem, & salutis meæ principem. Cum resurgentem cogito, cum Angelum dicentem audio, *Iesus, quem queritis, non est hic,* erigitur iterum anima mea, quia è mortis domo evasisse gaudet mundi spem, Israël expectationem, gentium salutem. De Cunis jam dicam, quibus nihil antiquius, nihil suavius, nihil amabilius, nihil mansuetius, nihil augustius, nihil optabilius, nihil salutaris. Nihil, inquam, antiquius; quia in iis electi sumus ante jacta mundi fundamenta. Nihil suavius, quia suavissimum puerum habent, per quem gustamus, quam suavis sit Dominus. Nihil amabilius, nam infantem habent, in quo ipse Pater sibi complacuit. Nihil mansuetius, nam jugum infantuli suave est & onus leve. Nihil augustius, nam Dei filius in iis jacet. Nihil optabilius, nam puer hic ser-

vare venit, quod perditum est; sanare, quod infirmum est; resuscitare, quod mortuum est. Nihil salutaris quia sine illo nec Deus noster est, nam Deus ipse est: nec cœlum nostrum, quia cœli Dominus est; nec vita æterna nostra, quia *hic est verus ille Deus & vita æterna.* Vos A. O. qui superiore anno me de Cœlo perorantem audivistis, jam de Creatore cœli in carne manifestato, jam de Maria Dei matre, jam de Zacharia, Elizabetha, Simeone, Iosepho, Anna Phanuelis, sanctissimis animabus, pia loquentem, piis animis audite.

At tu puelle Iesu, aperi os meum & infantia tua me fac disertum, silentio tuo facundum. Inter vagitus tuos imple me Spiritu tuo, & cum suspiriis tuis sanctas meditationes inspira menti meæ. Nec enim possum Deum dicere, sine Deo. nec nativitatem tuam capere, nisi renascar per te. nec illam eloqui, nisi balbutiem meam corrigas facundia tua, & linguam doceas loqui digna Patre tuo, qui misit te: digna Te, qui obedivisti Patri: digna Spiritu sancto, qui sanctificavit te.

Cupio dicere, quis Cunarum tuarum autor & moderator. quis & qualis tu sis, qui in Cunis jaces. quis Cunarum apparatus. qui parentes, quibus testibus natus sis. quam Cunarum tuarum humilis majestas, quam majestatis plena humilitas. quo Numine læso, quidve dolens Dei ira te hominem esse voluerit. quis admirabilis hujus & cœlestis negotii fructus, sive jacentem in peccatis mundum adspectes, sive à peccatis per te resipiscentem.

Cunarum autor & moderator Deus est, pater Domini & Servatoris nostri Iesu Christi, qui elegit puerum hunc, antequam promitteret; promisit,

promisit, antequam præfiguraret; præfiguravit, antequam mitteret; annuntiavit jam jam missurus, & missum è Spiritu sancto concipi voluit, ut nasceretur sanctus, qui peccatores sanctificaret. Electæ sunt Cunæ ab æterno, quia electus puer, qui in iis vagiret. Electus puer, quia nos electi in ipso & propter ipsum. Non poterat peccator Deo placere, nisi propter hunc puerum. Nec puer hic, nisi æterno Dei consilio Mediator esset constitutus inter partes, Deum & hominem. Electi ergo nos, antequam essemus. Electus Christus, antequam nasceretur. electi & caput Christus, & membra quæ Christi sunt. Non poterat salus membris destinari, sine capite, quod servaret. nec caput destinari, ad servandum, sine membris, quæ servarentur. De rege statuendum fuit & subditis, de pastore & ovibus, de fonte & rivulis, de fidejussore & debitoribus, de vite & palmitibus, de Sponso & Sponsa, quæ Ecclesia est. Placuimus Deo, quotquot placuimus, priusquam esset, ubi essemus. Placuimus autem in Filio, ut per eum conderet de novo, quos per eum conditurus erat primo; ut per eum restauraret, quos lapsuros non ignorabat, & restitueret, quos primæva dignitate spoliatos iri prænoverat. Amicos nos fecit per gratiam, qui amicissimum hunc puerum dilexit propter meritum. Dilexit illum. & nos in illo, non necessitate, sed liberrimo favore: non dignos amari, sed indignos. Amavit nos, antequam amaremus ipsum, amaturi tamen, quia, ut amaremus & sancti essemus, electi. Hæc est illa gloria, quam habuit puellus hic apud Patrem, prius quam mundus esset. quæ sicuti finem non habebit, ita temporis initium non habuit, ordinis habuit. Dico ordinis. Nam
à Deo

à Deo ita constitutum, ut jussu Patris hominem indueret Filius, & illius imperio auspicaretur Redemptionis officium, quod nec Pater sine filio obiri voluit, nec Filium sine patris mandato obire decuit. *Ecce venio*, inquit, *ut faciam voluntatem tuam Deus.*

Verum innotescere oportuit orbi tam grande arcanum, cum incogniti boni nulla sit cupiditas, & non revelatae felicitatis nulla spes, nullum desiderium. Quin promitti decentissimum fuit, antequam mitteretur, ut tanti sospitatoris seria & attenta expectatione erigerentur mortalium animi, & venturum illi crederent, quibus coram videre, & palpare sanctissimas Cunas non licuit. Triplici ergo modo puer hic olim innotuit. Promissione, typis sive figuris, & prophetarum vaticiniis. Promissio non una venturum Messiam prædixit. typus non unus adumbravit. vaticinium non unum utriusque fidem confirmavit. Promittere filium solius Dei fuit, quia solus dare potuit. Typo adumbrare, sacerdotis etiam. Prædicere, omnium prophetarum. Promisso legem antevertit, quia antiquior lege culpa & gratiae necessitas. Typus, uti legem præcessit, ita sub lege viguit maxime, cum rudi crassoque populo carnalibus emblematis opus esset, ut involucro gauderent, minus gnari occultorum, & per nebulam viderent, nondum admissi in lucem. Prædictio omnium fuit temporum, quia semper intererat intueri liberatorem, quos territabat peccati conscientia mens, maladictione lex. Non affulget orbi plenum Solis jubar, nisi præcedente Aurora. Auroræ præludit diluculum. diluculo nox, intermicantibus stellulis, ut quibus gradibus dies nascitur, incrementa capiant humana

na gaudia. Gradibus quoque suis divina mens Infantem hunc in lucem produxit. Primum nox fuit, intermicantibus promissionum & figurarum stellulis. Successit diluculum sub prophetis, qui de Infantis nostri natalibus, patria, tempore, nascendi conditione, vita, miraculisque locuti sunt apertius. Hinc Aurora visa est sub Iohanne, qui jamjam affore Messiam præ-nunciavit. Donec venit ipse, qui venturus erat, & discussa umbrarum caligine, orbi stetit redemptorem, hoc est, seipsum.

Hic Semen illud est promissum, quod *caput Serpentis conteret*, & oppressa Diaboli tyrannide nos vindicabit in libertatem filiorum Dei. Hic semen illud est promissum magno Abrahamæ, in quo omnibus *gentibus benedicet Deus*. hic semen est, quod *egredietur è domo David*, quod *edificabit domum Domino, & cujus thronus stabilietur in æternum*. Melchisedecum adspicite, illum sine patre & matre. Vmbram infantis nostri videtis, qui Deus sine matre fuit, homo sine patre, & sacerdos non parentum successionem, sed divina electione in æternum. Isaacum adspicite, puerulum illum præter naturæ ordinem natum è sterili matre. Imaginem videtis Christi, supra naturam ex virgine geniti. Tot retro seculis Cunas hujus infantuli vidit pater credentium, & gavissus est. Vidit Legislator Moses, cum plenus Deo istas voces ederet, *Prophetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies*. At qui Mosén auctoritate æquavit, imo & superavit, post Mosén nullus exstitit, præter hunc infantulum. Ille veteris fœderis, hic novi promulgator fuit. ille legis cessaturæ, hic æternæ. ille minister in domo Dei, hic filius. ille cum Deo collocutus in nube, hic

hic apud Patrem vidit omnia. ille umbras rerum tradidit, hic veritatem. ille pro peccatis populi & suis intercessit. hic ab omni peccato immunis sæculorum omnium peccata expiavit. Ille è monte legem attulit, quæ iram operatur. hic in monte suavissimas benedictiones recitavit. ille populo suo terribilis. hic placidus & amabilis. Agnum illum Mosaicum spectate, sine labe natum, spectate tot victimarum lanienam, tot hircorum, taurorum quotidianas necesse: spectate ablutionum, purgationum, suffituum, unctionum mille formas sacerdotum mirificum apparatus, vestes, ritus, munia: spectate sabbatissimos, ciborum discrimina, dierum observationes, jejunia, vota. Omnia & singula præludia fuere & simulachra factorum Iesu. Quam blandum illud oraculum omnium prophetarum gravissimi: *Parvulus nobis natus est, filius nobis datus est. Quam grande & stupendum illud: Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Immanuel.* Quam mysticum illud: *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet. & requiescet super eum spiritus Domini.* hic flosculus, hæc virgula, hic Immanuel, hic parvulus, hic filius, infans noster est, de quo loquimur. Hic idem Rex est, de quo olim Barachia filius magna prodidit: *Ecce rex tuus veniet tibi justus & servator, pauper & ascendens super asinum & super pulum filium asinae. loquetur pacem gentibus & potestas ejus à mari ad mare.* Hic puellus est, quo regnante *habitabit lupus cum agno, pardus cum hædo accubabit, cujus cingulum erit justitia, & fides cinctorium renum ejus. sub quo conflabunt populi gladios in vomeres & lanceas suas in falces. Nec levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Nomina pueruli vultis & titulos

titulos olim proditos? Admirabilis est, consiliarius est, Deus fortis est, pater futuri seculi est, princeps pacis est. Vocationem? Spiritus Domini super illum, eo quod unxerit illum Deus oleo latitiae prae consortibus suis. Legem? Exibit ejus lex non è monte Sinai sed Sion, & verbum ejus de Ierusalem. Legis vim? cognoscent eum omnes à minimo ad maximum, & non docebit ultra vir proximum suum & vir fratrem suum. Indolem? non jactabit populus ejus opera sua, sed agnoscat Dei misericordiam. Finem? ut consumatur pravaricatio, finem accipiat peccatum, deleatur iniquitas, adducatur justitia sempiterna, impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum. Eventum? Hic lapis est offendi- culi, quem reprobaverunt edificantes. Sed quis iste puer, qui antequam sciat reprobare malum & eligere bonum, accipiet spolia Samaria & Damasci adversus regem Assyriorum? Quis ille, cui omnes de Saba veniunt, aurum & thus deferentes, ad quem reges Arabum & Saba dona adducent? Christus est. Quis ille puer, qui inter cædes Bethlemíticas deposcitur? cum vox in excelsis audita est lamentationis, luctus & fletus Rachelis plorantis filios suos, & nolentis consolationem admittere, quia non sunt. Hic infans est, Bethlemi natus. Quis filius est, quem ex Ægypto evocavit Deus? hic est Mariæ filius. Cui anteambulo missus ille, qui in deserto clamavit: Parate vias Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Tibi Domine Iesu. Quæ illa lux, quam vidit terra Zabulon, & terra Nephtalim, juxta viam maris, trans Iordanem Galilææ gentium, quam vidit populus sedens in tenebris, in regione umbræ mortis. Lux ista infans hodie
natus

natus est. *Quis aperiet in parabolis os suum?* puer hic. *Cujus auditui non credetur?* pueri huius. *Cui oculos debent cæci, aures surdi, linguam muti?* puero huic. *Quem ad victimam deportabunt, tamquam abjectionem plebis, opprobrium hominum, specie & decore omni carentem?* puerum hunc. *Quis dolores nostros & languores portabit?* super cuius veste mittetur sors. *cujus manus, cuius pedes fodient improbi?* *cujus ossa non frangentur?* Tua Iesu. *quem potabunt aceto?* Te. *cui dabitur fel in escam?* Tibi. *Cui dictum: Sede ad dextram meam, dum posuero inimicos scabellum pedum tuorum?* Tibi. Tu prophetarum perpetuis vocibus, tu figuris legis, tu promissis divinis designaris. Non latuisti veteres, & latuisti tamen. Viderunt te, sed eminus adventantem. Tetigit sacerdos umbram tui, non te. signum vidit, sed rei invisibilis. palpavit te, sed ceremoniarum non una veste involutum. locutus est tecum, sed per mysticos vultus Cherubinorum. mactatus es, trucidatus es, antequam esses. Mortuus es sub typo, cum apud Patrem viveres gloriosus. natus es, antequam esset, ubi nascereris. sepultus es cum Iona, antequam natus. captus cum Iosepho & exaltatus, antequam orbi datus. quin & sub Enochii typo ascendisti in coelos, antequam descendisses. Micuisti in obscuro, future Lucifer, & sub crepusculo scintillantis gratiæ tuis apparuisti. Ita res salutis humanæ administrante Deo, ut minus scientiæ largitus fuerit pupillis sub tutela legis positis, quam adulto hæredi. minus carnali populo, quam spirituali; minus servis, quam liberis.

At postquam plenitudo temporis venit, & consiliorum divinorum grandis orbita spatia sua

sua emensa fuit ; postquam longa Messiae expectatio Israëlem tenuit : prope fuit , ut nasceretur. ut quos non potuit servare legis severitas , servaret Messiae lenitas. Sed de duobus placuit cogitare Sapientiae divinae, de Praecursore, qui nascituri regis adventum nunciaret , & Matre , quae tantum depositum, regem inquam Israëlis, ferret. Eligitur ergo Elizabeth , mater praecursoris. Eligitur Maria mater Domini. Eligitur Zacharias pater praecursoris. Eligitur Iosephus, Mariae Sponsus. Eligitur Iohannes, qui praecurreret. Angelus, qui divinum cum virgine congressum conciliaret. Maria in exemplum singularis gratiae. Zacharias & Elizabeth in exemplum singularis omnipotentiae. Iosephus in exemplum singularis obedientiae. Angelus in exemplum gloriosae legationis. Iohannes in exemplum religiosae vocationis. Erat Elizabeth sterilis, sed operum bonorum foecunda, ne non esset tali filio digna mater , & marito sacerdote digna conjux. Auxerat illi prolis desperationem senectus. Sed quod naturae virtus non dabat corporum congressui, hoc piis desideriis indulsit divina benignitas. Peperit læta mater Iohannem, non sibi soli, sed toti populo, eò mirabilius, quo serius : eò plausibilius, quo præter spem : eò felicius , quod praecursorem maximi Messiae. Non potuit dignior præco præire huic puero principi , quam qui sacerdotali nobilitate generis materni simul & paterni esset insignis. Non dignior esse antea mbulo sanctissimi prophetæ, quam parentis utriusque inculpa ta vita, tum suis admirandis virtutibus insignis: non certio rem fidem facere Christi doctrinae , quam qui gloriosa morte pro veritate esset moriturus. Nec fuit expers gaudii Zacharias. Gaudii

dii causa quadruplex, anus puerpera, novitas nominis, filius per Angeli promissum natus, denique ipse ex elingui factus facundus. His miraculis divini erga se favoris cinctus, ea cecinit, quæ suggesta sunt coelitus.

Verum jam ante ad Mariam missus à Deo fuit Angelus Gabriël, ut ab Angelico alloquio ordiretur restituendi generis humani laborem, postquam à diaboli cum homine colloquio peccatum intrasset in mundum, & per peccatum mors. Agebatur res inaudita ab orbe condito, nec audienda futuris sæculis, natura omni major, homine superior, ipsis Angelis stupenda, nempe, ut filius Dei nasceretur ex homine, immortalis Deus ex mortali, homo ex virgine. Magno itaque procuratore opus fuit, & mittendus Legatus, minor Deo, sed major nobiliorque homine. Eligitur ad cœleste negotium Virguncula, non opum splendore commendabilis, sed paupertate: non nominis claritate superba, sed in secreto pia; non vitæ strepitu, non voluptatibus gaudens, sed puritate, religione, modestia. Deposcitur ab eodem sexu salutis author, qui miseriæ nostræ olim causa fuerat. Vocatur filia ad restorationem felicitatis, quam subruerat primæva mater. Acquiescit voluntati divinæ sancta proles, quam contempsit non sancta genitrix. Profitetur Mariæ os obedientiam, ut corrigeret suo facto parentis inobedientiam. Patriam Virginis quæritis? parvula Nazarethæ fuit. gentem? Galilæa, omnium inter Iudaicas contemptissima. Virum? Iosephus est, cui desponsata erat. Sponsi titulos? faber erat. Mores? inculpatissimi. Elegit humiles Deus, ne quid in hoc mirabili opere sibi vindicaret mundus. elegit pios, ne quid cri-

criminis illis impingeret improbitas. Elegit casto conjugio junctos, ne deesset, qui fidem faceret rei alioquin incredibili, virginem citra virilem operam peperisse. Vacabat cœlestibus Virgo, cum cœlestem salutationem gratiæ plenam exciperet. Gratiæ est vivere, sed comunioris. Gratiæ est secundum legem Dei vivere, sed & hæc plurimum est. Gratiæ est Messiam expectasse, sed & hæc non unius. Gratiæ est ex tot millibus unam eligi, quæ Messiam conciperet. at hæc Mariæ propria est. Gratiæ est, eundem peperisse. & hæc propria. Gratiæ est benedictam esse inter mulieres & venturis sæculis matrem Domini vocari. & hæc propria. Gratiæ est matrem fieri & Virginem permanere. & hæc propria. Gratiæ est Verbum, quod ab æterno fuit apud Deum, accedere ad carnem & in carne carnem fieri. & hæc propria. Gratiæ est, cœlestem partum cœlestis regis virtute sanctificari. & hæc propria. O vere gratia plena, quia plena sanctitatis, sinceritatis, pudicitiae, castitatis, integritatis, fidei. Quis hanc gratiam multiplicem explicet? quis huic gratiæ gratias agendo sufficiat? *Ne metuas*, inquit Angelus, *Maria: nam invenisti gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero & paries filium, & vocabis nomen ejus Iesum.* Beata virgo. Placuisti Domino, quia non placuisti tibi. Dominus tecum, quia Deum paritura es. Invenisti gratiam apud Deum, quia non meriti tui, verum misericordiæ divinæ fuit, unam te seligi, quæ mundi Servatorem ferres. abjice metum sæculi, quia conceptura es gaudium mundi. *Spiritus Sanctus superveniet in te & virtus altissimi obumbrabit te, ideo quod ex te nascetur, filius Dei vocabitur.* Cœlestem fore partum credidisti, quia

quia cœlesti opifice peragendum audivisti. Concipis & fœcunda fis, sine virginitatis detrimento. Sponsa es Iosephi. sponsa Spiritus sancti. Iungeris Iosepho, sed non ut te matrem faciat. Iungeris Spiritui sancto, ut mater fias. Iungeris Iosepho, ut virginitatis custodi & testi. Iungeris Spiritui sancto, ut divina virtute filium Dei gignas. Sanctus hic divinæ naturæ cum humana congressus non violavit pudicitiam tuam, sed consecravir. Vbi libido intercedit, nascitur immundum & peccato obnoxium. Vbi Deus intercedit, sancta sunt omnia. Aliæ hic hominis partes, aliæ Spiritus fuere. Tuum fuit obsequi, Spiritus obumbrare te. tuum admirari, Dei mirabilia facere. tuum credere, Dei mysteria moliri. tuum acquiescere voluntati divinæ, at Spiritus venire super te, ut Regi aulam, Deo templum, sponso cœlesti thalamum procuraret. Et decebat, eum, qui è cœlis venerat, ad cœlos vocabat, nil nisi cœlestia doceret, cœlesti modo nasci. Conveniunt Deus & natura, creator & creatura, opifex & opus, ut partus utriusque & Dei & naturæ, creatoris & creaturæ naturam referret. Credis Maria, Deum posse, quicquid vult, & velle, quod futurum nunciavit. Credis Maria, quia exemplum à cognata Elizabetha capis, quæ cum deploratæ esset sterilitatis, præter omnem spem concepit. Credis Deum tam facile dare conceptum Virgini, quam dedit sterili. hoc beatior, quod cum plures steriles pepererint hominem solum, tu eum paries, qui divinam & humanam naturam in se unus complectetur. Felix puerpera, felix Deipara. Puerpera eris, quia puer hic ex te nasceretur. Deipara eris, quia filius Dei vocabitur. *O profundas divinas sapientias.*

sapientia & scientia Dei : quam incomprehensibilia sunt judicia ejus , & investigabiles via ejus !
Ut Deus Cœlum uniat terræ , hominem sibi , eadem virgo stupendo nexu & hominem fert & Deum. Tantæ erat molis lapsam salutem reparare. Advertite Auditores , quis , qualis , quantus puer in præsepi recubet. idem affinis Deo , quia Deus est , & homini , quia homo est , ut Deum & hominem reconciliaret. Nec enim placare iram patris potuit , nisi Deus esset. nec sustinere , nisi Deus pariter & homo esset. Ejusdem erat & mori & mortem vincere. illud humana imbecillitate præstitum , hoc divina virtute. merita Christi quisquis agnoscit , Deum esse credit. quisquis patienti meruisse , hominem. Sperandum in illo fuit , ergo Deum esse oportuit. Invocandus fuit , at hic Dei honor. remisit peccata , & hoc solius Dei est. Esuriit puer , sitiit puer , defessus fuit , at hæc hominis sunt. Idem chiliadas aliquot paucis panibus saturavit , aquas vivas restinguendæ animarum siti propinavit , sub peccati onere fessos ad se vocavit , ut reficeret , quod Dei est. Vectigal solvit Cæsari , ut se hominem fateretur , sed & pisci didrachma imperavit , ut Deus agnosceretur. emisit spiritum homo , sed potestatem resumendi habuit Deus. Damnatur & tamen justificat , interimitur & vivificat , precatur & exauditur , precatur & exaudit. altero hominem se , altero Deum testatus. Quod si cui incredibile videtur , Deum ex homine nasci , considerate quid prædixerit Propheta Baruch de filio , qui in terris visus est & cum hominibus conversatus est. *Hic est Deus noster & non estimabitur alius ab eo. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ , & tradidit*
K *illam*

illam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. Abripit me tantæ rei admiratio, quoties suspiciendum illud Prophetæ Micheæ vaticinium cogito; Bethlemam alloquentis: Ex te egredietur, qui mihi sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis. Cum dies æternitatis nominat, generationem æternam cogitate. cum egressum è Bethlehem, eam generationem, quæ in tempore accidit. Bis enim genitus est puer. semel absque initio, ab æterno. semel in tempore. semel de Deo Deus, de lumine lumen. semel ex homine homo, ex carne caro. semel ex immortali patre immortalis, semel ex matre mortali mortalis. Priorem generationem quis enarrabit? posteriorem enarramus jam. Aliter genuit eundem filium pater, aliter in tempore depromsit. genuit ante mundum, ante & extra omne tempus, depromsit in mundo, ut mundus per ipsum renasceret. Deus erat in Deo, Deus apud Deum. duos per omnia pares nullas res discernebat, nisi proprietas gignentis & generati, proloquentis & verbi.

Maria plena fidei, plena Spiritus sancti, Dei hospita, creatoris sui facta domicilium, inter mulieres omnes divino munere benedicta, postquam ex Angelo salutatore intellexisset, Elizabetham cognatam sextum jam mensem esse gravidam, superatis montibus vallibusque, ædes cognatæ subit & gravidæ gravis occurrit. Gaudet utraque non tam de felicitate sua, quam aliena. altera quippe resipiscentiæ doctorem, altera Evangelii utero gerebat. altera illum, qui terreret peccatorem; altera, qui erigeret. Erupit in mutuas gratulationes gaudium

dium, & concussus Dei ac Domini præsentia Elizabethæ venter. Exiliit in utero Iohannes & divinam ejus virtutem sensit, cujus destinatus erat præco. Exiliit tripudianti similis, quia paranympheus Sponso suo occurrit. Intra materni uteri sinus occulto motu prædicat, quem olim voce sua publice esset prædicaturus.

Conveniunt duæ matres disparis fortis: una viro agnita, una virgo: una mater famuli, una mater Domini: una anus grandæva, una juvenula: una si ætatem spectes dignior, una si fœtum dignior: utraque divino beneficio uterum gerens. Conveniunt infantes duo mirabiliter nati. alter de sterili servus, alter de virgine Dominus: alter homo, alter Deus quoque: alter peccator, alter absque peccato: alter adoranti similis, alter adorato: alter sanctificans, alter sanctificatus: alter prophetarum maximus, alter hoc ipso major: alter utroque parente homine natus: alter matre homine, spiritu patre; alter sequuturus nascendo, alter antecessurus obsequendo. Unus similis lucernæ, alter diei: unus præconi, alter judici: unus præcursori, alter imperatori.

Quæ dum in Iudæa geruntur, *Exiit edictum à Casare Augusto, ut censeretur universus orbis, qui Romanorum imperium agnoscebat.* Ita visum providentiæ divinæ, ut sub Imperatore maximo imperator nasceretur maximus, sub principe olim juventutis princeps salutis, sub Pontifice maximo, Pontifex maximus. Evoluta in hoc tempus fuere prodita olim de Messia vaticinia, quem in id tempus nasciturum prædixerant, quo nec integra esset Iudæis Majestas regia, nec ablata prorsus. Non

auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Exiit edictum à Cæsare, ea tempestate, qua prædictum, ut *lex Messia exiret è Sione & sermo Domini de Hierusalem.* Non lex vectigal exigens, sed obedientiam, non lex populis gravis, sed amabilis & salutifera. non quæ invitis extorqueret bellorum pabula, sed quæ à volentibus posceret obsequium, fidem, amorem & reverentiam Numinis. Voluit Augustus censi orbem universum. Voluit Messias censi orbem credentium in ipsum. Voluit Augustus censi subditos suos. Messias suos. Augustus, ut quibus præsidii insisteret pacis bellicue temporibus, in comperto haberet. Messias, ut ex quibus Ecclesiam sibi colligeret. Augusti omnis potestas brachii fuit secularis. Messia spiritualis. Augusti Danubio & Euphrate claudabatur. Messia se à mari ad mare extendit juxta propheticum sermonem. Augustus bellaturus venit, adversus principes hujus mundi: hic noster Messias debellaturus bella mundi, quæ geruntur sub vexillis Sathanæ. Illius imperium violentiæ plenum fuit, hujus mansuetudinis. illius plenum minarum, hujus beneficiorum. Ille perdere venit, hic servare. ille præsentis seculi princeps, hic futuri. Illi gladius hominum sanguine rubuit, & sic parta pax terris: huic proprio sanguine rubuit crux, & sic parta pax cælo & terris. Ille feroces, robustos, opulentos ditionis suæ ministros esse maluit. hic tenues, humiles, rudes elegit. Ille adversus hostium suorum potentiam mundi se viribus armavit, hic spiritu oris & verbo Evangelii contudit inferorum potestates, erigentes sese adversus Dei gloriam. Augusti Pontificatum

tum & principatum rapuit alter. hujus nemo. Quotquot sub Augusto censi sunt, servitutem professi sunt. Quotquot sub Iesu nostro, nomen dant libertati. Ille donaria poscit. hic salutis æternæ donativum suis confert. Pax erat Romano imperatori, nascente Christo, ut alterius pacis crederetur autor hic princeps pacis. clausæ Iani bifrontis fores, ut per Messiam recluderentur fores & portæ Cœlorum. Natus quippe novus rex Salem, hoc est pacis, qui peccatores Deo reconciliaret, *qui mederetur contritis corde, captivis predicaret indulgentiam, qui predicaret annum placabilem Domino, & consolaretur omnes lugentes, & poneret fortitudinem lugentibus in Sion, & daret iis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.* Pacifice Iesu, tranquilla nos, ne conscientia ulterius accuset nos. Pacifice Iesu, tranquilla Patrem, ne fulmine justissimi furoris prosternat nos. Pacifice Iesu, tranquilla hostes nostros, ne ulterius illi à nobis, aut nos ab illis diffideamus. Devinci nos hominibus, devinci nos Deo, devinci nos nobis. Hæc illa animi pax & tranquillitas est, quam nec sensit in se Augustus, nec aliis dedit. Hæc illa securitas, quæ securos nos esse non finit. Hoc otium, quod in salutis negotio nos otiosos esse non patitur. Mundi pacem vel hostis turbat vel suspicio violat, vel inrercurrrens calamitas castigat, vel tempus finit. Nostram cum Deo pacem Christus conciliat, Spiritus roborat, fides continuat, precatio fovet, recti constantia atque am facit. Faceffant bella, lites, latrocinia. Christus vera pax advenit. Faceffant odia, hodie Cœli mel stillant. Fugiat mors, quia vita hodie de Cœlo descendit. Cesset omnis sollicitudo

tudo, & dolor & planctus. hodie litis inter Deum & nos sequester natus est.

Dum Cæsaris jussu quisque in civitatem suam ac tribum proficiscitur, *ut profiterentur*, ecce venire una Iosephus & Maria, principis sui mandato manifesto, Dei occulto. Iosephus, qui credebatur vulgo esse Mariæ vir. Maria, quæ sine viro gravida erat. Iosephus coelitus admonitus, ne Mariam defereret. Maria coelitus admonita, ne metueret. Iosephus Dei auctoritate in eventum plenum prodigii intentus. Maria divinis consiliis placide acquiescens. Parent potestati supereminenti, quia se subditos agnovere, nec detrectarunt audire superiorum monita, nesciæ rebellionis animæ. Accurrit virgo prægnans, nec fugit oculos hominum bene sibi conscia. nec fastidit obsequium mariti, paritura suum & Iosephi dominum. non dedignatur fabro ire comes, quæ Regem gestabat, nec haberi ejus uxor, quæ tota Deo fuerat dedicata. Dum Bethlemi est, oppidulo vili, claro tamen Davide conditore, *peperit Maria filium suum primogenitum, & pannis eum involvit & reclinavit in præsepi, quia non erat locus in diversorio*. Placuit Bethlehem, ita ferentibus oraculis: *Et tu Bethlehem Ephrata, parvula es in millibus Iuda, ex te egredietur, qui erit dominator in Israël*. Hoc futurum, antequam fieret, intelligebant Scribæ, qui percunctanti Herodi responderunt, Messiam in civitate Bethlehem nasciturum. Quantæ rei gloriam duæ pusillæ civitates inter se partitæ sunt. Bethlehem & Nazareth. illa Iudæ, hæc Galileæ civitas. illa nativitatis, hæc conceptionis & educationis Christi fama nobilis. Ambæ mysterium voce occultantes. Bethlehem domus
panis

panis est, in qua sacra virguncula protulit panem illum coelestem, unde qui ederet, non morietur in æternum. A Nazareth Nazareni dicti. at quid hoc Nazarenum esse? nonne sanctum? nonne consecratum Domino? At quæcunque lex Mosaica juxta carnem præscribit de consecrandis Nazaræis, in Christo completa sunt secundum spiritum. Nascitur in urbecula, in qua domum nullam. peculium nullum habuit cœli terræque Dominus. Nascitur noctu, sine die, per quem factus est omnis dies, sine luce, qui lux mundi futurus erat. Non erat illi locus in diversorio, qui locum vivendi singulis indulget. Nascitur peregrinus extra Nazaretham, ut minus de natali solo solliciti quisque essemus. Nascitur in itinere, ut nos in via peregrinationis nostræ renasceremur. Peperit Maria filium. ergo hominem. peperit suum filium. ergo ex suo, hoc est Davidis, sanguine natum. Peperit primogenitum, quia non præcessit alius. peperit sibi unicum, at nobis quoque primogenitum. quos sibi fratres adscisceret, ne solus sine fratribus accederet Patrem. Qui sine foemineo partu fuit ab æterno unicus patri, sine virili congressu fuit unicus matri. Involvit infantem fasciis, ut scissam humani generis charitatem reintegraret, & candida gloriosæ immortalitatis veste nos indueret. Iacet in pannis, qui regnat in cœlis, spirat in cunabulis, qui tonat in nubibus. Ponitur in præsepi, nec dedignatur has angustias ubique præsens regnator universi. Affidet Iosephus & Virginem peperisse stupet. Affidet Maria, & matrem se læta gratulatur. Nec quia peperit sine viro terretur, sed quia genuit ex Spiritu sancto miratur. O virilis infantia, per quam crescimus

in mensuram adulti Christi. O felices panni, quibus peccatorum sordes deterguntur. O prae-sepe splendidum, in quo cibus invenitur animarum. O beati vagitus, per quos ab aeternis ploribus liberamur. O lenes fasciae, per quas viti-orum vinculis expeditur. Atque hic est par-tus Virginis unicus, cui nec antecesserat ab or-be condito ullum exemplum, nec secutum est. Quocunque me verto, implicor miraculis. quicquid loqui aggrediar, sapientiae humanae paradoxum est. quicquid mente complecti, mente majus est. Veteris Ecclesiae sanctissimas voces audite: venit in mundum, per quem fa-ctus est mundus: conditor Mariae natus ex Ma-ria: filius David, & idem Dominus: semen A-brahae & tamen ante Abrahamum: creator coe-li, nunc creatura: fabricator terrae, factus in terra: divina nativitate invisibilis, humana vi-sibilis, utraque admirabilis: qui natus de patre fecit nos, qui natus de matre genuit nos: spe-ciosus in forma Dei, contemptus in forma ser-vi; natus in saeculo, qui fuit ante omne saeculum. Quae peperit & mater & virgo est. quem peperit & infans & verbum est. Infans, qui sibi antequam nasceretur & uterum de quo nasce-retur, & locum ubi, & tempus quo nasceretur, praefinivit. Lactat mater cibum suum, panem nempe coelestem, per quem ipsa vivere debuit. Nutrit Deum, à quo ipsa nutritur. gestat infan-tem ulnis, cujus virtute ipsa est, vivit & mo-vetur. Imensus carne tegitur, videtur invisibi-lis, incorporeus lacte vescitur, impalpabilis pal-patur, incomprehensibilis comprehenditur. Au-diat omnis aetas, quod nunquam audivit. Exitit ipsi virgini filius, qui erat Sponsus, ipse geni-tus, qui erat genitor. fecit gravidam ipse, qui erat

erat nasciturus ex virgine, nam idem Deus fuit cum Spiritu, qui inumbravit ipsam. In principio nascentis mundi, factus est homo ad unaginem Dei. hoc die renascentis mundi induit Deus similitudinem nostram, & verbum caro factum est. Tunc homo Deus esse voluit per superbiam, hoc die Deus homo factus est per humiliationem. Tunc primus Adam solo Deo operante vitam accepit. nunc secundus Adam solo Spiritu operante homo fit. Primus homo de terra terrenus. Secundus homo de cœlo cœlestis. Hic dies est, quo filius Dei descendit in terras, ut per ipsum ascendamus in cœlos. Hic dies est, quem fecit Dominus, filio ad nativitatem, nobis ad felicitatem, sibi ad gloriam.

Vt omnes mihi dies ex voto cedant, gratulationes gratulationibus subtexantur, non ob hoc mihi placebo. Verum ut hic dies nobis salutaris eveniat, est quod mihi, est quod toti orbi gratulor. Damnis, luctu, vexationibus percutiatur animus. Nullus dies, nulla hora sine querela abeat. non idcirco me miserum iudicabo. quia per hunc nativitatis Christi diem provisum est Christianis, ne quis ater ipsis dies eveniat. Pone me, quisquis es, in opulentissima domo, in qua pictis tabellis aureisque tapetis fulgent laquearia. Malim ego Bethlemi esse, in stabulo Redemptoris mei, ubi auri argentique eget auri argentique creator. Pone me in regum atriis & delicato apparatu; felicior me credam, si lassæ cervix mea in manipulo foeni juxta puerum hunc requiescet. Transfer me in Principum cubilia, mollissimum supponite corpori meo tomentum. quiescam ego mollius in præsepi tuo Christe, ubi anima mea solatium invenit, ubi paupertas pro luxu-

ria est, indigentia pro opibus, pro splendore
 vilitas, pro elegantia fordes. Fac me prætextatum,
 candidis me vestibus vel purpuratis induite.
 non fero tam viles habitus. Tunc illustri
 me veste indutum putabo, cum panniculis tuis
 & paupere amiculo involvar, augustissime
 puer. Fac me victorem omnium gentium. Ad-
 orent me Orientis & Occidentis reges. trium-
 phalibus curribus imponar. Sequatur victorem
 superbum magnifica pompa. Ego totum hoc
 fortunæ regnum despiciam, dummodo cum
 Christo humilis, & contemptus mundo ha-
 bear. Ascendere mihi videor in coelos, cum in
 stabulum hoc descendo: inclarescere, cum in
 diverforio noscor nulli: ditescere inter egenos,
 æstimari, dum inter hos contemnor. Fingite
 gustui blandiri popinam, aures vocum sono,
 oculos spectaculis, nares odoribus recreari.
 Plus voluptatis capio ex tuguriolo tuo Christe,
 ubi bos & asinus admugiunt opifici suo, ubi
 aures recreat vagitus filii Dei & suffitum fra-
 grantissimum fundit flosculus Iesse. Alias volu-
 ptates ratione compefcimus. hanc ut maximam
 complector. aliis utuntur filii hujus mundi. hac
 totus & animitus fruor. Alias voluptates vix
 bonas puto. hanc summum bonum. Aliarum
 voluptatum causa nihil facit sapiens. hujus
 Christianus omnia.

Verum nihil adhuc de necessitate Cunarum
 Christi dixi. Et à communi omnium nostrum
 miseria est. hæc à peccato. Etenim post viola-
 tum à primis parentibus foedus, excidimus pri-
 mævo felicitatis statu, quo tenerrime nos ha-
 bebat Deus, & spe cœlestis hæreditatis, cujus
 præludium exhibebant Paradisi amœnitates.
 Inauditum ante mortis & calamitarum non
 unum

unum genus nulli erat terribile. quin natura
 omnis æqua & propitia arridebat integris. In-
 volvit eadem audacia & parentes & liberos.
 peccato, quia in ipsis eramus; reatu, quia in ipsis
 peccaveramus. Gaudebat Diabolus, quia quem
 formaverat Deus creando, deformaverat pec-
 cando. Gaudebat cum homine se miserum esse,
 qui solus inter tot creaturas miser fuerat. Volu-
 pe illi erat, post violatum rebellionem cælum, ter-
 ram quoque ream peragi, ut quocunque respi-
 ceret Deus, operis sui deformitatem & impro-
 bitatem adspiceret. Exin omne malorum genus
 terris incubuit, & verso in iram divino favore,
 naturam universam iniquam & novercam ex-
 perti sumus. Clamabat lex: Hodie morere. cla-
 mabat peccatum, mancipium meum es. Semota
 longe utriusque lethi necessitas, ilicet gradum
 corripuit. Divortium fecere Deus & creatura,
 cælum & terra. desiit eos amare creator, qui
 ipsum deseruerant prius, nec egit cum iis fami-
 liariter, quos prævaricatio sejunxerat. Hac re-
 rum nostrarum miseranda facie, sic Deus dile-
 xit mundum, ut de Filio statuerit, qui se obfi-
 dem & vadem sisteret pro peccatis nostris. Mo-
 vebat controversiam gratiæ divinæ divina se-
 veritas, severitati divinæ divina gratia. Ne per-
 iret homo, veniales codicillos obtulit gratia. Ut
 periret homo, fatales codicillos obtulit iusti-
 tia. Hujus vox erat: *Anima quæ peccavit, morie-
 tur. Illius, ubi peccatum abundat superabundabit
 gratia. Hujus, non vult Deus mortem peccatoris,
 sed ut resipiscat & vivat. Illius, Maledictus, qui
 non permanet in omnibus quæ scripta sunt in li-
 bro legis, ut ea faciat. Hujus, misericors est
 Deus secundum multitudinem miserationum
 suarum. Illius, Stipendium peccati mors.* Iusti-

tia se iniquitatem odisse profitebatur. Gratia, misericordiam adversus justitiam gloriari. Poenam exigere, justitiæ fuit. condolere peccatori, gratiæ, illud legis latæ veritas postulabat. hoc Dei erga creaturam charitas, &, ut ita loquar, affectus suadebat. Intervenit Sapiencia, justitiæ & gratiæ adoranda conciliatrix, & ita de rerum summa statuit: ut & justitiæ divinæ satisfaceret, nec minus se explicaret misericordia. ne aut videretur Deus iudex non lenis, nam infinite benignus erat; aut pater non justus, nam infinite malum oderat. Hoc temperamentum in Infante Christo suspicite, qui nasci voluit, & rem tantam à paupertatis professione orditi, ut cruento mortis suæ sacrificio justitiam gratiose, & gratiam juste exequeretur. Non potuit his partibus defungi angelorum aliquis, quia culpa hominis erat. nec potuit inter peccatores reperiri, qui expiaret alienum crimen, suo crimine reus, & nomina nostra apud Deum expungeret, ipse animæ suæ debitor. Placuit Deo filium mittere, qui non *assumpsit Angelos, sed semen Abraha*, qui cum filius esset, patrem placaret & exoraret; & cum homo esset, hominum delicta morte expiaret. Hic puer hodie natus est. hic filius hodie nobis datus est. ut felix videri possit culpa, quæ tantum Redemptorem meruit. Causam nativitatæ quæritis in cœlo? Dei Patris misericordia est. Causam quæritis in terris? miseria nostra est. in cœlo? Dei iudicis justitia est. in terris? peccatum est.

Accedite, accedite peccatores ad Cunas Christi, non oculis, sed fide. non pedibus, sed obsequio, non ut manibus eas palpetis, sed animo, sed pia & plena devotionis mente. Accedite

cedite ad Præsepe infantis , spei vestræ anchoram , consolationis fontem , miseriæ asyllum , gratiæ fundamentum. Si gravis vobis est tyrannus Sathanæ , hic rex vester jacet , Sathanæ victor. Si iram Dei extimescitis , hic sacerdos vester jacet , tradendus propter lapsus vestros. Si devios error agit & seculi hujus dementia , hic propheta vester est , qui viam adaperiet , qua ad coelos itur. Videte longitudinem , latitudinem , sublimitatem , profunditatem Cunarum Christi , & longitudinem , latitudinem , profunditatem divinæ charitatis agnoscite. Quid cessatis venire filii Abrahami secundum carnem ? vobis toties promissus est hic puer , vobis natus , ad vos primum missus. Expectatis magnificentum Messiam ? at promissus est pauper. expectatis præliantem ? at promissus est princeps pacis. expectatis cum comitatu & pompa ? at audiistis pullo asinæ vehendum. expectatis triumphantem in terris ? at verberandus erat , contemnendus erat , crucifigendus erat. Cur pacem vobis fingitis , qualem mundus dat ? venit ut Deum nobis reconciliaret. cur Salomonis sceptrum reposcitis ? regnum ipsius in cordibus nostris est. non potuit majestas ipsius esse gloriosior , quam adventu vili & contempto : nec virtus major , quam in debilitate : nec potestas , quam in infirmitate. Talis promittebatur , talis expectabatur , talis exhibetur. Excipite Messiam vestrum ; nam testimonium habet à Deo , à patribus , à prophetis , ab Angelis , à Virgine , à Sponso Iosepho , à sacerdote Zacharia , à præcursores Ioanne , ab Elizabetha , à pastoribus , à Magis , à Simeone , ab Anna Phanuelis filia , ab ipsis Scribis , pronuntiantibus ubi esset nasciturus Messias , denique ab ipso Herode metiente. Præ-

eunt ad Cunas pastores Iudæi, conterranei vestri, & viam monstrant, qua eundum. Eunt pastores ad pastorem, humiles ad humilem. nescit Cæsar, nesciunt Præsides, nescit Herodes, nesciunt Pharisei, ubi natus sit Messias. Norunt pastores, & noctu vigilantes puerulum gregatim accedunt. Nec enim invenitur Christus à dormientibus sed vigilantibus. His comitibus adite diverforium, & invenietis infantulum involutum fasciis & repositum in præsepi. Non creditis Virginem parere posse, & tamen creditis virgam Aaronis aridam floruisse, fronduisse & fructus tulisse. Dicite mihi, quomodo virga hæc protulit, quod nec à femine suggeri nec à radice potuit? Et ego dicam, quomodo Virgo conceperit, & pepererit. Sed nec vos poteritis conceptum virgæ explicare, nec ego partus virginei modum. Peragit omnipotentia, quod non potest humana impotentia, nec capit diffidentia.

Post Iudæos, accedite ad Cunas vos è gentibus nati, quos hic puer populum vocavit, cum populus non esset. Accurrite ad hanc opulentæ paupertatis domum, & gloriosæ egestatis hospitium. Præeunt Magi, sive Persæ, sive Chaldæi, & stella duce accedunt gentilium quoque redemptorem. qui omnibus perspicuus esse voluit, quia servandis omnibus venerat. Hic nimirum stella est, quam prophetia Balam ex Jacob exorituram prædixit. Sequamur Magos, alienigenæ alienigenas, ut puerulum regem adoremus. Consistit stella, inventa domus est, inventus Rex est. Non parietes magnis & pretiosis majorum vultibus refulgent, non marmora marmoribus distincta sunt, non picturæ prætexuntur atriis, non columnæ, non statuæ exornant

nant porticus. Præsepe videmus, in quo bos novit possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Tigna videmus semiruta, tecta araneorum telis plena, in quibus retexendæ salutis telam orditur Servator. Rimis & fissuris ubique hiant tecta, ut Solem justitiæ illustret Sol naturæ. Angustum habitaculum est, & minus contento. nec minus angustum, quia majus in se habet omni eo, quod in terris est maximum. Idem atrium, penetrale, vestibulum. Noluit distinctis spatiis habitare, qui omnibus præsens est. Sub hoc tecto tam sordido editus est in lucem ille cujus principatus est super humeros. Nulli circumstant servi, nullæ obsequuntur famulæ, aut puello aut puerperæ. Ipsi sibi domini & famuli. Servire venit, qui nascitur, non imperare. ministrare, non dominari. Nulla hic suppellex, nullum patrimonium. non distincta cubile, culcitra, stragulum, opertorium. Ponitur in stabulo & Deus in illo. Cunæ præsepe sunt, fœnum pro culcitra est, fœnum pro stragulo, fœnum pro opertorio. Supervacua fastidit, qui hæc ipsa condidit. frugalitate occultat magnificentiam, & ex rerum affluentia, vix capit, quantum est necessarium, ille, cujus est terra & plenitudo ejus. Destituitur naturæ bonis, quæ tota est illius, & artium præsidiiis, quas ipse docuit. Sola animi magnitudine felix est, qui major esse non potest, quam cum omnia despicit. Ita nasci expediebat, ut se Messiam promissum ostenderet. ita nasci, ut divitiis nos cœlestibus impleret. ita nasci, ut exemplo humilitatis præiret superbis. ita nasci, ut paupertatem ferre doceret divites hujus mundi. ita nasci, ne leve esset credere; & ea amplecti, quæ cunctis adlubescunt. Alia A. O. hominum, alia Dei consilia

lia sunt. Illi res vilissimas quæsito splendore illustrent. hic res maximas viliore scena exhibet. Tenuis fortunæ mater est, domus contempta, habitus contemptior. Similis natiuitati vita iuit. Quos enim adscivit discipulos, non è magnatum atriis, non è pharisaorum cathedris, non è philosophorum scholis, sed à telonio, à retibus ad se vocavit. Per famem, per conuitia, per ludibria, per omne malorum genus ad immortalitatem contendit. *Nulla est Messia species, nullus decor. Vidimus & non erat aspectus, & desideravimus eum despectum & novissimum virorum.* Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia. At si purgatis animi nebulis hæc ipsa propius inspicietis, Deum immortalem, in quanta vilitate quam pretiosum depositum, in quanta humilitate quantam sublimitatem, in quanta paupertate quantas divitias, in quanta infirmitate quantam virtutem, in quanta ignominia quantam gloriam, in quantis laboribus quam absolutam requiem inveniemus. Facile erat puero huic in ipsa totius orbis metropoli nasci. ipsam Romani Imperatoris arcem aut Capitolium occupasse. inter principes, satellites & applausus populi exire in lucem. Verum displicuit Deo iste fulgor, ne rebus æternis momentaneæ, spiritualibus corporeæ, coelestibus terrenæ, fluxæ solidis fucum facerent. Si ullibi, etiam hic regnum coelorum grano sinapis est simile, quod specie pusillum est, virtute maximum. Faciem nascentis Christi si intueamini, Iudæis scandalum est, gentibus stultitia. at si penetres, divinam ubique adores sapientiam.

Quin inter hæc ipsa humilitatis signa quamplurima, emicant argumenta divinæ sublimitatis.

tatis. Annuntiatur pauperculæ Virgini, sed per Angelum: desponsatur fabro, quem tamen Deus alloquitur in somno: nascitur ex virgine, sed opificio Sp. sancti: reclinatur in præsepi, sed canunt Angeli: Vagit puer in cunis, sed trepidat rex Herodes. Non est locus illi in diversorio, & adoratur à Magis. pauper est, nec minus thus, myrrham, aurum, regum donaria accipit. aurum, quia rex est. thus, quia sacerdos est. myrrham, quia moriturus est. Vita ejus nihil popularius. Et tamen quid regalius? quam verbo ejicere spiritus, dicto sedare ventos ac fluctus, contactu sanare leprosos, simplici jussu omne morborum genus. Capi se passus est, sed ad ejus vocem conciderunt armati satellites. Mortuus est in cruce, sed quid hac morte potentius, quæ concussit elementa mundi, Solem obscuravit, saxa discidit, monumenta aperuit, mortuos excitavit.

Attolle te peccatrix anima, & quoties peccatorum subit memoria, Præsepe Christi cogita, in quo Agnus Dei jacet, tollens peccata mundi. Quoties lachrymæ poenitentiae testes oboriuntur oculis, toties in puerum hunc oculos dirige. siccabit eas maximi & clarissimi Numinis conspectus. Adeo ejus majestas te perstringet, ut nihil aliud velis aspicere, in nullo alio hære. Hic puer tibi diebus ac noctibus cogitandus est. hic contra carnem, Sathanam, mundum advocandus. Venit, ut generi humano ægro diu & affecto mederetur: Venit, ut quicquid infernalis principis furor concussit, in locum suum restituat. Venit, ut demerso in tenebris orbi affulgeat novum & salutare sidus. Causam tuam si Iustitia damnabit, clementia
asseret,

asseret, & utut nocentem te invenerit, innocentem in se faciet.

Ne extimesce accedere ad Deum, nam idem frater noster est, ejusdem carnis & sanguinis nobiscum particeps. Isto nomine ipse nos appellat in Psalmis : *Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.* & apud Esaiam, *Ego & pueri, quos dedisti mihi Deus.* Audi cognationis vocabula. Frater noster est, nobis in omnibus similis excepto peccato. Quantum est miseriarum solatium, videre in cunis vagientem misericordiæ pastorem. quantum, videre pontificem, qui condolere nobis possit, quia homo est, & velit, quia frater est. Si in lachrymas solvimur, lachrymavit & ipse in diebus carnis suæ. si divinam opem destituti imploramus, imploravit & ipse cum clamore valido : si angimur, etiam ipsius anima anxia fuit ad mortem usque. Si fames, sitis, æstus, dolores, lassitudines, pericula nos exercent, passus est eadem. Si mors terribilis est, terruit & ipsum. Unum hoc agendum sedulo, ne fratri dissimiles omnino simus. *Estote sancti, sicut ille sanctus est : imitatores Christi, sicut ille est imitator Dei.* Nolite esse fratres mundi, ut sitis hujus. Displiceat carnis affinitas, placeat affinitas ejus, qui ex Spiritu sancto conceptus est. *Qui voluntatem patris facit, qui in cœlis est, hic est frater ejus, & soror & mater.* Quoties natalem filiorum celebrant principes, purgant à sordibus palatia, splendida veste induuntur, floribus conspergunt atria, & quicquid ad corporis delicias facit, hoc omne promittitur. Quanto magis purgandus à peccatorum sordibus animus, cum ad æterni Dei Cun-

nas,

nas, ad fratris nostri sanctissimi præsepe invitamur. Quidquid non vultis reperiri in domo vestra, laborate, ne Deus inveniat in anima vestra. *Ecce stat ad ostium & pulsat, si quis surrexerit & aperiat, ipse intrabit ad illum, & cœnabit cum illo.* Date illi locum in animis vestris, quem non invenit in diversorio. Occurrite illi conscientia secura, castitate nitida, charitate splendida, eleemosynis fervida, pietate illustri, devotione fideli. Accurrite Reges terræ, & osculamini filium hodie genitum, regem regum & dominum dominantium. Accurrite principes, & dum pacis æternæ principem amplexamini; coëant in fœdera mortales dexteræ. Accurrite Sapientes hujus mundi, & salutaris sapientiæ momenta ab hoc puero, qui patris est sapientiæ, discite. Accurrite divites, sed nolite extolli, quia ditissimus ad præsepe se demisit. Accurrite pauperes, sed nolite dejici, quia opulentissimus in fœno jacet. Accurrite potentes & nobiles hujus sæculi, potentissimus specie infantis impotentiam profiteatur. Accurrite humiles & infirmi, quia Dominus orbis agnoscitur, qui in stabulo nascitur. Accurrite Theologi, & fidei Christianæ tesseram esse credite, naturam esse hodie Servatorem, qui est Christus, in gaudium omni populo. Venite, qui corpori medicinam faciatis & ab hoc Infante animæ vestræ medicinam supplices exorate. Venite juris interpretes, & causarum patroni, & bene vobiscum actum putate, cum vestram apud Deum causam hic Infans disceptabit. Accurrite mercatores, & diffusos cupiditatis vestræ terminos angustiis cunarum Christi coërcete. Accedite virgines ad Virginem, & à virgine discite castitatem, &

& obedientiam. venite parturientes ad parturientem, quia qui ex vobis natus non est, vobis tamen natus est. Venite matres ad matrem, & liberos non ablactate per petulantiam, sed lactate per pietatem. Venite viduæ, & cum Anna vidua Phanuelis filia laudate eum, qui natus est ex virgine. Venite vetulæ, & cum vetula Elizabetha benedicite Domino. Exultate senes, & cum sene Simeone excipite fidei ulnis puerum, senectutis vestræ rectorem, solatium, spem. Exultate pueruli, nam dicit vobis hic puer: Sinite puerulos venire ad me, nam ipsorum est regnum cœlorum.

Invitavi Iudæos, invitavi gentes ad Cunas Redemptoris mei. Tempus est, ut accedam ipse. Sed videor mihi, veluti in sacra ecstasi, videre assidentes præsepi quatuor sanctissimas animas: Mariam Dei matrem, Zachariam præcursoris patrem, Elizabetham præcursoris matrem, & gravem annis Simeonem. Maria pio cantu magnificat Dominum, quod ancillam suam respexerit, & humillimam puellam Dei matrem esse dignatus fuerit: jam futurum, ut beata prædicetur, non pretio suo, sed Dei benignitate. potentis Iehovæ hæc esse opera, qui summa inis mutare valet, & potentes huius mundi attenuat, ut obscuros promat: suscepisse in gratiam Israël em puerum suum, memorem promissi sui, non Israël em qui secundum carnem est, aut quem sola sanguinis propinquitas commendat, sed fidei sinceritas, qua sola cernitur Deus. Sedet juxta Elizabetha, & benedictum esse ait fructum ventris Mariæ, illam benedictam inter mulieres. Adstat Zacharias, & divino numine afflatus, multa canit de cornu salutis, quod Deus erexit in
domo

domo David : de certitudine adventus ejus , quem Deus prædixerat per ora prophetarum : de causa adventus , ad faciendam misericordiam : de fine , ut eriperet nos de manibus inimicorum : de officio nostro , ut Deo serviremus in sanctitate vitæ , conscientia sinceritate omnibus diebus nostris : de puero præcurfore , qui præparaturus esset animos ad tanti boni susceptionem. Adstat senex Simeon , & postquam impletum est senis desiderium in ipsa mundi senectute , manibus librans infantulum , erumpit cycnea cantione in has voces : Nunc dimittis Domine servum tuum , postquam videre contigit hisce oculis salutare tuum , quod parasti ante faciem omnium populorum , lumen ad revelationem gentium & gloriam plebis tuæ Israël.

Et ne sine Deo hæc peragi viderentur , circumvolitant Angeli canentes : *Gloria in excelsis Deo , pax in terra bonæ voluntatis hominibus.* Gloria in coelis , quia nulla illic dissensio. Pax in terra , quia dissensionum hic plena sunt omnia. At quæ illa gloria ? Iustitiæ est , quia victima pro peccatis nascitur. Misericordiæ est , nam puer nobis datus est. Veritatis , & constantia , nam tot seculis promissus jam missus est. Sapientiæ : nam Verbum & sapientia & interpretes secretorum patris est. potentia , nam ex virgine Deus caro factus est. Felicitatis , nam in hoc plenitudo Deitatis habitat. Et quæ illa pax ? mentis tranquillitas est in puero hoc acquiescentis. Ecclesiæ & piorum concordia est. Dei erga nos favor & benevolentia est. Iudæorum & gentium in uno capite Iesu Christo , per fidem , reconciliatio est. Hanc enim pacem annuntiavit gentibus , quæ longe fuerunt,

fuerunt, & Iudæis, qui prope. Qui illi homines bonæ voluntatis? qui venerabile hoc Incarnationis mysterium credunt, non sugillant: puerum adorant, non profanis vocibus conspuunt: jugum ejus placidi excipiunt, non proterve excutiunt.

Puelle Iesu, sine, sine, ut post tot tantaque nomina, eminus præsepe tuum adspectem. nec enim dignus sum propius accedere. Cum te Deum de Deo cogito, expavescō & contremisco. Cum hominem homo intueor, resumo animum & revivisco. Sine quæso, nam audacem me facit tua lenitas, ut præsepe tuum, ut te tangam. nec enim aliter à lepra animæ meæ sanari possum. Sine, ut supplex divinæ tuæ fronti, quam peccati nunquam puduit, figam spirituale basiolum, quo peccandi consuetudinem dediscam peccator. Sine, ut ocellos contrectem, quibus gratiosissime infans, irradias squallidam non uno crimine animulam meam. Sine, ut lævā meam imponam tuæ dexteræ, & dexteram meam tuæ lævæ. ut quicquid ego feci lævum, tua justitia & sanctitate facias dextrum, & quam dexteram hætenus commodavi iniquitati, tu læva flectas in obsequium tuum & gloriam. Permite, ut tenellam cervicem amplectar, ut arctius tibi uniar & per te Deo. Permite, ut halitum meum confundam tuo, ut amorem tuum permisceas meo erga te amori. Permite Christe, ut brachiolis tuis circumder, quorum altero ad fidem invitas Iudæos, altero gentes. Omnia & singula dum fide perlustro, clamat anima mea: Hic infans est, qui pro me apud patrem loquitur. hoc caput est, à quo vivendi præcepta hauriet mundus. hi oculi, qui oculos mihi aperient,

rient, ut videam, quæ ad salutem meam erunt. Hoc illud os est, quod benedictione non una me implebit. hæc lingua, quæ dolores meos mitigabit salutari blandiloquio. hæc manus est, quæ leni contactu languoribus meis medebitur. hi pedes, qui pedes meos dirigent in viis Domini. Nondum omnia dixi. Multa adhuc oblita es dicere anima mea. Ah, ah puelle, hoc caput est, quod spinis lacerabitur, ne me laceret infernus. hic vultus est, quem conspuet miles, ne me rejiciat Deus. hoc os acetum bibet, ut dulcedine tuarum promissionum reficiat. Hæc labella pallescent, ut cruentum peccatorum meorum vultum nive candidiorem reddas. Hæc membra flagella aperient, ne me absorbeat Dei ira. hoc latus hasta fodiet, quia non obedivi Deo. hæc manus stillabunt sanguine ob culpam meam. hos pedes transadigent clavi, ne moriar in æternum. Adorande puer, te ridente, exultat anima mea, quia sempiternæ salutis dator es. Te flente, plorat anima mea, quia ob peccata non tua, sed mea ploras. Te dormiente, securitatem sibi promittit, quisquis fide vigilat. Te vigilante vigilat, qui cum mundo dormire timeret. Cum suspiras, suspiriorum tuorum causa peccatores sumus, & inter hos ego maximus. Cum lactaris à matre, lacta nos lacte doctrinæ tuæ & aqua saliente in æternum. Cum portaris à matre, verbo oris tui porta nos, ne vacillent pedes nostri. Cum tibi annuit Iosephus, rerum tantarum pius admirator, tu annue nobis & oleo lætitiæ perfunde nos. Cum te mater filium vocat, tu nos fratres voca. Cum te Iesum vocat, sancte Iesu serva nos. Cum te Christum vocat, unge nos Spiritu tuo, ut ad obsequium tuum reddamur

mur promptiores. Cum fasciis involveris, involve nos clementia tua, & gratia tua circumdanda nos. Cum in præsepi poneris, pone nos in cœlis, nam ob hoc in præsepi jacuisti. Cum locum non invenis in diversorio, inveniamus per te mansionem in domo patris tui. Cum in stabulo vitam ordiris, fac ut vitæ nobis terminus sit cœlestis palatii felicitas. Cum quiescis, quies tua præsagium nobis est æternæ quietis. Cum te moves, ecce, piis motibus totus incalisco, & poëta fio:

*Cuna Tonantis, lectule Imperatoris
Præsepe, magni sella sospitatoris;
Cum te tuumque illustre dedecus specto,
Sordent triumphi sceptræ, regna, fortuna,
Fasces, trophææ, vestium venustates,
Auroque quicquid purpuraque splendet.
En ipsa cœli prædicanda majestas
Sordescit, ipso despiciatior vulgo,
Egena rerum: vilibusque sub pannis
Crepundiisque grande Numen occultat.
Mundi Redemptor magnus incubat foeno.
Hac vagit aula, anhelituque brutorum
Blande incalcescit. O stupenda paupertas.
Creator orbis angulo jacet parvo
Pene exul orbis. vestiumque donator
Fastidit illas. ipse regibus major
Rex universi, regios fugit cultus,
Opesque nescit omnium ministrator.
Non cinnama inter balsamique sudores
Infans renidet, Persicosque splendores.
Non hic jaspis, margarita, beryllus,
Fulgens smaragdus tecta sancta collustrant.
Puer ipse splendor omnis & sibi lux est.
Sibi ipse fulgor, ipse lumen & sidus,
Omnisque pyxis elegantia rerum.*

Augusta proles, nate patris excelsi,
Squallentis obsolete sordibus tecti,
Vbi illa decoris sempiterna majestas?
Paresque patri gloria tua fasces?
Vbi patentis imperi potens sceptrum?
Vbi tribunal coelitus choro septum?
Ex quo per omnes jura dividis terras,
Mandata ponto: jussa manibus distas.
Nempe illa tristis, mœsta sors egestatis
Pressit volentem. pauperesque paupertas
Focillat insons. sic modestia præbes
Exemplar orbi turgidosque despectas.

Te clara coelo, clara gentibus cunctis
Benedicta magnum Virgo parturit Christum,
Intacta Iesum. plena gratia mater
Tot gratiarum lata gignit autorem.
Pastor stupefcit & tuetur infantem.
Reges adorant. erudita Persarum
Ante ora vagit eruditior cunctis,
Scientiarum & omnis arbiter veri,
Ac dona pauper colligit Sabaorum.
Latatur Anna. jamque proximus morti
Cœleste Simeon sanctus inchoat carmen,
Et nos beanti succinit juventuti.
Applaudit ether & Deum Cherubina
Canunt cohortes. solas horret Herodes
Timetque nostrum purpuratus infantem.
Puelle Iesus, particeps mea carnis,
Agnosce fratrem, quem tibi redemptori
Fides adunat. condole tuæ genti,
Ecclesiaque tot malis laboranti.
Tibi gratulamur maximo sacerdotum,
Tibi gratulamur maximo prophetarum,
Regumque quot fuere maximo regi.
Post rot piorum gratulantium voces,
Audi pusilli Christe canticum servi,

Et verba veterum, quæ reponimus, Patrum:

Æternus horas supputas tuæ vitæ.

Immensus alvo clauderis tuæ matris.

In matre totus, totus in sinu patris.

Nec hic vel illic segregatus in partes.

Nulli videndus, nunc videndus in terris.

Tot sæculis præmissus inchoans sæclum.

Deus perennis permanens, caro factus.

Patri coævus, nec coævus in carne.

Æqualis illi, nunc tamen minor Patre.

Pater Abrahami, semen Abrahamæ sanctum.

Mariæ creator & creatus ex illa.

Mundi creator, nunc creatus in mundo.

Qui patre natus universa fecisti,

Et matre natus Spiritu refecisti.

Terrena servans & superna conservans.

Infans loquendi nescius, tamen Verbum.

Infans malorum nescius, tamen passus.

Cui mater una mater & simul Virgo est.

Virtute cuius facta mater est mater.

Quem nutrit illa, quæque vivit ex illo,

Quæ portat ulnis, cuncta qui suis portat.

Qui Sponsus idem est matris, & tamen proles.

Matri colendus & tamen colens illam.

Autor diei nocte proditus sera,

Et lucis expers, lucis autor æternæ.

Stabulo recumbens imperator Augustus,

Fœno recumbens rector orbis immensi.

Obses salutis, autor & simul pignus.

Et victima idem Pontifexque mactandus.

Infans stupende, nascere & Deus cresce.

Infans stupende cresce, vive Servator.

Infans stupende morte crimen expunge.

Infans resurge, jamque celsior cœlis

Miserere nostri. redde gentibus pacem.

Et pace natus inquieta compone.

*Patriæ labores magne subleua princeps.
 Patriæ parentes vindica Deus fortis ,
 Arausique nomen inclytum Patris ,
 Arausique germen inclytum Patris.
 Fac, ut per amplos nota Tethyos fluctus
 Vrbs nostra, Cunis iucubet tuis lesu.
 Vivant potentis Amstelæ Senatores ,
 Et civium quotcunque Christianorum ,
 Præsepe sanctum culcitrasque non grandes,
 Et te jacentem supplices adorabunt.*

D I X I.

*Recitata fuit in Illustri Amstelodamensium
 Gymnasio, 27 Decemb. 1636.*

CHRISTVS PATIENS, SIVE HOMILIA

in historiam Passionis Domini & Ser-
 vatoris nostri Iesu Christi.

N Ocutus aliquando ad Vos fui
 A. Christiani, de Præsepi five
 Cunis Domini & Servatoris no-
 stri Iesu Christi; quas Pater illu-
 stravit stupenda humilitate, Fi-
 lius occulta & adoranda imple-
 vit divinitate, Spiritus S. ineffabili inumbravit
 sanctitate. Adstitit tum Cunis mater gratiæ
 plenissima. custodivit eas Iosephus justissimus.
 laudaverunt Angeli gloriosissimi. muneribus
 beavere Arabum & Sabæorum reges potentis-
 simi. Benedicebat fructui ventris Mariæ Eli-
 zabetha, vaticinabatur grandia Zacharias,
 ulnis puerum accipiebat Simeon, & confiteba-
 tur Domino Phanuelis filia. Iacuit in præsepi,
 sed conditor mundi. iacuit infans, at futurus
 L 2 Euan-

Euangelii præco jacuit despectus & pauper, at rex idem & Imperator late patentis Ecclesiæ. Vagiit tenellus, attamen vis & potentia cuivis credenti ad salutem. vagiit in stabulo, cœlorum princeps; involutus fasciis, ut nos peccatorum vinculis exsolveret. Timuit Herodes, quia metuebat regem. ignoravit Augustus, quia nesciebat Messiam. Lætati sunt pastores, quia magnum animarum pastorem invenerant. Ex illo tempore fugit in Ægyptum à facie Regis, ne nobis fugiendum semper esset à facie Domini. rediit ex Ægypto, ut perditas Israëlīs oves ad se vocaret, & servaret. Profecit sapientia, ætate & gratia, apud Deum & homines, & dum se vocat filium hominis, non dissimulavit se Dei filium esse. Audivere docentem Solymæ, cum duodecennis esset. stupere pueritiæ divinam facundiam maximo-rum scripturæ interpretum subsellia. Latuit Nazarethi, sed Deo notus. non latuit Capernai, illustribus factis conspicuus. Cum Mose & Elia in monte Thabor locutus fuit, qui per ipsum Moysen, ante tot secula se venturum prædixerat. Prophetam se nuncupavit & præstitit; lucem se mundi dixit, & fuit; viam, quam monstravit errantibus; ostium, quod aperuit pulsantibus; panem vitæ, quem dedit esurientibus. Videre per ipsum cœci gratiæ Solem, qui nunquam viderant naturæ. Illuxit illis fidei lumen, quibus nunquam illuxerat diei. audire vocem Evangelicam, qui vocem audiverant nullam. Locuti sunt cum cœlesti magistro, qui ad humanos sermones obmutuerant. Iverunt claudi in viis Domini, qui in viis mundi claudicaverant. occurrit leprosus medico suo & sanatum se gavisus est. tetigere ægri sanitatis autorem, & dicto citius con-

convaluere. Excivit è sepulchris mortuos, qui sepulchri fores erat perrupturus, mortis dominus. reclusit fatales urnas, & ambulare iussit cadavera, novus vitæ dator. Ivit per medias hostium turbas non visus. Permisit se tentanti Sathanæ, sed confutatum gloriose dimisit. exegit miserorum corporibus damnatos spiritus, quibus Deus imperabat. præcepit sanctissima quæque, & fecit: præcepit gravissima quæque, sed ipso juvante levissima. dispulit justitiæ sitim, justitia sua; paupertatem, spiritus paupertate; luctum, animæ solatiis; ignominiam, spe futuræ gloriæ. vocavit ad se parvulos, quos magnos faceret in regno cœlorum. sapientiæ suæ compotes fecit, quos insipientes putant mundi sapientes. Imperavit fidem peccatoribus nobis, qua non eguit ipse, non peccator. dilectionem præscripsit discipulis, patri suo dilectissimus; poenitentiam, à qua fuit alienissimus; humilitatem, omnium humillimus.

Tot tantisque beneficiis dum populum suum ad sui amorem pellicere studet: dum gementem sub peccatorum onere gentem adventu suo Messias solatur: dum grandibus argumentis se à Deo missum evincit: fidei suæ & mandatorum tabulas in prodigiis & miraculis aperit: dum cœlum terræ, hominem Deo, creatorem creaturæ, nos nobiscum, hominem homini conciliat: Ecce, Iudæorum odiis & furore capitur, vincitur, in jus rapitur, accusatur, damnatur, cæditur, conspuitur, ridetur, in crucem tollitur. Moritur victima publici odii, hominum scelere, idem victima salutis publicæ, Dei consilio.

Ad hoc triste spectaculum, quo nullum tristius omnis ætas vidit, nullum salutaris peccator:

cator : nullum lachrymosius flevit pietas ; nullum crudelius exhibuit impietas : nullum execrabilius aspexit innocentia , nullum optabilius nobis fecit divina misericordia , invitant hoc tempore nos omnes Christiani nominis Ecclesiae. Nec temere. Nam qui verno tempore mundus nasci coepit & lapsus est, eundem patiente Christo, sub veris initia renasci, & resurgere integrum oportuit. Personant templa piorum suspiriis , gemitu , doloribus , madent lachrymis , ob repetitam memoriam expirantis in cruce Servatoris. strident conciones vinculorum & catenarum, quae Dominum nostrum strinxere, horribili strepitu & concussu. Resonant parietes sacri truculentis vocibus clamantis Iudaei, crucifige, crucifige. Pius concionator , dum tantas res edisserit, audiunt fidelium animae intus flagellorum , verberum, quae discerpere innoxium Iesu corpus , terribiles sonos : audiunt ictus adaectae in infantis caput coronae : audiunt ictus malleorum , affigentium cruci manus pedesque sui sospitatoris : audiunt deprecantem scelera sua latronem : audiunt clamantem in cruce , praedolorum acerbitate, aeterni Dei Filium. Loquitur suggestus religiose , quae fecit Iudaeus irreligiose. Confluunt undique populi, ut audiant de crucifixo, ut olim confluxere ad videndum crucifixum. aedium sacrarium area , arena est tristissimae recitationis , ut Golgotha olim fuit tristissimae contemplationis. flent columnae, flent marmora, etiamnum rumpuntur in animis nostris saxa, obscuratur Sol , dum haec ipsa pia recordatione , non ficta religione , memoramus. Praeunte Ecclesia , sequitur pari pietate Schola. Qui rerum naturalium scientiam ex hac sede profiteor ,
jam

jam ea loquar, ad quæ non assurgit vel Stoa, vel Peripatus. quantumvis ingeniosissimæ. Quæ cathedra in rationibus humanis tota defudat, jam eas expediet, quæ supra omnem naturæ & rationis validissimæ conatum sunt. Qui Deum vobis quotidie monstro, in cœlis, in elementis, in metallis, in plantis, in animalibus, in homine potentem, jam eundem vobis monstrabo in monte supplicantem, in prætoriis damnatum, in cruce pendentem & morientem. Qui de arcanis Univerſi diſputo, inter ancipites Græcorum & Arabum & Latinorum ſcholas, jam oberrantem inter Annæ & Caiphæ & Pilati & Herodis tribunalia Redemptorem meum ſequar. Qui pulvere, illuſtris quantumvis ſcholæ, indies adſpergor, jam me, jam vos adſpergam, ſacroſancto illo pulvere, quem crucem ſuam bajulans Ieſus & per viarum ſabuloſa trahens, pro peccatis meis & veſtris excivit. Qui optimam Urbis potentiffimæ juventutem doceo ſapere, jam docebo illa admirari, illa venerari myſteria, quæ Iſraëli ſcandalum, gentibus ſtultitia ſunt. Satur ſecretorum huius mundi, illam bonitatis, & ſapientiæ divinæ abyſſum ſcrutabor reverenter, in quam ipſi Cherubinorum & Seraphinorum ſuſpiciendi ordines videre deſideraverunt.

Duo ſunt Ieſu Chriſto vitæ tempora. Vnum humilitatis, alterum majeſtatis. Vnum ignominia, alterum gloria. Vnum ſervitutis, alterum plenæ libertatis. Prius in terris inter nos vixit. Poſterius in cœlis etiamnum vivit. Prius meriti fuit. poſterius præmii: illud laboris, hoc honoris & mercedis. Illud certaminis cum Sathana, peccato & morte, hoc victoriæ & triumphi. De utroque ſtipendiis & venerandis

verbis loquitur gentium Apostolus : *Qui cum esset in forma Dei , non arbitratus est rapinam , se aequalem esse Deo , sed seipsum exinaniuit , formam servi accipiens , in similitudinem hominum factus , & habitu inventus ut homo : humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem , mortem autem crucis . Propter quod & Deus exaltavit illum , & nomen illi supra omne nomen donavit , ut in nomine Iesu flectatur omne genu , coelestium , terrestrium & infernorum , & omnis lingua confiteatur , quia Dominus Deus Iesus Christus in gloria est Dei patris .* Tempus humilitatis tribus partibus absolvitur : nativitate , quæ humillima fuit ; vita , quæ sanctissima ; passione & morte , quæ acerbissima ac ignominiosissima fuere . Dicam jam de passione & morte . ubi diversa omnia à natalibus reperio . nascente Christo , cum optimis illi res fuit . patiente , cum pessimis . Tunc sacerdotem egit Zacharias , vir iustus apud Deum . nunc in sacram scenam prodit venalis anima Iudæ & emptus pretio Pontifex Caiphas . Tunc Magi munera regi Christo obtulere . Nunc per Ecclesiæ procerum tyrannidem traditur lacerandus regum maximus . Tunc Simeon gavisus amplexus est puerum ulnis . Nunc cæsum virgis raptat in crucem Iudæus adultum . Tunc Angelorum fulgor illuxit cunis vagientis . Nunc sacerdotum furor sævit in morte patientis . Tunc Mariæ matris admiratio fuit , nunc aulæ utriusque & sacræ & profanæ execratio . Tunc delictum erat & amor Annæ vaticinantis , nunc ludibrium & opprobrium plebis tumultuantis . Tunc ab Elizabetha agnitus , nunc à Iuda osculo proditus .

Vos A. Christiani , qui mecum adstitistis Cunis

nis nascentis Iesu, ite, quæso, mecum per Dominicæ passionis flebilem historiam. Præibo piis verbis. sequimini piis mentibus. absit facundia. siluit Iesus. absit ab oratione fucus. siluit veritas. calceamenta carnalium desideriorum exuite, dum mecum acceditis ad Deum, ad crucem, ad altare, in quo mactatum est venerabile cœli depositum. Conscendite mecum montem Bethphages, orate cum Christo, occurrite proditori Iudæ, nam prope est. ite in vincula, consistite coram Caipha, sed taciti, tacente Iesu. adite una prætorium Pilati, sed & hic parci estote verborum, ad exemplum Iesu. sequimini porro in regiam Herodis, nec pigear redire cum Domino ad Pilatum. hinc, suppositis cruci quoque humeris vestris, ite ad Golgotham, flete crucifixum, flete, quæ calamitatis tantæ catastrophæ est, in cruce pro nobis expirantem. Verum unum præmoneo seriò, ne magna amoris in Christum præsumptione, inter has mundi illecebras, inter tot aularum calidos focos, inter illices pecuniarum tinnitus, velut ad ancillæ vocem, cum Petro dicatis, *Non novimus hominem.*

Horrescit anima mea & tremit. Adest, adest, peremptoria hora & potestas tenebrarum, quæ Servatorem meum ad supplicium deposcit. Ipse tantæ rei præscius, quam, ab omni æternitate, voluit consiliorum divinorum ineffabilis ordo, *ascendit in montem Olivarum*, secretus à peccatoribus, quorum causam agebat. In montem adscendit, ut vicinior cœlo, Deo Patri obedientiam probaret, teste cœlo; & extra insipientis vulgi turbas strepitumque, apud animum recolligeret grandis cœpti infandum laborem, secessit oraturus solus pro omnibus, qui

solus moriturus erat pro omnibus. Selegit Olivarum montem, ut eo loco de pace nostra cum Deo patre pacisceretur, qui, à veteri pacis symbolo oliva, nomen habebat. Hic *in faciem pro-*
cidit, abjectus, omnis creaturæ primogenitus. Hic in lachrymas, in gemitus, in sudores cruentos, inter mortis metus maximos & animi terrores horrendos, effusus fuit character substantiæ patris, splendor gloriæ & invisibilis Dei vera imago. Hanc naturæ nostræ trepidationem in se suscepit, ut à suis eximeret. non dedignatus est hos animæ cruciatus pati, qui crucem nostra causa non recusavit. Obversabatur cogitanti, hinc summi Numinis ob peccata omnium nostrum justissima ira, hinc futuræ mortis acerbissimus sensus & tot malorum tristissima facies. quæ sponsori nostro miserabilem hanc vocem extorsere: *Anima mea tristis est usque ad mortem*: & hanc: *Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste, sed non sicut ego volo, sed sicuti tu vis*. Sciebat utique, non esse triumpho locum, nisi post victoriam, nec victoriæ ante certamen, nec certamini, nisi inter partes. Sciebat, nullum esse certamen laudabile, nisi quod cum ratione & deliberato suscipitur. Sciebat, nullum esse certamen majus, quam quod homini ab ipso homine exsurgit. Quare secessit à se filius hominis & unus partes fecit. voluit ratione, quod noluit affectu. horruit homo, quod aggressus est Deus. timuit mortalitas, quod elegit immortalitas. suasit amor sui, ne biberet de calice. suasit amor nostri, ut biberet de calice tristitiæ, qui nobis esset futurus calix lætitiæ. Succubuit penè meditatione funestæ crucifixionis. at erexit se fiducia lætæ resurrectionis. Non vult esse miser, cum in fontem se
adspi-

adspicit. Vult esse miser, cum nos fontes respicit. voluit auferri calicem, quia militabat miles. noluit auferri, quia vicit imperator. deprecatur calicem, quem ipsi propinamus peccatores. arripit calicem, quem ipsi propinat misertus nostri Deus. Causam agit trepidationis humanæ & tolerantiaæ suæ. *Serva me ex hac hora*, trepidationis oratio est. *Sed propter hoc veni in hanc horam*, tolerantis obedientiaæ vox est. Petiit amoveri calicem tribulationis, quia maluit esse. & admovit ori calicem redemptionis, quia perditos nos voluit superesse. Duplicem voluntatem perpendite. Vnam fluctuantis carnis, alteram immobilis decreti. Vnam luctantis rationis, alteram superantis spiritus. Vnam placentis sibi, alteram placentis Deo. Suspiciate in concordiaæ magistro mirabilem discordiam, & dividi potuisse à se, qui nos omnes unit in se: abnegat, quæ viventi jucunda sunt; & præfert, quæ morituro gloriosa, orbi salutaria sunt. Ita ad se redit, & *Angeli validis solatiis* fultus, sustinet mala, quæ se superaturum confidit. Iesu Christe, etiam nos in Olivarum montem transfer, ut calcatis seculi voluptatibus, propius inferamus cælo mentem: permitte, ut in terram procidam post te, qui procidisti in faciem pro me. permitte, ut preces nostras permisceamus tuis, ut una cum tuis transvolent in cœlum, ad Patrem tuum. Permite, ut susurrulus in cor nostrum descendat, ejus alloqui, quo te solatus est Angelus Dei. Cedo guttulam sudoris tui, in refrigerium æstuantis malorum sensu conscientiaæ. Cedo guttulam cruenti sudoris, qua abluamur à peccatis nostris. Cedo guttulam lachrymarum tuarum, ad restinguendam

fitim iustitiæ tuæ. Cedo alteram guttulam, quæ languescentem & tot dubitationum insul-
tibus vacillantem fidem nostram roboret ful-
ciatque.

Descendens à monte Iesus *salutatur à Iuda,*
& *proditur osculo.* osculo, non fidei, sed perfidi-
æ: non cognationis, sed simulationis: non
submissionis & devotionis, sed proditionis: non
officii, sed maleficii: non amicitiae, sed falla-
ciæ. proditur fidelitatis doctor. fit mercimo-
nium ipse Deus. appenditur vili argento, quo
preciosius nihil vel cœlum habet vel terra.
creatura creatorem suum ære licitat. vendit
vas figulum suum; terræ filius Dei filium. Qui
nos emit sanguine suo, venditur metallo, quod
condidit ipse. triginta siclis æstimatur, qui ani-
mam suam in pretium dedit toti mundo. Sce-
lerate Iuda. salutas Dominum, & fallis. domi-
num vocas, & re dominum negas. ave dicis il-
li, & benedicis, cui malè vis, & miserrimum
væ apportas. inclinas te reverenter, ut tradas
crudeliter. accedis amicus, discedis inimicus.
Salutis viam ostendit tibi Iesus, & tu mortis
viam ostendis inimicis ejus. servare te voluit
per fidem in se, & tu perdere ipsum venis per
infidelitatem ex te. ivisti inter dilectissimos,
accubuisti inter discipulos. nunc mutatis parti-
bus, inter satellites, inter lictores inveniris. Vo-
luit te tradere Deo, ne perires. & tu illum tra-
dis sacerdotibus, ut periret. Avaritiam admit-
tis, & amicitiam Domini è pectore dimittis.
tinxisti manum in paropside præceptoris tui, ut
te reum tingeres innoxio sanguine, quem prodi-
disti. sectator fuisti, jam desertor es. conviva fui-
sti hospiti; jam hospitii violator es hospes. quæ-
stor fuisti Apostolici coetus, jam ductor impiæ
cohor-

cohortis. Sequeris diabolum ducem, & non vis habere Iesum rectorem. *Capitur & vincitur.* At vos Principes sacerdotum, magistratus templi & seniores, parcite, precor, pias scelerare manus. parcite Christo injicere vincula, quia justus est. quid vincitis hominem, qui templi vestri Dominus est & sancti sanctorum summus sacerdos? quid captivum abducitis? libertatis vestrae vindex est, tot saeculorum spes, Israël expectatio. erras Iudæe, erras lictor, erras satellites. nostras manus liga, hæc capita obnubito, nos in gemonias pertrahe. Me me, adsum, qui feci. in me gladios & fustes vestras convertite. nihil ille nec ausus, nec potuit. *Ducitur in mo-rem facinorosi ligatus ad Annam Pontificem, Caiphæ socerum.* ab Anna ad Caipham, ut quæ vincula inter illos conjugii erant, vincula essent conjurantium in Christum, soceri generique. Species prætexenda fuit sceleri, & dam-nandus in sacris Conciliis, ut Ecclesiæ autoritate interficeretur Ecclesiæ caput, doctor, petra. *A Caipha itur ad Pilatum, à Pilato ad Herodem,* ab hoc rursus ad Pilatum, ut secularium quoque voce caderet. Sed hominum improbitatem ver-tit divina sapientia in Filii sui gloriam. Quot iudices invenit, tot innocentia suæ testes ha-bet. traditur ab iis, sed infami pecunia prodi-tus. capitur armata manu, ipse inermis. trahi-tur, nihil reluctans, & sponte se præbens. judica-tur, sed à professis hostibus. Veritatem loquitur Caiphas, nec intelligit. *præstat, ut unus moria-tur, quam populus.* non invenit Pilatus cul-pam in ipso. horret Pilati uxor & justum vo-cat, ut jam mulier excuset à peccato, quæ pri-ma nos peccatores fecerat. Annas, quia nihil expiscari potuit flagitiosum, mittit ad Cai-pham.

pham. adjurat filium Dei Caiphas, qui filium Dei oppugnabat. odit Annas Pontifex minor, Iesum Pontificem maximum. persequitur sacerdos unius anni, Iesum sacerdotem in æternum. Leviticus sacerdos illum, qui secundum ordinem Melchisedechi erat. sacerdos typicus verum. Qui Pontificatum mercatus fuerat ab Herode, sacerdotem à Deo constitutum. illudit Herodes Iudææ solum rex, regi, qui à mari ad mare dominatur, teste Esaia. pronunciant de capite ejus suppedanei judices, qui vivos mortuosque, etiam hos suos judices judicabit, iudex supremus & irrefragabilis. Advertite Iudices, Anna, Caipha, Pilate. errastis omnes in teo. Quæ in Iesum Nazarenum congefistis crimina, nostra sunt, non illius. Nos filios Dei falso nos diximus, cum arrogantia cristas tollimus insolentius, cum Iovis Ammonis filios nos jactamus, cum pauperem forte præ nobis contemnimus. Nos legem Moïsis solvimus, cum leges singulas transgredimur audacius. Nos per dæmoniorum Principes, Ambitionem & Avaritiam, magnos hujus mundi dæmones, reges principesque, foliis suis deturbamus. Nos templa Dei subvertimus, cum animas nostras non uno crimine profanamus. Nos populum concitamus, cum manifestæ veritati bellum indicimus, cum tyranni incubamus civium cervicibus, cum censura vexamus imbelles columbulas, & milvis rapacibusque corvis veniam damus. Nos venimus dare gladium, & fratrem cum fratre committimus, cum fratri temere irascimur, & implacabiles sumus. Dixit se filium Dei Iesus & fuit. si prophetis creditis, pater æternitatis fuit & egressus ejus à seculo. In Psalmis legisse debebatis, *Filius meus*

es tu, hodie genui te. Dixit se filium Dei & miraculis probavit. Non dedit turbas, nec studuit rebus novis, qui Cæsari iussit dare, quæ Cæsaris sunt, & ipse dedit. Non solvit legem Dei, qui ad recti amissim vixit inculpatissimus. Non evertit templum, qui domum orationis esse voluit, magnus pro templi maiestate & reverentia zelotes. Non regna affectavit vestra, cuius regnum non erat de hoc mundo. Non venit dare litem proposito suo, sed pertinaciæ vestræ eventu. Non collusit cum diabolorum Principe, qui rigidis pietatis iussis Sathanæ regnum evertit. Non docuit seditiosus, qui suos ad pacem constanter hortatus est. nec collegit discipulos ad pugnam, sed ad propagandam Evangelii doctrinam. Non potuit machinari malum, qui locutus est publicè, in synagogis, in templo, festis diebus, loco & tempore celeberrimo, confluentibus undique è Syriæ partibus, populis.

Interea, dum hæc geruntur in Pretoriis, in aulis, deseritur ab amicis, *fugiunt discipuli*, & in latebras se abdunt, afflicto pastore. Vnus Petrus, quanto creditur esse animosior, tanto *abnegat Dominum* timidior. *Ancillulam* timet pusillanimis, qui se in mortem iturum dixerat magnanimus. nec negat solum, sed pejerat & execratur. fortis fit negator, qui fortis fuerat pollicitator. Atrox crimen, nisi excusaret infirmitas. nec enim venerat, ut abnegaret, sed ut curiosus spectaret. nox erat, & tenebræ involve-
runt animum. dum ad aulicum ignem se calefacit, refrixit charitas. accedebat ad impios, & abibat à pietate in Dominum suum. Dejicit prima afflictio, quem sua erigit persuasio. Nec Petrum solum tangit iste dolor. etiam error
iste

iste noster est. Ancillam timemus, Auditores, cum edenda de Christo confessio est, vel verbo, vel opere. Cum coram Imperatoribus & regibus stamus, vacillamus timidi & Christum citius, quam aularum prunas deferimus. Cum magnis promissis nos vocant terrarum Dii, labascit fides, & nescimus hominem. Mundus ancilla est, Cæsar ancilla est, caro nostra ancilla est, peccatum, Sathanas, improbus quisque & seductor, intercurrentes ancillæ sunt, quarum vel amore vel metu juramus indies, nos nescire hominem. Cum mercaturam sinistri facimus, & spe lucri proximum fallimus, nescimus hominem illum, in cujus ore non fuit dolus. cum patrocinium commodamus nequam causæ, nescimus hominem illū, qui nos docuit implere omnem justitiam. cum morbos ægrorum trahimus aut curamus negligentius, ut unctiores redeamus, nescimus hominem illum, qui morbos curavit verbo. cum plebi ad os loquimur, cum pulvillos supponimus peccantibus, nescimus hominem illum, qui hypocritis toties larvam detraxit. cum Principibus populi respondamus, & Regum apices concutimus petulanter, nescimus hominem illum, qui Herodi non respondit. Cum temerariis bellis implicamur, incendiis, lanienis urbes agrosque vastamus, nescimus hominem illum, qui Petro imperavit, ut gladium reponderet. Sed *Galli cantum audivit Petrus. & recordatus est verbi, quod dixerat Iesus, Priusquam gallus cantet, ter me abnegabis. Et egressus foras, flevit amarè.* Dat locum poenitiæ, qui dederat jactantiæ. minorem se agnoscit sibi relictum, qui major fuisset Christi ope subnixus. Cum viribus nostris fidimus, labimur mobiles; cum Dei auxilio nitimur,

mur, consistimus immobiles. Sibi diffidat oportet, qui fidens esse volet. A Christo petendum, quicquid pro Christo gerendum est fortiter. Ancillæ vocibus iterum atque iterum percelli, quam ignominiosum viris. Et tales singuli sumus, cum maxime nobis videmur stare. Galli insperata vox Petrum peccati commonefecit. Utinam & commonefaceret nos. Cum à Domino castigamur, cum morborum omne genus & nova febrium cohors nobis incubat, galli cantum audimus, ne cum mundo pereamus. Cum inter feretra quotidie, & pompas funebres & sepulchra ambulamus, canit gallus, & nos peccatorum nostrorum ac mortalitatis redarguit. Cum in templis, aures nostras vellunt Ecclesiarum acres invektivæ, clamat gallus, ut è peccati veterno sopitam mentem suscitetur. Cum piis parentum, præceptorum, amicorum hortatibus revocamur ab errore, gallos omnes credite, qui ad resipiscentiam invitant. Supplicia nefariorum, cruces, lictorum virgæ & secures, carceres, catenæ, pro gallis sunt & poenitentiae doctoribus. Fames, paupertas, bella, exilia, naufragia, terrarum inundationes, tempestates, totidem sunt gallorum voces, quæ Christi memoriam refricant. Exit Petrus, unde? ex atrio Pontificis, ubi peccaverat. Flet Petrus, quia intuitus est illum Dominus. & flet amare, quia abjuraverat severe. Exeamus & nos cum Simone è pontificum atriis, ubi facilis in peccata lapsus. ne misceamur famulis sceleratorum, ne vitium trahamus à contactu. lachrymis testemur poenitentiam, cum respiciens nos Iesus promittit misericordiam. Exemplum sit nobis Petrus, & imbecillitatis humanæ, & resipiscentiæ non fictæ, labentis

bentis Ecclesiæ doctoris, & resurgentis è lapsu; fidentis sibi, nec diffidentis gratiæ. Salutares lachrymæ, quæ ad diluendam culpam negationis, testimonia fuerunt veræ conversionis. Salutares lachrymæ, quæ fluxere ex fonte charitatis, ut abluerent verba formidinis. Non est tardum remedium abolitionis, ubi non fuit iudicium pravi intentionis. Nascitur abundantia fletus, ubi non deficit simplicitas affectus. At quam dispar ratio peccantis Iudæ & peccantis Petri. Iudas abjectis ad pedes sacerdotum argenteis, recessit & scelus scelere cumulavit. Agnovit magnitudinem criminis, sed non agnovit magnitudinem clementissimi Numinis. Exivit Petrus, ne peccaret amplius. Exivit Iudas, ut qui in Dominum peccaverat, jam in se peccaret. Flevit Petrus & misericordiam consecutus est. Flevit & Iudas, sed abjecto magis animo, quam converso.

Magnum se putabat fecisse Petrus, quod *gladio amputasset auriculam Malchi*. major res agebatur. Exploranda fuit constantia ejus, qui Neronis aliquando tyrannidi objiceretur martyr. tentanda fuit mansuetudo ejus, qui mansuetudinis Christianæ esset futurus præco. non opus gladio Episcopis, quibus pugnandum spirituali, & sacro. Non fundendus sanguis erat prælucentis Malchi, sed toti mundo prælucentis Christi. At felices sumus, quibus amputantur auriculæ, quæ hætenus auscultaverunt impiis sacerdotibus, impiis scribis, impiis pharisæis, impiis senioribus, hoc est, carnalibus desideriis. Ter felices auriculæ, quas restituit Iesus, quæ Deo patri auscultant, vocanti nos ad Filium; quæ Filio auscultant, docenti viam salutis; quæ Spiritui S. auscultant, salutaria suggerenti.

renti. Probrosum erat vulnus Malchi, sed minus periculosum. Insanabile, quia resecta cartilago non renascitur. At Christo sanabile & hoc vulnus fuit. reddidit auriculam, qui reddere potest saniozem mentem, divinæ auræ particulam. reddidit corpori membrum, qui totius hominis est medicus.

Redeo ad prætorium. quod non miseriarum & ignominia genus patitur apud Deum gloriosissimus? *Velatur facies* ejus, sine quo in tenebris peccati, & ignorantia & mortis versamur. *caditur* contemptim colaphis, gloria nostræ fons & origo. *illudit miles* prophetæ, ne nos essemus ludibrium Sathanæ. *conspuitur*, convitiis proscinditur, in exemplum, si forte & nos conspuat scribæ cujusdam, aut pontificis subbalneo. Et patitur hæc taciturnus, quia moriendum erat divino consilio. parcus est responsi, largus beneficentiæ. maluit factis declarare naturam divinam, quam apud juratos hostes profiteri. accusatur blasphemia, quem Pater glorificavit. mendaciis impugnatur veritas, & non unius criminis arcessitur reus, qui solus omnium omni vacat crimine. Disjunxerat Herodem & Pilatum vetus simultas. Nunc, patiente Iesu, redeunt in gratiam mutuo & *coeunt amici*. Improba concordia est, quam conciliat veritatis injuria. Satiùs est dissentire malos, quam convenire in malo. non amicitia est conjurantium in Christum, sed conspiratio. *Gavisus est Herodes, viso Iesu*. Sed salutaris gaudium concepisset, si oculis fidei Iesum vidisset. audiverat multa de eo, non miratus sanctitatem potentiamq; ejus, sed novitatis studiosus, quomodo de funambulis, aut præstigiatoribus audimus. *Præfertur Barrabas*, & posthabetur Dei
filius

filius comperto homicidæ. deposcit infania ad supplicium de omnibus bene meritum, & dimittit publicæ tranquillitatis hostem. *Flagellatur miser*, & quæ flagra nos manebant, discerpere innoxium. Vibicibus horret, sanguine madet luridus, sulcis cruentis alte discinditur inculpata cutis. Iterum aberras impietas. flagellatur unus, cum flagellandum esset univèrsium genus humanum. flagellatur insons. at flagellari meruere, quotquot ab Adamo natales accipere. Quoties virgas tollis lictor, toties te ipsum feri, nam tu reus es. quoties ictus ingeminas, ingemina in tergore Iudæi, ingemina in tergore gentilis, quia omnes peccaverunt. Alliga postibus Caiphæ veterem novumque orbem, nam uterque positus est in malo. Alliga viros, alliga fœminas, alliga virgines, alliga juvenes, alliga ipsos mundi imperatores, ipsum Annam & Caipham, cum Pilato Herodem, nobilem cum ignobili, sapientem cum insipientem. omnes eidem culpæ affines sumus. Dissecas venas Iesu. Has venas disseca, quæ impuris affectibus incaluere. rumpe arteriarum compagem, nam iniqua plurima à corde imbibere. Lacera nervos meos, nam singuli peccaverunt. ille qui in oculis est, vidit vanitatem; qui in auribus est, auscultavit improborum susurrus; qui in naribus est, odoribus se commodavit ad luxum; qui in lingua est, lasciviit in gulæ gratiam; qui tactum facit, leno fuit voluptatum. is qui linguam commovet, pronus fuit ad vaniloquia. Etiam *coronam* gerit Iesus, ut videretur rex, qui erat. sed *spineam* gerit, ut diceretur, per contumeliam esse, quod erat regali officio. *arundo pro sceptro* est, vestis *purpura*. nam hæc regum sunt insignia. Oro te, Iesu
Christe,

Christe, sine, ut ablatam capiti tuo coronam ludicram, omnium & singulorum peccatorum vertici imponam. Benedicte patris, hæccine te insignia decent? Nobis vertices maledicti sunt, nobis frons impudens & effrons. Nostra capita stultitiæ multiformis promptuaria sunt & tot ineptiarum officinæ. Tuum sapientiæ cœlestis, tuum sanctimoniæ incorruptæ, tuum devotionis sinceræ arx est & regia. nobis regna exprobrat fatua corona, nos ridicula purpura investiat, quia fatua cogitamus, fatua loquimur, fatua scribimus. nos reguli videamur populo, qui cum centum aut plus terræ ulnas possidemus, terrarum Domini vocamur. Sæviant minaces spinæ in capillis nostris & pungant caput, quod à mala mente indies pungitur. Spina ambitio est, spina auri sacra fames est, spina crudelitas est, spina discordia est, spina sordida avarities est, spina superbia est, spinæ sunt, iræ, odia, hypocrisis, quibus, vel pungimus alios, vel pungimur ipsi. Ab his spinis solus liber est Iesus. Cur ergo spinis coronatur? non sibi, Fratres, sed nobis, ut spinarum nostrarum spicula, obtundat spinis, quas gessit & sensit merito nostro, non suo.

Inter hæc ludibria & sannas & sibila vulgi, hac tristi rerum facie, sic vinctum, cæsum, con-
sputum, coronatum, purpuratum, miserrimum, talem fatetur Pilatus, his vel admirantis vel dolentis vocibus: *Ecce Homo*. En spectaculum Iudaicæ feritatis. En spectaculum calcatæ, spre-
tæ, irrisæ, damnatæ innocentiae. En Deum, sed in carne afflictissimum. En Deum, sine maiestate vilissimum. En hominem, sed ex Deo natum. En Deum, sed ad inferos depressum. En hominem omni homine minorem & maiorem, omni
homine.

homine feliciorē & infeliciores. En hominem, omnis hominis scandalum, omnium fidelium decus & gloriam, omnium Angelorum admirationem. Ecce homo, quem sui non agnoscunt, venerabuntur gentes. Ecce hominem nihili, sine quo nihil fuisset nos, execrationem suæ gentis, ut benedictione nos impleret sua. ecce hominem, filium hominis & unigenitum Dei. Mox *rapitur ad supplicium, tandem consentiente Pilato.* favisse dixeris Christo, sed ut Herodes favit Iohanni, cui ad puellæ preces caput amputavit. *Bajulat crucem suam,* hoc est aram, idem sacerdos, idem victima. Cogitur humeros commodare *Simon Cyrenensis,* è gentium numero, ut, Iesu præeunte, bajularet sequens. felix necessitas, quæ propellit ad salutem. felix violentia, qua trudemur in regnum cœlorum. amplectitur crucem Christi nondum Christianus. ut qua via incedebat Christi vestigiis, eadem incederet per fidem populus, qui longe erat. Nec pudeat nos portare crucem Iesu Christi, liberiore obsequio. Sequamur cum Cyrenensi ad locum supplicii, ut abducamur à loco æterni exitii. compatendum est Christo, si una regnare volumus. Nec dignus est Christo, qui non accipit crucem suam & Iesum sequitur. Dum sub cruce laborat & gemit, plorare vetat filias Ierusalem. plorare vetat & nos, quorum causa crucem portat. Cum viridi ligno accidat hæc calamitas, ne desperemus, si arido accidat. Cum membris Christi male est, commodemus humerum laborantibus, nam & sic juvamus bajulantem Christum.

Pervenit *ad Calvariam* Redemptor noster, locum damnatis ossibus craniisque infamem, qui

• qui virtute sua resuscitabit mortua. *Crucifigitur*, quo non aliud mortis genus erat atrox magis & probrosum. Suspenditur *inter latrones*, ut videretur crimen esse commune, quibus erat commune supplicium. Pendet inter facinorosos, nec inquinatur ab ipsis, ut impleretur scriptura, *Et cum injustis deputatus est*. Pendet medius & velut princeps maleficorum, ut inter contraria sua eluceret justitiæ & sanctitatis princeps. Erigitur in altam trabem, velut in triumphale signum, cui orbis universus inclinat caput, quem venerantur Angeli, soli tremunt dæmones. Pendet cœlos terramque inter, utraque reconciliaturus. Pendet in theatro & mundi mediotullio, ipse mundi admiratio, amor mundi, solatium, & fœlicitas mundi. Pendet velut in specula, è qua miseriam nostram spectat, tam truci vadinonio redemptam. Pendet inter dextrum & sinistram latronem, specie futuri Iudicis inter justos à dextris, & injustos à sinistris. Pendet poenitentem inter & impoenitentem, inter condolentem & exprobrantem, ut non omnium se Servatorem, sed poenitentium probaret. Pendet inter gratiæ exemplum & contumaciæ, inter electum Dei misericordia, & relictum sua culpa. Fecit ex latrone uno civem paradisi, dum alter se fecit civem gehennæ. Pendet nudus, ut tot meritum salutaris veste nuditatem nostram tegeret. Pendet nudus, ut qualis in Paradiso homo primus habitaverat, talis in Paradisum homo secundus intraret. Pendet pauperrimus, cui jam nihil erat reliquum in terris, ut ne vestis quidem matris hæreditas esse posset. Pendet miserrimus, inter cruciatus maximos, nervorum instar tympani distensiones, manuum pedumque vulnera, pendulo è trans-

è transfixis manibus corpore , rigente vultu, conniventibus in ipsa morte & peccatorem adhuc gratiose intuentibus oculis. Nec crucifigitur sine titulo & criminis & personæ. Adscribuntur hæ voces , *Iesus Nazarenus* , *Rex Iudæorum* . Prima vox salutis est, secunda educationis, tertia regii muneris, quarta regem repudiantium Iudæorum. Innocentiam pendentis loquitur titulus, & contumaciam Iudæi. Iesus erat, ergo servator. Nazarenus erat, ergo sanctificatus & separatus. Rex erat , at sine incommodo Herodis. *Iudæorum*, hoc est confitentium ipso nomine scelus suum. Nam *Iudæi* vox confitentem significat. Hoc trophæum passionis suæ retulit Dominus , quod cum rex esset regum, talis imprudentis Pilati jussu, invitis pontificibus & scribis declaratus fuerit. Legebant ista Hebræi, legebant Græci, legebant Romani. Hebræi , quorum propria erat Hebræa lingua. Græci, qui ob commercia cum Iudæis frequentes aderant. Latini , quia stipendia sub Pilato merebant. Non ignoravit indigena , quis esset crucifixus. non ignoravit peregrinus. omnium intererat illa sciri, quia in rem omnium erat pati Iesum & occidi.

Spirante adhuc Iesu , in spolium cedunt vestimenta , operæ militaris præmium. hæc cum confuta essent , in *quatuor dividerunt partes* , ut militum singulis sua cederet portio. At tunica, vestis interior & sacro corpori vicinior , quia futuram non habebat, inutilis futura , si discinderetur, tota contigit illi, cui sors favit, ut impleretur , quod prædictum erat à Davide : *partiti sunt inter se vestimenta mea, & super veste mea miserunt sortem*. Vestis ista inutilis, Ecclesia Christi est. cohæremus in crucifixo plurima mem-

membra, quæ vel imperitia nostra, vel pertinacia, vel ambitione, vel zelo, qui non est secundum scientiam, misere discerpimus. Quis refarciat? Tu, Christe, respice è cœlo ad vestem tuam in tot frustra laceratam. Secatur in partes à pontificibus ipsis, à scribis, ab Ecclesiæ tuæ doctoribus. Vah insaniam nostram! Pepercere Barbari milites tunicæ tuæ, nec dissuerunt illam. at non parcunt sacrorum & templi antistites vesti tuæ. Vni, reduni, Iesu, dissicilla membra, ut omnium sit unum corpus, unus spiritus, unus dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.

Ad crucis locum eunti porrigitur *acetum*, *felle permistum*: sed noluit bibere. Sitebat hostium poenitentiam, quam noluerunt porrigere, qui volebant in eum credere. Et cum vinum offerri soleat morituris, *dederunt vinum myrrhatum*. sed non accepit. displicebat dantium permixta myrrhæ amarulentia. Biberat antecum discipulis suis, non bibiturus de fructu vitis, donec biberet novum in regno Dei. In cruce pendenti iterum porrigitur acetum & bibit, ut impleretur, quod scriptum est, *aceto potaverunt me*. Et inter hæc orat pro crucifigentibus se: *Pater ignosce illis, nesciunt enim quid faciant*. Non ulciscitur se mansuetus, sed orat pro salute hominum, qui se agnum paschalem offerebat pro ea. Tunc Sol sensit innoxii supplicium, nec sustinuit esse spectator, patiente Sole justitiæ. Obduxit caligine faciem suam, & *tenebræ operuerunt terram*, dum Iudaïcis mentibus incumbit contumaciæ caligo. Lugeat carnalis Iudæus, sed spiritualis gaudeat Christianus. illi dies versa est in noctem. nobis hæc nox coruscat in diem.

Tum, velut victus, cruciatuum acerbitate, voce magna exclamavit, *Deus meus, Deus meus, cur dereliquisti me.* Est quædam derelictio, ubi nulla fuit in tanta necessitate virtutis exhibitio, nulla majestatis ostensio. Non dereliquerat ipsum Deus, quem è morte resuscitaturus erat. cum Deum suum vocat, non desperantis vocem auditis, sed nostram vicem sustinentis. Adami illa vox est & omnium nostrum, à quibus vultum jure averterat divinus favor. In terra hæc loquebatur, qui apud Patrem & in Patre commorabatur. Quærit quare ipsum dereliquerit Deus, quia infantis fruebatur conscientia. quærit quare? ut peccati meritum nobis suggereret, & consilium divinum crucifixionis primam summamque causam indicaret. Postquam *omnia consummavisset*, & nihil sacrificio deesset, *inclinato capite dedit spiritum.* Dedit, quia animam suam ultro posuit pro ovibus suis. Dedit, quia jam olim in typo suo dixerat, *Ecce adsum Domine ut faciam voluntatem tuam.* grata fuit victima morientis, quia fuit ultro obedientis. Mortuo perforatur latus, effluentibus aqua & sanguine, quantum abluendis omnium hominum sordibus sufficebat. O sanguinis pretiosissimi rivule, sana me, nam animam meam lepra habet per te sanabilis. O rivule riga me, nam exaresco tui desiderio. O rivule lava me, nam à capite ad calcem sum vulnus, & livor & plaga tumens. O rivule refrigera me, nam flammæ infernales circumdederunt me. O rivule recrea me, nam peccatorum meorum doloribus fractus fessusque sum. O fons vitæ, ô fons unice, ô fons inexhauste, ô fons limpidissime, ô fons ineffabilis gratiæ. Da ut peccator maximus forbitiunculam sanguinis salvifici corde contrito &

& vera fide hauriam, & hauriant mecum, quotquot in Christum credunt mecum, ne moriamur sed vivamus in æternum. Video destillantem, crucem juxta, sanguinis guttulam. Accurre, accurre anima & bibe. Bibisti? Euge. salva es, beata es æternum.

Tum ne sua majestas & divinitas deesset tam flebili, tam horribili scenæ, *concussa terra est*, quam cum Patre creaverat. horruit natura, patiente Deo naturæ. *dissilierunt saxa*, quæ in maximam duritiem ipse compegerat. *Rumpitur templi velum*, ut figura in veritatem, prophetiæ in lucem, lex in Evangelium verteretur. rumpitur, ne solius Iudæi esset salus & promissio, sed & gentibus nobis esset aditus ad sanctum sanctorum. apertæ sunt sepulchrorum fauces, *egressa cadavera*, ut finem suæ mortis doceret, resurrectionem mortuorum. Est hoc, Auditores, familiare Deo nostro, per imbecillitatem filii sui ostendere virtutem suam, per stultitiam prædicationis sapientiam suam profiteri, per ignominiam crucis illustrare suam gloriam. De humili, leni, paupere, despecto Iesu multa legitis. Sed & hoc legitis: illum adoratum à Magis, verbo ejecisse dæmones, sanasse morbos, sedavisse tempestates. Legistis illi stru-ctas insidias. sed & hoc legistis: ipsum ivisse per medios insidiatores. passus est se capi, sed nutu prostravit ipsos satellites. ridetur in cruce à pluribus, sed dixit Centurio, *Vere hic est filius Dei*. Mortuus est in cruce. en impotentiam. at obscuravit Solem, concussit elementa mundi, saxa discidit, monumenta aperuit, mortuos suscitavit. en omnipotentiam. O profundas divitias sapientiæ divinæ. capitur immensus, ligatur incomprehensibilis, maledicatur bene-

benedicto. Qui Deus est ob æternitatem, moritur homo ob mortalitatem. Qui in forma Dei Deus erat, crucifigitur in forma servi. nec conspicua est forma Dei in homine, nec læditur forma Dei in servo. simul sunt in cruce, sublimitas pendentis hominis, & humilitas latentis Dei. simul celsitudo divinitatis, & abjectio humanitatis. Humilitas vera est in Deo inviolabili, & divinitas vera in homine violabili. In eadem cruce itur ad gloriam, sed per contumeliam, itur ad incorruptionem, sed per supplicium, itur ad vitam, sed per mortem. In eadem cruce aliud egit Christus patiens, aliud Israël insaniens. alius finis irati Iudæi, alius miserationis Dei. ille interficit Messiam suum, hic liberat à Diabolo captivos. Toto passionis decursu repugnat iniquitas justitiæ, cœcitas luci, mendacium veritati, vincente justitia, perumpente luce, triumphante veritate. Ignoscite A. si dum prolixus est Servator noster satisfaciendo, paulo prolixior sim dicendo.

Audivistis historiam crucis dominicæ. audivistis rem, non fortuito aut humanis consiliis gestam. Ea narravi, quæ æternitas occulta habuit, ante tot seculorum infinita millia. Ea narravi, quæ typis exhibita fuere ante Moysen, sub Moysen, post Moysen. Ea narravi, quæ constantibus prophetarum oraculis de Christi passione & morte prodita, obscurius intellexit pia antiquitas. Etenim *hunc Iesum Nazarenum, virum approbatum à Deo inter Iudæos, virtutibus & prodigiis & signis, quæ fecit Deus per illum in medio populi: hunc definito consilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affixerunt Iudæi cruci & interfecerunt.* Sed ipsum crucifixum audite, paulo ante mortem: *Glorifica me*

me pater, apud temetipsum, ea gloria, quam habui apud te, antequam mundus esset. Quæ illa gloria? gloria est patientis primum, mox resurgentis Christi. Ibo per stupendum consiliorum divinorum ordinem, & ubique patientis Christi partes esse, manifestum faciam. Salutis nostræ fons principiumque ab æterna & gratiosa Dei electione est. At elegit nos Deus in Christo, ante jacta mundi fundamenta. at quali? patiente. nec enim amare peccatorem summo amore potuit pater, nisi reconciliatus. at nulla reconciliatio sine Mediatoris sanguine. Electos in Christo vocare decrevit Deus. ad quid? ad fidem. & quæ illa fides? quæ nihil scire fatagit, quam Iesum, quantumvis crucifixum. Vocatos ad fidem justos pronunciare decrevit. at cujus merito? cujus pretio? luentis pro nobis & satisfaciens Christi. Iustificatos sanctificare decrevit. per quem? per Spiritum sanctum. at cujus est hunc dare? filii sedentis ad dextram Patris. at qui sedeat ad dextram Patris? nisi per passionem intret in regnum cœlorum. Oportebat Iesum pati & sic intrare in gloriam suam. Sanctos immortalitate donare in cœlis decrevit. ob quem? ob crucifixum, qui factus est potentia ad salutem cuiusvis credenti. Emicuerunt hæc arcana in typis & umbris. Serpens insidiatus calcaneo feminis foemini, figuram exhibet Diaboli, antiqui serpentis, insidiantis femini promisso, quod Christus est. Et quis Melchisedecus iste fuit, sacerdos altissimi? Christus. perhibente Paulo ad Hebræos. & quod officium sacerdotis? offerre victimas Deo, qualem se Christus patiens Patri obtulit. Quis Iosephus iste falsis criminibus impetitus & venditus? Iesus est, accusatus à Judæis, & à discipulo venditus. Quis

iste agnus Paschalis? *Pascha pro nobis immolatum est Christus.* Quid enim? sine macula & labe fuit agnus iste. fuit & sine peccati macula Iesus. agnus ex grege fuit, Iesus homo ex hominibus. Agnus mactari debuit. etiam mactatus Iesus est. agnum sine fermento comedi oportuit. & Iesum panem vitæ sine hypocrisi. Agnus corpori alimoniam dedit. Iesus animæ. agnus à stantibus & proficiscentibus comedebatur. nec Iesu Christo fruitur pasciturque fides nostra, nisi accincti ad iter cœleste simus. non frangi debuerunt ossa agni typico. nec fracta fuerunt Christo. quibus postes agni sanguine adpersi fuere, evasere manum percussoris Angeli. etiam Christi sanguine aspersi quotquot sunt, evasere mortis æternæ pericula. Tot victimarum, pecudum, boum, ovium laniens, tot ablutionum & purgationum genera & formæ, nonne præludia fuere & signa & imagines ablutionis peccatorum & redemptionis nostræ per Christi sanguinem? & quis iste vitulus, qui extra castra immolabatur? Iesus extra Solyman immolatus. Iam serpens æneus in deserto exaltatus, nonne umbra fuit Christi in cruce exaltati? ipse interpretes Christus est: *Sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, sic exaltari oportuit filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Ionas in ventre ceti triduum latens personam gessit morientis & triduum in sepulchro jacentis Christi. Perhibent idem tot prophetarum vaticinia & cœlesti afflatu proditæ voces. Scire hæc oportet Christianos, ut quantis fundamentis innitatur religio nostra liquido perspiciatis. Et utinam hæc audiretis Iudæi, qui Messiam expectatis curribus, equis, elephantis, armatis copiis, incen-

incendiis, cæde terribilem & ad Syriæ regnum
 violenter grassantem. promissus est patiens &
 moriturus. Esaiæ verba sunt de Messia loquen-
 tis : *non clamabit, neque audietur vox ejus foris.*
calamum quassatum non conteret, linum fumi-
gans non extinguet. Talis fuit Iesus patiens. fi-
 luit coram iudice, nec clamavit. Latronem, ca-
 lamum tot sceleribus quassatum, in cruce ser-
 vavit, & pro fumigantibus odio & crudelitate
 Iudæis oravit. De Messia idein pronuntiat : *Spi-*
ritus Domini super me, ut prædicem annum pla-
cabilem Domino, & diem ultimum Deo nostro,
ut consoletur omnes lugentes, & det eis coronam
pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis
pro spiritu mœroris. Patientis hæc Iesu officia
 sunt. placabilis fuit, nec enim se ultus est. filias
 Ierusalem consolatus est ad supplicium abiens,
 coronam matri dedit pro cinere, cum discipuli
 sui curæ illam moriens commendaret. Petro
 oleum gaudii dedit pro luctu, cum oculis in
 misericordiam flexis ipsum adspectaret. Et quis
 ille lapis angularis & pretiosus, quem reproba-
 runt edificantes? Iesus est, quem in crucem su-
 stulere Iudæi. Heli morituro dicit Deus : *Susci-*
tabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum
& animam faciet. quis ille? Iesus sacerdos,
 in quo Deo complacitum fuit. At quale hu-
 jus Sacerdotis sacrificium? Dicit alibi : *sacrisi-*
cate sacrificium justitiæ. at quod hoc? corpus
 Christi est, quod traditum est pro nobis in
 mortem. Eundem flagellatum, despectum,
 percussum nec repugnantem ob oculos ponit
 prophetarum gravissimus : *Non est ei, inquit,*
species & decor. *Vidimus eum & non erat aspe-*
ctus, & desideravimus eum, despectum & no-
vissimum virorum, virum dolorum & scientem

infirmitatem : & quasi absconditus vultus ejus &
 despectus , unde nec reputavimus eum. Verè lan-
 guores nostros ipse tulit , & dolores nostros ipsi por-
 tavit , & nos putavimus eum quasi leprosum , &
 percussum à Deo & humiliatum. Ipse autem
 vulneratus est ob iniquitates nostras , attritus est
 propter scelera nostra : disciplina pacis super eum ,
 & livore ejus sanati sumus. oblatus est , quia
 ipse voluit , & non aperuit os suum. sicut ovis ad
 occisionem ducetur , & quasi agnus coram tonden-
 te se obmutescet & non aperiet os suum. His con-
 sona loquitur Iesæus : Ego autem tanquam sur-
 dus non audiebam , & sicuti mutus non aperiens
 os suum. Et factus sum sicut homo non audiens ,
 nec habens in ore suo redargutiones. quoniam in
 Te, Domine , speravi. Et alibi : Ego autem sum
 vermis & non homo , opprobrium hominum &
 abjectio plebis. Nonne hæc ipsissima Pilati vox
 est : Ecce homo. Iterum ad filium Amos pro-
 voco : Ego autem non contradico , retrorsum
 non abii. corpus meum dedi percutientibus , &
 genas meas vellentibus , faciem meam non aver-
 ti ab increpantibus & conspuentibus in me. Iam
 lachrymantem Ieremiam audite : Spiritus oris
 nostri Christus Dominus , captus est in peccatis no-
 stris , cui diximus : in umbra tua vivemus in gen-
 tibus. Dabit percutienti se maxillam , & satura-
 bitur opprobriis. De flagris regius Propheta lo-
 quitur : Supra dorsum meum fabricaverunt pec-
 catores , prolongaverunt iniquitatem suam. De
 victima , de morte, de cruce, de Phariseorum
 instituto , Ieremias verba facit : Tu autem Do-
 mine demonstraisti mihi & cognovi , tu ostendisti
 mihi studia eorum , & ego quasi agnus mansue-
 tus , qui portatur ad victimam , & non cognovi ,
 quia cogitaverunt super me consilia , dicentes :
 mitta-

mittamus lignum in panem ejus, & eruamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius. De Regis Melliae paupertate vaticinatus est Michæas : Ecce Rex tuus veniet tibi justus & servator, ipse pauper & ascendens super asinum & super pullum filium asinae. Talis Solymam ingressus est Iesus. Coactus est puer fugere in Ægyptum, quod passionis auspiciū fuit. at prædixerat illud Oseas : Ex Ægypto vocavi filium meum. Cum caperetur, desertus est à discipulis. Sed non siluit hoc Zacharias : Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. non siluit David : Longè fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi. Petrum pejerantem & execrantem designat. Proditus est à conviva & discipulo. sed & illud fatidicus Rex in psalmis cecinit : Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique, & si quis me oderat, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero homo (hic Iudas est) unanimis, dux meus & notus meus. Ducem vocat, quia cura rerum gerendarum illi commissa erat. at clarius : Enim homo pacis mea, in quo speravi, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem. & rursum : Amici & proximi mei adversus me appropinquaverunt & steterunt. Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula. potuit ne molliora loqui Iscariotes, cum diceret : Ave Rabbi? Stipulatus est Iudas triginta argenteos, quibus emptus ager ad sepulturam pauperum. Sed utrumque in oraculis Zachariae legitur : Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiauerunt ex filiis Israel, & dederunt eos in agrum figuli. Conjuratum in Iesu caput à Pontificibus, Scribis,

bis, primoribus populi. At in hæc inuēctus ante
 fuit David: *Quare fremuerunt gentes, & populi
 meditati sunt inania. adstiterunt reges terra &
 principes convenerunt in unum adversus Domi-
 num & Christum ejus.* Quæ fremuere gentes,
 milites Romani sunt, qui in unum convenerunt
 principes adversus Christum, primores populi
 & principes sacerdotum fuere. qui reges adsti-
 tere, Herodes Rex fuit & Pilatus Iudææ præ-
 fectus. Ligatus est Iesus, sed ob hoc commina-
 tus est populo suo Esaias: *Væ anima ipsorum,*
quia cogitaverunt cogitationes pessimas adversus
seipsos, dicentes: alligemus justum, quia inutilis
est nobis. Ductus est in iudicium, velut reus, at
 dixit & hoc Esaias: *Dominus in iudicium veniet*
cum senioribus populi sui & principibus ejus. Eo-
 rum adversus Messiam machinationes, expro-
 brationes, sessiones primas, secundas, tertias,
 deplorat Ieremias: *Vidisti Domine omnem fu-*
rorem eorum adversus me. audisti opprobria eo-
rum & cogitationes adversus me, labia insurgen-
tium mihi & meditationes adversus me tota die,
sessionem & surrectionem eorum vidi. Pependit
 in ligno maledictus pro nobis. at hoc prædi-
 ctum à Mose: *Maledictus omnis, qui pendet in*
ligno. Conspicati sunt pendentem in cruce, qui
 vitam dabat omnibus, & non crediderunt illi.
 sed & hoc prævidit Moses: *Et erit vita tua pen-*
dens coram oculis tuis. timebis nocte ac die &
non credes vitæ tuæ. Viderunt pendentem inter
 iniquos, & non credunt Esaiæ dicenti: *cum ini-*
quis deputatus est. riserunt pendentem, & non
crediderunt. *Omnes videntes me, deriserunt me,*
locuti sunt labiis & moverunt caput. Tenebræ
 operuerunt terras, illo patiente circa meri-
 diem, qui lux erat mundi. prædixit hoc A-
 mos:

mos : *Occidet Sol meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. & Zacharias : Et erit in die illa, non erit lux, sed frigus, & gelu; & erit dies una nota Domino.* Erat hic dies crucifixionis Christi, notus Domino, non Iudæo. Pendente in cruce porrectum est acetum. at dictum hoc Davidi : *Dederunt in escam meam fel, & in siti potaverunt me aceto.* clavis affixus est cruci, distentus manibus pedibusque. prophetia hæc est : *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt ossa mea.* partiti sunt milites vestes & miserunt sortem super una. at hæc Davidis verba fuere. moriturus jam dixit : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* prædixit David : *Speravit in Domino, salvum faciet eum, quoniam vult eum.* oravit pro mortis suæ autoribus. sed fecerat idem in typo David : *pro eo ut me diligerent detrahebant mihi, ego autem orabam.* Sepultus fuit, & lapide clausum sepulchrum. Non tacuere hoc prophetæ, *Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.* & alius, *Non derelinques animam meam in inferno, nec sines sanctum tuum videre corruptionem.* Conditus est in sepulchro sub vesperam & Sabbatho requievit. nec hoc indictum prophetæ : *A conspectu iniquitatis ablatu est iustus, & erit in pace locus ejus.* Toto passionis circulo, simplicitate vicit astutiam Sathanæ & mundi, mansuetudine superavit ferociam, humilitate inanis gloriæ typhum, comitate superbiam, infirmitate potentiam. nec tacuit hoc Habacuc : *Splendor ejus ut lux erit. cornua in manibus ejus. ante faciem ejus ibit mors. egredietur Diabolus ante pedes ejus. quæ illa cornua in manibus ? crucis sunt extrema ? quibus mundi hujus principem oppressit. ubi illa forti-*

tudo abscondita? in cruce, in qua latuit divinitatis potentia. En Messiam tuum, Israël, in quo typi omnes & figuræ legis, in quo vaticiniorum tam densa nubes se explicuit. Ignosce, si cum Messia dicam : *ures habetis ad audiendum & non auditis, oculos ad videndum, & non videtis, cor ad intelligendum & non intelligitis.*

Sed misso Israël, cujus oculis etiam in hunc diem incumbit velamen Moïsis, ne videant in finem legis, ad me & ad vos revertar A. C. Ego, quo me, hac rerum facie, pendente & moriente in cruce Iesu, vertam peccator nescio. Terret me lex, quæ maledictum me pronunciat, quia non mansi in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Terret me peccatum, quia stipendium ejus est mors. terret mors, quia in æternam me trudit. terret me conscia mens, quia tot me transgressionum redarguit. terret Sathanas, sub quo captivus sum. Quo me recipiam miser, quæ spes. quæ salus misero mihi denique restat? quo me recipiam desperabundus? nam nec apud superos usquam locus, nec apud inferos. Ibo ad Deum Patrem? at hunc peccatis offendi. ibo ad Spiritum ejus sanctum? at hic non audit peccatorem, nisi reconciliatum Patri. ego reus loquor. Implorabo Angelorum gratiam? at hi mori nesciunt. mihi moriendum est, nam peccavi. Invocabo cœlos, & tot creaturarum clementiam? at peccavi homo, exedundum mihi homini est, quod intrivi homo. Perimus, perimus miseri. conclamata res est. montes cadere supra nos, colles obruite nos ab aspectu & vultu irati & ultoris Dei. Vincula mortis circumdederunt me, in mortis umbra ambulo, flagellor intus scelerum furiis. Deus noster, Deus noster, quare dereliquisti nos?

nos? quare? perditio mea ex me est, culpa mea est, prævaricatio mea est. Cur tristis es anima mea ad mortem? Crux in oculis est. salva res est. Ad te Iesu pendentem confugio. te intentis oculis vadem & sponso rem meum intueor. absit mihi lætari & gloriari, nisi in cruce tua, per quam mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Iesu Christe, ut caput habes inclinatum ad osculandum me; ut cervicem inflectis, ad prosequendum me; ut moribundis me ocellis adspicis, ad servandum me; ut manus extendis, ad invitandum me; ut brachia exporrigis ad amplexandum me; ut sanguinem fundis, ad redimendum me; ut vulnera ostentas, ad sanandum me; ut pedes fixos torques, ad succurrendum mihi. ut totus pendes in solatium meum, in redemptionem meam, in salutem meam. Tua crux misericordiæ divinæ & justitiæ conciliatio est. Tua crux Patris placatio est, & mea propitiatio. Tua crux restaurat per hominem, quod subverterat homo. Tua crux & gratiæ spectaculum est, & poenæ: & maledictionis & benedictionis; & doloris & amoris: & ignominiae & gloriæ: & mortis & vitæ. Ad eandem crucem suspirant animæ piorum & gaudent, cadunt & surgunt, vident languores suos & medelam inveniunt. Ab eadem cruce fluunt amaritudines peccatorum nostrorum & dilectionis divinæ fontes uberrimi & suavissimi. In eadem cruce rubent transgressionis nostræ, instar sanguinis & coralii. in eadem cruce nive candidiores redduntur. Per eandem crucem descendo ad inferos peccati reus. per eandem crucem adscendo in coelos à peccato indemnus. Ex eadem cruce pendent chirographa omnium nostrum, de non solvendo. Ex eadem cruce pendent codicilli veniales

niales de spondendo. Quid obmurmuras impietas? quid dubitatis de tota re incredulæ mentes? At non negat Iesum passum Iudæus, non negat gentilis. ille, quia se occidisse fatetur. hic, quia suspensum è cruce vidit. adsunt testes Evangelistæ quatuor, quibus in tanta veritatis luce, à Iudæis Christiani nominis hostibus nunquam scripto contradictum est. adest testis Dionysius Areopagita, qui Christo patiente, in hæc verba erupit: aut Deus naturæ patitur, aut mundi machina laborat. testis est Phlegon Trallianus, Adriani Imperatoris libertus, qui quo tempore crucifixus est Iesus, eclipsin illam præter naturæ ordinem notavit. Afferunt idem ex gentilium commentariis Eusebius, & Lucianus Antiochenus presbyter, ad Iudices inquit: Scrutemini annales vestros, videbitis tempore Pilati cessasse lucem media die, & fugatum solem, dum Christus pateretur. Ad eosdem libros ablegat Tertullianus Ethnicos in Apologetico suo adversus gentes. In tanto testium veritatis numero ecquis ambigat, quin *fidelis sit sermo, & omni acceptione dignus, Christum venisse in hunc mundum, ut peccatores salvos faceret.*

Quare accedite ad crucem Christi peccatores, sive ex Agare serva, sive ex Sara libera nati. Quid rependemus Domino pro tot beneficiis? pro hoc misericordiæ & gratiæ exemplo. Vnum petit crucifixus, ne peccemus amplius. *Mortuus est semel, ut nos peccato moriamur in perpetuum. Et vetus noster homo cum eo crucifixus est, ut aboleatur corpus peccati, ne posthac serviamus peccato. Qui faxit, iterum Iesum in vincula reposcit, iterum flagellat, conspuat, & ridet, iterum cruci affigit. quot animam polluimus peccatis, tot clavis transfigimus denud manus*

manus pedesque; tot ictibus percutitur illi caput; tot spinis pungitur; tot vulneribus lacramus filium Dei; toties perforamus innoxium latus, tot sudorum, tot sanguinis, tot lachrymarum fluvios extundimus Servatori nostro. Illudit liberatori suo, qui se hosti iterum devovet. frustra sanguine Christi mundamur à peccato, si ut immunda sus, ad volutabrum redimus. Exite mecum è circulo peccatorum, dum circulum passionis & miseriarum Christi decurrimus. Audes, quisquis es regum, principumque, vincere innocentem, cum hæc innocentis Iesu vincula cogitas? Audes conspuere vultum proximi & floccifacere minorem, cum miserandos vultus crucifixi vides? Audes verticem inferre coelo, cum impostam capiti coronam spineam spectas? Audes illudere Deo, cum illudentes Christo servos intueris? Audes flagellis discerpere testes mortis Christi, & in membra ejus sævire, qui in ipsum caput indigne ferociisti? Audes oculis usurpare mundi ineptias, cum mortis umbra involvi oculos Iesu adspicis? Audes auscultare fugillantibus Christum, cum languidas morientis aures cernis, ne te fugillet Sathanas? Audes extensa manu latrocinari, cum manus istas extensas respicis ad salutem tuam? Audes sacrilegus esse, & manus polluere rapto, cum perfossas & sanguine asperfas manus meditaris? Audes inendax & adulator effrene os recludere, cum ad silentem coram judice Iesum advertis, ne tuum crimen proderet? Audes intemperans gulæ delicias facere, cum acetum biberit Iesus, ne austeritatem divini furoris gustares tu? Quid vulneribus gloriaris miles? Hæc vulnera supputa, quæ

quæ te saluum præstabunt integrumque. Quid latus hauris ense per temeritatem? hebescet tibi ensis, & mucro, ad transfixum lancea latus. Quid acceleras pedes, ut noceas? stant immobiles Christo pedes, ut profint tibi. Sanguinem fundis? ille in cruce pro te fusus est, ne tu sanguinem funderes. Qui sceptrum aliorum rapitis, qui purpurati in solis sedetis, ad chlamydem Christi respicite, ad arundinem, quam pro sceptro gessit. irradiet maiestatem vestram Iesu humilitas, & splendebitis magis. interstinguite titulos vestros vocibus cruci inscriptis, & vera nobilitate fulgebitis.

Agite omnes, & gressus accelerate ad eandem crucem, in qua pender. sarcinas peccatorum suorum quisque ex hac suspendat, hic excutiat, hic deponat, ut omnium remissionem impetret. affigite cruci omnes criminum formas, ut cum ipso moriantur. Hæc cum fecerimus, adscendite mecum in crucem latronis pœnitentis, & peccata confitemini, ut & nos audiamus clementissimam vocem: *Hodie mecum eritis in Paradiso.* Nondum dimitto vos. iterum adscendite in crucem Christi, & osculamini filium, traditum pro vobis in mortem. tangite caput salutiferum, tangite manus medicas generis humani, tangite os pacificum, tangite latus vivificum, tangite sanguinem preciosissimum, tangite pedes officiosissimos. Adspicite intenti longitudinem, latitudinem, profunditatem, sublimitatem crucis Christi. Longitudinem, quæ tanta est, quantum à peccato distat gratia. Latitudinem, quæ tanta est, quantum est intervallum inter merita Christi, & nostra debita. Profunditatem,

tem, quæ tanta est, quanta est immensitas amoris Christi erga nos. Sublimitatem, quæ tanta est, quanta est sublimitas misericordiæ, favoris, benevolentia, bonitatis, clementia, charitatis, dilectionis divinæ. Non loquor poetarum commenta. docuit me ista verba loqui omnium Apostolorum disertissimus, ea periodo, qua nulla numerosior, nulla sanctior, nulla efficacior, nulla divinior est in toto Scripturæ à capite ad calcem contextu. Periodus hæc est: *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in coelis & terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per spiritum ejus, in interiori homine, Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati & fundati, ut possitis comprehendere, cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo & sublimitas & profunditas, scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.*

Vos jam alloquar, quibus atria & cubilia fulgent tapetis, proavum imaginibus, armis, sclopetis, clypeis, hastis, vexillis, navibus. alia ornamenta, alium fulgorem à cruce Christi petire. Vbi majorum pendent vultus, suspendite juxta vultum morientis Iesu, ut partem sæpe scelere nobilitatem hac scena redimatis. Vbi Cæsares suspensos videtis, suspendite animo Iesu orantem pro vobis, lachrymantem pro vobis, sudantem pro vobis. Vbi insignia gentis vestræ pendent, suspendite juxta ligatum, percussum, flagellatum Iesum, & præ his insignibus sordebunt stantes in curribus Æmiliani. Vbi tapeta & Serum velle-
ra splendent, ubi vestes coccinum & purpu-
ram

ram bibunt, bibant purpuram sanguinis Christi, stillantem è vulneribus ejus. Vbi vatum fabulas & figmenta suspenditis, Prometheos, Tantalos, Ixionas, Sisyphos, suspendite potius pendentem inter latrones Iesum. Vbi spurcos amores exhibent tabulae, spectentur flentes Mariae & Magdalenae. Vbi tot artis documenta afficiunt oculos, afficiant animos nostros tot charitatis Dei erga nos documenta, quae in cruce explicuit hospitator noster. Adspicite haec, non in tabellis solum, sed assidua pia mentis meditatione. Adspicite, sine adoratione & veneratione, sed non sine correctione & emendatione. Et vos elegantiae omnis & nitoris studiosae matres, quae domos vestras ut coelos habetis, qui suppellectilem duplicatis, non ad usum, sed luxum; quae speculis, cortinis, aulaeis, pulvinaribus, lucernis, conopeis, purpurissis, Soli fulgorem suum exprobratis: quae inauribus, calamistris, pectine, torquibus, gemmis, armillis, Cleopatrae estis, aliam vobis suppellectilem comparate. Pro speculo animae vestrae, sit crux Christi, speculum peccati, speculum poenae, speculum redemptionis. pro calamistris sit corona spinea. pro torquibus & armillis vincula & catenae, quibus vinctus est pro vobis. clavos, malleos, virgas, quae percusserunt innocentem, pectines vestros esse cogitate, quibus non luxuriantem per colla, per humeros capillum, sed cordis vestri sordes purgabit. Etenim, simulachrum rei, cogitatio est. cum illa sacra est, sacra etiam haec est. Haec cum sacra est, non potest non cogitatio sancta, efficax esse incitamentum ad pietatis virtutisque studia. Dico verissima. intellectus sit omne illud,

lud, quod intelligit, non reapse, sed repræsentatione. Crucem cogitate, crux est. clavos crucis cogitate, mens clavus est. vulnera Christi, vulnus est, sanguinem, sanguis est, similitudine, non re. Iam, impetratam per sanguinem Christi vulnerati & crucifixi peccatorum remissionem cogitate? Ecce, mens peccatrix per sanguinem Christi se purgatam videt & gaudet. Cum talis est mens, cum hæc volvit frequenter, cum attendit pia devotione, audacter loquor, impossibile est peccare illum, ista qui cogitat, quia ex Deo est.

Iam vos accedite ad crucem Christi, qui afflictum, ægrum, mutilum, vel morbis vel martyrio corpusculum trahitis. Passus est pro vobis, relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus, qui peccatum non fecit. Adspicite in cruce pontificem vestrum, qui lachrymis suis, suspiriis suis, precibus suis, cum clamore valido, verberibus, flagris, crucis doloribus, didicit vobis condolere. ingemiscitis vos? ingemuit prior. fletis? flevit. suspiratis? suspiravit. doletis? doluit plus. Qui lapidibus obtereris, Stephane protomartyr, Christo te solare, qui tot calamitatibus, velut lapidum segere, obtritatus fuit. Qui clavis terræ affigeris, Matthæe Apostole, Iesu tuo te solare, qui cruci clavis affixus hæsit. Qui funibus traheris & distraheris, Marce Evangelista, Iesum intueri funibus vinctum tractumque. Qui veritatem Evangelicam sanguine tuo obsignasti, Luca Evangelista, in magnum hunc veritatis testem oculos converte. Et tu dilecte Iesu Christo, Iohannes, cum in Pathmum exul relegaris, cogita, ante te in Ægypto exulasse Dominum tuum. Cum cruci affigeris, Petre, inversus,

versus, pro solatio putasti vel ipsa crucis forma differre à Servatore tuo. Cum cæderis, cum capite mulctaris, Paule, *reliquias adimple passionum Christi, & stigmata Domini Iesu in corpore tuo portas.* Sed melius tecum agi sentis, quam cum Christo crudeliter crucifixo. Cum excoriaris, Bartholomæe, fers patienter, quia vibicibus & flagellis discerptum Mediatorem secutus es. Quibus oculos tyranni effodiunt, oculis se solentur exspirantis Iesu. quibus manus præscindunt, manus istas perforatas fide exosculentur. quibus linguam eximit furor mundi, pudor non sit silere, nam siluit reus pro nobis Christus. Quos flammæ ustulant vivos, flammis amoris erga crucifixum toti exardescant. Quos aquæ suffocant, rivis lachrymarum Christi reviviscant. Discant omnes obedientiam, sicut ille ex iis quæ passus est didicit. Postremum, vos adeste, quotquot fallaci mercatura, velut triginta siclis, Dominum venditis. Ne credite siclos Iudaicos periisse. tinniunt indies in ærariis vestris. nec mercatores solum, sed quemlibet peccantem exercet sceleratum hoc Iudææ peculium. Dicam vobis inscriptiones singulorum siclorum, ne credatis me falsum dicere. Primus siclus Impietas inscribitur. illorum est siclus, qui vendundis emendisque mercimoniis Deum non timent. Secundus blanditiæ sunt & dulciloquia, quibus velut osculo salutamus eminentem, ut fallamus. Tertius mendacium est. illum siclum omnes officinæ habent, quoties mendacio extrudunt minus vendibiles merces. Quartus astutia est, cujus malis artibus mercium precia surgunt caduntque. Quintus fraus est, qua silemus rei venditæ vitium. Sextus stoliditas est, qua felici-

citatem pecuniis aestimamus. Septimus arrogantia est, qua præstare putamus nos, ob hoc, quod siclis abundamus. Octavus invidiæ ficlus est, quando dolemus, quod locupletiores sicli sint aliis. Nonus malitiæ est, qua depreciamus merces alterius, quantumvis optimas. Decimus temeritas est, quæ siclos ab inferis peti- tum abit, quæ per glaciem, per iratum & procellosum mare, per saxa, per ignes navi- gat, siclorum amore. Undecimus luxuriæ est, cum siclos absorbet voluptatum ingluvies. Duodecimus ebrietatis est, quæ siclos pleno auro proluit & spumantibus pateris exhaurit. Decimus tertius gulæ est, quæ siclos Sybariti- cis mensis vorat. Decimus quartus perfidia est, quæ cum Domino suo & amico convivatur, quem in animo habet prodere. Decimus quintus Simonia est, quæ pontificatum emit pecunia & ære licitat sacra munia. Decimus sextus schismatis est studium, cujus nullum apparuit vestigium in Christi tunica. Deci- mus septimus calumniæ est, quæ hæresin & falsa dogmata affricat Christi membris, à qui- bus alienissima sunt. Decimus octavus vin- dictæ est, quæ siclis latrones nocendique artifi- ces in innocentium pernitiem redimit. Deci- mus & nonus regnandi sitis est, quæ siclos, plus quam triginta, impendit, ut vastitatem faciat, & Europam omnem manifestæ objiciat lanienæ. Vigessimus pertinaciæ est, quæ errori- bus receptis mordicus inhæret, quia ad com- parandos siclos utiles sunt. Vicesimus primus ignorantia est, quæ Dominum gloriæ & imi- tatores ejus crucifigit vel affligit, quia ne- scit, quid faciat. Vicesimus secundus luxus est, qui siclos publicos in res nihili absument.

Ter-

Tertius supra vigesimum exlex militia est, quæ vestimenta Christi prædam habet, quæ per nefas abstulit. Vigessimus quartus iniustitia est, quæ alteri suum nescit dare. Vigessimus quintus crudelitas est, quæ tunc maxima est, cum miseris, cum captivis illudit. Vigessimus sextus hypocrisis est, quæ sanctimoniam specie vestem discindit & peccandi sibi commeatum facit. Vigessimus septimus est timor Cæsaris, ne siclis ejus & gratia excidamus. Vigessimus octavus præfidentia est, qua Petri nobis & petrae videmur, & ad primum levioris periculi insultum, Dominum negamus. Vigessimus nonus impœnitentia est, cum ne quidem cruci affixos & in ipso agone mortis positos, peccatorum pœnitet. Trigessimus avaritia est, in cujus margine scriptum, Avaritia hunc nummum excudit. Non fabulor A. res seria est. mundus pro foro est. omnes mercatorem agimus. est aliquid vitiorum singulis, super quo contrahimus libenter. sicli parabolici sunt, quibus Dominum & virtutes, quas nos docuit, vendimus sacerdotibus & populi primoribus, hoc est Sathanæ, carni, mundo. Hi sicli sunt, quibus fallimus & fallimur ipsi. Reddamus siclos sacerdotibus. avaritiæ suum, nam pessima sacerdos est, fraudi suum, mendacio suum, hypocrisi suum, nam Phariseorum & Scribarum filia est, singulos singulis vitiis, quorum nominibus valent. Ita crux Christi vobis & mihi recuperatæ salutis erit authoramentum, & sanctioris vitæ exemplum & argumentum. Denique, ut postrema verba loquar, A. C. mecum Iesum Christum in cruce expirantem, non lignum, ita affamini:

Iesu Christe, tuas humilis prosternor ad aras,
Et veneror mortis celsa theatra tua.
Tu pateris, sed culpa mea est : tu criminis expers
Supplicii pendis tristia fata mei.
Se peragit natura ream. tu victima luges.
Alterius scelus est alteriusque dolor.
Nomina debemus. sed tu vadimonia prestas,
Nostraque sat facilis debita sponsor habes.
Dextra tibi perfossa riget ; mea sola scelestæ est.
Nec sentit poenam noxia dextra suam.
Innocuum qui mucro latus transfixit, aberrat.
Debentur lateri vulnus & hasta meo.
Improbis immiti linguam tibi lavit aceto
Miles. at hæc nostram proluat unda sitim.
Spinea regalem tibi cingit adorea frontem.
At pudor humani nominis illa fuit.
Cur secat immerita tergus vibice flagellum ?
Et cruor è sacro corpore fusus abit ?
Hoc tergus Iudæ feri. mea perfida vita est.
Perfida mens, studiis perfida lingua suis.
Exspuit in sacros vultus sceleratus Apella.
Conspue me : vultus gloria nulla mei est.
Heu, strinxere tuas adamantina vincula palmas,
Brachia erant vinclis nostra liganda tuis.
Quid captive gemis ? damnati carceris umbra
Me tegat & fraudes abdat opaca meas.
Latro datur socius, miti lupus imminet agno.
Et numerum impietas cum pietate facit.
Iste latro collega mihi consorsque malorum est.
Talis ego merui parte sedere chori.
Iudicis ipse tui toties absolveris ore.
Sum sceleris iudex testis & ipse mei.
Heu miser, infamis libras mala pondera ligni,
Et proprii portas busta futura rogi.
Me grave lassat onus, vitiis succumbere doctus
Debebam merita succubuisse cruci.

Christe,

Christe, quid exanimi ducis suspiria planctu?

Verberat & patrios moesta querela lares?

Me Me; adsum, qui feci. in me converte furoris

Fulmina, me media desere morte Pater.

Quid pia, quid moriens claudis tua lumina, Iesu.

Sola fuit fonti hac debita poena mihi.

Cruce salve veneranda. mei medicina doloris,

Spes mea, peccantium portus & ara precum.

Præsidium miseris, fidei tutela labantis,

Vnica Christiadum gloria, vita, salus.

Hoc merito nos, Christe, beas, altare, sacerdos,

Victima. cuncta unus, jam minor ipse Deo es.

Ora tibi prono pendent proclivia vultu:

Oscula vis populo figere blanda tuo.

Sunt expansa tibi totum amplexantia mundum

Brachia, & hic speciem gestus amantis habet.

Dextera Iudæos invitat, at altera gentes.

Sic moriens cunctos vivere, Christe, cupis.

Destillat madidis lachrymarum flumen ocellis,

Abluat ut lachrymas flebilis unda meas.

Et qui foeda lavat peccantis crimina mundi,

Sanguinis ex isto corpore rivus abit.

Gaudia nostra dolor peperitque infamia famam.

Et mea captivus libera colla fatis.

Quæ te flagra premunt, flagris me absolvere possunt.

Et ne ceder homo, cederis ipse Deus.

Cingit spina caput. sed, quæ marcescere nescit,

Facta meo capiti spina corona fuit.

Gestat arundineum regalis dextera sceptrum.

Ne desint titulis sceptræ futura meis.

Desereris, ne me pereuntem deserat æther.

Et tua sit quæstus meta querela mei.

Mors tua vita mihi est, atque isto funere pascor.

Quemque tibi rapiunt, dant mihi fata diem.

Cur timeam? fidei una mea fiducia crux est.

Cur timeam? rigidas crux fugat una minas.

Cur peccem? tanti Sponsoris morte redemptus.

Cur peccem? gemitus cum subit hora tui.

Hac facies, hac mœsta Dei pendentis imago,

Nec nos peccantes, nec finit esse reos.

D I X I.

Recitata fuit in Illustri Amstelodamensium

Gymnasio, 25 Mart. 1641.

Ad Illustrissimum Principem

FREDERICVM HENRICVM,

Principem Auriacum, Comitem Nassa-

via, &c. Gubernatorem Gelria, Hol-

landia, VVest-Frisia, &c.

GRATVLATIO PANEGYRICA.

Illustrissime Princeps:

Facit contemplatio, sensusque publicæ felicitatis, ut quos honores divinis pariter & humanis consiliis summos adeptus es, Tibi gratulari audeam, ea oratione, quæ nulli nostratum invidiosa, exterorum nullis, præterquam hostibus, ingrata esse potest. Vti enim ad hoc maximæ dignitatis & imperii fastigium, non ambitio Te, aut luxuriantis fortunæ cæcus favor, sed perspecta Belgarum populo virtus, animique fortitudo, & gentis Auriacæ ingentia merita evexerunt; ita nulli grave esse potest tanti nominis tui incrementum, nisi cui expedit sine rectore esse aviræ libertatis vindicem Rempublicam. Etenim post noctem, quam pene supremam habuimus, defuncto fratre Principe, novum sidus illuxisti, cujus ortus, quasi novi Solis, lucem caliganti patriæ reddidit, & publici incertoris invisam

N

tempe-

tempestatem subita serenitate discussit. Ut dubium sit, utrum major fuerit conceptus ex morte Invictissimi Herois dolor, an ex hisce imperii tui auspiciis commune gaudium. Certe paria sint oportet. Nec dispar esse potest occidentis & nascentis virtutis æstimatio. Et ita nobiscum comparatum est, ut quorum bonorum jactura dolemus quam maxime, eorum accessione, quum summa illa sunt, gaudeamus non minus. Quantum enim in Fratre amisisse nos fatemur, tantum in Te recuperasse certa animi fiducia credimus. Et si sub illo floruit inclytum Fœderati Belgii imperium, sub Te, quam adeptum est securitatem, & gloriam, porro inviolatam conservabit. Non poterant profecto Potentissimi Fœderati Belgii Ordines sapientius tantarum rerum momenta moderari, nisi ut in eadem domo familiaque Imperii vires remanerent, cujus nomen colere venerarique assuevimus, & in qua salutis ac præsidii nostri firmamentum ac robur omne fato quodam repositum fuisse videtur. Fuit illa Nassavium domus, coelitus delapsa progenies ad Imperia Belgarum; quæ primum Belgio universo Præfectum dedit Engelbertum Nassaviu propatruum tuum, cujus ductu quum res maximas in Gallia Flandriaque gessisset Cæsar laudatissimus Maximilianus, florentissimis eum Belgii nationibus præfecit. Quem secutus Henricus Nassavius, Engelberti è fratre nepos, non solum potentissimo exercitui Caroli Quinti Cæsaris in Galliis dux præfuit, verum etiam Brabantia universæ, aliarumq; Provinciarum, ejusdem Imperatoris nomine, gubernacula tenuit. Nec minor laus fuit propatruelis tui Renati Cabilionensis, Arausionensium Principis, Hollan-

Hollandiæ, Zelandiæ, Frisiæque gubernatoris, qui postquam Gelriæ ducatum Caroli Cæsaris imperio adjecisset, felicissimos blandientis fortunæ successus præmatura morte finivit. Mox ad patrem tuum Gulielmum devolutus Auran-
siæ Principatus, & Hollandiæ, Frisiæ, ac Ultra-
jecti, Præfectura; in qua ita se gessit Princeps
consideratissimus, ut quum se & Patriæ & Regi
suo sacra fide obstrictum sciret, non prius à Re-
ge defecerit, quam postquam ille rex esse de-
fuiſſet, nec patriæ custodiam deposuerit etiam
tunc, quum empti latronis metu ea defenden-
da esset, & magna mercede parricidis veniam
fecisset regius furor. Et quanquam nulla cala-
mitas par ejus morti ab irato Numine excogi-
tari potuit, tamen magnitudinem rerum, quas
difficillimis temporibus egit, intuentibus, cre-
dere licet, tantum Principem Deum accommo-
dasse turbatis Patriæ rebus, ut non nisi extincta
tyrannide, partaque libertate, eum origini suæ,
hoc est, cœlo repeteret. Post hunc, gravissimis
Hispanorum odiis ac periculis circumseptam
Rempublicam, Gubernatoris titulo, assecutus
est Mauritius frater, qui bellum sub Patre in-
choatum tanta in rebus agendis promptitudi-
ne, celeritate ac felicitate gessit, ut hostem, qui
laceſſiverat prior, fractis jam ultra Herculis Li-
berique terminos viribus, induciarum leges ac-
cipere cōēgerit. Et sane, si causam potuiſſet,
non alium ipse belli sui Imperatorem electurus
fuisse videbatur. Itaque nomen ejus & fama
rerum per totum orbem diffusa, gentibus etiam
exteris admirationi ac terrori fuit, & non mo-
do eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam,
sed etiam antiquitatis memoriam superavit.
Huic Principi quum successor quæreretur, non

poterat præter Te eligi alius, qui ad hanc spem
genitus & educatus, non maiores solum, sed
& jam nuper Patrem Fratremque tantorum
muniorum consortes habuisti. ut quoties hos
mente circunferres, toties in altero singularis
prudentiæ, in altero fortitudinis militaris cum
fortuna conjunctæ imaginem recognosceres,
& per vestigia utriusque decurrens, sicuti ge-
neri, ita & magnitudini amborum succederes.
Utique istis Ducibus ordinata primum discipli-
na militaris, viresque civitatum, non minus
bellandi arte, quam virtute firmatæ; ut quibus
studiis imperii nostri fundamenta jecit Pater,
opes publicæ ac privatæ, bellicque laudes sub
Fratre creverunt, iisdem totius operis gloriam
consummares. Nec solum profecto maximo-
rum Principum cognatione, velut honesto quo-
dam sanguinis præjudicio, Reipubl. guberna-
culis admotus es, verum propriis virtutibus id
fieri meruisti, quod citra ullius invidiam, om-
nium applausu, veluti cœlesti oraculo, factus es.
Non militari impetu ac inclinatione, quod Ro-
manis Imper. familiare, sed consilio & ratione
electus es; si modo eligi potuisti, qui solus tan-
tæ moli sustinendæ idoneus superfuisti, nec tam
angustæ gloriæ vicinum magis paremve alium
habuisti. Opus erat Milite, cujus tu partes om-
nes explevisti, tum mortis, cujus metus cæteros
exanimat, perpetua contemptione, tum gloriæ
laudisq; insatiabili cupidine. Opus erat militiæ
Duce, quem ita hactenus expressisti, ut non nisi
fero factus videaris, nec doctrina usq; solum,
sed naturæ beneficio Imperator esse credaris.
Opus erat rerum, quæ domi sunt, gubernatore,
quem excelsæ indolis moderatione, rara huma-
nitate, erga cives benevolentia, & prudenti con-
silio,

filio, omnibus numeris absolvis. E ludo & pueritiae disciplina in militiae disciplinam profectus es, & tyrocinii rudimenta sub fratris militia deposuisti, Expugnata jam tum ab eodem Gertrudisberga, validissimae urbis Dominio simul ac Praefectura auctior, patriae hereditatis fortem inclyti sanguinis ac nominis fama illustrasti. Adolescens ordines & signa duxisti, & majore, quam ferebat aetas, animo hostem petiisti, non ante potens tui, quam maximi parentis manibus Hispanorum sanguine parentasses. Omnia facilius, quam moram ferre poteras. Cunctatio fervilis, statim exequi militare ac regium adolescenti videbatur. In acie animus & armis erat, & victoriam jam animo praecipiebas, si tantum ante signa & phalanges tuas stare potuisses. Quin etiam, quae leviora haberi solent in re militari, charum te ac venerandum efficiebant, exercitatio armorum quotidiana, inter ipsos milites gregarios conversatio, vigorque militaris. Fratri perpetuus comes adhaerebas, qui tot urbium victor, tot praeliis superior, tot classium domitor, nunquam sine Te victor fuit, sed uti consilii periculique, ita laudis quoque & gloriae consortem esse voluit. Ibas in hostes, ipsis cuneis immixtus, nec honestum esse ducebas de illo triumphare, quem non laesisses ipse. Leve credebas nominis tui auspiciis pugnari, nisi bellorum discrimini te offerres ipse, mucrones in ora hostium dirigeres, collato pede pugnares, ordines turbares, nec nisi prostrato hoste gradum promoveres. Ita non Ducis solum, sed & militis munia executus es; nec disciplina solum ac jussis, sed exemplo etiam & factis praevisti. Vidimus vultum ducentis in praelium milites, obsidentis urbes, fu-

gantis obsidentes, obsessos liberantis, & equites ad bellum excitantis; jam patriæ libertatem, jam hostium spolia, jam inveteratæ virtutis documenta, & immortalis gloriæ præmia pro concione cominemorantis. Ne vero major esset armorum quam prudentiæ tuæ laus, in eunte adolescentia in Concilium Status (quod vocant) adscitus, bellicas res consiliis quoque tuis moderatus fuisti, & eas sententias dixisti, quæ summam prudentiam cum summa animi excelssitate conjunctam indicarent. Peditum agmina postquam feliciter duxisses, tandem totius Belgici equitatus imperator fuisti, & maximum belli nostri robur ac septum cura tua fulcivisti. Nec poterat arctis patriæ limitibus concludi sublimis animi tui vigor. In Britanniam legatus mitteris, & initum olim cum Elizabetha foedus restaurans, à Jacobo Rege veteris societatis subsidia facile impetras. Reversus, urbibus, propugnaculisque omnibus, quotquot in Flandrica ora Potentissimis Ordinibus parent, gubernator præficeris, & futuræ dignitatis præludia auspiciæque capis. Etenim, quum in belli Duce hæc inesse oporteat; scientiam rei militaris, animi fortitudinem, & authoritatem; quis Te scientior esse potest? qui militiæ præcepta non solum à Fratre accepisti, sed & dedisti ipse; nec quæ dedisti, ex alienis semper judiciis, sed ex propriis quoque bellis ac victoriis hausisti. Puer, vir, domi, foris, armis, consiliis, pace, bello, arte, robore, eques, pedes, terra, mari, miles, dux, vel gessisti bella, vel quæ gereres cogitasti. Quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendove bello modus, expedire, propriæ tuæ laudes sunt. Ut pedestres, ut equestres ducendæ turmæ, ne locum deferant, ne ordi-

ne ordines turbent ; ut munire castra, ut ducere fossas, ut committere exercitus, ut eosdem revocare oporteat : denique quæcunque evenire in acie ac præliis possunt, omnia campestri meditatione prænovisti. Fluminum tractus, Mosæ, Vahalis, Rheni, Isalæ, Scaldis vada, profunditates & flexus, urbium, propugnaculorum, portuum situs, ac robora, aperta tibi sunt. Et, quod in Annibale laudat Livius, non minus hostium, quam tua loca explorata habes. Fortitudinem vero animi in iis perspicere licet, quæ vel cum aliis, vel sine aliis magna præclaraque egisti. Tu comite Briaulteo, aliisque Gallicæ nobilitatis Ducibus, è castris digressus, & Mendosæ insidiis circumventus, insigni fortitudine Te tuosque expedivisti, & periculi magnitudinem laudi ac commodo deputasti. Nec enim temere adversa casum æstimat, quem fortuna subinde decepit. Tu ad Roram amnem, circumfusus undique hostibus, captus pene, capi tamen non potuisti, & cum victus videreris, verso in desperationem consilio, non sine Numine victoriam reportasti. Pugnabant utique pro te celebrati nominis fama, & illa ipsa, quam dixi, desperatio, ingens ad contemnenda pericula incitamentum. Tu obsessam à potenti Rege Brunsvicensium metropolim summis obsidionis periculis liberaasti, tantaque id negotium confecisti celeritate, ut citius vicisse, quam venisse cognoscereris, ejusdemque liberationis author idem & nuncius fueris. Tu, cum ancipiti diu certamine in Flandria de summa pene rerum dimicaretur, ingens quoque tuis incitamentum fuisti, tum ad se tuendum, tum ad hostes fortiter incessendum. Tu Limburgensi agro, rigente bruma, ignes & arma intulisti, & non

magna militum manu, in ipso hostilis terræ
meditullio, Erkelium oppidum expugnasti, di-
ripuisti, incendiasti. Trepidavit nuper subito co-
hortium tuarum adventu Brabantia, & illic
militem Batavum stare obstupuit, ubi securitatis
sue & imperii sedem posuit summa Hispania-
rum majestas. Et facile Nemetum terris jam
pridem tristem servitutem avertisses, nisi læva
fuisset iis Ducibus mens, qui blandis foederibus
circumventi, inglorii & singuli perire, quam
gloriosissimi belli fortunam experiri malue-
runt. Ita contemtrix illa mortis pro patria vir-
tus latius se diffudit, quam ubi nata est; & he-
roicos ausus illic explicare conata fuit, ubi stir-
pis sue originem ac cunabula veneratur. Adest
quoque Tibi, quæ multum in bellis admini-
strandis atque imperio militari valet, Aucto-
ritas. Et, qualis laudatus ille Germanicus, visu
& auditu juxta venerabilis, cum magnitudinem
& gravitatem summæ fortunæ retines, invi-
diam & arrogantiam effugisti. De Felicitate
nihil dicam, quæ quia in potestate nostra non
est, nec virtutibus accenseri meretur. Eam tibi
Deus summam præstet, & destinata salubriter
potentius numen exequatur. Formam imperan-
te dignam sortitus, non animis solum, sed et-
iam oculis civium servis. Imperium quoties
cogitas, omnem Majestatem in lubrico posi-
tam prudenter cogitas, & inter maximam &
ultimam fortunam nihil interesse edoctus, il-
lam reverenter habes. Festinationem, temerita-
temque prudentia ac consiliorum freno mode-
raris. In omnem occasionem intentus, nec tuæ
dees, nec hosti suam subministras. Sed inter
has præclaras & eximias virtutes tuas, maxi-
me tamen se ostendit Comes illa tua, &
quam

quam à Batava gente habes, Humanitas ; quæ ita in te elucet , ut ad hanc unam virtutem genuisse te videatur natura , studium exercuisse , felicitas servasse. Ita faciles aditus ad Te privatorum, ita liberas esse querimonias finis , ut is, qui dignitate principibus excellis, facilitate par infimis videaris. Moderationem , modestiamque, in omni fortuna eminentia bona, propria habes , & , quod de Tito olim dictum , neminem à sermone tuo tristiores dimittis. Tua quoque hæc vox est, quæ olim fuit Trajani laudatissimi Principis : *Talem præstabo me Imperatorem meis , qualem optarem ipse privatus.* Quæ quum ita sint , minime fuisse difficilis deliberatio credenda est, quisnam potissimum tantis rebus , hoc tanto bello præficiendus esset. Mihi vero memoria vetera repetenti , & mentis oculos per antiqua avorum tuorum decora circumferenti, hæc sedet sententia, nulla te virtute majoribus tuis minorem futurum , qui nulli dignitate, opibus, animique celsitudine es inferior. Quid ? quod rerum à te gestarum præstantia , velut quibusdam alis , sublata , cogitatione & spe multo jam ulterius provolamus. Nec sentit vovetque aliud Patria universa, quæ vota jam sua colligit, faustisque acclamationibus Gubernatorem suum gratulabunda excipit. Gaudent Illustrissimi Potentissimique Fœderati Belgii Ordines, & , quam summam habent potestatem , Te imperante ac vindicante illustriorem habent. Gaudet Batavia, singulari jure tua, & ei se vitam dedisse gloriatur, à quo vitam jam sibi securitatemque promittit. Gaudet Geldria , & illum se Ducem nactam latatur , cujus industria propagatos imperii sui fines , Rhenum , Vahalim , Mosamque ab ho-

stium incursionibus non semel defensos adspexit. Gaudent Toxandri, & cum omnium te ducem agnoscant, suum privato nomine compellant. Gaudent Trajectini, & inter Batavos ac Sicambros medii utrorumque applausus suis applausibus excipiunt. Gaudet Nassoviorum familia omnis, & gloriæ suæ incrementa ex tua sperat. Gaudet civium quisque, quorum alii corpus, non virtutem, alii solum nomen patris immutatum esse dicunt. Omnes certatim te velut beneficium & salutare quoddam numen adspiciunt, alternis judiciis ambigentes, Dominum salutent, an Patrem. Iam militum totiusque exercitus applausus quantum tui vel admirationi dediti sint, vel charitate flagrent, testes sunt. Fremitus concursusque omnium, neminem solum gratulari sinit. Ac cæteri quidem viciniore Principes ac populi, quanta omnes animorum alacritate recentem Præfecturæ tuæ nuncium acceperint, ex eorum Legatis cognoscere potuisti. Academia nostra, Reipublicæ hujus non ornamentum solum, sed & fulcrum, pariter Te Patriæ ac litterarum, Martis Palladisque tutorem veneratur. Quare capeisse gubernacula florentissimarum provinciarum Princeps Illustrissime, quas fama rerum gestarum, opum affluentia, virium gloria terribiles fecit. Agitur in iis Nassoviorum gloria, quæ tibi à majoribus cum magna in rebus aliis, tum maxima in re militari tradita est: agitur salus tot sociorum atque amicorum, regum, principumque, qui suam felicitatem perniciemque à nostra sejungi non posse sapienter vident: agitur fortuna tot optimorum civium, quibus non salvis & pacis ornamenta & subsidia belli frustra requires. Exemplà Tibi adsunt fortiter &

& feliciter capiendi imperii à majoribus illis
 tuis, quos immanis serie Cæsaribus annectis.
 Eminent inter illos Adolphus, Gulielmus,
 Mauritius, primi ultimique conditores magni-
 tudinis & claritudinis Nassavicæ. Adolphus
 vir bello inaximus, plus virtuti suæ, quam
 fortunæ debuit, & quum omnia sua salutis pu-
 blicæ devovisset, se quoque tandem devovit;
 docuitque posteros, difficulter possideri impe-
 ria, quæ cum potentiorum invidia possidentur.
 Guilielmus pater, ut cæteras ejus virtutes si-
 leam, Lenitatem, Constantiamque, & in
 sævis undis tranquillum animum tibi transcri-
 bit. Ut gubernator in magna navi flectit ac re-
 git omnia parvo motu, ipse immotus; talis
 ille tuus genitor, periculorum securus, flu-
 ctuantem bellorum tempestatibus Belgicæ na-
 vem. Quid Mauritius frater? vixit carus suis,
 metuendus hostibus, utrisque venerandus, &
 satur gloriæ, satur vitæ, Te non imperii mo-
 do sui, sed & virtutum suarum hæredem re-
 liquit. Fuit in illo vis animi incredibilis, la-
 borum patientia propemodum nimia, forti-
 tudo inter Europæos Principes excellens, con-
 siliū par animi fortitudini, scientia rerum
 Mathematicarum eximia, pietas denique er-
 ga parentem insignis; quam, Philippum pa-
 ternæ cædis authorem non semel justissimo
 bello ultus, orbi testatam fecit. Et, quæ
 summa numinis benignitas fuit, expectavere
 eum fata, dum Oriente domito, aditoque nu-
 per Occidente, quicquid mortalitas capie-
 bat, nominis fama impleret. Quod si mater-
 num genus spectare libeat, quod ex Galliæ
 summis Principibus deducis, hic avum intue-
 re Casparem Colinium, Galliæ Admiraliū,

magnæ authoritatis, famæ, ac fidei virum, qui cum se totum puriori religioni consecravisset, vitam sibi crudeliter eripi, quam illam, maluit. Tu succedis, & iisdem virtutibus illos reddis, quorum sanguinem præfers. Non potest non rapi ad similitudinem eorum, à quibus fluxit, excellens indoles, & simulacrum refert coelestis animi decerpta ab iis aura. Obsequeris vocanti Te ad magna Fortunæ, sed ita, ut virtuti illam ipsam debeas. Sine hac Princeps famam magnam habere potes, non potes bonam. Non convenire cuiquam imperium ajebat Cyrus, qui non melior esset iis, quibus imperaret. Nec firmum imperium esse potest, ubi illa exulat. Vti navigantium oculi in Helicen, ita in Principes suos versæ pleræque civium mentes & oculi, non tam imperio, quam exemplo moventur. Arduum tuum munus est, & magnum, mole, cura, periculo. Bello præficeris gravissimo, sive hostem spectes, cujus potentia maxima est, sive rempublicam, quam defendi nostra aliorumque interest. Et cum alibi bella fuisse, & transisse compertum sit, hic sedisse & habitasse creduntur. Scilicet, fecit locorum oportunitas, & eorum conspiratio, qui magnitudini nostræ sunt offensi, ut consilia & arma undique Austriacorum verterentur in has partes, & nostro hoc solo certamen certaretur, pene dicam, de Europa. Venisti in medium belli discrimen, ex quo non difficulter Te expedies, si, quod facis, Deum adhibueris in consilio, & nihil magni sine illo Numine te posse credideris. Habuit olim libertas nostra hostes potentissimos Romanos, & jam Hispanos habet, gentem, uti Annæus Florus testatur, *bellatricem, viris armisque nobilem, Annibalis eruditricem.*

Vtrif-

Vtrisque, cum in bella truderetur, opposuit causæ æquitatem, artem militarem, & invictum animi robur. Sed per gravissimas tempestates, & bellorum procellas, in hanc temporum felicitatem enavigavit, auctaque inter arma & enses imperii potestas, fama, & opes. Tu iisdem præsiis fretus, fortitudini animi, quæ in te summa est, consilium jungis; quorum alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem afferre solet. Vides magnos duces plura consilio quam vi perfecisse: nec temere Diomedii socium Ithacum assignare sapientiæ patrem. Bellum Hispaniense, gravissimis causis, magno animo, felici successu susceptum, continuas, & parentis tui infandam cædem porro expiare pergis. Vtique Belgis imperas, quibus pro aris & focis fortiter mori suavius semper fuit, quam ante eos. Imperas iis, qui bellis circumsepti, nondum tamen bello lassati sunt, nec pacem se habere posse, præterquam in bello, arbitrantur. Imperas, sed magnis rerum nostrarum adiutoribus, Gallo & Britanno, quibus opitulandi necessitatem non sociorum solum amor, sed & propriæ securitatis sollicitudo quam maximam imponit. Et est profecto is hostis, cum quo non de gloria aut propagandis imperii finibus pugnamus, sed de vita, & quod vita antiquius, a vita libertate. Fatum quoque hoc est tuæ stirpis & domus, ut gloriæ suæ magnitudinem à miserorum tutela habeat. Dictum olim de Scipionum gente, natam eam ad Carthaginem vincendam. Ego de tua dixerim, natam eam ad sublevandos tyrannide & foedo servitutis iugo Belgarum populos. Pacem ab hoste nec petis, ne victi videamur; nec obla-

tam respuis, ne superbi victores habeamur. Nihil enim magis decorum Principi, quam ut sciant omnes, & suscipere illum iuste bella, & finire posse. Sed nullam admittes, nisi honestam & tutam. Secus non pax ea foret, sed servitutis pactio. Procerum populique hæc vox, hæc sententia est: Potius cum dignitate cadendum esse, quam cum ignominia serviendum. E militia & bello subductum Respublica vocat, sed (ignosce Patria sic loquenti) non omni ex parte beata. Tu beare eam porro non desinis, dum Religionem & Iustitiam, certissima securitatis publicæ pignora, fortiter propugnas. Vtique hæ illæ virtutes sunt, quibus Principes Deos fieri Augustus perhibebat. Illa, cum Dei Optimi Maximi munus sit, in animos imperium habet, nec à nobis divelli potest. Et cum Deo hominem, homines hominibus, hos ipsos Principi suo alliget, vincula illa dissolvi non patitur. Vnam sententia frustra expectabis, quia suam quisque impensius amat; unam animis optare licet, quia plures Christiani sumus; quos utcunque opinio & doctorum placita dividant, cœlestium bonorum sensus communioque arctius junxisse debebat. Occurrit supplex iustitia, & ad pedes tuos provoluta, se quoque laciniam vesti tuæ attexi postulat. Dum se commendat, cives suosque commendat, summi, medii, infimique ordinis. Tu Curia ac juris summus præses unicuique suum das, ne inferiores vim patiantur, nec superiores contumeliam accipiant. Non minus enim te civibus datum arbitraris, quam tibi cives. Et sicuti sidera splendorem non habent, nisi ut usibus mortalium inser-
viant: ita nec tu dignitatem hanc, nisi cum officio conjunctam, habes. Iustitiæ clementiam & leni-

lenitatem adinifces, & in hoc fastigio non magnus magis, quam bonus audire defideras. Amari siquidem à popularibus, metui ab hostibus, digni principis est. Famam, iam præsertim in theatro ejus positus, serio curas; & cum reliqui mortalium ea, quæ conducunt, maxime sectentur, Tu præcipua rerum tuarum ad illam dirigis. Quare temporibus tuis dicendis non deerunt decora ingenia, & grata posteritas prosperam tui memoriam circumferet. Nec minus lætus hic Inaugurationis tuæ orietur dies, & salutaris Belgis tuis, nec Belgis tantum, sed & vicinis, nec vicinis tantum, sed & longe diffitis; etiam iis, qui aduersa nobis vestigia prementes, alia sidera, aliud cœlum vident. Plura dicerem, nisi apud Deos Principesque pauco sermone utendum scirem.

Faxit Deus immortalis, stator vindexque hujus imperii, ut quam libertatem a vitam insignis Nassoviorum prudentia, Procerum, civium, militumque egregia virtus, & ante omnia cœleste ipsius numen hætenus defensavit, tutam porro inviolatamque conserves: & Parenti fato dispar, Fratri felicitate par, utrique animi magnitudine similimus, Te officiaque tua omnia Patriæque Patrique æternum consecres.

D I X I.

P A.

P A N E G Y R I C V S,

Quo Illustrissimo & Excellent. Principi ,

FREDERICO HENRICO ,
 Arausionensium Principi , Comiti Nass-
 sovia , &c. Hollandiæ , Zelandiæ , &c.
 Gubernatori , Supremo militiæ nostræ
 terra marique Duci , &c.

*Expugnata fortiter SYLVÆ-DUCIS
 laudem gratulatur Autor.*

Obfidionem fama clarissimam , o-
 pere , laboribusque gravem , in-
 signem casibus , cædibus atrocem ,
 confecisti , propitio Numine ,
Princeps Illustrissime. Præivisti vi-
 ctor. Subeunt victoriæ tuæ testes
 ac præcones plurimi , qui quam omnem ab in-
 genio , industria , ac eruditione impetrare pos-
 sunt dicendi facultatem , tantæ rei certatim ap-
 plicant. Vtique interest præsentis seculi , magno-
 rum Ducum præclara facta grata mente reco-
 gnoscere , & futuri , eadem velut ante oculos
 posita habere ; ne aut oblitterata inertia nostra
 virtus in vivis langueat , aut quæ imitetur , ma-
 jorum exempla , desideret posteritas. Veteris
 ævi res gestæ suis memoratæ sunt scriptoribus.
 Nec fas est incuriosum esse rerum suarum æta-
 tem nostram , tum præsertim , cum magni nobi-
 lisq; facti prodenda est memoria. Agere memo-
 ratu digna , eademque scripto consignare , lauda-
 bile creditum apud eos , apud quos virtutes
 æstimantur. Vbi pretium his deest , per inertiam
 simul

simul & silentium, cum gloriæ studio, imperiorum dignitas, ipsique tandem principatus concidunt. Bellum Foederatis populis, sub tuo ac gentis tuæ moderamine, cum potentissimo Hispaniarum rege per annos multos fuit. Ad libertatem felicissimis incrementis contendimus. Inchoavit eam Gulielmus, genitor tuus. auxit ejus securitatem supra modum Mauriti-
 tius, frater, illustris ac beatæ memoriæ Princeps. longius provehere pergis, *Frederice Henrice*. Toto belli decursu Nassoviorum imprimis emicuit fides, constantia, animique magnitudo, ut in illa stirpe imperii hujus robur collocasse videatur summi Numinis providentia. Urbes munitissimæ victæ. acies hostium atrocibus præliis profligatæ. exercitus ingentibus impensis, supra quam quis credat, conscripti, majores semper pro magnitudine crescentis indies imperii. Exiguæ primum vires Hollandiæ Zelandiæque potissimum terminis circumscriptæ, fuere. Mox accessio facta Geldriæ, Transisalaniæ regionis, Frisiæ partis, ac Groningæ omnis. Non tuta ab armis nostris Brabantia, non Flandria. utriusque oram validissimis præfidiis tenemus. Numero hominum opibusque inferiores vicimus ordine & disciplina, non domi solum, sed & foris: non terra solum, sed & mari. Post victum ex parte Orientem, & ereptas Lusitanis Moluccas insulas, arma nostra sensit Occidens. Adeo successus suos urgere paratus populus, velut æstu quodam & torrente fortunæ raptus in vetere ac novo orbe trophæa fixit. Bella navalia, portus Iccius, & fretum Gaditanum, inter Calpen & Abylam maxime, celebria conspexere utrumque cis Tropicum. Omnium tamen felicissime nuper tuis
 auspiciis

auspiciis sub ipso Tropico navigatum, (non patitur Hispanorum vecordia, ut pugnatū dicam) cum victoriæ præmium cessit argenti, merciumque preciosissimarum immanis vis, & laceratæ momento hostium rates, Cubæ littora tabulis operuere. ut jam in ipso mari, in alio orbe victa videretur infesta terris Europæis Hispania. Induciarum non longo intervallo distinximus bellorum tempora, & data ad recipiendum spiritum partibus requies. Damnata aliquandiu nocendi studia, non causæ; pugnæ, non odia, his opertis magis, quam extinctis. Mox majoribus animis redintegrata bella. nos minore emolumento terra marique pugnauimus, usque dum exuta in Occidente regis opibus classe Mexicana, & turbatis tanta clade hostium rationibus, tempore optimisque occasionibus usus, *Sylvam-ducis*, propugnaculum Brabantia validissimum, in potestatem tuam redegisti. quæ sola lacinia deerat pulcherrimæ Foederatorum vesti. Mirum, quantum ex hac victoria roboris & dignitatis Reip. nostræ accesserit, quantum illustrissimo tuo nomini apud suos gratiæ, apud externos famæ & auctoritatis. Infestissimæ olim Romanis fuere urbes duæ, Carthago, & Numantia. Nulle longius principem populum, nullæ gravius affixere, consumptis tot Ducibus, exercitibus, opibus. Hæc urbs Carthago nobis & Numantia fuit. Bis irritò conatu tentata, semel solius cœli in ipsam favore, in nostros inclementia evasit; semel Alberti Archiducis prudentia, & quæ in bellis plurimum valet, celeritate defensa fuit. Fraudibus petita sæpius, stratagemata nostrorum vel Marte, vel fraudibus elusit. Ingressi urbem sumus. intra portas, in foro ipso stetimus. nondum tamen vicinus. Fato

tunc

tunc servata urbs, ne, post tot fratris triumphos, Tibi quoque deesset futuræ gloriæ illustre argumentum. Ecce, pendet animi Europæus orbis, utrum admirabilius sit, quod illam viceris, an quod aggredi ausus fueris. Dum victam stupet, hæret iterum, quid prius in ea victoria iniretur: An velocitatem, quod brevissimo tempore viceris: An operum magnitudinem, in quibus labor naturam ipsam pene vicit: An Numinis favorem, quod anni tempestates, raro hisce regionibus more, obsidenti idoneas concesserit, totoque obsidionis tempore æther velut in partibus fuerit: An felicitatem, quod spem dubiæ adhuc victoriæ crexeris altera, & Vesalia potitus nutantem belli fortunam occupaveris: An maximi Regis castra subita rerum desperatione dilapsa, & qui exercitus pares nobis habeat, momento victum. Fœderati vero Belgii Proceres, civesque tui, dum gloriosæ obsidionis momenta propius ad animum revocant, ejus gloriam publica & privata utilitate, hostiumque summis incommodis metiuntur. Nullam siquidem ex finitimis urbibus illa nocentiorum experti fuimus. Hinc in Geldriam, Hollandiam, & ipsam diocesin Ultrajectinam factæ excursions turbarunt quietos. In omnium latus impacta omnes afflixit, abductis trans Vahalim, Mosam, Rhenum ipsum captivis, cæsis nostrorum copiis, abactis jumentis. Non æstate ab illa, non bruma tuti fuimus. Undique præsidiis fortissimis muniendi urbes, propugnacula, arces necessitatem nobis imposuit. Equitum peditumque sedes oportuna militem in agros nostros effuderat, priusquam venire eum sensissemus. Tuta locis & fuga ex occasione jam latrocinia, jam bella faciebat. In hoc

Numan-

Numantia ac Carthagini dissimilis, quod illam à Roma Alpes, hanc mare, ipsam à finibus nostris arctissimum flumen dirimat : illæ à Latio longius fuerint, hæc Sicambros Batavosque proxime contingat. Quanta vero hosti ex ea damna expectanda sint, postquam nostrarum partium esse cœpit, inde colligunt, quod Brabantiam nobis omnem aperiat, aditumque præbeat securum in Menapios, Tungros, Eburo-nes, Advaticos : belli discrimine Bredam Ant-verpiamque involvat : eodem Heusdam, Gra-viam, Bommeliam, Bergam ad Zomam, flumi-numque commeatus liberet. Quotquot vero à rerum circumstantiis tanti belli authorem & causas infra Deum positas animo præscindere amant, tam præclari facinoris successum prudentiæ tuæ ac fortitudini, industriæ ac constan-tiæ, indefesso studio, animique magnitudini acceptum ferunt. quarum illam totius operis moderatricem, hanc ejusdem administram co-mitemque venerantur. Primum, hostium ad Occidentem inmanem jacturam in lucro de-putabas, & quæ inde nata fuisse in comperto erat præsidiariorum per Brabantiam, Gelriam, Flandriam murmura & querelas, ob non solu-ta stipendia ; satis gnarus, disciplinam solvi, ac licentiam turbarum ostendi ; frustratis militum desideriis. Deinde, absente Spinola, cujus du-ctu multa prospera ac præclara Rex gesserat, fore sciebas, ut tardius moveret Archidux Isa-bella, & in quem summæ rei regimen confer-ret ambigeret: facile Hispanorum & Belgarum æmulatione militaribus odiis fomenta præberi: periculose ex hybernis exciri militem queru-lum: deesse, hoc saltem tempore, quæ con-scribendis novis copiis & educendo exercitui suffi-

sufficerent. Qua rerum perturbatione utendum, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus, urbem illam aggredi statuisti, quæ finitimarum esset infestissima. Observabas præterea, maturius te, ob advehendi com-
 meatus commoditatem, castra explicare posse, & eo loco, ubi à vicinis urbibus fluminibusque annonæ subvectationes juvarentur: Hostem, si vel maxime castris insultare velit, ob pabuli in-
 opiam non posse. Super hæc in Germania bello Cimbrico, in Insubribus Gallico regias opes atteri. Nec minus occurrebant, quæ difficilem reddebant obsidionem. maximo ambitu cingen-
 dam urbem, ob circumfusas aquas, quæ pro-
 pius locari castra prohibebant: multo opus esse milite, quo & dispersas castrorum partes tuea-
 ris, & obsessos oppugnes: paludes nihil stabile firmumque admittere: ob aquarum affluxum hyemem hyberna sustinere non posse. Auge-
 bant difficultatem, præter præsidia, cives conti-
 nuo bellandi usu exercitatissimi, maximus in oppido rerum (ita credebatur) ad bellum appa-
 ratus, rei frumentariæ ultra quam satis, arces adhæc validissimæ, & propugnacula portis late-
 ribusque urbis undique objecta. quibus malis re-
 media jam ante quæsi veras, à milite, armis, com-
 meatu, navibus, ærario, & Illust. Ordinum in-
 tantas impensas egregia facilitate. Cumque in-
 genti totius Europæ præjudicio gravaremur urbem illam vi expugnari non posse, ideoque in-
 miseriam simul nostram & ignominiam, velut fato, servari: Tu veteris ac recentioris ævi ex-
 empla in consilium advocando, nihil labori in-
 dustriæque impervium esse, te met ipsum, jam & nos docuisti. Atque ista meditantem ani-
 mum magnæ spei gloriæque ardor accendebat.

Subi-

Subibant laudatissimi fratris conatus minus prosperi, frustrata tuorum stratagemata. necdum amissæ Bredæ pudorem decoxeras. At omnium maxime heroicam mentem stimula-
bat patriæ amor, quam in tuto locari in confesso erat istius urbis accessione. Motis castris, præveniendum celeritate hostem judicabas, ideoque, ut falsa opinione ipsum imbueres, quid vis potius, quam de Sylvæ-Ducis obsidione suspicandi argumenta illi objecisti. Crederisque animis adversæ partis prorsus persuasisse, nihil minus te, quam quod cogitabas, cogitare. Accessit ad Prudentiam labor & industria, animique incredibilis & propositi constantia, quibus tantas res gessisti, quantas audere vix hominis, perficere (Velleji verba sunt) pene nullius, nisi Dei esset. Circumvallationis magnitudo, celeritas, robur, ac securitas parum à miraculis abfuere. Infedisti paludes, fluvios stitisti, epotasti stagna & lacus, non militum numero, uti olim Medus, sed arte ac ingenio. Nec jam mirari subit, quæ de Drusi, Corbulonis, Civilis laboribus, de Carthaginis, Numantia, Platæarum, Alesia obsidionibus grandia memorant scriptores. Illic fossæ ductæ, murique duplices, quorum alter obsessos, alter exterius spectabat. vidimus & hic. Illic lacubus injecti aggeres, & hic. Illic Durias trabibus impeditus, hic glebis superaggestis Domnala, Diesa, & Aa fluvii. Illic turres erectæ, exstructa castella hic vel numero, vel mole potiora. Romani operantes simul & pugnantes castra perfecerunt viginti dierum spacio. Non majore nostri, manus ligone & ballista armati, ut pro illius officio hæc pugnaret. Maximus, qui Alesia fuit, ambitus in passus ivit undecies mille. Tuus hic in
passus

passus amplius tricies mille, five milliaria Itā-
 lica triginta duo, quem nullibi non, adversus
 externi hostis insultum, tuebantur tot tamque
 inmania opera, quanta qui oculis non subje-
 cere, animis concipere non possunt. Non reli-
 quisse aditum, nisi à coelo venturis hostibus, vi-
 debaris. Nec dubium, quin longius abiverit
 cura tua, dum in magnis negotiis etiam tuta
 timentur, & prudentia abundantes amat cau-
 telas. Hoc circo inclusæ belli partes, urbs, exer-
 citusque. Hæc Martis, hæc virtutis tuæ, ac tuo-
 rum area fuit. Magna hic, non aliorum modo
 Ducum, sed & tua etiam in promovendis ope-
 ris studia apparuere. Ubique comitate & allo-
 quio operantium officia provocabas, animos
 præmiis implebas, pecunias, ingentia ad quid-
 vis audendum incitamenta, liberalius offere-
 bas, aggeribus vallisque spacia præscribebas,
 inter glebarum jactus, & ligonum motus per
 paludes discurrebas, incorrupto summi Ducis
 honore. Vbi pugnae locus, ubi invadendæ ar-
 ces, arcibusque objecta molium terrestrium re-
 pagula, pugnantis te ostentabas, sedulo ca-
 uens, ne furore militari certæ cædi tuos obji-
 ceres: sufflaminabas bellaturientium studia,
 ne primo impetu retardati successus sequen-
 tium animos frangerent: satis velociter geri
 arbitratus, quicquid bene & caute: caram esse
 boni militis annonam: nec expedire, bella,
 quæ fama constant, à cladibus auspiciū ca-
 pere. Veterum etiam more, per gentes natio-
 nesque distinxisti operarum ordines ac pugnan-
 di vices, ut discretus labor fortes ignavosque
 distingueret, atque ipsa contentione deco-
 ris accenderentur clarissimi Europæ populi.
 Ipse periculorum omnium securus, mane,
 vespere,

vesperi, etiam intempesta nocte, modo ante ipsa signa, modo iis immixtus ibas, inter machinarum boatus, glandium igniumque jactus, in ipsis cuniculis fossisque subterraneis facienda imperans. Et quanquam non deessent, qui monerent, ne oblitus publicæ salutis unico eam fortunæ ictui exponeres; non expedire, urbem, maximi alias momenti, tanti capitis jactura redimi; tamen, ut eas voces benevolentia tuorum signa esse credebas, ita pari animi magnitudine aestimabas minus, affirmans non semel, absente te citius quod non factum est usus, quam quod factum est opus, fieri. Forte & generosæ menti inerrabat Alexandri Macedonis responsum: non ætatis se spatio Principes metiri, sed perennitatis: Deum, uti regna, ita & rectores impensius curare: nec tam longam ipsis, quam gloriosam vitam querendam: nihil indignius, quam consumi eam, ubi quam maxime possit ostendi. Nec tuis castris contentus invigilare, ad aliorum stationes sæpius processisti, hic machinas amoveri jubens, hic admoveri, hic oppugnari hostem, hic defendi tuos, ut totius exercitus Imperator nullam castrorum partem curæ tuæ subduci passus fueris. Facta tua, non dicta solummodo, sequebatur miles, nec disciplinam tantum, sed etiam exemplum à te capiebat. Ut plane tanti esset exercitus, quanti Imperator. Hinc omnibus idem ardor, ire, quo jussisses, pugnare, periclitari, sanguine suo commendare posteritati gloriose obfidionis recordationem. nec tam mors illis terrore erat, quam vita, & superesse à pugna dedecus videbatur. Illud maxime gloriosum, quamvis multorum cædibus, gradum aliqua promovisse, & cum hostem vallo deturbassent, raris ordi-

ordinibus reverti. Iam, cum in procinctu esset Comes Herenbergensis, paratosque exercitus sub ipsis vallis ostenderet, nusquam fortissimi sollicitique Ducis munia omittebas. Ipse cum ducibus agmina circumire, somnum non capere, undique circumcursare. copias etiam omnes in armis esse, frenatos equos stare, ac vigilias intentiore cura servari jubebas. Etiam prorupto vallo cum equitum turmis exhibas, occurfabas venienti, & ubi plurimus labor spesque aliqua, consilio, manu, voce pugnam sustentabas. Oberrante mox cis Vahalin hostili exercitu, & veteri Bataviæ insidiantes, stupenda velocitate militares copias, ad nutum paratas, insequi iussisti, quo usus vel res vocaret, stare, progredi; ut veluti manu tua adversæ partis fata moderari videreris. Tum vero quam maxime excellens illa animi magnitudo emicuit, cum superato Isala Velaviam hostis teneret. Iacebant nobis animi, metusque tam quæ non essent facienda, quam quæ essent, suadebat. At tu adversa casum, quæ bellis intervenire solent, moderatius æstimans, egregia constantia non destitisti à cœpto, sed acriore studio institisti urbi, provisisque, qua poteras, celeritate limitaneis locis, hostem in sterili arena sibi permisisisti, donec capta tuis consiliis Vesalia, revocandi artem, qua adversus te utebatur, docuisti cognatum sanguinem. Ita ad incredibilem animi vim divina accessit benignitas, quarum illa, ut auderes, dedit, hæc, ut posses. Pari olim constantia populus Romanus, cum tertio ab urbe lapide grassaretur Annibal, ad avertendos Capua Consules, ab incepto non destitit, & de sua urbe sollicitus, Capuam tamen non omisit, sed parte exercitus sub Appio Consule relicta, parte Flac-

te Flaccum in urbem secuta, præsens absensque pugnabat. Non oportuna magis Belgarum terris alias affulsit victoria, quæ subita serenitate inductam patriæ caliginem discussit, Amersfortiam Cæsarianis præsiidiis, Velaviam numerosis exercitibus liberavit: hostium vero res adeo in arctum coëgit, ut armamentario suo simul, & frumentaria sede exuti, nihil sibi reliquum esse crederent, præter dedecorem fugam, aut minime ambitionem famem. Tandem, adductis in summam desperationem obsessis, laborioso operi lætam catastrophem imposuit insignis tua erga deditos clementia, qua, non cum privatorum te calamitatibus, sed hostium viribus, contendere ostendisti. Scipio Africanus (nec enim cum alio comparari te fas est) in Hispaniam missus, neglectis minoribus ejus oppidis, Carthaginem novam, principum tum regni robur, aggressus est, & in una urbe capta Pœnis sui defendendi fiduciam ademit, Romanis sociisque reddidit. Hujus exemplo, urbem Hispanicarum provinciarum munitissimam, situ hætenus operibusque inexpugnabilem, subito adortus es. Venisti, & minus quinto mense victor ingressus es, non Sinoniis artibus, sed indefessa armorum vi, frustra obnitente Regio Cæsareoque exercitibus, perruptis arcibus duabus, plurimisque, quas militaris industria exstruxerat,munitionibus. Et quod ad laudem quoque facit, pugnavisti, non cum tironibus, bellicque inexpertis, sed cum hoste bellicosissimo, cum veteranis electis & militibus, quorum ut quisque scientia militari & audacia maxime valebat, ita majore animo contra stetit, etiam res urbis moderante Gubernatore sagaci, acri ingenio, contra pericula

pericula & insidias firmissimo, qui loca omnia, prompta, occulta, plana, impedita noverrat, prudentiæque fama inter regios Præfectos eminebat. Atque hæc dum terra per te geruntur, non minus victricia signa per Oceanum late circumtulisti, duplexque elementum infedisti victor. In Occidentem iterum moverunt Societatis istius focii, usuri fortuna, quam superiore anno propitiam experti fuerant. Cumque turbatis commerciis Morini mare Britannicum ac Septentrionale, bello, quasi tempestate, præclusissent, sub *Petro Heynio*, quem ob recentia fortitudinis & felicitatis exempla tanto negotio præfeceras, maris denuo libertatem tibi tuisque vindicasti. Pater, Princeps, uti, dum de Heynio loquor, paululum morer ordinem laudum tuarum. Querimur, proh dolor: querimur, in tanto impetu cursuque rerum occidisse gloriosissimum ducem; illum qui gaudio nuper impleverat animos, jam mœrore omnia complevisse. Dolemus illam animi vim, illam in subeundis periculis constantiam, in rebus moliendis efficiendisque velocitatem, in suos fidem Reipublicæ ereptam. Occubuit Heros iste, per omnes navalis militiæ gradus ad summa evectus, major semper privato visus, dum privatus fuit, & omnium consensu etiam tunc, cum pareret, capax imperii. Occubuit nunquam non victor, postquam Orientem & Occidentem, famæ suæ terminos, adiisset; postquam classem Hispanorum in ipso Brasiliæ littore atroci prælio exarmasset: postquam regio thesauro onustas naves in Matancæ portu primus mortalium exuisset, evulgato imperii arcano, posse etiam Occidentem vinci, & annuos Novi orbis redditus intercepti:

cipi: postquam naves Morinorum bellicas fortiter aggressus expugnasset, & majorum facinorum spe in certam suis fecisset, nec deesse quidquam ad immortalitatem videretur, nisi ut qui vixisset victor, victor moreretur. Secuta quoque est morientem victoria, & quæ vivo ante, etiam mortuo se superfudit fortuna. Regulum dicerem, nisi hoc felicius esset, quod post carceres suos eodem loco hostem egregie ultus fuerit, quo captivus foedam servitutem serviverat. Dicerem Themistoclem, nisi non cum imbellibus Persis, sed bellicosissima gente pugnasset. Compararem Pompejo, nisi piraticum bellum illi superstiti conficere concessissent fata, Heynio nostro negassent. Maxima profecto sunt, quæ gessisti, Princeps fortissime, & in hac mundi scena, inter tot Europæ Principes, laudatissimi te actorem conspexit præsens annus. Fatigavit Borussiam Suecus, frustra repetiit Polonus. Britannus domestica, Transalpina restituit Gallus; Bellum pace redemit Cimber. Finibus suis invigilasse Veneto satis fuit. Omnium tu (sit fas ita Batavum loqui) gloriosissime urbes illas Hispano subduxisti, in quibus Belgici cardo omnis versabatur. Et ne quid perfectæ victoriæ obstreperet, solo exercitus tui adventu, Velavia omni, propugnaculisque in Isalæ ripa exstructis, submovisti hostiles copias. Vicisti magnitudine rerum non hostes modo, sed & sociorum expectationem, quorum illi insolentius vanis cogitationibus coelum peti, hi tale te consilium cepisse, quod non facile explicare posses, modestius censebant. At explicuisti, per Dei gratiam, & possibile esse primus docuisti, quod impossibilibus hætenus, celebratissimo proverbio, adscripserat præconcepta animis

mis nostratum desperatio. Et cum hæc sub initium Præfecturæ tua sint opera, similia porro exspectamus. Nec enim possunt alia, quam excelsæ cogitationes animo tuo subire, & dum in incremento est virtus tua, tanta Celsitudine ac gente dignos spiritus capis, ut eadem fortitudine postmodum experiaris, quicquid pro patriæ salute tentandum provide judicabis. Iam oculos in te conjicit Christianus orbis. aliorum aperta inclinatio est, aliorum occulti metus. Utinam aut vincere hostem possis aut pacare, & præludia hæc fuerint stabiliendis simul imperii & pacis. Eam reduci velle, forte victori expedit, victo necesse est. Militat pro te Iehova, & turbatis nonnihil rebus, victoriam conduplicat, ut confessos hostes animo jam subjugaveris. fasces Auriaco submittere nemo indecorum putat, & quos superasti, beneficium putant, à Nassovio vinci. Sub frenis tuis libertatem quisque sibi, sub imperio felicitatem pollicetur. Maeste Heros invicte, & cum patriæ finibus latius virtutum tuarum pomœria diffunde. Laudabiles militiæ tuæ successus continua, & , advocante te ad magna Deo, obsequere. Veni, ad tuos redi, & Procerum civiumque passim faustas acclamations victor excipe, quorum alii vitam, alii libertatem, omnes securitatem tibi debemus. Sequor pone Encomiastes, & dum alii tantarum rerum solidam narrationem meditantur, non historiam, sed Poëma oblatum veni. Nec enim decet tam illustria trophæa suspendi sine vate. Utinam vero dignam virtutibus tuis orationem reperire potuissem. Impari gressu ambulat Auctor & Scriptor, & Principum Heroicos ausus lambere facile est, facundia exhaurire difficillimū. Quod

poëtarum proprium est feci. Per ambages, Deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum circumduxi lætas voces, ut potius furentis animi vaticinatio appareant, quam religioſæ narrationis sub testibus fides. Est tamen, ubi nimius narrator mihi videor, temporisque filum nimis anxie secutus. Sed parum refert, si minus illic poëtam egerim, ubi felicissime pugnavisti. Præstat sciri, Te melioribus legibus pugnasse, quam me cecinisse. Et major rerum à te prudenter fortiterque gerendarum habenda fuit ratio, quam meæ laudis. quam si ex hoc opere aliquam retulero, Illustrissimo tuo nomini omnem debebo, cuius virtutum vel sola recordatione vatibus perctus tumet, ut maiores sibi videantur, quo circa angusta illa nomina & illustres animas impensius occupantur.

Faxit Deus Opt. Max. cujus invicta manu vicisti: Patriam, religionem, libertatem in tuto locasti: hostiles impetus contudisti: Vesaliam primum, mox Sylvam-ducis, urbes potentissimas, Fœderatorum imperio addidisti, ut nominis tui terrorem late circumferas, quæ domi ægra sunt, consilio fulcias, valida magis robores, metumque tui civibus, contemptum hostibus, præclare de patria merendo, demas.

D I X I.

O R A.

O R A T I O

Tribunorum in castris

A D

PRINCIPEM AVRIACVM.

*Vide Orationem Crateri ad Alexandrum
Magnum, quæ extat apud Curtium
lib. 9.*

Redisne, Princeps fortissime, adventu magis hostium, ut jam in vallo consisterent, castris adsultarent, quam cura salutis tuæ, ut nunc est tibi vilis, nos esse sollicitos? Quantalibet vis gentium undequaque conspiret in nos, impleat armis viribusq; Brabantiam omnem, Cæsareanas aquilas inducat, Tillios, Walssteyniosque crepet, tu nos vivus incolumisque præstabis invictos. Sed quis hoc Foederati Belgii columnen ac fidus diuturnum fore polliceri potest? cum tam avidè manifestis periculis corpus tuum offeras, oblitus tot militum civiumque animas trahere te in casum. Quis enim tibi superstes aut optat esse, aut potest? Eo pervenimus, auspiciū atque imperium tuum secuti, unde, nisi te salvo, nulli lætum ad penates suos iter est. Quod si de Hispaniæ, totiusque Orientis & Occidentis regno cum Philippo dimicares, etsi nemo vellet: tamen, ne admirari quidem posset, tam promptæ esse te ad omne discrimen audaciæ. Nam ubi paria sunt, periculum ac præmium, & secundis rebus amplior fructus est, & adversis majus solatium. Tuo vero capite urbem illam, licet maximi alias momenti, redimi, quis ferat,

non tuorum modo militum, sed ullius etiam gentis sociæ, qui quid in republica nostra validum sit, quid ægrum, novit? Horrent animi cogitatione rerum, quas videmus indies, dum intra telorum hostilium jactus, fossas cuniculosque inrepidus subis. Eloqui timemus. inertissimus quisque jam de corporis tui spolio triumphasset, nisi te hactenus misericors in nos Deus servasset. Totidem proditores, totidem desertores credemur aliis, quod te aut retinere in tentoriis, aut in fossis persequi, tueri, ac securum præstare non possumus. Univerfos milites ignominia notas, quasi officii sui parum memores, sine te exequi mandata nollent. Temetipsum consiliis imperiisque serva. Non militis partes, sed Imperatoris habes. Scipionis illud cogita: Mater Imperatorem me, non militem genuit. Adesse rebus debes, sed citra summæ rei discrimen: vires roburque inspirare militi, at cum locorum delectu: prælia voce consilioque moderari, sed dubiis præliorum eximi. In milite unius fors est, in Duce universorum periculum. Minores curas minoribus ducibus manda. Non stamus in acie, non status imperii aut salus provinciarum in ferri cuspide posita est. Vallis hostem aggeribusque arcemus. Legimus, & jam juvat meminisse, cautos, cunctantesque duces laudari, nullo loco, nisi quantum necessitas cogat, commissuros se fortunæ. Et summus ille civilis prudentiæ magister, reprehendit Imperatorem contemnendis, quam cavendis hostibus, meliorem. Sine timidum pro cauto, tardum pro considerato, imbellem pro perito belli vocent. Non hostium, non malevolorum hic audiendæ voces. Clamat respublica, clamat exercitus, clamant boni juxta ac

ac prudentes, omnium in te salutem verti. Magna cœpta consilium & mora perficiet. eludet unico momento, infelix sæpe, audacia, & nimis curiosa sollicitudo. Tuo casu animus hostibus accrescet, & fiduciam illis liberandæ urbis mortuus facies, quam vivus habere non finis. In expectatione tanti operis universus orbis est. Aliorum admiratio, aliorum indignatio, aliorum alibi studium eminet. Videntur fata obsessam urbem damnasse, sed videntur tantum. Cave, ne decreta sua vertant in nos. Sunt in procinctu hostes: instant vallis castrisque in omnes occasiones intenti, ut laboranti urbi succurrant. Prospiciendum, ne quod à suis virtutibus se consecuturos desperant, tibi imputent. Ad gloriam contendentibus viam sternit prudentia & ratio, non impetus. Fama providentiæ in magnis ausis valida est, in obsidionibus validissima. Et parta & sperata decora ex tua pendent incolumitate. Quod si victorias numerare vis, annos numeres oportet. Rebus præclare gestis superesse gloriosius, quam iis immori. Mortuos fama lambit, vivos afficit. Stant & pugnant in theatro orbis principes, sed & in eodem peccant. & cum virtutibus conspectius quoque est, quicquid in iis minus laudabile. Ex te, velut è capite membra, spiritus animosque capimus. Tu virtutis ignaviæque tuorum spectator es & vindex. Pudet singulos te occupato otari & segnescere. In oculis tuis vulnerari & mori gloriosum quisque putat. Te coram nec dolorem sentiunt, nec mortem extimescunt. *Urget præsentia Turni.* Si monere nostrum non est, monemus tamen, ne, quam vellemus, citius imperare nobis desinas. Attendit ad Patroclum suum Achilles, Achatem, Æneas. & ne

O 5

fabu-

fabulosa solum loquar, attendit ad Narsetis ac Belizarii salubria monita Iustinianus. Quæ affecta voles, nobis impera, non tibi. quocunque iusseris, ibimus. Infesta loca, fatales pugnas nobis deposcimus. quos si extinxerit Mavors, habes, quibus bellum restaures. Imperantium uti magna est paucitas, ita novitas nocet, & regimen nullum aut incertum securitatem publicam labefactat. Pericula cave, hostium mœnibus abscede, fossis exi, ubi descensus Averni facilis; sed gradum revocare difficile. Non prandendum tibi, tanquam apud inferos coenaturo, nec coenandum, ut mox efferaris. Militibus hoc dixit Leonidas, non belli duci. Et nihil profecto indignius, quam cum tuos affligeris, hostibus gaudii causas propinasse.

O R A T I O,

D E V I C T A

In Freto Britannico Potentissimi

HISPANORVM REGIS

C L A S S E,

Per MARTINVM TROMPIVM

Maris Vice-Præfectum,

Anno c l o l o c x x x i x, mense

Octob. die x x i.

Vabus mundi partibus habitamus, duabus pugnamus, terra ac mari. alteram securitas, alteram temeritas sedem fecit. Prior, quia fixa & stabilis, pluribus domicilium præbet. Posterior, quia mobilis fluctuansque, paucioribus. Illa iis pater, qui

qui mansuetius vivere amant. Hæc iis, qui ventis, cœlo & salo acrius animantur. Qui terras habitant, laxis spatiis pugnant, ubi timor viam fugæ invenit. quibus Oceanus domus est, arctis tabellis conclusi, aquas mortui sorbent, ne sicca morte intereant. In terris positi securius maria adspectant. qui aquis jactantur, tellurem post terga vident, & natale solum insigni audacia susque deque habent. ubi terra est, certius iter tenemus ad vitam. ubi aquæ sunt, dubio cursu secamus æquora, & levibus auris animam credimus, ducto gracili tramite inter vitæ & mortis vias. Non terra solum pugnantes Pompejum & Cæsarem, sed & exilis cymbala mundi Imperatores vexit. Et qui terra non nisi hostium formidamus potentiam, in aquis præter hostium furorem, naufragiis insuper mulctamur. In utraque imperia, divitias, libertatem, quarum rerum causa bella atque certamina sunt, petimus. Inus in principia nostra omnes. illic spirare amat quisque, unde originem traxit. Ex limo facti humido siccoque constamus, ne si toti aqua essemus, inconstantia; aut si toti terra, pertinaciæ haberemur filii. In hæc semina relabimur non inviti, & illic morari studium est, ubi potiozem sui particulam vel aquis vel terris se debere quilibet sentit. Hac sorte & indole non singuli solum, sed & populi gentesque discernimur. Inter fluctus nos & procellas habitamus. Amphibium animal Batavi sumus, Mattiaci sumus, Frisii sumus. Pluribus elementis gaudemus, quia singulorum munera mercamur. quos in lucem modo edidit tellus, mox impubes adhuc & vix ære lavatos, fovet procellosa Tethys. Quin, dum longo itinere in Auroram cum conjugibus inus, (eloquar hoc versu:)

— *mediis in fluctibus ardet*

Terrarum secura Venus. stupet ipsa verendis

Vnda puerperiis, matrique admurmurat aquor,

Et cum puppe rotant duros cunabula natos.

Littora nostra, templa, fora, quibus ambulamus & sacra facimus, ubi mercamur, dormimus, vigilamus, ubi candidi vel atrati sumus, ubi epulamur, jocamur, aquæ & tempestates pulfant. Si tellus viam euntibus præcludit, eam affectamus pelago; & honestæ cupiditati frena laxamus, per invia pedibus spatia. Pro lateritiis ligneas domos condimus, & ne mergamur graves, totis sylvis innatamus. Pro area, tectis, parietibus, trabes sunt & quercus & lignifer Septentrio. Miracula præbemus orbi. Cum terræ deficiunt, ob uliginem & paludes, ligna advocamus in auxilium, ne vivi descendamus ad inferos. rursus, cum aquæ lapides, saxa, domos ferre detrectant, ex iisdem lignis domos mobiles ratesque fabricamus, & in vasto æquore castra metimur, bella gerimus, immania navium corpora concutimus, convellimus, dissolvimus, subvertimus. Hinc duplex belli genus natum mortalibus, terrestre ac maritimum. illud crudele, hoc crudelius. illud operæ & honoris, hoc audaciæ insuper plenum. illic cum simplici hoste, hic cum hoste, & Oceano Æoloque pugnandum. altero stantes, altero vacillantes manus conferimus. altero arenis, altero urna tegimur. altero, mortuorum exequiis intersumus homines, altero balenæ & phocæ.

Quibus Fœderatorum res gestas nosse animus est, comperient, utroque belli genere illustra virtutis suæ documenta dedisse potentem populum. sæpius cum formidine & scientia militari contendisse fortunam, & hæsisse, ubi terminum

num imperio poneret; postquam terrestribus pariter ac maritimis præliis victoriarum omne genus consummavisset. Duplicis elementi spoliis triumphamus, rostris, portisque. quorum illa victarum classium trophæa sunt, hæc urbium & quæ terra gessimus, bellorum. Est, ubi Duillios nostros, & Africanos, & Alcibiades & Attilios marmora habent. Est, ubi forti Heemskerkio æra suspendimus, cum augustis eminentis Hoofdii inscriptionibus. Est, ubi maximo Duci Petro Heynio, maris Mexicani scopulo, æternis monumentis splendide parentavimus. Tabulas videre est, Ad Amstelam suspensas, in quibus unam ratem pluribus victoriis suffecisse, picturæ docent & carmina. Ad Rotteram Lamberti Archithalassi manibus non sine veneratione assurgimus, & assiduum in prædatrix Duynkerkæ corpore unguem hunc agnoscimus. Loquor nequicquam vetera & transacta dudum. Memorabile, Aud. & atrox prælium, ante paucos dies, propitio Numine, Patrum, & Celsissimi Auria-ci auspiciis, ductu intrepidi Herois, Martini Trompii, commisimus. atrox cædibus, memorabile rerum undequaque magnitudine & fama. Etenim, in hoc Potentissimi Hispaniarum Regis robur & maritimam potentiam fre-gimus: stupendum tot navigiorum apparatus, tot annorum laborem impensasque attrivimus: nauticæ gentis numerosos exercitus copiasque accidimus: conscriptum ad nova bella militem vinculis constrinximus: nervos militaris disciplinæ, stipendia, Celsissimo Infanti ereptum ivimus: Indiarum proventus in messe elisimus: Belgicæ navigationis vires in Morinis incidimus: Oceani imperium juri suo, hoc est, na-

turæ, vindicavimus; exteris Principibus pressæ Reip. nondum extremos conatus ostendimus, & publicæ patientiæ illudere parantibus, justæ defensionis instrumenta monstravimus. Denique omnem expugnandi concordis Belgii & erigendæ supremæ per Europam, (si qua adhuc Philipporum animis insidet) spem labefactavimus.

De his, publico hoc Patrum populique gaudio, filere nescit, qui patriæ bonis malisque, secundis adversisque surgit caditque. qui facundia & ingenii discrimen incurrere mavult, quam suæ in Remp. fidei ac benevolentia; & linguam, si effari non potest, conari vult maxima. Non efflagitabo è vobis, Auditores, attentionem, quam res imperat; nec benevolentiam, quam mihi de A V R I A C O, de Trompio, de navalibus sociis, de maris vindicibus, pro libertate, pro aris & focis dicenti, omnes & singuli debetis. Vnum agam sedulo, ut recrudescente hac hora inter me & Hispanum prælio, tanti certaminis terribilem faciem intueamini securi. Itaque cogam intra Scholæ hujus parietes adversarias classes. Hic hinc fingam esse Fretum Britannicum. hic fluctuare veliferas arces & natantia ponto castra. Hic intrepida oratione & miles ero & navita, & Ocquendus & Trompius. Hic vincar Hispanus, vincam Batavus, spectator ero Britannus. Vos credam stare in littore cum Britannis & extra teli jactum, è terra Europæorum Principum, hinc P H I L I P P I, hinc P A T R V M & F R E D E R I C I laborem suaviter adspectare.

Hispaniarum Rex lenta fore bella ratus, quæ terra in Belgio gerebantur, & jacturam unius urbis alterius victoria in vicem resarciri, cum
omne

omne Fœderatorum robur in mercatu, hunc in
 maris opportunitate positum accepisset; eo con-
 silia vertit, ut diminutis in terrestre bellum
 impensis, de maris potius imperio nobiscum,
 quam terrarum contenderet. Iuvabant propo-
 situm exempla populorum veterum & recen-
 tium, quibus Oceani potestas Continentis faci-
 le impetravit. credebat sagacissimus Princeps,
 posse classibus longè distitas regiones adiri &
 expugnari, & neglectis finitimis transferri a-
 lio sceptrorum maiestatem. legerat, Argonau-
 tarum expeditione raptum procul à Græcia au-
 reum vellus, & potentissimos reges auro opi-
 busque exutos. Didicerat majorum utilibus
 exemplis, navium beneficio novos orbes dete-
 gi: religionem, opes, leges, mores, humanita-
 tem ipsam ad distantes totis fideribus populos
 transvehi. Audiverat Belgas circumlui pelago,
 vel allui; nec habere domi necessaria, quæ re-
 dimant, nisi aliunde magnis pretiis arcessant,
 classium usu non sibi solum divitias parare, sed
 veteri domino graves esse. Ambrosius Spinola,
 Sanseverini Dux, quo serium magis & fidelem
 gloriæ suæ ac imperii custodem non habuerunt
 Philippi, assiduis ac pertinacibus hortamentis
 hæc ipsa Regi suo persuasit. Ideoque, cum re-
 rum hic sub Alberto & Isabella Archiducibus
 potiretur, in Morinorum portubus naves plu-
 res solito exstrui iussit. de nautica nostratium
 pube plurimos præmiis & pecuniarum largi-
 tione, eo pellexit, & non longo tempore diti-
 bus Belgarum spoliis & ubere rapina fortunas
 maris erexit. usque adeo, ut qui olim paucis
 myoparonibus proxima maris nostri infesta-
 bant, jam classibus æquor, hinc Britannicum,
 inde Germanicum, velut tempestate, præclu-
 dant:

dant : qui supplicii metu piraticam exercebant, jam pari belli jure capti evadant : qui non nisi inermes nos adoriri solebant , jam armatis armati insultent, littoribus nostris incubent, & in ipsis portubus ac maris æstuariis securitatem publicam rideant & flagellent.

Hoc fine, non ita pridem in Hispaniæ, Lusitaniæ, Callaicorum & Cantabrorum sedibus, classem validissimam coëgit, maris fortunam in Belgas novo conamine experturus. Nec desperabat victoriam, qui toties salutem classibus desperaverat. Naves immensæ molis, inter quas Prætoriæ, viginti septem de regno armaverat. alias regias de Morinorum auxiliis tredecim paraverat. His robur accedebat à navibus Hollandorum septem, & viginti aliis, quæ è Balthico sinu vel Albi in Hispaniam mercatus causa profectæ, regia authoritate attinebantur. Prætoriam Castellanorum Antonius Ocquendus infidebat, tormentis terribilem quatuor supra quinquaginta, vehium octingentarum. Lusitanorum Prætoriam, totius classis maximam, Lopezius Hozius tenebat, balistis majoribus instructam sexaginta duabus, vehium mille & ducentarum. Teresæ illi nomen. Prætoria, Andrea de Castro gubernatore, machinis bellicis quadraginta duabus minax, vehium erat sexcentarum. Quæ Franciscum Feyum Gallaciæ præfectum prætoria vehebat, tormentis bellicis triginta duobus nil nisi cædes & funera loquebatur, vehium itidem quingentarum. Stupendæ quoque adspectu fuere. Crista Burgensis, Serenissima Domina de Leoro, Aquila Imperialis, Fama, Virgo Asperæ collis & illa Alexandri & Petri grandis titulis superbiens, & quæ Michaëlis imagine formidabilis

bilis & Servatoris appellatione venerabilis fuit. alia tormentis armata quadraginta, alia triginta, alia triginta quatuor, vehium quadringentarum, sexcentarum, quingentarum & quinquaginta, plus minus. Omnes mole, viribus, machinis, forma, militum & navalium fociorum numero horribiles ac tremendæ. Ligna quibusdam pro costis intexta quinum erant in crassitudine pedum, contra quamvis globorum vim atque injuriam impervia. Talis in Trojani ducis classe Pristis fuit, gubernante Mnestheo, qualis Prætoria Callaicorum. Talis Chimæra, duce Gyga, qualis Teresa, Prætoria Lusitanorum. Talis Prætoria Andreæ de Castro, qualis Scylla, duce Cleantho. Talis Pega-seja Argo, duce Iasone, qualis Prætoria duce Ocquendo. Harum aliæ millenos, aliæ octingentos, aliæ septingentos, aliæ sexcentos, qua milites, qua navales vectitabant. Omnes militum millia decem, classiariorum millia quatuordecim habebant, mixtum genus ex Hispanis, Lusitanis, Cantabris, Gallo-Britannis, ex Septentrione totaque Europa conquistum. Plurimos non sua voluntas aut militiæ amor, sed regius rigor placitumque ad infelicis hoc bellityrocinium coëgerat. Nomina navibus singulis imposita fuere à Sanctis tutelaribus, Iacobis, Antoniis, Hieronymis, Augustinis, Gregoriis, Ambrosiis, Paulis, Baptistis, Michaëlibus, Francis, Euangelistis, & ne non servarentur, ab ipso Servatore. ut Dîs totique Sanctorum choro bellum indicere crederentur, quotquot irent contra. Aderat juventutis Hispanicæ flos, Duces, Comites, Dynastæ, Equites Ord. S. Iacobi, quisque fidem Regi insigni facinore probaturus. Multi domo nobiles sua sponte ac privatis

vatis opibus comitabantur, satis se honoris à Rege suo impetravisse rati, quod tam illustri expeditioni interessent. At illud in ambiguo, quibus consiliis instructissimam hanc classem in Belgium ablegavisset Rex. Curiosa quippe sunt mortalium ingenia, & imperantium consulta, si non approbare, scrutari tamen & sciscitari studiosius, pro more habent. Erant, qui militem in supplementa exercitus regii mitti ajebant, ut veteranos tyronibus permutaret & castellis arcibusque domesticam gentem ad tutelam imponeret: nauticæ gentis penuria laborare Flandriam. his quos mittebat Rex, instrui classes posse & in bellum armari. Quorundam animos suspicio habebat, ne Amisiam aut Codanum sinum, vexandis aut revocandis è Germania Suecis invaderent, & alterutro potiti navalibus præliis continenter Belgas & mercimonia distringerent. Illud ex captivis accepimus, missos se, ut Gallorum classi, quæ Gallæciæ & Cantabriæ oram infestabat, fatalem diem nunciarent. Nec deerant, prout in sinistras ominations pronæ sunt quorundam mentes, qui de vicinis regibus pessima ominarentur. Illud verum: non missam in nostra commoda classem, quæ inimicam Belgarum nomini gentem advehebat. Etiam illud: classem navium vastitate & magnitudine stupendam, toti Europæ ac præsertim Septentrioni inetuendam, pro totidem castellis, arcibus & moenibus fuisse. Præerat illi summa authoritate Antonius Ocquendus, maris Oceani propræfectus, validus gratia Regis, & omni honorum genere cumulatissimus. celebris prælio navali, ad Brasiliæ oram & Sanctorum omnium Sinum non ita pridem commisso. ubi capta Galeone, periit
nostro-

nostrorum negligentia, Belgarum prætoria, una cum classis fortissimo duce, Patre. Ille ante experimentum belli nostratis, fiducia virium, velut totius Oceani Verres dominusque, minus oportuna anni tempestate, è Coronæ portu, qui Gallaciæ maximus est, per mare Hispanicum, fretumque Britannicum, classem regiam audax gloriosusque deducebat. cuius introitus in angustias quam terribilis, tam turpis fœdusque discessus fuit. Oberrabat per easdem angustias, nonnisi duodecim navium bellicarum & unius Liburnicæ contubernio præfectus noster Martinus Trompius, vir acer & strenuus, per omnes militiæ navalis gradus ad summa evectus, patre natus, qui sub Heemskerchio ad Calpen & Herculeas columnas memorabilis istius prælii pars magna fuit. Ipse, cum maiore glande iceretur navalis belli fulmen Heynius, ducis munia obiens, & lateri morientis adstans, summi Herois spiritum animamque bellator hausit, ut qui sua vixerat, sua & illius fortius pugnaret. ita decernentibus fati, ut cadente Imperatore, hunc rebus mari gerundis alterum præformarent. Fertur dixisse Heynius: multos sibi Duces esse, quorum virtutes insignis aliquis nævus deturparet. in solo Trompio nihil se desiderare eorum, quæ Ducis essent. Oberrabat hic, ut dixi, adventantibus Hispanis, per maris Britannici angustias, ut augustæ & validæ classis, de qua certa fama inaudiverant Patres, & Auriacus, adventum operiretur, viribus longe minor, sed solo hostium contemptu major, quos terrestribus, quam maritimis præliis aptiores esse didicerat. Ut in conspectum se è longinquo dedit Hispanus, anhelantem navium inopiam, quinque navium,

vium, quibus Wittius vicepræfectus præerat, accessione paululum recreavit, aliisque duabus, quæ in eodem Freto Ducis nostri jussu de Hispanorum adventu sciscitabantur. His cum hoste congredi cœpit, intempesta nocte & majori pugnae in ipsam usque Auroram præludere. una navium è nostris, ante coitionem, ob male custoditum pulverem, conflagrante. Mane aliis duodecim auctus, quæ Duynkerkano portui sub imperio Bancheri, incubuerant, pugnam suos totis viribus animisque capeßere jubet & hostes adoriri. qui dum gloriæ magis studio, quam victoriæ spe Batavi ductoris audaciam ulcisci quærunt, principium cladis fuere. Hortatus jam ante suos fuerat Foederatorum Dux, meminérunt, cum quibus certavissent gloriose jam sub Veris initia: cadendum esse, si præliarentur segnius: hoc agendum, ut fortius dimicasse, quam in conspectum hostium venisse credantur: non metuendum, ut ab adversariis circumvenirentur, cum, ob agilitatem suæ, cingi à lenta & tardigrada classe non possent: Æoli favorem captandum suis: occasionem rerum gerendarum offerri cœlitus: nusquam Hispanos certius vinci posse, quam in his maris faucibus, ubi facilis in brevía, & Syrtes & arena-rum pulvillos prolapsus: securis instandum ac virium suarum præjudicio invictis: virtute & innocentia causæ pugnandum: cætera infirma esse. Nihil erat difficile persuadere paratis mori. Quare sub diluculo & claro die, Luna ac Sole testibus, in horam usque decimam pugnatum acriter. nec innecti inferique naves navibus voluit providus Gubernator, ne à navium mole & bellatorum numero obruerentur sui. verum ventis propitiantibus classem hostium

hostium circumnavigans, modo mediam interfecans, tormentorum bellicorum indefectis ictibus eam fatigabat, & navium maximarum compages egregia impunitate luxabat. Inde receptui canens, novis iterum animis fractæ ac laceratæ classi institit, capta navi minore & Galeatarum una, quæ abducta jam in triumphum, & à sociis avulsa, dum intempestiva spoliolum cupiditate, navis curam negligunt victores, à suis iterum recepta, materies gloriæ nostræ hostiumque infamiæ esse desiit. Ocquendus navium nostrarum paucitate animosior, recta in Prætoriam nostram ibat, hoc vehementer cupiens, ut divelleret junctam arctissime Fœderatorum classem. Verum tormentorum undique ictibus exceptus perforatusque, totus lacer ac rimosus, obliquato cursu, missos nos fecit, & ad fugam se accinxit. Exactus dies Veneris crudeli certamine. Subsequens Sabbathi ob nebulosum aërem feriatus classibus & incruentus fuit. Donec inter Abramidarum & Christianorum sabbatha media nocte recru-duit prælium, & de refugio hostis cogitare ferio coepit. Paucis ratibus oppugnatae plures, parvis maximæ, ut commissi cum montibus colles, cum turribus tuguriola, cum mytilorum testis vastæ essent pandæque immanium corporum alvi. Vbi navium nostrarum desinebant galeæ, Hispanarum porticus & fori spectabantur. tormentorum stationes ordinesque supra plana Belgicarum puppium attollebantur, ut irritis sæpe ictibus peteremur, sola humilitate tuti. Puppes adversæ, nostras despectabant ex alto, & proræ infra Lusitanorum proras longe subsidebant. Hoc potiores nos, quod cum hostium rates immobiles fere essent ob molem,

lem, nostræ in quamcumque partem vertere se & vento dare poterant. Nec victus hostis, sed lassatus, post ingentem suorum stragem, navium fissuras & hiatus, fracta tabulata, prorarum, puppium, laterumque miserandam faciem, in Britannia stationem, ubi Ptolomæi Dunium est, se recepit. Hic regiarum arcium præsidio se tutum fore ratus, certæ se classemque omnem morti & exitio objecit. Stabat in anchoris Hispaniæ omnis robur, Regis labor, Septentrionis terror, Occidentis ante præsidium, longa Galeatarum navium series. Stabat imbellis, inermis, exanimis, ociosa, ab impotentiore hoste, quem diffare levi spiritu posse videbatur, custodita. Stabat & ludibrium hinc Britannis, inde Gallis, ex adverso rem indignam spectantibus præbebat. Stabat, & invictissimi Regis sui majestati supina & excors illudebat. Quin Foederatorum Præfecto copiam faciebat, convocandi undique auxilia & reficiendi quassas exhaustasque à belli instrumentis naves. Enimvero perpetuis continuisque jaculationibus & grandium machinarum furibundis explosionibus, à pulvere tormentario destitutus, impetratis grandi beneficio à Comite Charasto, Caleti gubernatore, ad novam pugnam requisitis, lateri Hispanici agminis se socium individuum, at non amicum, præbuit.

Rem novam narro, Auditores, & omnibus sæculis inauditam, cui fidem negabit posteritas, nisi credat, solum Trompium hæc posse. In classis, navium sexaginta & septem, quales quantasque non vidit ulla ætas, conspectum se dedit navibus bis sex. Eandem navibus aggressus fuit octodecim, mox triginta. Exercitum
viginti

viginti quatuor millium, tot & plures vehebat
 regia classis, vix ter mille bellatoribus invasit.
 in incitas & Oceani angusta protrusit, protu-
 sam circumvallavit, & veluti indagine clausam
 cervam cinxit, ut elabi non posset. Iacta Ther-
 mopylas tuas & Leonidam Græcia. Etiam hic
 Thermopylæ & Leonidæ sunt. Iacta Ciliciæ
 fauces Macedo, quibus Medorum olim vim
 stitisti. In his faucibus Aragonum & Castellæ
 regem stitit Macedo noster. Iactet Horatium
 suum Roma, quod Gallorum impetus fracto
 post tergum ponte solus à mœnibus arcuerit.
 Etiam hic paucarum navium numero sustinui-
 mus Hispanorum procellam, ut Coclitæ Belgæ,
 ceu fascino detentam Hispaniam omnem, uno
 in loco capere facillimum fuerit. Hæc inter,
 dum tabulas & frustra divulsæ & concussæ clas-
 sis refarcit Ocquendus, & sub Britannorum ar-
 cibus latitat, Trompius injectis in tam nobilem
 prædam Fœderati Leonis unguibus, per literas
 Patrum opem sollicitare, & quæ perdendæ por-
 ro classi necessaria videbantur, serio exposcere.
 Patres magnum rati hostilem classem in arcto
 detineri, fatali arenæ affixam, omnibus quaquæ-
 versum portubus, & stationibus naves ocyus
 colligere, ut non hominum manibus fabrica-
 tæ, sed velut è cœlo delapsæ viderentur. Mat-
 tiacorum, Enchusæ, Hornensium, Me-
 denblicensium, Roterodamensium navalia no-
 vis operis bellicque studiis fervebant. Amstelo-
 damensium civitas, inter socias facile maris
 domina & tot classium jugis promacunda,
 trium Collegiorum æraria, vires, curasque
 mira celeritate excivit; Admiralitatis, ut vo-
 cant; Societatis, quæ ad Orientem, & alte-
 rius, quæ ad Occidentem militat & mercatur.

ut

ut non uno hoste, non unius mundi viribus, sed toto Oriente & Occidente & Septentrione opprimeretur Asiae Africaeque dominator. Fundi ex omni parte naves videas, non aedificari: nasci sponte, non elaborari. Dicas arbores, pinus, quercus nova transmutatione navium formas induere. Cernas nauticam pubem non conscribi, sed ultro adesse & in obvias naves praecipitem se dare. Ita statuebat quisque, non opus esse imperantium authoritate, quam commune Hispanorum odium patriaeque flagrans amor suppleret: ducem se reperturum, ubi Trompius esset; pugnandi leges, ubi Trompius esset; praemia belli, ubi Trompius esset. Tanta in Duce nostro authoritas fuit, ut illius praesentia victoriam sibi quisque polliceretur. nemo dissimulabat, illic caput, illic sedem arcemque gloriosi certaminis fore, ubi imperaret Trompius.

Celsissimus AVRIACVS, curas terra marique circumferens, habito militum in castris delectu, fortissimos quosque sclopetariorum, numero bis mille, per naves Foederatorum distribui iussit. Patrum decreto de invadenda classe suffragatus, jus praecclaro facinori & potestatem dedit. post habitas deliberationes, moram factis abesse voluit, eaque omnia quam celerissime praeparari, quae novo praelio sufficerent. Interea elapsae quatuordecim hostium naves minores per maris vadosa, Britannici Archithalassi gratiae salutem suam & incolumitatem debent. Iam naves bellicae centum & ultra, pro nobis, sub Albionis littoribus, stabant. quibus robustior factus Gubernator noster, intentis in spem eventus Gallis, Britannis, Gothis, Venetis, Cimbris, Brabantis, Flandris totius-

tiusque Europæ Principibus, ad certamen se
 parat. Et postquam cavisset, ne mandato & ob-
 tento Britannici Regis in stationem istam juri,
 temere contravenirent sui, prior ab hoste im-
 petitus, & uno ex suis desiderato, sine feciali
 clasticum cani imperat; dum spectator pugnae
 Britannus cum navium parte extra partes ma-
 net. Invocatum Numen, ut grandibus cœptis
 adesset: aras, delubra, focos, libertatem asse-
 reret: causam tueretur, quam toties fuso ho-
 stium sanguine clemens vindicavisset: de ho-
 nore & salute populi sui, de imperii & maris
 securitate agi: cum invicto Rege commissam
 Rempublicam, nec vinci illum, nec vincere
 hanc, sine Numinis præsidio, posse: certandum
 cum navibus, quæ non nisi flammis incendiis-
 que subigi queant: non desperare, qui in ipso
 spem locassent: animos adderet bellacibus dex-
 teris, & in tutelam publicam privatamque non
 segniter pronis. Hæc similiaque ad Deum effa-
 tus, sic socios alloquutus fertur: *Per vos ego,*
ô socii & fratres, gloriamque omnium nostrum
communem rogo, ne magnum & memorabile
facinus audentem deseratis. non precipio, ut sine
me vos periculis objiciatis. primus in acie cum
vobis, ante vos, pro vobis stabo. ne sinite è ma-
nibus vestris ac meis elabi palmam, qua prisco-
rum Ducum militumque fortitudinem æquabi-
mus. Sperata victoria, vel honesta mortis hunc
locum, hoc mare designo. Præclara ausi estis sin-
guli, sponte vestra. Experiar, quantum audeatis
sub me communi & novo Duce. Navium auxi-
lia expectavi hætenus, non ut frangerem auda-
ciam vestram, sed ut in majorem gloriam atque
oportunitatem differrem. Ne terreat vos navium
altitudo, & immanitas. Nihil tam alte ab
P
industria

*industria & hominum fastu constitutum, quo
 virtus non possit eniti. audendo, quæ ceteri de-
 speravere, habemus in potestate. Cessere antehac
 Batavis istiusmodi moles, & humilibus transtris
 manus dedere tumida & superba corpora. Evadi-
 te queso in navium cacumina, vexilla è puppi-
 bus, aplustria è sublimi auferte. hæc cum ceperitis,
 præmia polliceor luculenta. illi qui primus aufe-
 ret, summa; qui secundus, secunda, eademque
 ad singulos servabitur portio. Falsi estis, si ignavia
 voluptatem petitis & præmia virtutis expectatis.
 Certum habeo, vos, non tam mea liberalitate &
 imperio pugnatos, quam voluntate vestra. ma-
 jora sunt periculis commoda. nec enim ad nominis
 solum immortalem gloriam vos duco, sed & ad
 prædam. Digni estis, qui montes istos, qui propu-
 gnacula hæc, qui turres concutiatis, & dissolvatis.
 Digni estis, qui rates istas, quas mare nostrum
 odit, portus & æstuaria nostra ferre non consueve-
 runt, in patriam referatis, raro spectaculo poten-
 tia Hispaniensis & felicitatis vestræ. Digni, qui
 nihil metus causa inexpertum relinquatis. Quod
 balistis perficere nequimus, facibus, flammis, in-
 cendiariis navibus, omni denique belli apparatu,
 confectum dabimus. Vrite, secate, mergite, symbo-
 la vobis sint. Ite mecum, qui vosmetipsos, qui Rem-
 publ. qui conjuges, parentes, liberos, qui fortunas
 vestras salvas cupitis. Hæc aliaque plurima in-
 citandis militibus apta, postquam gravi oratio-
 ne eloquutus esset, classem omnem contuber-
 niis quinque distinctam in Hispanum inniisit.
 Nec hic detrectasse visus est certamen, non ex
 fiducia, sed quia oppressus & obsessus erat, au-
 sus videbatur. Sed nihil tamen amplius, quam
 ut ad primum ictum concurrerent. Equidem,
 tantopere in navibus Hispanicis trepidatum, ut
 matu-*

maturandæ fugæ , cui oportuna erat nebula & densissima caligo, rudentes & funes, quibus anchoræ tenebantur , præciderent. Cumque circumfusa undique inimicorum rostra viderent , abjectis telis & deserta pergula vitam supplices petiverunt. Præfectus Trompius prius in proximam sibi Prætoriam , cui à Salvatore nomen, sævis ictibus detonuit. verum hac fugam capeffente , majoris belli spectaculum præbuit Francisci Fey Galeciæ Præfecti Prætoria , cui quamvis, ad primum conflictum, dejecta malissima essent & labefactata grandis uteri compages , jamque decussis thoraciis & dolonibus pro aquarum lubitu jactaretur , non nisi labente die collabescens ipsa , victori cessit. Cum nulla ferocius , quam cum Prætoria Lusitanica pugnauimus , in quam irruere iussus fortissimus Muschius. Classis imperator, postquam naves incendiarias duas vento æstuque secundo, irrito successu, in illam direxisset , alias tres superimmisit , quæ felicibus & cupidis amplexibus Lusitanam virginem Terefam complexæ , non coecis , sed manifestis ignibus illam accendere. Hujus lateri inhærens Muschius, tantis in illam amoribus exarsit , ut retinaculis , funibusque implicitus pari igne conflagrauerit. Sed servati cura supremi Ducis ipse & nostrorum plerique. Admotæ etiam igniferæ rates aliis , & prætoriarum una in littus acta, Neptuno inferias solvit. Si in designandis forte hostium navibus hallucinor , cogitate, me eadem , qua pugnantes , nebula involvi , ut dignoscere hostem nequeam. Quæ Andream de Castro vehebat, globis usque à Trompio perforata & rimis fatiscens , fluctibus tandem merfa , Regi suo tabulas , naufragii testes , legavit. Mirum , quantis

ausibus, quanta animi magnitudine Lopezius inter suorum calamitates & praesentis excidii tristissimam scenam, una navis parte merfa, & aquis obruta, altera flagrante, ipse brachio truncatus, pugnam continuaverit, & instar ignivomi Draconis vel exardescantis Vesuvii, sulphura, fumos, cineres, pilas, ignes in nos, jamjam mergenti proximus supremis odiis despuerit. Fuit hic idem Lopezius, qui in sinu Mexicano, à quatuor nostratium navibus bellicis cinctus undique & crudeliter impugnatus, sed vinci nescius, gloriose evasit. Ocquendus, dum ad modum opitulantis adnavigat, metuens, ne à propiore contactu conciperet flammam & funesto igniferarum navium circumdaretur amplexu, omni ope, comitantibus aliis nonnullis, enavigavit. & in Morinis appulit, ubi quassa lacerataque, quæ ipsum vexerat Prætoria, inglorio fato, arenas ventorumque injuria, non nostra virtute, periit. Victæ hoc ipso die plures aliæ & in arenas illisæ, Oceano, Æolo, Vulcano in Hispanum conjurantibus. Summo mane subductæ ex oculis dissipatæ classis reliquæ, quo fors ducebat, incertis itineribus ferebantur, una navi excepta, quæ ad primum congressum deditionem fecit. Nec insequens nox otiosa nostris, sed quærendo hosti studiose impensa. Tam vehemens pugna & tumultuantium machinarum furor, & ignium grassans per tabulas ferocia triduum fere duravere. Per Britannorum littora carpenta Ducum Principumque volitabant, spectaculi causa. Viri, matronæ, senes, pueri, nuptæ innuptæque puellæ, in montium fastigiis, atrocissimi certaminis adspectu, non sine horrore, fruebantur. rati de humano genere agi & totius universi vires virosque uno loco collidi. Sere-

nissimus

nissimus rex Carolus, foederis sui, quod sacro-sanctum habet, memor, classis suæ Præfecto quietem imperavit, & laudatissimo exemplo Hispaniæ simul Patribusque eundem se, durante conflictu, præbuit. misertus ad extremum quarundam navium Hispanicarum, quas è tanto naufragio in suos usus servavit.

Horrendum dictu, Auditores quam cruenta, formidabilis & sæva hæc non fictorum hostium congressio fuerit. Pugnare non laxis spatiis, inter arenas & Brevia, & navi quisq; sua, velut fatali circo conclusus, eandem & gloriæ & mortis urnam habuit. pavidī vectores dum turbant nautas, vel intempestive juvant, consilia prudentium corrumpunt. Stantes corruunt & vulneris necisque suæ autorem nesciunt. Non tam globi glandesque, quam decussæ subligaculis & tabulatis partes ac festucæ, pugnantes interimunt. Quos antennæ portant ac plutei navales, ictu sclopetorum dejectos aquæ sorbent. Quos corbis naviumque galea habet, ex imo icti, lapsu, non gradibus descendunt. Aliquis, dum, in adversam ratem intentus, ferire vult, eadem, qua lethi nunciam glandem emittit porta, fati sui causam, mutua glandem admittit. alicui lectus & cubile pro feretro est, & qui locus nocturnæ quietis fuit, æternæ noctis factus est. Vela explicare vel contrahere volentes, ablata manus in opere destituunt. Gubernaculo admotus Palinurus de puppe dejicitur & aquis innatans sibi ipsi & navis est & gubernaculum. Iacent sparsa per transennas mortuorum corpora, membris mutila; &, quod unum ad ultionem superest, diris suum quisq; hostem incessit. Non uno elemento & mortis genere pereunt miseri. Hic in aërem sublatus, semivivus & spirans adhuc,

huc, aquis suffocatur totus. Hic pice, sulphure,
ignibus ustulatus, quasi in Ætnæis crateribus,
tarde expirat. Alios fumi strangulant & coctæ
bullientesque æstu graveolentes sentinæ. Disru-
ptis à pyrio pulvere navigiis, calceati & caligati
bellatores coelos peterent, nisi sua mox gravitas
extinctos in centrum retruderet. Quos fervare
non possunt naves suæ, ex ipsis puppium acrote-
riis in aquas se præcipites dant, ubi vel capti
victoris præda sunt, vel, nesciente modum vi-
ctoria, in ipsis aquis trucidantur. Tormento-
rum tantus auditus fragor, ut Iovem ipsum de
perdenda Natura cogitare putes. Non audivere
hæc prisca sæculi mortales, cum ignota harum
machinarum vis fuit & crudelitas. Nec poste-
rioribus sæculis, loquor præfidenter, ullum com-
missum navale prælium, tot machinis totiesque
explosis furens æstuanisque. Tonitru, ruptis vel
collisis inter se nubibus, terret causarum igna-
ros. Sed quia minus durabile, & lethiferum, mi-
nus quoque formidabile est. Nostri tumultus
Soli Orienti & Occidenti totos dies tres gra-
ves fuere. Flammas Iovis & tonitrus non imi-
tamur solum, sed immanitate superamus. Æthe-
ra omnem, Santwicum inter & Doveriacum,
forum Vulcani, officinam Cyclopum esse dixis-
ses. Nunquam sic vel Lemnos ipsa vel Lipara,
nunquam Trinacria tantis ignibus exarsit. fa-
villis, caligine intermixta, cineribusque spissus
aër, coelum ipsumque hostem oculis eripuit.
Andabatarum in morem per intervalla pugna-
tum, & inter belli furores, pro hoste, læsus so-
cins. Non aliam aulae Infernalis imaginem esse
jurasses, cum damnatorum suppliciis vacat: sæ-
vire inter se Furias: Tisiphonem accensis faci-
bus tumultuari: bacchari vesanam Megaram:
insanire

insanire feralem Aleſtum : Stygem , Phleg-
 tonta , Cocytum fumantibus aquis reſtagnare :
 latrare inter hæc trifaucem Cerberum : Pluto-
 nem ruptis terræ compagibus iterum Proſerpi-
 næ raptum moliri : diſſilire in fruſta Summa-
 num : Heclam ab inferis arceſſere, quicquid co-
 cti ſulphuris illic repperit : Titanum montes
 à Iove & Deorum exercitu ex alto deturbari :
 naturam omnem , rupto rerum fœdere, in no-
 vum Chaos incumbere. Nec ante tanto confi-
 ctui finis otiumque fuit , quam diſperſæ vel
 merſæ vel captæ hoſtium naves materiam belli
 ſubduxiffent; nec reperiri ulla ratis poſſet, quæ
 ſpoliis ac trophæis adderetur. Obiere hoc præ-
 lio partes ſuas permixta virtutibus vitia. Nava-
 lis peritia cœlo , ventis , mari doctè utebatur.
 Audacia cum fortioribus congreſſa fuit. Teme-
 ritas iisdem cum hoſte flammis perire glorio-
 ſum putavit. Celeritas nihil ſpatii conſiliis ho-
 ſtium relinquendum rata , invaſit ſegnes & tar-
 dius ſe moventes rates. Furor mergi naves ma-
 luit, & vibratis facibus hoſtium agmina arden-
 tibus ruinis operiri , quam capta non ſine pu-
 blico diſpendio , ſervare. Aſtutia flammis per-
 didit, qui ſe invictos virtute gloriabantur. Pie-
 tas , fides, conſtantia, labor, pro patria pugna-
 vere fortiter. Intercuſſabat quorundam cle-
 mentia , inimicum ſervando , charitas in peri-
 clitantes ſocios , iis ſuccurrendo. quibus virtu-
 tibus obſtrepebat non ſemel Avaritia , in diri-
 piendis intempeſtively hoſtium navibus & ſupel-
 lectile ſupra modum intenta. Præfectus noſter,
 ipſi Ocquendo , cum moras necteret ob fra-
 ctas malos , & metueret , ne noſtri moleſtiam
 faceſſerent , tranſvehendis è portu Britanni-
 co lignis , Liburnicæ ſuæ officium Hispano

imperatorī ultro commodavit. non quod in dubios belli exitus lenocinia quæreret, sed animi magnitudine, qua didicisset adversus hostium vires, non adversus calamitates contendere. Ita subito lacerata classis potentissima, totum Britannicum littus cadaveribus, transtris, antennis, carinis, rostris, pergulis, velis, rudentibusque opplevit. Illisa in littus Gallicum navium una præda Gallis fuit. aliquam Tamesis servavit, reliquis turpi fuga elapsis.

At Dux Fœderatorum, rebus feliciter Dei beneficio gestis, captivas naves, bellicam prædam, magnam adhæc captæ juventutis Hispanicæ vim, ducesque ipsos, in Texelæ, Mosæ & Zelandiæ portus proximasque civitates triumphabundus misit. Et cum terrorem nominis sui nec minus venerationem latè circumtulisset, domum reversus salvus & sospes, gesta Patribus Auriacoque retulit. Hi meritissimo Duci gratias egere, quod, quantumvis exigua primum navium vi instructus, de Republica non desperavisset. Redeunti omnis effusa multitudo obviam processit. & universos quidem milites ac Neptuni filios, præcipuè tamen Trompium admirantur. Hunc quasi è cœlo missum Oceani & lapsæ rei restauratorem & ut Victoriâ ipsam, venerantur. Laudant, quæ pro salute publica, intrepide, paucis primum navibus, magna circumspeditione egisset. ibi stetisse victoriâ, ubi se cum Prætoria vertisset: factam sub illo prædicabant, fortunæ, quæ in aquas dominatur, inclinationem: maritinis ducibus & plebi nauticæ collapsos per hunc animos erigi: prurire omnes belli cupiditate, quos fastidita dudum maris otia expectoravissent. Non jam ad Calloam adversa pugna in ore est, sed navalis

lis victoria; non amissæ mercantium naves, sed jam acquisitæ; non Geldræ, non Hulstæ, non Scaldis, sed Caleri, & Gestoriaci portus, & Sandwici & Doevertæ & Tamesis ac proximorum, ubi vicinus, locorum meminere. At Duynkerkæ, Antverpiæ, Bruxellis funesta omnia & luctus plena. pavidi per plateas discurrere, alius alium sciscitari, autorem tam tristicii nuncii requirere. adeo ad omnes singulosque tantæ calamitatis sensus dimanavit. In Hispania, Lusitania, in Cantabris, Callaïcis & Asturum terris, alii cognata nomina fratrum, alii liberorum, parentum alii plorant, & cum privatis damnis miscent jacturam publicam. Multi cordatiores hæc secum musitabant: mittendos Belgas, aut induciis ac pace placandos. ni fiat, fore propediem, ut de Tago suo & asserendo Bæti cogitare incipiat Rex; victorem hostem non stare, ubi vicit, sed ulterius progressurum ad ea, quæ cupiditati ipsius & victoriis patent.

Nunc, ut illustrior sit Triumphus noster, Auditores, totius Antiquitatis triumphos navales excutere animus est, & cum hoc nostro conferre. In Colchica expeditione ab omnibus retro seculis prima, clari erant Iason, Hercules, Telamon, Castor, Pollux, Iovis filii. in hac Ocquendus, Andreas de Castro, Lopezius Hozius, Franciscus Feyus agmen ducunt. Illi Colchida, nos ipsos aurei velleris raptores & vectores annuos cepimus. Lysander Lacedæmonius, cum in Atheniensium portu cum tota classe obsideretur, obrutus hostium navibus, milites suos clam in littus egredi iussit, & alio transferri. fecit idem Ocquendus, & quo se exoneravit, militem in littus expositum. novis Bri-

tannorum ratibus in Morinos transvehi iussit. Chabrias Atheniensis classe dimicaturus, excusso ante navem fulmine, Nunc, inquit, ineunda est pugna, cum Deorum maximus Iupiter adesse numen suum classi nostræ ostendit. Trompius adversus Hispanos dimicaturus, cum propitia flamina classi suæ inopinato adspirarent, nunc pugnandum, inquit, focii, postquam facile Numen ventis faventibus ad certamen nos vocat. Cum Tyrium ligneo opere oppugnaret Alexander, Tyrii navem bitumine, pice & sulphure illitam, remis in Macedonum molem concitaverunt, quæ cum ignem concepisset, latius fundere incendium cœpit & grande opus medium rupit. Nec alia expugnandi Prætorias excogitari vis potuit, quam quæ, simili navigiorum genere, illas exureret & dissolveret. Attilius Regulus, quassata Amilcaris classe, naves sexaginta tres in potestatem redegit. De totidem & pluribus triumphat Archithalassus AVRIACVS. C. Acilius, miles Cæsaris, navali ad Massiliam prælio, injecta in hostium puppim dextera & obtruncata, eam læva apprehendit, nec ante desiit, quam captam profundo mergeret. Non minori fortitudine dux Muschius, miles Trompii, prætoria Lusitanorum tota flagrante, una arsit, nec avelli voluit, quam hosticam navem cum sua merfissent aquæ. Alcibiades Mindarum classis Spartanæ præfectum in littora propulit & naves triginta cœpit. Batavum Alcibiades hostium classem in Britanniae vada trussit, & de quadraginta rostris coronam meruit. Mago præfectus classis Punicæ navibus exutus turpiter fugit. Antonius Ocquendus afflicta classe, (loquar de misero clementius) si non fugit,

git, hoc egisse putatur, ut testes tantæ cladis naves octo suorum servaret contumeliis. Credere Cardinalem Infantem voluit, versam superioris anni fortunam. blanditam tunc fuisse novo Principi instabilem Deam, ut læderet gravius. Pompejus Magnus pyraticum bellum mensibus confecit tribus. Trompius bellum hoc Hispaniense tribus fere hebdomadibus. Appius Claudius Consul in Freti Siculi faucibus, Scyllam inter & Charybdim, Hieronis Syracusani classem subvertit. Fecit idem in maris Britannici faucibus Trompius. Voconius Romanorum Dux à Lucullo missus ad persequendas Mithridatis reliquias, eas assecutus fuit. Etiam noster fugitivis ratibus institit & earum aliquot potitus fuit. Marcus Cl. Marcellus, dum Siciliam navibus oppugnat, contra à Siculis, machinis speculisque à Sole ardentibus oppugnatur. Hispanus, navium invicta mole potior, incendiariis puppibus, ingeniosa machinatione admotis, Vulcano devorandus traditur. Duilio Cornelioque Consulibus, sola velocitas comparatæ classis auspicium fuit. nec certior victoriæ nostræ fiducia. Neoptolemus Mithridatis præfectus Lucillum ad Deuctrum, Niciam Gylippus Lacedæmonius ad Syracusas vicit. At hoc felicior Præfectus noster, quod & vicerit & prælio superfuerit. Non alia major in mari pugna, quam Luctatio & Carulo Consulibus Carthaginensium classis comœatu, exercitu, propugnaculis, navium vastitate, armis, gravis erat, quod ipsum exitio fuit. at Romana classis, qualis fuit & nostra, prompta, levis, expedita ad modum pugnae equestris, clavis, veluti habenis equus, regebatur. & modo in has, modo in illas mobilia corpora infere-

bat. Bello itidem navali inter Cæsarem & Cleopatram, hujus naves, ut nunc Hispanorum, suis ordinibus, turribus atque tabulatis allevatae, non sine gemitu maris & labore ferebantur. Cæsaris, ut & Foederatorum, habiles in omnia, quæ usus poscebat, ad impetus recursus flexusque capiendos. Duillius Imperator, merse ad Liparas Pœnorum classe, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem prælucere sibi funalia, præcinere tibias iussit, quasi quotidie triumpharet. Pro tanta victoria qui honores maneant Imperatorem Belgam, nescio. me non habebunt adversantem, qui in tantæ rei memoriam, tot rostris coronanda victoris insignia censebunt, quot Hispano valida manu bellator extorsit. Suscepta Xerxis in Græciam memoranda expeditio, in veterum annalibus utramque paginam facit. Verum licet major sub Persa navium coierit numerus, major militum multitudo, similia tamen multa observabit, qui advertet propius, Xerxem in bellum misit vetus Græciæ odium, quod Ioniis contra Darium patrem auxilia tulissent. Hispanum in bellum hoc trussit vetus Belgarum odium & operandi licentius cupido. Xerxes bellum à patre infelicitèr coeptum, per quinquennium instruxit. Philippus Quartus bellum navale, ab avo Philippo Secundo ante annos quinquaginta hoc ipso Freto coeptum, restauravit infelicius. Xerxes summo mane locum conscendit editiorem, ut pugnam spectaret, adhibitis scriptoribus, qui rerum gerendarum magnitudinem chartis mandarent. Stetit & hic pro rege in puppis parte editiore scriptor Hispanus, in eventum intentus, qui Regi secundus, nobis sinister accideret. Tunc Per-

Persarum rex, pro gentis suæ more, Solem in-
 vocavit. nos Deum maris, cœli & terræ unum.
 Themistocli Græcorum Duci in hoc dissimilis
 fuit Trompius, quod ille cruenta & barbara
 cæde tres è sorore Xerxis Sandace nepotes,
 quos captivos habebat, Baccho immolaverit.
 nos Creatori Deo pias supplicationes nuncupa-
 vimus. Tunc classis Græcæ duces sub Themis-
 tocle fuere, Aminias, Soficles, Lycomedes,
 Aristides. Nunc sub Trompio, Hautebeenius,
 Everhardus, Wittius, Dionysius, Catsius, Col-
 sterus, alique, bellaces illi manus commoda-
 vere. Quod in Xerxis classe Ariamenes fuit,
 in nostra Trompius fuit, in Hispaniensi Oc-
 quendus, viri omnes militiæ navalis laudibus
 clari & illustres. Adversus Xerxem pugnatum
 fiducia oraculi Delphici, muris ligneis defen-
 dendam Græciam. Adversus Philippum pu-
 gnatum fiducia decreti Potentissimorum Or-
 dinum, muris ligneis repellendum Austria-
 cum. Illa tempestate de maris Ægæi, Ionii,
 mediterranei, Hellespontiaci, libertate & do-
 minio agebatur. Hac de maris Universi liber-
 tate. Tum decisa inter Medum & Grajum
 grandis controversia, uter maris esset domi-
 nus, non chartis, non jure scripto, non dissi-
 dentis Curia suffragiis, sed ferro, flammis, in-
 cendiis. Nunc quoque decisa lis quibusdam
 viderur, inter Amplissimi doctissimique Sel-
 deni, depromptas ex antiquitate perperam in-
 tellecta tabulas, & Fœderatorum prisca jura.
 quæ illi tunc, cum metus est, ne quid Resp.
 detrimenti patiatur, non nisi inculpatae tutelæ
 præsidio, assertum eunt. consultius rati, tanti
 momenti rem ex divinæ providentiæ nutu su-
 spendi, quam ex probabili, & ancipiti, quan-

tumvis erudita, Iuris consultorum agitatione. Perit tum flos juventutis Persicæ, nunc Hispanicæ. Themistocli malam gratiam rependit patria sua, ut & Miltiadi ac Phocioni. At non finit Deus, hac ingratitudinis nota pollui servatam hodie Rempublicam. Cimon Themistocli successor uno die ter Persam fudit. Noster, si navium distincta contubernia spectes, totidem victorias numerat. In Hispaniarum Rege vicimus Xerxem. in Auriaco Themistoclem, in Trompio Ariamenem æquavimus. in captis cæsisque Lusitanis, & Cantabris Calloensem jacturam pensavimus. Ut posterioris seculi illustre exemplum attexam veteribus, decertata est vehemens & cruenta pugna ad Naupactum, Christianos inter & Mahumetanos. cum hæc nostra Christianos, pro dolor, atrocibus inter se odiis commiserit. Favebat isto prælio meliori Christianorum causæ Deus, duce Austriaco. favit & nunc meliori Christianorum parti, duce & Architalasso Auriaco. Primum secundis, mox adversis ventis pugnare Christianorum hostes. Primum quoque secundis, mox adversis ventis pugnare nobiscum Hispanienses. Turcarum triremes ob sublimitatem vanis sæpe ictibus impetivere Austriaci classem. Belgarum navibus ob eandem causam minus nocuere turritæ & excelsæ Hispanorum rates. Tunc Octobri mense, cui acerrimum Scorpii fidus præest, concurrere Asiæ & Europæ magni dominatores. Nunc eodem mense perit ictus à Belga Tartessi Dominus. Tunc crucis signo succubuit Lunatica gens. Nunc Leoni Belgarum imperatrix Aquila.

Exurgite Argonautæ, & documenta vestræ fortitudinis, post tot sæcula, in Belgis agnoscite.

scite. Audite Phoenices, Tyrii, Sidonii, Cili-
ces, qui maria primi navigastis, nec vestrae so-
lum ætatis credite, ponti imperium. Vos Thra-
ces, Myfi, Corinthii, Cretes, vos Athenien-
sium ephori advertite, & Hollandiam quoque
tabulis æquora decurrere; in iis, pro ipsis pu-
gnare & de regum calamitatibus triumphare,
jam discite. Vos Carthaginensium patres, Ro-
mæ flagella, Siculorum tempestas, Hispania-
rum domitores, quam Hispaniis, quam Siculo-
rum regi, nos quoque velimus male, ex hoc
facinore perspicite. Pysandri, Lysandri, Age-
filai, Nearchi, Timoleontes, Niciæ, Bruti,
Reguli, Duillii, vetera nomina sunt eorum, qui
classibus victores præfuere. In Batavis Boysoti,
Iustini, Douzæ, Duvenvordii, Obdami, Heems-
kerkii, Lamberti, Spilbergii, Matelivii, Ere-
mitæ, Neckii, Renstii, Reali, Cœnii, Car-
pentarii, Speckii, Brouwerii, Nassovii, Dorpii,
Trompii, nostra nomina sunt, qui fortunas
nostras & Fœderatarum provinciarum opes,
decus, famam, domi forisque egregiis ausibus
auxere & erexere.

Nondum omnia dixi. Tanta hæc victoria
est A. O. ut de excindendis hostium moenibus
non sit necesse jam quærere, cum in mari de-
leta sit Hispania. Non fuit major sub imperio
Fœderatorum dies, quam hic, quo hinc Belga-
rum, inde Hispaniæ dux collatis cominus ca-
stris direxere aciem. ea profecto felicitate, ut
quodam velut cum fluctibus & ventis com-
mercio, debellandus Rex traditus nobis videat-
ur. Et quam leve præ tanta victoria prælii hu-
jus damnum. Desiderata è classe nostra navis
una, militum & navalis populi vix centum.
cum hostium cæsa merse captaque accipiamus
millia

millia multa , naves qua merfas , qua exustas , qua captas , quadraginta. cæteris vel fuga vel Anglorum beneficio elapsis. Non alia tam incruenta victoria unquam usi sumus. Idque prospectum singulari consilio Ducis , qui hostium navibus suas connecti vetuit , ne à militum , quos habebant prætoriae , numero , attererentur sui. ideoque accessibus recessibusque crebris circum vel præter navigans , classem hostium jaculando ipse attrivit. Quid prius hic mirabimur ? velocitatem ? quod tertio die parata sit. an felicitatem ? quod levi nostrorum damno. an fiduciam ? quod cum potentiore certavimus. an famam ? quod cum nullo essemus numero , numerosam classem pertraximus in classes. an Dei favorem ? quod flantibus usque in hostes ventis , subducere se Hispanus nequiverit , nobis naves in auxilia mittere facillimum fuerit. Credant Brabantini nugatores & hebdomadalibus chartis victoriam penes Regem stetisse scriptitent. Si Arithmeticae gnari sunt , supputent rationes accepti & amissi. numero navium , quas misit Rex , subducant perditas , & reliquo lucro sibi plaudant. Nisi ex Menenî sunt gente , sciant , victores triumphare , non victos. Si quod scripsere , sentiunt , ex Principis sui luctu , ex Ocquendi apud Morinos mora & vilipendio , ex ducum & militum , qui evasere vultibus , ex captivorum censu , ex Britannorum testimoniis , colligant victoriam. Ejusdem dementiæ reus fuit Bernardinus Mendoza , Hispani apud Galliarum regem legatus. Disjecta namque & dissipata classe Hispanica anno millesimo , quingentesimo , octoagesimo octavo , missis sine mora Madritum veredariis , victoriam suorum Regi nunciavit,

ciavit, & excusum de ea libellum Parisiis circumferri fecit. Annus jam excurrit quinquagesimus, quo de illa classe nobiscum triumphavit Britanniarum regina, ut hunc ipsum, qui jam proxime sequitur, Iubilæum nobis indulserit divina clementia. Non loquar paradoxa, si præsentem triumphum illi præferam, quem tunc de potentiore & numerosiore classe retulimus. Quid enim? illam vna vicinus, hanc soli. Tunc portui Duynkerkano invigilasse, partium nostrarum fuit. Hic totum mare pro belli arena fuit. Tunc Britannia primo petebatur à Philippo. nunc primo nos. Tunc augustissima Elizabetha communi nobiscum bello innexa, eandem ob causam, pugnabat. nunc Fœderato Britanniae rege modesti & grati fruimur. Tunc tempestate magis disiecta classis, quam pugnandi virtute. nunc virtute nostra, Dei Optimi Maximi auspiciis, vicinus. Tunc præmia pugnae Britannis cessere, jam concordi Belgio. Tunc è navibus centum & triginta quinque, una bellica, triginta onerariae evasere. nunc viginti & septem. Tunc classi præfectus Medinae Sidoniae dux, militiae rudis, sed genere splendidus & opum validus. nobis res fuit cum Præfecto, cujus in mari Atlantico sæpius probata fides & studium. Tunc cum patre Michaële Ocquendo, non infima classis istius parte, jam cum filio Ocquendo summo classis duce, pugnavimus. Tunc novis auxiliis, quæ in portu Morinorum asservabat Parnensis, refo-cillari fessa classis nequirit. hic militum & navalium virorum centena aliquot in Britanniam Duynkerka transvecta, novum robur quassatae classi dedere. Tum profugis Hispanis nec Britannia nec Hibernia patuit. Nunc afflictos sola-

ta

ta est Britannia. Tunc Henrico Borbonio, ad regnum, obnitente Hispano, contendenti, clades ista belli levamen fuit. Nunc, ob societatem majoris belli, L V D O V I C O filio Regi non ingrata præsens hostium calamitas evenit. Incidit prior victoria in natales imperii nostri. hæc in ea tempora, in quibus adultæ reipublicæ felicitatem vicinorum Principum arrodit æmulatio.

Quare Vobis P A T R I Æ P A T R E S, illustre hoc & luculentum novæ gloriæ & famæ argumentum gratulor. Quod sapienter & juste imperavistis, potenter impetrastis. Si unquam, nunc cavendum fuit, ne maris potiretur Tagi rector. Imminebat jugulis omnium nostrum Hispaniensis sica, & nisi avertissetis ictum providi, in viscera jam descendisset Bilbilicus ens. Pergite muris ligneis tueri cives, cum lapideis non est locus. Non in civitate, non in mœnibus consistit civitas, sed in civibus ipsis. Cum navigatis, navigat reip. non contemnenda pars. Ædificia vultis? etiam naves ædificia sunt. urbes condere vultis? condite classes, ubi familiæ quoque in societatem coalescunt. Semper prævalere Principes, qui classibus potiores fuere. Per tot annos rebus per Oceanum præclare gestis suspiciendum nomen vestrum fecistis. Ostendistis & nunc, nihil interesse virtutis, an equis an navibus, an mari an terra dimicaretis. Ambiguos habuit cives vestros, non Vos, an ista rerum facie, illo loco, ubi Dunæ Britannicæ sunt, & quem veneranda Britannorum majestas sibi ut proprium vendicat; justum esset, hostem invadere. Verum liceat liberum verbum in libertatis regno effari: Necessitas Patres ante rationem est, maxime

me in bello ; quo raro permittitur pugnandi tempora ad clepsydræm exigere & loca conflictus decempeda anxie definire. Conclusæ hærebant Hispanicæ naves in Albionis statione , sub regis summi , ut videbatur , patrocínio , ut quantum in nobis esset animi , ob metum regiæ majestatis , experirentur. Haud dubium , si neglexissetis Hispanum , arma nobis trans mare inferentem , contempti & Britanno & ipsi Hispano & finitimis fuissetis. Nunc postquam , læsi primum , invasistis , & invictos Vos hostium pernicie probavistis , quis dubitabit patere victoribus maria ? Fallitur , qui terminos gloriæ vestræ & publicæ utilitatis filo metiri cupit. Eundem , quo nos fluctus & mare ducere non detrectant. Cum in vado hæremus , alterius finis. Disputent de aquarum terminis Themidis sacerdotes. Principibus pro jure est omne illud , sine quo salvus non est civis. Fuit tempus , & ineministis adhuc , quo sine grandi querela , æstuaria vestra violari patienter tulistis. Permittunt jura , ut feram , ut facinorosum in alieno territorio persequamur. Et quis Hydram hanc in angustias Britannicas & alienas quasi aquas protrusam persequentis esse infitias ibit ? Si per agrum vel vicinam fossam transire volens compertus latro , ædes incendio , jugulum jurato ictu petat , clamat natura , in via opprimendum latronem , nec expectanda fori judicia , dum periculum est in mora. Hispanum sub littoribus placidissimi Regis morantem & exitio nostro devotum invadere , cui religio fuerit ? Nec dissentient Trebatii , postquam *victrix causa Diis placuit*. De Geometris & terræ mensuris multi multa legimus. De Thalassometris , de maris mensuris , nihil.

hil. Nescit Solem proprium natura, nec aëra, nec mare. Venimus in publicos navigantium secessus & atria, quæ Deus, turbato tempestatibus mari, non uni populo in refugium, sed omnibus concessit. Venimus & cunctis auramque undamque patentem hostili sanguine tinximus. Non patitur sibi præscribi æquor, qui illud, cum vult, in potestate habet, & discussis obicibus ferro viam aperire potest. Improbum, ea parte Oceani nos privari, qua spiritum trahit Respublica, qua respirat & vivit mercator, tinnunt æraria, opes mercesque cum Aurora, Austro, & Occasu permutantur. Majus dicam. Certavistis pro Britannorum jure, & ab hoste, Regis severissimas voces spernente, poenas poposcistis. Etiam illud nefas Hispano, stationem hanc cum classibus occupare. nec occupavimus nos, nisi postquam ipse occupasset prior. Istam audaciam ulti estis pro rege, cum ob classis Hispanæ potentiam, non posset tunc ipse. Quare libertatem, Patres, quam nemo bonus, nisi cum anima, amittit, defendite & pressis manibus tenete. Afferuistis illam armis, quam armis pepererunt majores nostri. Oceanum jure communi ad nos quoque pertinere testatum fecistis. mare clausum ab Hispanis, non scriptores, sed bellatores, non papyro, sed ignibus, non calamis sed æratis siphonibus referastis. Hoc facto immensum decus autoritasque accessit imperio vestro, decessit Hispanico. Hoc facto exteris Principibus & cum Austriaco luctantibus, rediit virtus vigorque pristinus. Hoc facto timent, qui vos terrent.

Tu vero, Celsissime Princeps, FREDERICUS, reliquis lauris hanc primam, hanc summam attexe. quæ tot Victoriarum laudem magnitu-

gnitudine sua transcendit. Dum urbes vincis, de terrarum non magnis partibus triumphas. Hic triumphus asserti maris est. Invieta expugnasti oppida & castella & arces, sed singula singulis bellis. Nunc, quot merxisti Architalassus Regias naves, quot abduxisti captas, tot oppida & arces, una expeditione, paucorum dierum spatio, subvertisti, & diripuisti. Dixit te Celsum Gallia, non fecit. Fecit te Superum favor & praesens victoria. Regum augusta appellatione inclarescis, & merito tuo. Navalis hic triumphus, tuus est, quia te imperante, te res moderante, tuo milite parta victoria est. Vicit, quisquis pugnavit. Pugnavit maxime, qui pugnam iussit & instruxit. Haeret adhuc Fortuna, ubi gloriae tuae terminum ponat. Oceano & terra Felicitati tuae viam pergunt sternere, & promovet se ulterius. Auriacum nomen non rubae solum, sed & classica differunt. Themistoclem Salamis, Xantippum Carthaginiis portus, Gylippum Spartanum Ducem Siculae angustiae evexere. Te Dunae Britannicae, te portus Iccius, te Cantium, te Tamesis, & quotquot ad certamen hoc concurrere littorum, promonteriorum, fluminum, stationum nomina, celebrem fecere.

Iam vos Hispaniensium Duces, si Batavum animosius loquentem ferre potestis, discite, nihil tam firmum validumque esse, cui periculum non sit à minus valido & potenti: aquilas minorum avium pabulum subinde fieri: presum hostem consilium in desperationem vertere, & tunc extrema moliri, cum mediocribus defendi salus nequit. Venistis ad nos è Coronae portu, quasi in Brasiliae & Galiciae sinibus non esset locus, ubi Gallis vel Batavo victimas debea-

debeatis. Natura prius est, ut cum vestra defenderitis, aliena eatis ereptum. Hæret in litore vestro Gallus, & longe à patria petitis in-nutritam pelago gentem. Vestris indigenis de-cedat timor, priusquam aliis inferatis. Cla-dium vestrarum, quas mari passi estis numero sapite. Idem hoc fretum Britannicum fidem fa-ciet, quo hausta classis toto orbe celebratif-sima. Num Bossusio creditis? quem in Flevo pugnante captis navibus vinximus? num Fre-derico Spinolæ? cûjus potentissimas triremes, interempto duce, Zelandus abstulit? num Io-hanni Nassovio? cujus totam classem ad Tho-lam una cum ducibus & militum ingenti manu non ita pridem cepimus & in portus nostros abduximus? Non semper temeritas est felix. & jocatur in parvis benigna sors, ut cum operæ pretium erit, magna mercede fallat. Superio-ris anni successibus insolentiores, militem no-strum indigne habuistis, & turmatim per civi-tates, per fora, per compita plebis vestræ ludi-briis exposuistis. Meminerit Celsissimus Car-dinalis, Franciscum primum Galliarum regem, cum à proavo Carolo Imperatore in Hispania captus detineretur, grandi caractere carceris sui parietibus inscripsisse, H O D I E M I H I, C R A S T I B I. Versa rerum facies est, & ut Capua olim Hannibalis Cannæ fuerunt, ita an-gustiae Britannicæ Cardinalis Calloa.

At Tu Generosissime & Fortissime Heros, Martine Trompi, vige & vive æternum rerum gestarum fama. Quo die memorabile hoc edi-distis prælium, fidem fecisti omni Europæ, non-dum cum Scipionibus, Regulis, Cimonibus, Duiliis extinctam esse fortitudinem. Audax, fateor, visum fuit consilium tuum. sed in re-bus

bus arduis & tenuibus, fortissima quæque consilia tutissima sunt. Nam si in occasionis momento, cuius prætervolat oportunitas, cunctatus fuisses, nequicquam mox amissam quæsis-
 visses. Certat civium quisque, quibus te honoribus, quibus applausibus reducem excipiat. Ipsos illos Deos, Neptunum, Æolum, Tethyn, Vulcanum, quorum favore vicisti, gratulantes tibi offerunt. In te civitates singulæ, in te ora convertunt cives. Omnium vox est: *dignus cui militet æther, Et conjurati veniant ad classica venti.* Vicisti animositate, peritia rei navalis, & Patrum auctoritate, quæ in discrimine fuit, an post hanc diem tanta foret. Macte, Trompi, felicior populi totius, Ecclesiarum & Scholarum acclamatione, quam qua modo exultabas victoria. Vive, id facinus ausus, quod finitimi stupent, mirantur Belgæ, horret Hispanus, & fera secula posteritasque omnis enarrabit.

Tibi summe, maximeque Deus, maris Imperator invicte, supplices gratique advolvimus. Tuum est, quicquid grande stupendumque fecimus. Tu, ut auderet imperator noster, dedisti, tu ut posset. Risisti è cœlo navigantem cum fastu Hispaniam & potentissimum Regem fluctibus potentior mersisti, rates dissipasti, exussisti, diripuisti. Tu ventis imperasti, ut flarent pro nobis. Favonios ex occultis tuis thesauris produxisti, deducendis in hostem ratibus. Euro in mandatis dedisti, ut sisteret superbas machinas, ne circumdaremur pauci. Duces prudentia, militem fiducia, & mortis contemptu armavisti. Hæc vidisse nos, hæc audivisse, hæc te Iehovam fecisse filiis nostris & nepotibus narrabimus. Canam cum Mose tuo: *Fortitudo mea & laus mea Dominus, factus mihi in salutem.*
 glori.

glorificabo Deum meum, Deum patrum nostrorum
 & exaltabo eum. Dominus quasi vir pignator,
 omnipotens nomen ejus. Rates Philippi, & exer-
 citus ejus projecit in mare, electi principes ejus mer-
 sunt. Abyssus operuerunt eos, descenderunt in pro-
 fundum, quasi lapis. Dexterâ tuâ Domine celebra-
 ta est fortitudo, dexterâ tuâ percussit inimicum.
 In multitudine gloriæ tuæ vicisti adversarios meos.
 Misisti iram tuam, quæ illos devoravit, ut stipu-
 lam. In spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ,
 flavit spiritus tuus & operuit eos mare, submersi
 sunt quasi plumbum in vastis aquis. Quis similis
 tui inter fortes Domine, quis similis tui, qui ma-
 gnificus es in sanctitate, terribilis atque laudabilis,
 faciens mirabilia. Da, æterne Deus, ut victo-
 riam hanc habeamus reverenter, & victores
 hostium nostri victores simus. nec pacis con-
 silia aversemur, cum tuta offertur. Loquar
 summa: Fœderati Belgii rectores, pios, po-
 tentes, felices, Celsissimum Auranfiorum Prin-
 cipem, Patriæ patrem vindicemque indefes-
 sum, classis nostræ Præfectum, hodie victorem,
 crescentis per te Amstelæ felicitatem, Eccle-
 sias, Scholas, cives, mercatores, & devotam
 Patriæ Juventutem protege, defende. Ita no-
 mini tuo æternum sit laus, honor, gloria.

D I X I.

R E C I T A T A

Fuit in Illustri Amstelodamensium Gymnasio, 1639.

O R A.

O R A T I O,

In adventum Serenissimæ Reginae,
H E N R I C Æ M A R I Æ,
 Magnæ Britanniae, Franciæ &
 Hiberniæ Reginae,

Cum Augustissimam Filiam M A R I A M, Cel-
sissemi Auranfiorum Principis F R E D E R I-
C I H E N R I C I filio, G V I L I E L M O,
Matrimonio junctam, Fœderatarum Pro-
vinciarum terris Urbibusque inferret.

Vper Augustissimam M E D I-
 C E A M, trium Regum matrem,
 excepit negotiatrix Civitas. Iam
 Mediceæ Augustissimam Filiam,
 Regis Maximi conjugem & Me-
 diceæ Neptem venerabunda ex-
 cipit. Succedunt Soles Solibus & per vices inter
 terrarum Dominas, mundi Imperatrices, inter
 Europæi Orbis fidera & Reginarum Princi-
 pumque fulgidos vultus ambulamus. Vt jam
 non mirer poëtarum licentiam, qui I o v i s
 O M N I A P L E N A dixerunt. Quorum ope præ-
 sidioque in hunc diem invicti stetimus, eorum
 Majestate, veluti Deorum, circumfundimur.
 Clausimus intra pœnœria nostra Libertatis no-
 stræ vindices, & eorum Regum uxoribus, iis
 Principibus assurgimus, qui Imperii hujus tibi-
 cines sunt & fulcra. Gratiam iis rependimus,
 quorum potenti amicitia nixi crevimus. reddi-
 mus gloriæ aliquod authoramentum, quorum
 hætenus auxiliis pugnâvimus. Eorum ora co-
 ram intuemur, quorum serenitate afflictis olim
 reddita

reddita lux est. Tangimus dextras grati, quæ hostem Potentissimum à cervicibus nostris una depulere. Adoramus proni, quorum foederibus, fide, fortitudine adjuti, in hanc imperii sublimitatem evecti, domi inexpugnabiles, foris formidabiles sumus. Fecere, quod suarum est partium, vicinæ civitates. Quæque propensissimæ suæ in Regiam Majestatem voluntatis documenta edidit. Arsere ignes, visi civium ubique & populorum concursus, auditæ acclamationes & applausus, displosæ Mavortis terribiles machinæ latius diffudere adventantis Reginae famam, paratæ epulæ, factæ à Patriæ Patribus & Celsissimis Principibus gratulationes, faventium passim vox una fuit & oratio. Vrbs nostra, uti commerciis quaquaversum celebris est, classibus omnique apparatu bellico validissima, ædium pulcherrimarum stupenda serie fulgida, templis fabricisque pluribus spectabilis, portuum oportunitate & amplitudine admirabilis; ita officii quoque sui esse credit, ea omnia in adventum Serenissimæ Reginae explicare, quæ vel admirationi esse possunt, ob rerum magnitudinem & splendorem, vel delectationi ob elegantiam & novitatem. Equidem, ita semper statui, Superis amorem, obsequium, reverentiam deberi. Astra suspicimus, quia calore suo nos foveant & lumine illustrent. A V G V S T I S S I M A R E G I N A adventum ad nos gratulamur. cujus regalis familiæ armis auxiliisque etiamnum pugnamus & triumphamus Batavi. Reflectitur in eam amor Reip. nostræ, quia amavit illam prior, dum gentem invisit sublimis mater, quam post gloriosissimæ & æternæ memoriæ E L I Z A B E T H A M, in clientelam quoque suam recepit. Reveremur eam,

eam, velut salutare fidus, quia terris nostris annuendo, ea perficere venit, quæ felicitatis omnium sunt. Scimus, quibus quantisque nominibus illi debeat Foederatorum populus. Si Britannias spectes, imperant hæc foederis jure illa, quæ ultro ac lubentes facimus. Sin Gallias, exigunt & illæ, quæ non nisi ingrati negligamus. Obversatur animo, quam modo nominavi, Magnæ Britannia & Hibernia imperatrix felicissima, HENRICI OCTAVI Filia, Avia Britanniarum Regis cognata, quæ vagientem hanc Remp. ac tyrannide pene oppressam, opibus suis, & milite prima asseruit. Obversatur animo Serenissimus IACOBVS, Scotorum ejus nominis Rex sextus, Augustæ memoriæ, Reginae socer, qui placatus Hispano, & bellis nostris neutrum se præbens, regna sua portusque nostratum mercimoniis aperuit. Accedit tantis causis CAROLI I, conjugis, & Britannia, Scotia, Hibernia Regis, erga nos constans benignitas. ut qui patriæ virtutis & regnorum hæres, paribus, quibus genitor suus, studiis, Foederatarum Provinciarum statum tuetur ac propugnat. Quanta HENRICI MAGNI, quo Patre gloriatur, erga Remp. hanc merita sint, non inviti agnoscimus. Gallia suæ suffectus Hercules, dum humeris concussam & labefactatam intestinis motibus imperii molem sustinet, iisdem, quibus Galliam omnem, etiam nos cervicibus libravit, & quæ flagrantibus bellis in immensum excreverant nomina, magnifica liberalitate expunxit. LUDOVICVS XIII, Frater, Regum Christianissimus, eo foedere, quo Foederatos Patres Populumque nostrum obnoxios habet, pro communis nobiscum belli gloria, & utriusque Imperii libertate, etiam-

reddita lux est. Tangimus dextras grati, quæ hostem Potentissimum à cervicibus nostris una depulere. Adoramus proni, quorum foederibus, fide, fortitudine adjuti, in hanc imperii sublimitatem evecti, domi inexpugnabiles, foris formidabiles sumus. Fecere, quod suarum est partium, vicinæ civitates. Quæque propensissimæ suæ in Regiam Majestatem voluntatis documenta edidit. Arsere ignes, visi civium ubique & populorum concursus, auditæ acclamationes & applausus, displosæ Mavortis terribiles machinæ latius diffudere adventantis Reginae famam, paratæ epulæ, factæ à Patriæ Patribus & Celsissimis Principibus gratulationes, faventium passim vox una fuit & oratio. Vrbs nostra, uti commerciis quaquaversum celebris est, classibus omnique apparatu bellico validissima, ædium pulcherrimarum stupenda serie fulgida, templis fabricisque pluribus spectabilis, portuum oportunitate & amplitudine admirabilis; ita officii quoque sui esse credit, ea omnia in adventum Serenissimæ Reginae explicare, quæ vel admirationi esse possunt, ob rerum magnitudinem & splendorem, vel delectationi ob elegantiam & novitatem. Equidem, ita semper statui, Superis amorem, obsequium, reverentiam deberi. Astra suspicimus, quia calore suo nos foveant & lumine illustrent. A V G V S T I S S I M A R E G I N A adventum ad nos gratulamur. cujus regalis familiae armis auxiliisque etiamnum pugnamus & triumphamus Batavi. Reflectitur in eam amor Reip. nostræ, quia amavit illam prior, dum gentem invisit sublimis mater, quam post gloriosissimæ & æternæ memoriæ E L I Z A B E T H A M, in clientelam quoque suam recepit. Reveremur eam,

eam, velut salutare fidus, quia terris nostris annuendo, ea perficere venit, quæ felicitatis omnium sunt. Scimus, quibus quantisque nominibus illi debeat Foederatorum populus. Si Britannias spectes, imperant hæ foederis jure illa, quæ ultro ac lubentes facimus. Sin Gallias, exigunt & illæ, quæ non nisi ingrati negligamus. Obversatur animo, quam modo nominavi, Magnæ Britannia & Hibernia imperatrix felicissima, HENRICI OCTAVI Filia, Avia Britanniarum Regis cognata, quæ vagientem hanc Remp. ac tyrannide pene oppressam, opibus suis, & milite prima asseruit. Obversatur animo Serenissimus IACOBVS, Scotorum ejus nominis Rex sextus, Augustæ memoriæ, Reginae focer, qui placatus Hispano, & bellis nostris neutrum se præbens, regna sua portusque nostratum mercimoniis aperuit. Accedit tantis causis CAROLI I, conjugis, & Britannia, Scotia, Hibernia Regis, erga nos constans benignitas. ut qui patriæ virtutis & regnorum hæres, paribus, quibus genitor suus, studiis, Foederatarum Provinciarum statum tueretur ac propugnat. Quanta HENRICI MAGNI, quo Patre gloriatur, erga Remp. hanc merita sint, non inviti agnoscimus. Gallia suæ suffectus Hercules, dum humeris concussam & labefactatam intestinis motibus imperii molem sustinet, iisdem, quibus Galliam omnem, etiam nos cervicibus libravit, & quæ flagrantibus bellis in immensum excreverant nomina, magnifica liberalitate expunxit. LUDOVICVS XIII, Frater, Regum Christianissimus, eo foedere, quo Foederatos Patres Populumque nostrum obnoxios habet, pro communis nobiscum belli gloria, & utriusque Imperii libertate, etiam-

num decertat, & Hispanorum potentiam retundendo, luculentas nobis expugnandarum urbium arciumque occasiones præbuit. At his omnibus recentius sunt regales Nuptiæ, quibus Celsissimæ AVRANSIORVM Principis Filium dignata est. Annectit sibi Principem, cui annexi sumus nos. Generum nuncupat, quem nos futurum Patriæ patrem. Nubit Filia Duci, sed nostro. nubit conjugii, sed omnium custodi. Tanti conjugii vinculis alligat Britanniam Belgio, & salutem tot gentium, quibus imperat, permiscet nostræ. Qua fide se amplexantur Principes duo, amplexantur se populi. Qui regnantium, idem & regnorum civiumque est amor. Idem thalamus terris hisce robur & gloriam, inimicis terrorem adfert & metum. Iisdem nuptiis gratiam facit Belgis, hostibus invidiæ materiam præbet. Quem focerum sibi adsciscit regalis Filia, adsciscit bellatorem. quem focerum adsciscit AVRIACVS, adsciscit regnatorem. altera triumphatoris gloria, alter triplicis Imperii rectore gloriabitur. altera maiestate maxima, alter Martia patris potestate & tot victoriarum fama: altera fulgens sceptrorum, alter armorum luce: altera Regum augusto sanguine, alter Cæsarum affinitate & cognatione illustris. Altera Oceanum amicis aperit, alter eundem inimicis objicit. Quam Sponsam fecit mater, fecit Gubernatricem. Quem Sponsum fecit nova mater, fecit generum Imperatricis. Vniit cælum duos & cum duobus septem belli sorores. Vniit illas Religio & Libertas. Has Regis Filia adunat omnium sperata securitas. Amicitias Regum nobiscum firmat, ne Regis infestissimi inimicitia nos perdant. Ne pereamus vicini,

vicini, profapiam suam diffundit inter nos, quæ Hollandiæ sospitatrix fuit ante nos. Adspicit Regina terras, quas asseruit in Patre. Adspicit terras, quas asserit in conjugē. Adspicit terras, quas asseruit & asserit in Fratre. Magnis appellationibus salvi sumus. hinc Christianissimis, inde Fidei defensoribus. Et qui pro Fide pugnamus, à Fidei tutelaribus Principibus defendimur. Ipsa Christi & Fidei vocabula in auspiciis sunt. In his signis cum Constantino vincimus & Hispanienses Maxentios fatigamus. Quibus aquis huc vecta est, primum mercantibus, mox sociis & foederatis, jam conjugio junctis gentibus communes sunt. Quos rectores distinguit natio, confundit thalami appellatio. Qui Britannus nascetur ex Britanna, Batavus erit ob patrem; & qui Batavus nascetur ex Batavo, Britannus erit, ob matrem. Coalescent animi omnium, cum coalescent corpora duorum. Quod littus appulit, Hollandicum est jure, Britannicum suo in nos amore. Quod reliquit, Britannicum est jure, Hollandicum nova lecti societate. Quas urbes ingreditur, Patriæ sunt fide, & juramento, Reginae affectu & obsequio. In Britanniis regnatrix est. Hic altera, post matrem, gloriosissima hospes. Illic lucet populo suo, hic amicis & sociis indulgentiam facit luminis sui. Illic domesticum Numen est, hic peregrinum, si modo peregrinum dicendum sit, quod in familiam transit Gallicæ secum originis. ut nata Britannis suis Filia, nobis divinitus concessa videri possit. Maximæ Matris, VICIT ITER DURVM PIETAS. Ne solatii expers sola veniret MARIA, comitatur eam trans vasta maria. eo truditur charitate, unde avocatur discrimine. Dividit cum marito Rege maximarum rerum

rum curas. & dum ille de Imperii sui tranquillitate sollicitus est, hæc de regia posteritate nobiscum cogitat. Ille regno quietem cum regni Proceribus quærit. Illa familiæ Augustæ nepotes & munimenta, quibus insistat. Nec enim satis putat regnare se, sed superesse vult ex se, qui populis vel suis vel exteris imperent post se. Etenim Principem nasci, excellens quiddam est & singulare, sed Principes genuisse, excellentius. DIS GENITA ET GENITVRA DEOS. Et nunc Potentissima Princeps in ea sede & arena stat, quæ diutini belli, tot præliorum, tot Ducum, tot victoriarum area est & circus. Inter armorum nostrorum strepitus, inter Mavortios furores, inter lituos & classica, inter tubas & tympana, inter faces globosque, galearum hastarumque concursus, transfert Regale & imbelles depositum. Vbi Marti litamus hominum victimis, cataphracto Principi Nuptiarum adfert argumentum. Vbi tumultuatur Bellona, concurrunt armati exercitus, hostis hosti in spoliū cedit, BONA DVCIT AVI DOMVM, QVAM NVLLO REPETET GRÆCIA MILITE. Vbi trophæa terra marique parva ex Aularum laquearibus & templorum fastigiis dependent, flamma parat tenellæ conjugī. Scilicet publicæ salutis causas distinguit & privati amoris. Nec deesse vult gloriæ Auriacorum, consulendo sibi; aut splendori Reip. nostræ, ut sola sobolis fruatur suavitate. Eam dum soli Auriaco elocat in uxorem, omnibus nobis elocat in commodum. & quod illi à sceptris & regia domo adfert decus, etiam singulos nos illustriores reddit. Ad eas jam gentes profecta est, quas simplicitas, & candor, & in externos humanitas, in Principes reverentia commendant. populis

populis circumdatur, quos orbis victrix Roma
 frates sociosque Imperii sui vocavit. Iis civi-
 bus, quos exemptos oneribus & tributis illa ipsa
 gentium terrarumque Dea Roma in usum præ-
 liorum seposuit, & velut tela & arma bellis re-
 servavit. Nunc quantum excellit potestatis fa-
 stigio, tantum fas est nos deprimi regiae Ma-
 jestatis veneratione. Solem in sublimi positum
 ex humili tellure contemplamur. Hanc in to-
 tius Europæ luce positam demissi honoramus.
 Venit olim Romanam Agrippina, Germanici
 uxor, sed cunctis ad tristitiam compositis. Ve-
 nit jam Britannorum Regina ad Batavos, sed
 cunctis ad lætitiā compositis. Venit illa fera-
 lem urnam mariti adportans. Venit Regina,
 genialem Sponsam Auriaco adducens. Porta-
 batur Germanicus tribunorum centurionum-
 que humeris, atque ubi colonias transgrede-
 rentur, atrata plebes, trabeati equites, pro o-
 pibus loci vestem, odores aliaque funerum so-
 lennia cremabant. Portantur nunc triumphā-
 libus curribus regia mater cum Filia, præce-
 dunt signa habitu ornatuque comptissima, &
 quacunque gradiuntur purpurata nomina, plau-
 sibus obvii & conclamationibus cives benevo-
 lentiam testantur. Accensa omnium in eam
 studia, hanc decus Patriæ, Henrici Magni san-
 guinem, verum regiae dignitatis specimen ap-
 pellant. Talis Placidia Honorii & Arcadii
 Imperatorum soror ex Hispania in Italiam ve-
 nit, Constantio nuptura, & publicis gratu-
 lationibus excepta, velut humeris Romanam re-
 ducta fuit. Talis Serena magni Stiliconis
 uxor, relicto Tago, Tiberim conscendit, uti
 hæc relicto Tamesi Mosam. Nec minore ap-
 plausu, superiore sæculo, ingressa Belgium fuit

MARIA, Caroli Quinti Cæsaris soror, qui proavunculus Mediceæ fuit, cum fratris nomine Belgii regimen capefferet. Neque novum hoc ac inauditum ante, Britanniarum Reges & Nassovios vel belli vel thalami foedere jungi. Sæcula penè quatuor sunt, ex quo Adolphus Nassovius Imperator cum Edovardo Britanniae Rege in belli societatem venit. Sæcula tria sunt, ex quo Reinoldus Nassovius Geldriae Dux, Leonoram Edovardi Secundi Britanniae Regis filiam, & Edovardi Tertii sororem, conjugem accepit. Nec diu post Maria Ecmondana Nassovia Iacobo Secundo Scotorum Regi nupsit. ut amicitiam domus Nassovicæ & Regum Britanniae Scotiæque sæculorum diuturnitas ratam firmamque habeat. Et, cum Imperiorum omnis celebritas vel ab armis sit, vel rectorum dignitate, vel à commerciis, foederibus, nuptiisque; nos, qui armis hactenus inclaruimus, qui Cæsares Regesque Dominos salutavimus, qui colonias cum mercimoniis in utriusque Solis domos diduximus, qui foederibus tot Reges nobis iunximus, Nuptiis quoque inter Augustas hinc Regum, inde Comitum Nassoviorum familias contractis, securitatem domi, famam apud exteros & olim & nunc auximus. Laudati sæpius non solum Romanorum Imperatores, sed & Imperatrices fuere. De Reginae laudibus quicquid magnum dixero, infra magnitudinem erit Imperantis, quicquid mediocre, minus fuerit augustæ stirpis gloria. Regina est imperio, sed subditorum suorum mater verius, quam domina. In marito conjugis amorem Regisque reverentiam distinguit. Regiorum liberorum curam neque indulgentia minuit, neque charitatem frangit maiestatis formi-

formidine. Ea est magnanimitate, ut æquissimo animo sustineat, quicquid iniquius inferatur, & fati impetus lenitate superet. Sibi imperasse, quam aliis, gloriosius putat, raro exemplo conspirantis in una Sapientiæ & Fortunæ, Modestiæ ac Potentiæ. His virtutibus debemus, quod Filiam natu maximam, Principi Belgæ junxerit, se vero Senatui Populoque Amstelodamensi hoc die Augusta ostenderit. Quam dum suspicimus, regiarum virtutum officinam, reginarum Principem, Europæ ocellum, status nostri fidus beneficium veneramur. Trium regnorum commerciis dudum gavissimus. in præsentiarum ipsa trium regnorum Præside. Vna in omnium ore Regina est, potestate imperatrix, conjugii agnationibusque potentissima. Quid enim? Franciam fraterno titulo alloquitur. Hispaniam Sabaudiamque affini, ut jam hinc Alpes, inde Pyrenæos cognatione infederet. Nec à Septentrione aliena, Cimbrorum Regem avunculum appellat. Paternum genus ex Borboniis, maternum ex Austriacis & Mediceis trahit, ut & hodie in florentissima Italiæ parte magnos Hetruriæ Duces propinquitate tangat. HENRICAM vocamus, quia HENRICI MAGNI filia est. MARIAM, magnæ matris de nomine. Prior appellatio magnanimitatem Patris. posterior pietatem promittit. illa in terris magnis Principibus communis, hæc cœlesti cognomine illustris. Possem ire per omnia nomina, quæ conjugii Fides sua, Fratri Christiana sanctitas, affini religionis studium dedit. Possem Catholici, Christianissimi, Iusti, Pii, Fidei defensoris epithetis insistere, quæ vel Romanæ sedis auctoritas vel Procerum Populique benevolentia concessit:

cessit : sed alia ex ista materies , & suo debita secreto. Nunc, quod hujus diēi est proprium, gratias Regiæ Majestati agimus , quod Deorum exemplo , cœlesti ostentatione , augustis præsentia suæ radiis Urbem hanc nostram illustraverit : Optimates Reipublicæ hujus vultus sui serenitate irradiaverit ; civium omnium animos insolito gaudio erexerit , & æternis honoribus , tot mercantium ordines profecuta sit. Veniet, post tot sæcula dies, quo dicet memor posteritas , hac incessit Britannorum Regina , hic turres nostras , hic templa , fora portusque adspexit Regis uxor , hic classes circumnavigavit tot Regum soror , hic mensis accubuit HENRICI MAGNI filia , hoc cubile conscendit Majestas Britannica , hac currus egit & equos AVRIACVS & STVARTA conjuges. Nos , qui præsentia hæc intuemur , in voces gratulantium erumpimus , & totam Tibi urbem REGINA , & tibi Celsissime FREDERICE HENRICE , & quotquot huc venistis magni Principes pandimus. ejusque decora omnia & honestamenta devovemus. Amplissimus Senatus pronis animis venientes excipit , & civitatem omnem hoc tempore non tam suam esse vult, quam vestram. Vobis præeunt Equitum è populi flore selectorum turmæ. Vobis hastas concutiunt civium armatorum centuriæ omnes. Vestro nomini vacationem ab opere tota sibi imperavit civitas. Vobis explosæ undique balistæ terribili voce gratulantur. Vobis spectacula , theatra, ludos facimus. Vobis & geminarum Nuptiarum felicibus auspiciis vota nuncupant sacrorum antistites. Vobis loquitur illustris hæc Schola. & dum loquacem populum facit publica festivitas , rumpit silen-

silentium professor. Tumultuantibus ubique & cursitantibus Atheniensibus nostris, ecce suas quoque partes obit, ne otiosus videatur spectator, philosophus. Nec aberit ab his sacris Poëta. Vbi de nuptiis agitur, de Reginarum Principumque adventu, alio sermone mihi loquendum censeo. ut mirabili metamorphosi,

*Iam jam residant cruribus aspera
Belles & album muter in alitem
Supernè, nascanturque leves
Per digitos humerosque pluma.*

Enimverò

Altera jam nostris mater Berecynthia terris
Cernitur, & Regum præbent spectacula
nuptæ.

*Nil facimus vulgare. Deas natasque Deorum
Excipimus, Batavisque favent clarissima mundi
Lumina. sceptrifero cursus splendescimus ostro,
Purpuraque imperiis se bellatricibus offert,
Et Tamesina Duci Majestas obtrigit hospes.*

*Prò Superi, quanti vultus, quæ sidera Belgas
Irradiant! quantis ad nos descendit Olympus
Ignibus, æthereæque petunt declivia flamma.
Anne humiles repetunt cœlestia numina terras?
Perque hominum gaudent iterum consortia
summi*

Ire Ioves; nostræque patent lumenibus aula?

*Illæ Iovis Druidum soror est, conjuxque Bri-
tanni,*

Et Tartessiacæ thalamis annexa Philippo.

*Illæ suis Cimbrum jungit diademata sceptris
Neptis & Allobrogum tangit germana cubile
Europa prælustre jubat, quocunque tuetur,
Regna videt cognata suis, dilectæque regum
Nomina, vicinumque suo de sanguine passim*

Q

Speclat

Spectat ebur. Magni fortunatissima Regis
 Filia, Borbonia germen sublime tiara,
 Hoc stas, Diva, loco, Tethys unde omnibus undis
 Natura dispertit opes & munera Divum
 Colligit & totum mittit spacioſa per orbem.
 Hic emitur, quidquid rerum eſt. ſi ſufficit emptor,
 Hic mundus venalis erit. nos accipit Arctos,
 Nos Thule, nos extrema, qua tranſtra vagantur,
 Orcades, egelidæque vident in finibus Vrſæ
 Hebrides & pandis ardens fornacibus Hecla.
 Hic merces, Regina, tuas, hic dona tuorum
 Diſtrahimus. jam ſulphureis quam Scotia mittit,
 Materiam truculenta globis. jam fulgida ſtanni
 Pondera & è veſtris, Princeps, exciſa metalla
 Montibus, aut rutilo radiantes murice lanas,
 Et tua quas donat ſegetes glacialis Ierne.
 Sedibus his Indos petimus, Solisque penates
 Auroræque domum Auriacis inceſſimus armis.
 Et terras portusque tuis, FREDERICE, nota-
 mus

Nominibus, gaudentque tuo manſueſcere gentes
 Numine, Naſſoviaque volant per odora phalanges
 Rura Moluccarum. jungunt tua fœdera Gangen
 Battavia & diti Vahalim connectis Hydaspī.

Magna parens HENRICA, cupis devicta vi-
 dere

Littora Pantagonum, ſubreptaque mœnia Phœbo
 Exutaſque rates formidataſque Matanca,
 Sub Belga ductore, manus? hic texta tapeis,
 Hic tabulis depicta leges. vis bella tueri
 Ceſta mari, qua ſe Herculeis Dux Belgicus auſis,
 Intulit Heſperiis claro Mavorte columnis,
 Hic facti monumenta patent, victoris honores,
 Et cineres tumulusque Ducis. ſi, Maxima, geſtis
 Cernere naſcentem mediis è fluctibus urbem,
 Suffultaſque domos trabibus converſaque Fauni
 Culmi-

Culmina, nos hoc omne sumus portaris in undis,
 Et tua Parrhasiæ librant vestigia silva,
 Et calcas securæ lacus. numerare triumphos
 Si lubet & domitum Solis sub curribus Afrum,
 Attonitamque Peru, & Scythici discrimina ponti
 Tentatumque gelu, jampridem victa Malacca
 Moenia, perculsum aurifero sub sidere Nigrim,
 Æthiopumque domos & tot subducta Philippis
 Oppida, quæ forti possit tam grandia dextra,
 Adspice Neptuni sobolem, classesque ratesque,
 Ingentis terrorem Asia regumque ruinas.

Regnatrix, quam te latis comitatus euntem est
 Vocibus Albionis populus, cum littore toto
 Staret & unanimes votis favere Britanni.
 Regnatrix, quam Te venientem lenior unda
 Vexit & immenso thalamos & fœdera ponto
 Personuit concha Triton & fausta tiaris
 Dixit, ut Æmonii properans ad limina Pelei
 Sponsa Thetis, nullo turbari murmure fluctus
 Sensit & à madidis accepit vatibus omen.

Venisti tandem. Tuque expectata Batavis
 Nympha venis, nostrisque infers regalia terris
 Lumina, & innocuis arrides lenis ocellis
 AVRIACO, teneroque moram deposcis amor.
 Mox erit illa dies, cum te pollente juventa
 Invadet matura Venus. tunc sanguine Regum
 Nascetur nobis Belgi defensor Achilles.
 Qui face bellaces ferroque sequetur Iberos,
 Et patria audaces abscondet casside vultus
 Belliger, exacuetque truces mucronibus hastas
 Martius, & quæ se condunt sub Vespere gaze,
 Ibit & Occidui latebras rimabitur auri.

Qualis in ore decor MARIÆ! quam blanda
 venustas!

Quanta puellarem excellens reverentia sexum
 Majestate regit! quam fulgens purpura flammæ

Spirat & insontes radiis exuscitat ignes !

Sic ibat socias inter Dictynna sorores

Parvula, sic juvenem comitata est Porcia Brutum ,

Laodamia virum. sic primis excita tedis ,

Itala nascenti conjux collusit Iulo.

*Matris amor , genitoris amor , fratrumque vo-
luptas ,*

AURIACI crescentis amor, felicibus illum

Auspiciis ordire diem, quo fœdera tecum

Libertas Batavusque facit. quo fœdera tecum

Nassovius Maurusque facit. quo fœdera tecum

*GUILIELMVS, spes nostra, facit. quæ lumi-
na nuptis ,*

Præradiant Patriæ. facibus, quæ Sponsa coruscas ,

Dirigimur cives. non lecti cura duorum est ,

Cunctorum thorus est, cuncti servamur in illo.

Quæ vos vincla, ligant omnes. jurastis in unum ,

Vobiscum jurasse libet. pepigistis amorem ,

Pangimus hunc pariter. vallos objecimus hosti ,

Pro vallis nunc vestra Salus erit. annuit æther

Conjugio, fructumque capit Respublica. ne/cit

Disjungi, nec vestra fides, nec nostra. coimus

Tot populi, salviq; sumus complexibus omnes.

Iam propius nos Scotus amat. plus jungimur illi.

Et propius nos Anglus amat. plus jungimur illi.

Plus Hibernus amat, nam plus unimur & illi.

O Patriæ communis amor, quæ basia figis ,

Septemplex quoque terra capit, quæ blandula torques

Lumina, cognatis circum te gentibus offers.

Quæ loqueris, cedunt cunctis solatia terris.

Quæ facies, fessis promittunt otia terris.

Crescite Nassovii, rectores crescite Chauci.

AURIA COQUE duces alios donate parenti.

Crescite Nassovia, & victor cum castra maritus

Solvat & occurras bellaci nupta Camillo ,

Insere basiolum galeæ, cristamque minacem

Mulce

*Mulce læta manu. & Martis post horrida saluum
Prælia, dilatæ Veneris meminisse, iubeto.*

Sed redeo à furore poëtico ad sanam mentem,
& postquam vota publica collegi, tantis rebus,
ut fas est, admiscebo Deum. Æterne Deus so-
spita Reginam, Regis conjugem, Regis filiam,
Regum sororem, Regis affinem, Regis neptem.
Sospita Reginæ Filiam Auriaci conjugem. So-
spita AVRIACOS Patrem Filiumque, imperii
hujus Gubernatores, Patres, vindicesque. Sospita
universam Nassoviorum domum, servandis
nobis velut Fato destinatam. Benedic augustis
Nuptiis, Benedic nuptis, PRIS, AVGVSTIS,
FELICIBVS, tantisque Reip. hujus & AVRIAC-
CORVM successibus, adde perpetuitatem.

F I N I S.

CONSOLATIO

Ad Nobilissimum virum

CORNELIVM vander MYLE,
Equitem, &c.

Super obitu Filii

ARNOLDI vander MYLE,

DOMINI IN ALBLAS.

OBILISSIME MYLE,

Iam pridem filiaæ tuæ nuptias
celebraſti, quod non niſi ſero,
& poſt peractas nuptias reſcivi.
Nunc filii Tibi chariſſimi exe-
quias celebras. Ita læta triſtibus temperat
ſapientiſſimus rerum humanarum modera-
tor, nec adeo ſinceram vult eſſe voluptatem
noſtram,

nostram, quin sollicitum aliquid illi intervenire patiatur. Ego Tibi ex animo condoleo, ut qui juvenem illum ob eruditionem, modestiam & morum gravitatem unice amaverim; etiam ob indolem, quam à parentibus optimam acceperat. Habuit illum jamdudum Gallia, sed non reddidit. Vidit, sed patriæ suæ, proh dolor, invidit. Libet enim jam plusculum Liplianis² *etv.* Nescit nimium dolere, quisquis pius, quisquis Christianus est. nec potest non dolere, quisquis pater est. Hoc affectus est, illud religionis. Levius fit patientia, quicquid ab homine corrigi nefas. Primum mortalitatis solatium est, moriendi necessitas. Atque ut amandi sunt liberi, quia naturale; sic, quia naturale quoque est eosdem mori, in hoc, ut in cæteris rebus, cedendum naturæ. At, putas non vivere filium? Certe, non aliam vitam sapientis esse credidit magnus ille Socrates, quam eam, quæ animæ est à corpore separata. Putas mortuum esse? non arbitrantur Philosophi illos mori, qui vixerunt bene. Perunt expeditius & serenius vivere, qui sine corporis impedimentis vivunt. Quibus vita per scelera & omne flagitiorum genus acta est, in vivis mortui sunt, utcunque illustri loco positi. Luges natum genitor. at, cum audies ab Anaxagora, te mortalem genuisse, lugebis minus. Disserebat inter familiares suos Philosophus ille, de rerum natura, earumque ortu ac obitu. cumque de filii morte nunciaretur, postquam paululum tacitus substitisset, conversus ad illos, Sciebam (inquit) me mortalem genuisse. Parentis partes sustines, & inter patriæ patres assessoris. Hujus est infracto esse animo; illius, moderate affici iis malis, quæ mala esse negat

negat gravis & mascula Stoa. Qui ob filii mortem lugent, ob hoc lugere videntur, quod non lugeant illos filii. Si durum est, amisisse bonum; illud juvet, hactenus non habuisse malum. Minus enim malum est, quod ex parte malum est, quam quod omni ex parte. Et ea vitæ humanæ conditio est, ut ægrius feramus malorum præsentiam, quam absentiam boni. Hic siquidem solo damno, illic sensu miseri sumus. Si filii adspectu te frui nolunt Superi, volupe erit, virtutum ejus meminisse. Fuit tuum istud depositum. at magis Dei. Deposuit apud te educandum, & in patrias artes erudiendum. repetit in spem patriæ educatum adolescentem is, qui prior dederat. Nec credendus est inique repetere, qui sua, non nostra repetit. nec credendum est, præmaturè repeti, qui ad mortem maturus fuit, ex quo natus fuit. Quo quis citius in portum applicat, eo celerius vota exsolvere debet. Navigantibus similes sumus, qui dum longius, oborta tempestate, navigare prohibentur, in proximos sinus deflectunt. Flores plurimos videmus, quos in ipsa ἀκμῇ & vigore tolli tempestivum est. Sed malles domi obiisse, inter amplexus tuos & matris, inter fratrum & sororum voces ac postrema officia, inter amicorum circumstantium fomenta & auxiliatrices manus. At, si Mathematicis fides, sive Bruxellis, sive Romæ, sive Hagæ obierit, domi obiit. Si terra punctum est, si puncti nulla sunt intervalla, sane domi moritur, quisquis ullibi. Verum ut gravius quid & exactius loquar, nemo moritur domi, qui scit se hic in terris coelo, h. e. patria extorrem esse. Omnis nostrum mors, exulum est, non indigenarum, hospitem, non civium. Nec ignoras, doctissime

sime Myli, qua oratione apud Ciceronem Cato & Lælius filiorum desideria solentur, quid animi fuerit Pericli, Xenophonti, Paulo Æmilio in istiusmodi casibus. Noluit se miseram vocari Livia, amisso Druso noluit major Cornelia, amissis filiis. Felices potius se dixere, quod tales genuissent. Fateor, gravissime tulit M. Antoninus Imperator, Philosophus dictus, sortem suam, quod Commodum filium haberet. Et nota sunt Augusti carcinomata, qui optasse fertur, cœlebs vixisse, & sine natis. Talem si amisisses, doluisses merito non rediisse ad meliorem mentem. Iam, cur pium lugeas? qui inter beatos vivit, & extra vitæ hujus Symphlegadas & æurnas in tuto est. Naturæ beneficium est, malam sobolem abstulisse. ejusdem quoque beneficium est, bonam accepisse. Gaude, quod habueris reverentem Dei, parentum, præceptorum. Scio qualem formaverim, qualem præceptis institutisque Philosophiæ abundantem dimiserim. Nolles forte tabe periisse. At tabidi sumus, quotquot vivimus. In quibus calor humidum, quo constamus & nutriamur, depascit, ad tabem omnes eunt; & desinunt vivere, simulac incœperunt vivere. Illud discriminis est; in quibusdam vitalis flammula extinguatur citius, in quibusdam tardius. Alii ad mortem imus, alii festinamus, alii repinus. Nemo non vivendo & moritur, & tabescit, & marcescit. Adhæc senes fere uno modo moriuntur, adolescentes infinitis. Et parum interest; quo genere mortis pereat, qui fato & divina voluntate perit. Non curat, qua porta exeat, qui urbe exire cogitur. Qui tabe pereunt, causas mortis suæ soli Deo & naturæ imputant. Qui naufragio, qui gladio, qui incendio inter-

eunt,

eunt, cum fortuna & cœcæ fortis iniquitate imprudentius litigant. Qui filios habent, jam sollicitos dies, jam noctes agunt, jam spes suas futuræ conjugii, jam venturis honoribus donant. Ab his curis securos nos reddit sola mors. Fles morientem. at non flebas nascentem, cum idem vitæ & mortis sit principium. Non est quod tuam, aut quod illius fortem deplores. Ille iter vitæ inter Virtutem & Voluptatem ambiguum sub pedibus calcat. Tu charo oneri & pignori quod timeas, non habes. Fortunæ minas evasit, & lenocinantis mundi illecebras ac pestilens contagium. Qui offenso pede lapidem loco discutit, & thesaurum invenit, modicum dolorem lucro solatur. Qui moritur, mortis sensum cœlestium bonorum luculenta possessione discutit. Nulla mors misera est, quam felicitas ista animæ excipit. Præocupavit filius tuus mortem, cujus longior mora æternæ beatitudinis dilatio est. E vinculis, è carcere (loquar iterum Socraticè) in libertatem abiit, ex angoribus & doloribus ad gaudia. Quid iniquius? quam amici causam lugere, ubi is te in libertatem ex ergastulo vindicaverit. Emensus est stadium, in quo currimus & sudamus etiamnum. Metamprehendit, palmam tenet, coronam victor habet. Parta victoria, nemo Duces, nemo milites miseratur, sed publicis potius gratulationibus excipit. Ultimos in scena actus majore hilaritate exequuntur Poëtæ. Felix ergo & læta & gloriosa est vitæ catastrophe, quæ placida, quæ pia hominis Christiani morte finitur. Si pergimus dolere, & plangere, invidentibus propiores habebimur, quam faventibus. Nec enim tam bonis frui desiit, quam majoribus gaudere cepit. Superest Filius alter,

manu

manu & consilio promptus patriam juvare. In hoc vultus tuus & animus conquiescat, quoties ab illo, quem cœlum tenet, oculos avertes. Animum hætenus, Vir summe, firmavisti constantibus exemplis, nec mentem solidam concussit tibi majorum malorum vis. Non succumbes filii jactura, qui Reip. nostræ, qui Auriacis consilia tua commodavisti, fidem probavisti. Et jam quoque te patriæ cura totum habet. Illi integrum te ac incolumem ferva, quæ consilii tui animique eget. Cæsarem respice, qui audita filix morte in Britannia, tertio die Imperatorem agere perrexit. M. Aurelium intueri, qui postquam quinque diebus filium luxisset, ad publica munera rediit. Fertur Q. Martius Rex amisso unico filio spei maximæ, statim à rogo curiam repetiisse. Tulere filiorum mortem fortiter Horatius, Pulvillus, Bibulus, Sext. Pompejus, L. Sulla, alique. Sed quid ad clarissimorum virorum exempla te voco? cum etiam obscuri homines suorum obitus non modo fortiter ferant, sed etiam præmatura morte ipsis consultum putent. Minus ajunt eos peccare, & parcius affligi, qui decedunt ocyus. Sed desinam, præstantissime Myli, anxie conquirere rationes plures, quibus dolorem tuum castigem. Habes hæc omnia in promptu. Tantum repetere volui, & serie quadam enarrare, quæ animo tuo altius recondidit prudentia, religio, doctrina. Ut autem videas, me hæc ipsa, quæ soluta oratione differui, ad numeros quoque loqui posse, en Elegos aliquot, quibus eadem dico, sed lege vincta. Vale Vir Nobilissime, & hunc meum erga Te, filium, tuosque affectum exosculare. Amstelrod. E Museo nostro, sext. Non. Maji, 1633.

ELEGIA CONSOLATORIA.

M Axime vir, patriis clarū decus addite terris,
 Tot Batavos inter conspiciende Patres;
 Cuius Apollineos illustrat Fama penates,
 Scriptaque non uno nomina vate tument:
 Pone modum lachrymis. nimium plorare recusat;
 Cui pietas lachrymas sufficit ipsa suas.
 Fles natum genitor. non vult Sapientia flere,
 Cum, quæ nos patimur funera, fata probant.
 Quem luges, mundi spatius sublimior, annos
 Calcat, & æterna lege beatus agit.
 Non moritur, quisquis vixit bene. vivere solus
 Desinit, ignavi cui periēre dies.
 Qui genuit, dolet extinctum. sed dedolet ille,
 Mortalem qui scit se genuisse sibi.
 Hoc ipsum lachrymat, quod non lachrymatur ab ipso.
 Funera qui nati credit acerba sui.
 Si gravis est jactura boni; solabitur illud:
 Gratius esse patri, non habuisse malum.
 Si sobolis virtute cares; hæc præbuit olim
 Gaudia, quin licuit suavius ante frui.
 Si periit, nec jam terris ostenditur ultra;
 Virtutum memorem jam juvat esse patrem.
 Qui miserum sese esse putat, miser incipit esse.
 Et dolor ex ipsa pabula morte capit.
 Quem si nulla premit ratio; premit ille dolentem,
 Et propius tacito vulnere corda ferit.
 In stabulis raptæ matrem mugire juvenca
 Cernimus. ad pastum lætior inde redit.
 Luget avis, quoties nido surrepta propago est.
 Attamen huic ipsi lux satis una malo est.
 Quid querimur miseri? nequeunt ablata reponi.
 Despiciit humanas ferrea Parca preces.
 Et citius deerunt lachrymæ, quam causa. dolendi
 Materies nunquam iusta deesse potest.

Plus homines inopina dolent. quodcunque futurum
Novimus, hoc ipsum plangere velle nefas.

Imus, Magne Virum, quo dives Tullius & Ancus.

Imus, & hac orbis vadit in orbe via.

Nati lege sumus, qua desinat esse, quod esse

Coepit & exitio gaudeat omne suo.

Cui semel accubuit mensa, se subtrahit hospes;

Et tolli gaudet, quas amat ipse, dapes.

Agricola sectis tandem letantur aristis,

Et sua mox avida munera falce metunt.

Nec periit tuus ille, Pater, Myliusque puerque.

Quem tibi terra negat sordida, Numen habet.

Hunc dederat prius, hunc repetit. concessa parenti

Poscit inoffenso pignora jure Deus.

Debitor es. sobolem cum reddis, nomina solvis.

Quique tuus fuerat, plus erat ille Dei.

Non repetit propere, sua qui non nostra, reposcit.

Non repetit propere, qui moritura rapit.

Sat vixit, cui vita proba est. cui pessima fluxit,

Ah, nimium mundo vixerit ille diu.

Vivimus erronei cuncti. quid longius illum

A patriis luges occubuisse focis. (gnum,

Crassum Parthus habet, peregrinaque littora Ma-

Et peregre ad Trojam tot cecidere duces.

Si puncto stat terra brevi, jam patria ubique est.

Nec moriens potuit non obuisse domi.

Vixit, & ingenium claras diffudit in artes,

Et scivit, poterant quae latuisse senes.

Per cunctos animosa gradus doctrina cucurrit,

Et stupuit gressus ocyus isse suos.

Securum nunc astra tenent. formidinis expers,

Peccandi didicit dedidicisse modum.

Sub pedibus Circenque premit, foedamq; Calypsum,

Totque catenato crimina juncta choro,

Adspicit hinc dantem patrie responsa parentem.

Adspicit hinc faciles fratris ad arma manus.

Hic

Hic atavos mediis rutilantes adspicit astris.

Et fulgentis Avi suspicit ora nepos.

Et si quod Vatum pretium est, soletur & illud :

ARNOLDVM Batavo non sine Vate mori.

CONSOLATIO

Ad Ampl^{mum} doctissim^q virum

D. IOACHIMVM

WICKEFORTIVM,

cum parentis sui

CASPARIS WICKEFORTII,

viri spectatissimi probissimique obitum lugeret.

Actum consulto, Amplissime
WICKEFORTI, quod dies
aliquot sine meo alloquio tran-
sire passus fuerim. Dum enim
iusta optimo parenti solvis, dum
exequias celebras, mortuum
effers, dum recens dolor stupet, & sola-
mina vix admittit, distuli ea styli officio desi-
gnare, quæ in animum tuum simul ac meum
(unus namque is ambobus est) effundere de-
creveram. Amisisti Parentem in terris, quem
beatior aliquando salutabis inter superos. De-
seruit ille mundum hunc ante te, quem intra-
verat ante te. ut jam nec de morte, nec de
ordine conqueri possis. Satur hujus scenæ ad
ea loca ivit, ubi eadem semper erit nec muta-
bilis cœlestis scenæ facies. ubi opes caducas &
fluxas æternitate, vitam fragilem immortalitate,
famam denique civis boni divinis honoribus
commutavit. Decessit hinc vitæ tuæ olim
dux, morum magister, & pietatis inter suos
domesticus doctor. ideoque levior tibi de-
bet

bet esse ejus mors , ex cujus vita fructus percipisti uberrimos. Feliciter excessit, te superstitere, & fratribus sororibusque tibi junctissimis , in quibus renascitur indies , & eas vidit gliscere virtutes, quibus vivus maxime excelluit. Non jam ægritudo tua franget ægrum , non affliget tua calamitas imbecillem , non dolebit ob dolores tuos , nec mors tua funerabit senem tui amantissimum. Bene secum actum putavit, quod liberos genuerit sibi , Christo , Virtuti. sibi in auxilium & oblectamentum , Christo in peculium, Virtuti in exemplum. Vixit, quantum per humanam imbecillitatem licuit , pie, caste, sobrie. Nec obiit alius, quam vixerat. Quæ monita pater quondam dederat filiis , ea moriens avus dedit nepotibus. usque adeo , ut cum loquentem destitueret fracta naturæ vis , voces tamen extuderit integra religio. quæ tunc in sene & pro sene verba fecit, nec de rebus terrenis loqui passa fuit cœlo Deoque proximior. quam hæc fuit suavis , quam pretiosa apud Deum, quam plena solatii mors, in qua moriens cum Creatore sermones habuit , & de Redemptore suo loqui maluit , quam de mundi hujus , quæ plurimos occupare solent, quisquiliis. Salutari catastrophe absolvit vitæ hujus Actus. Laudabili Epilogo desinit esse facundus, & postquam de salutis suæ momentis perorasset, desinit in pium. Dixit. Vix spatii quicquam intercessit inter loquentem & morientem. quia enim ad Deum suum & patrem ibat , cogitationibus se divinis implevit. Ita mori, mi WICKEFORTE, est in Domino mori. ita mori , est novam ac meliorem vitam ordiri. Sic discedendo accessit ad eum , cujus sanguine est redemptus , spiritu sanctificatus, verbo regenitus. Non illum avaritia,

ritia, non ambitio, non sæculi præsentis fastus
aut sordida voluptas transvorsum rapuit, licet
ad has mundi phaleras generis humani cœca
cupiditas obstupescat. Simplicitate, candore,
religionis sincero studio, occupationibusque
honestis se totum involvit. Reliqua mortalis
ævi studia, impedimenta esse credidit mentis
in cœlos profecturæ, & remoras in pietate
proficientium. Gratulare potius sic mortuo, ac
beatitudinem è longinquo illi apprecare, cuius
præludia etiam hîc in ærurnarum valle posi-
tus, in se sensit. Sunt ea, tranquillitas gaudium-
que animi pax cum Deo, gustus desideriumque
futurorum bonorum. Vidimus aliquando se-
dentem, scribentem, vidimus ambulantem. Sed
dubium, an vivum an mortuum: an hominem,
an umbram hominis. Adeo jam tum cum vita
& morte pepigisse videbatur, ut in uno corpo-
re, eoque exsucco pene & exangui, simul ha-
bitaret aliquid utriusque. Nunc mortalitate
omni exutus, totus vivit ea parte, qua sapuit,
qua credidit, qua honestissime vixit. Cur tot la-
boribus defuncto inideas quietem? cur post
emenso humanarum calamitatum fluctus ægre
feras in portu eum navigare? & post confectam
hominis Christiani militiam rude donari ac
bravium reportare? Cur mercari amplius volet,
cui lucrum est Christus. Quid mercari pretio-
sius, quid dignius possit, cui merces est Deus.
Cur se bysso amplius & serico implicet, quem
jam bysso (ut est in Apocalypsi) *investivit Agnus*
albo & mundo. Cur ulli mercator debere cu-
piat, cui majus debitum remissum in cœlis. Cur
esse creditor, qui nulla bona ultra in spe habet.
Nec opus illi adire vendentium & eumentium
frequentatam toties Panegyrim, qui jam in bea-
tarum

tarum animarum coetum receptus est, ubi nec
 venditur, nec emitur, nec debetur, sed ex gratia
 habetur, quicquid habetur. Ea quoque ætate
 ereptus est tibi, qua vita nostra morbus esse in-
 cipit. Eo senectutis gradu, infra quem plurimi
 deficiamus. Eo morbi genere, qui placidissimus
 est & doloris expers. Græci *μάρτυρον* vocant.
 Latini marcorem. Eo mortis genere, ut nec
 acerbam illam nec crudam dixeris. Ea denique
 animi alacritate, qua migrare hinc solent viri,
 Christiani, ac cives boni. Nec decepit Te natu-
 ra, nam septuagenarium vidisti. Et si diutius vi-
 vere concessisset, miseriarum illa ac malorum
 potius fuisset prorogatio, quam bonorum. Ille,
 quia futura fidei oculis prospexit, & æterna ani-
 mo complexus fuit, vim abstulerat præsentibus
 malis. Hoc cogitandum, quamdiu habueris, non
 quamdiu habere potueris. In præteritum tem-
 pus potius animum mitte, quam in futurum, &
 ejus te recordatione recrea, cujus ususfructus
 tibi fuit charissimus. Ingrati est, beneficii à Deo
 accepti finem, injuriam interpretari. Habuisse
 parentes bonos in bonis maximis est. At carere
 iis nunquam velle, inhumanum est. Non dat il-
 los Deus ad satietatem. dat ad usus & officia
 necessaria, quibus cum defuncti fuerint, suo illos
 jure repetit. Nec volo, te non sentire dolorem
 præsentis funeris; sed non volo, te non ferre.
 Optimo pietatis & rationis temperamento do-
 lere parentis obitum potes, & eundem dolo-
 rem vincere. Ut vincas, non ad sacra solum, sed
 & liberalia studia & sapientum præcepta te
 confer, quibus animum imbuiisti jam inde à te-
 neris, quæque ad usum jam referre prudens didi-
 cisti. Illa quoties fati necessitatem, morientium
 exempla, mortalis ævi arumnas, futuri feli-
 citatem,

citatem, vitæq; bene actæ conscientiam ob oculos ponent, supervacuum pectori tuo vexationem eximent. nec poterunt in tam denso rationum examine obloqui multum degeneres querimoniarum. Hæc cum perpendes, Vir prudentissime, acquiesces non invitus summi Numinis decreto, quo voluit te lugere patrem, ne ille lugeret Te. Quod superest, dilectissimi patris memoriam venerare, famamque inculpatam in pretio habe. Ita qui vivus liberorum suorum commodis studuit, mortuus adhuc prodesse poterit. Vale integerrime, & pias amici tui voces pro solatii parte habe. reliqua à pietate, eruditione & prudentia tua facile impetrabis. E Museo nostro, Amstelodami, 27 Decembr. 1634.

GRATULATIO NUPTIALIS,

Ad Nobilissim. Præstantissim. virum

D. ADRIANVM vander MYLE,
Dominum in Bleskens-grave, militum pedestrium sub Illust. Auriaco ducem; &
Willemstadii Gubernatorem,
cum domum duceret

Nobilissimam castissimamque virginem

D. AGATHAM van RAEPHORST,
SPONSAM.

OBILISSIME MYLI,

Audio uxorem habere Te, hoc est, in Sapientiæ castra transisse. Semper enim ab iis dissensi, qui amantes insanire contendunt, & Cupidini oculatissimo oculos fa-

scia velant, quique puerum esse fingunt, ipso Hercule, robustiorem Amorem. Tanto nos magis sapere arbitror, quanto ad honestas nuptias adspiramus ardentius; tanto esse ingeniosiores, quanto hanc rem conficimus felicius. Etenim sine conjuge nonne vagi sumus & erronei? nullius, præterquam universalis naturæ, peculium, fortunæ & incertæ fortis pila ludibriumque? Vxorem nacti, possidemur propius; amamur, curamur, fovemur tenerius. Illam gaudii omnis, illam dolorum sociam habemus. Condolet, medetur, subvenit laborantibus; & cum maxime vult blandiri, sobolem nos suam appellat, etiam tunc, cum aut sobolem ipsi in spe habemus, aut in cunis rotamus magni patres. Epictetus Philosophiam omnem duplici præcepto absolvit, Sustine & Abstine. At hæc à nullo hominum ordine rigidius observari, quam à conjugibus, mecum propediem disces. Græcorum poëtarum princeps, è quo tanquam fonte perenni

Posteritas latites Sophia deduxit in hortos,
cum Iovem describere vult patrem vocat Deorum & hominum. At talis sine conjuge esse non potuit. Sagacissima natura cum vite maritat ulmum, cum stipite fabam vel convolvolum, ne lenta hæc arbusta destituta suo tibicine langueant. Nec minus sapienter ab eadem appositus uxori vir, & viro uxor, ne alter sine alterius fulcro flaccescat & collabatur. Viderunt hoc olim providi poëtae. ideoque ne ipsum cœlum corrueret, Lunam Veneremque interposuerunt orbibus, hoc veriti, ne sine sceminæ adspectu volvi nollet morosior Saturnus, impetuosior Iupiter, bellicosus Mars, vafer Mercurius & fervidissimus Sol. Theognidis & Phocylidis

cylidis quot numeras versus, tot prudentiæ moralis audias præcepta. Et inter hæc nonne de ducenda conjugē canunt? Theocritus, quanquam multa apposite pastores canentes inducat, nullibi est suavior, quam ubi scribit: *καμάρω δὲ ποτὶ τὰν Ἀμαρυλλίδα, &c.* *Abeo procatum ad Amaryllidem, &c.* Et quis ille est, qui apud Maronem dicitur conjugis in gremium lætæ descendisse? Idem est, qui rubente dextera in arces & urbes fulmina jaculatur. Crates Thebanus, homo toto corpore deformis, gravissimus alioqui rerum divinarum & humanarum professor, Hipparchiam nobilem foeminam uxorem duxit, ut hac quoque parte Sapiens videretur, quod contemptissimo corpori uxorias voluptates impetrasset. De Socrate hoc jam dicam: illum Sapientiam non è cœlo in domos familiasque, ut Cicero perhibet, sed è querulæ Xantippes cubili in Scholas introduxisse, & Philosophiæ practicæ objectum, non virtutes, sed illam ipsam suam Xantippen credidisse. Poëtæ quoque Græci & Latini nullibi doctius & acutius loquuntur, quam cum ad conjugum officia alludunt. Quod si Sapientiæ pars est, non nimium sapere, nihil est, quod virilis ingenii gravitatem & duritiem magis condiat, quam muliebre ingenium, cui dulcedinis tantum & gratiæ affudit Deus, ut ob hanc solam causam, Mœonio Vati Venus dicatur *φιλομείδης*, Syracusio *μάτῃς γελᾶσαι*, Andino *Olli subridens*. Qui vero amores quam maxime oderunt, cum acerbissimis illos vocibus insectantur, oppositum apponunt opposito, ne rem optimam calumniando sibi constare videantur. Morbum vocant amorem, sed salubrem: dolorem, sed delectabilem: venenum, at sapidum: mortem,

verum voluntariam: vulnus, sed gratum: supplicium, attamen jucundum. Cum amaritudinem illi exprobrant, γλυκύπικρον vocant: cum labores, spontaneos esse ajunt, & minus graves; cum curas & ærumnas, has ipsas suavissimas dicunt. Novi, qui uxorem fastidiunt, ne in malam incidant. At hi malam metuunt, quia de suis ipsi virtutibus desperant. Nullam ego tam malam arbitror, quam corrigere non possit vir bonus & sapiens. Malas esse dixit Menander Comicus, sed sine populi suffragio. Cautius apud Euripidem Medea loquitur:

Ἀλλ' ἐσμὲν οἷον ἐσμὲν, ὅσην ἐρῶ κακὸν,
γυναῖκες.

Simus quidem, quales sumus, nos foeminae,

Malas sed esse non ego ausim dicere.

Si qua mala est, vitio mariti mala est, quia aut is intempestive severus est, aut intemperanter remissus. Ignem dicunt fugiendos esse. Sed non illos, quibus male arsueros ignes restinguas. Voluptates indignas clamitant viro Sapiente. Concedo, cum in porticu aut Stoa philosophandum est. Novit hoc Seneca & docuit non semel. nec minus in thalamo quæsit, ubi Paulina esset. Vrgent, cœlibes sacris vacare liberius, pugnare animosius, navigare fidentius. Quasi profana esset res osculari conjugem sacra fide obstrictam: aut minus animose pugnasset Hector, memor Andromaches & Astyanactis: aut timuisset ex Aulide navigare Protefilaus, relicta domi Laodamia. Sed uxor, inquiunt, & liberi alendi sunt, quibus carere possis, ut partis fruaris uberius. Vah sordidas voces. Cur non potius gloriosum putant & regium imperare uxori & liberis? Qui paterfamilias est, rex est conjugis, liberorum & famulorum. Cælebs
nulli

nulli imperat, præterquam canibus aut felibus, si quos forte domi alit. Homerus Vlyssæ regem vocat Itachæ. Sed si regno isti eximantur Tres imbelles numero, *sine viribus uxor, Laertesque senex, Telemachusque puer*, & pauculi subulci, valde accideris regni istius subditos. Sunt, qui in maritalem ordinem adscribi cuperent, sed metuunt, ne aut filium gignant, qualis fuit Commodus, aut filiam, qualis fuit Julia & Messalina. At debebant hi homines adeo metuentes futuri, jejuni ire cubitum, & prandio coenæque abstinere, ne quem concoquent chylum, pituita fiat molestior, aut atra bilis. Cur non potius sperant futurum, ut ex Vespasiano nascatur Titus, ex Druso Germanicus, ex Annæo Seneca nepos facundissimus Lucanus, ex Platone nepos Spenfippus, avitæ philosophiæ hæres, aut ex Ennio nepos Pacuvius?

Fuit mihi nuper plurimus sermo super hac re cum quodam Misogamo, qui cum magnam in Scholis didicisset esse Dilemmatum vim, ita disputabat: operosa res est conjux, laboriosa colonia, fons curarum. Fœcunda cum est, oneri est: cum sterilis, dedecori. Si pulchra, *ἡγινῆ*; si deformis, *πρωῆ*. si dives, superbit illa; si pauper-cula, ille. Logicorum, inquiebam ego, exempla audio & argutias dialecticorum, quibus adolescentulos in Scholis fatigare solent, & torquere bonas mentes. De messis probitate non est certus agricola, nec minus tamen ferit. Et tu uxorem ducere non vis, quia times non fœcundam? tu laboriosam coloniam voces uxorculam? nec horres Rempublicam capeffere & multorum capitum belluæ imperare? Tunc oneri esse putas liberos, quos mater Gracchorum omnibus thesauris habuit chariores? Quod si

sapis, nullam deformem puta, quam castitas
 modestiaque ornant. Formosam nactus, noli
 nimis sollicite custodire, ne te zelotypum anim-
 advertat, & tua culpa peccare audeat. Si opu-
 lentior superbiet, tu tolera & mone; vel cave
 eam offendas, ne opum fiducia tibi maledicat:
 aut superbiam feminae contemptu diffila, aut
 prudens diffinula. Si pauperculam contemnes
 tu, cur contemnere sustines animi dotibus te
 locupletiolem? Illa, quæ te contemnentem
 placide fert, quantivis est pretii. Te, qui ob in-
 opiam minus æstimas honestam conjugem, ne
 teruncio emerim. Tralatitium illud est & lip-
 pis notum, quod à libertatis periculo sumitur
 adversus conjugii præstantiam argumentum. In
 libertatis se regno vivere jactitant, quamdiu
 sunt *ἀζωγοί*; servituti affines, cum conjugio
 illigantur. Nesciunt insani, licentiam esse, non
 libertatem, nulli amores debere: degeneres esse
 mundi incolas, quos posteritatis cura non tan-
 git: frustra se viros esse, & tales factos: & ut
 allegorice loquar: errores esse maximos plane-
 tarum, ab una ecliptica aberrantium: Solis
 viam esse tutiorem certioreque, quia una est
 & simplex: Lunæ viam difficilem, & litigio-
 sam, quia cis ultraque eclipticam digreditur.
 Non gravatè subscribes huic meæ sententiæ
 Nobilissime M x l r, qui conjugii causam ex-
 emplo tuo asseris. Gratulor instituto tuo, gra-
 tulator conjugem tibi obtigisse, qualem optasti
 piis votis, qualem optavere parentes gravissimi
 optimique. Merebantur talem domus tua, vir-
 tus, doctrina, prudentia. Præcepta connubialia
 apud te non conquiram. quia non sum præce-
 ptor amandi. Illa, cum vacabit, legere potes
 apud Plutarchum in nuptiis Polliani & Eury-
 dices.

dices. Hoc solum addam : non esse , quod tibi metuas à mala conjuge. Nescio enim, qua Dei Opt. Max. clementia incideris in τὸ ἀγαθόν. Agatham ducis , quæ se tibi probabit non uno bonorum genere , sed triplici. non explicabo me. Meministi horum , ex quo Moralem aliquando tibi Philosophiam domi meæ prælegi. Fruere, felicissime, Agatha tua, sive Bona Dea, cui nolo te offerre flores, fruges, fecta, Romanorum more , sed unum hoc, quod præceptori Socrati obtulisse fertur Æschynes, hoc est, Te ipsum. Vale vir Nobilissime & præstantissime, & me tui tuorumque amantissimum redama. Amstel. 28 Iunii 1634.

S E R M O N V P T I A L I S,

Sive Univerſæ Philosophiæ Aristotelicæ , ad statum Conjugalem festiva applicatio.

I citharædos, si tibicines & choralas ad festum hoc tuum admisisse minime nefas esse putas , GRAVI dilectissime , ut cantus suavitæ delicias auribus faciant, etiam mihi inter geniales hosce strepitus latæ ac festivæ vocis usuram concedere non gravaberis. In turba non loquar , ubi longis mensis discumbitur, nec attentis esse vacat commessantibus. Tecum ad secretiora me conferam , ubi Veneris genio pervigilium debetur, nec ferias te agere patitur tempus. Dum novam rem inceptas & arduam, non fraudabo

te Sapientiæ monitis, verum optimis ac salutaribus præceptis pergam animum tuum componere. Præivi olim verba Iuveni, & ad doctrinæ templa contendenti iter monstravi. Iam vero sequar, & suasoria oratione compellabo novum Amoris candidatum. Dum filio regnum parat Cyrus, ea loquitur, quæ potestatem regiam spectant. Hæctori ad bella ituro permixta basiis monita in cassidem ingessit Andromache. Peregre profecturis maritis ultima verba loquuntur sollicitæ conjuges. Tibi nuptias meditati, & maritale imperium capeffenti, hic in promulsæ speratæ voluptatis militabit sermo. Fecit idem in nuptiis Polliani & Eurydices Plutarchus, in nuptiis ad Paulinum Aufonius. Nec temere veteres in eodem sacello Venerem & Mercurium collocavere, quod voluptas genialis præcipue sermonem postulet, Suadamque & Gratias. Quo tempore (uti jam dicere incepi) in Illustri Batavorum Academia præclaris artibus operam navabas, per varias Philosophiæ partes circumduxi omnis disciplinæ capacem animum. Per Dialecticorum salebras & abrupta ad ipsam Sapientiâ ibas, & verum à falso distinguere doctus, torquebas catum Enthymema, formabas immobilem apodixin, discutiebas speciosum Sophisma. Hinc ad Naturæ sacra admissus, supera, infera, causas & ex iis nata, tot rerum formas speciesque, simplicia & composita, animata & inanimata contemplantaris. Mox à natura digressus ad morum doctrinam deflectebas, & quid turpe, quid utile, mecum meditabar. Breviter, hoc agebas, quod in perfecto viro requirit Chæroneus philosophus, ut esses *θεωρητικὸς τῶν ὄντων, καὶ πρακτικὸς τῶν δεόντων*. Ecce, libet jam hæc ipsa, quæ tui docui, apud

Spon-

Sponsum, apud conjugem, inter faces, tædasque
 repetere, & totius Philosophiæ summam tibi
 ob oculos ponere; & eo quidem tempore, quo
 ἀνὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς judicabit Sponsa gravem sapien-
 tiæ orationem. Nempe, hoc agere institui, quod
 familiare est Medicorum filiis, qui ne nauseam
 moveant, catapotia solent saccharo condire,
 aut melle edulcare. Et uti poëtarum mos est,
 sub fabularum involucro res serias tradere, ita
 & mihi propositum alium vultum tetrico ar-
 gumento inducere, & ex tenebris ac fumo phi-
 losophantium lucem thalamis tuis inferre. Le-
 gisti, cum puer esses, apud Nasonem, mutata in
 novas formas corpora. Legisti, inquam, & stu-
 puisti, hic arborecentem Daphnen, mugien-
 tem Isidem, illic lachrymantem in marmore
 Nioben, alibi canentem Philomelam, latran-
 tem Hecubam, & quæ sunt plura ejus generis.
 Iam grandior mirare, sed non sine risu, conver-
 sam in conjugales artes Logicam, Physicam,
 Ethicam, Politicam, Oeconomicam, Mathe-
 maticam, totamque Philosophiam in Γαμικῇ.
 Tibi, nuptiisque tuis istam metamorphosin fa-
 cramus, dum maritali ordini initiatus nominis
 vitæque metamorphosin ordiris. Scio, te Poë-
 mation expectare. sed pudet semper eodem lu-
 do includi, & qui exhaustam nuper paludibus
 suis Sylvain-Ducis fusius cecini, una exarui to-
 tus. Quid, quod aucta recentibus victoriis
 patriæ Libertate, servitium omne orationis
 compedesque odisse incipiam, & serenæ liber-
 rimæque mentis impetus non impeditos ama-
 re. Quod si convivio intersint, qui riserunt
 nunquam, qui cum magnis virtutibus adfe-
 runt grande supercilium, qui theatra ingredi
 solent, ut mox exeant, Catones, Marii, Ti-
 mones,

mones, Heracliti, Momi, Demæ, eos omnes ab horum lectione abstinere jubeo : aut ut ridere discant, spectare attentius Nympharum γυμνοπῑδια, Sileni κῑρδακα, & Polyphemi petulantissimum τρεῖζανολῶ. (*Saltationis ridicula genera sunt, apud Lucian. Aristophan. & Pollucem.*) Tibi vero si tam prolixum sermonem in præsentiarum perlegere non vacabit, dum insueta cogitas, vacabit sane postea, ubi prima tempestas defuerit, &, ut Hippocratico verbo utar, periculum nullum erit ab orgasmo.

Ac primum quidem, ut à Dialecticorum ferulis Nuptias Peripateticas ordiar, Porphyrii vide Isagogen, quam præfigere Organo solent ii, qui metuunt ne ἀκέφαλον sequantur Aristotelem. Tractat ille Universalia, easque naturas, quæ aptæ sunt pluribus inesse. Tu, mi Gravi, velut è Scotistarum Schola progressus, totus in amabilem Hæcceitatem juras, & ab Universalitate, velut inani Morphei vultu, alienior, singulari Sponsa gaudes, quæ non pluribus, at soli tibi conjugii fœdere adesse amat. Et cum prædicabilia de multis dici possint, tu unius B I C H E R Æ vir, illa unius G R A V I I uxor appellari gloriatur. Multa ille de Individuo philosophatur. sed Individuum quoque esse conjugum par, aut nescivit ipse, aut præterivit studio. Illud solum nota, individuum, quod vagum vocant, ab Universalium numero secludi; nec minus honesto conjugum numero eximi, quotquot vagas libidines sectantur, & plures amando conjugii ordinem infamant. Inter Universalia familiam ducit Genus, non Heraclidarum aut Aracidarum, sed illud, quod de pluribus specie differentibus prædicatur. At hæc naturarum in species multiplicatio conjugio magna

gna ex parte debetur, cujus beneficio, ut est
apud Lucretium, *genus omne animantium*

Concipitur, visitque exortum lumina Solis.

De specie citatur ex Euripide,

Εἶδ' ὅ μιν ἐστὶν ἄξιον τυράννου,

Speciosa regem forma corporis decet.

Ego mutata vocula de virgine dixero,

Εἶδ' ὅ μιν ἐστὶν ἄξιον ὤφρα γυναικός,

Speciosa nuptam forma corporis decet:

nec ego solum, sed & Satyricus;

Si verum excutias, facies uxor amatur.

Licet nihil vetet, utrumque amari. & Proper-
tius,

Omnia formosam propter Briseida passus.

Verum illud magis ad rem: Speciem de pluri-
bus singularibus dici, quo tacite moneris, ope-
ram uti des liberis, non solum, ut trium libe-
rorum jus adipisci possis, verum etiam, ne, si
ἄτεκνός vivas & *ἄπαις*, degener mundi accola
habearis. Quod si matrem primum, innox femi-
nam tibi indulserit favens Lucina, optatam
conjugum votis differentiae notionem aliquam
contemplaberis. Nec deerit Proprium, si in pa-
trias virtutes filii, in maternas filiae adolescant.
Iam vero illa Accidentis indoles, qua citra sub-
jecti corruptionem, modo illi adesse, modo ab-
esse amat, ideam exhibet earum omnium re-
rum, quæ salva conjugalis copulae fide vel pro-
speræ vel adversæ nuptiis accidere solent.

Οὐ πάντες ἔτε δυστυχῶντι ἐν γάμοις,

Οὐτ' εὐτυχῶσι,

Non conjugali semper Infelicitas,

Felicitasque semper est comes thoro,

Adsunt, recedunt, mobiles loco Deæ.

Excipit Porphyrium Aristoteles, qui Catego-
riarum doctrinam in *κατηγορίαις*, *κατηγορίαις* &

ὑποθεωρίαν dividit, plane uti conjugii apparatus Sponsalibus præludit, matrimonio perficitur, & sua habet ἐπὶ μὲν. Fugiant Homonymiam Sponsalia, non minus, quam laudabilis quævis dictio. Amant Synonymiam, cum corpore mixti nomina quoque sua confundant, alterque alterius titulos cum dote sibi vendicet. Nec Paronymiam fastidiunt, cum uti à justitia dicitur justus, à fortitudine fortis; à sponsalibus sponsus, (ignoscite Grammatici) à conjugio conjunx dicatur. Et licet Simul natura sint conjuges, illud tamen non minus certum, alterum & ordine & dignitate esse priorem. Affirmat Tragicus:

Γυνὴ ὃ νικῶσ' ἀνδρα κακόν ἐστι μέγα.

Uxor marito dignior res pessima est.

Inter Habendi vero modos illum maxime improprium esse perhibet, quo uxorem habere dicimur, cum, interprete Ammonio, uxor non minus habeat, quam habeatur, præcipue apud Ægyptios, teste Herodoto, & hodie apud Belgas, quibus familiare est γυναικακρατεῖν. Illud fateor, cum substantiæ nihil esse contrarium perhibet, longe eum à præsentī re abire. Plurima enim in amore contraria insunt vitia, injuriæ, suspiciones, inimiciæ, bellum, pax rursus, & ut ex Plauto suppleam, insomnia, ærumna, error, terror & fuga, ineptia, stultitiaque adeo, & temeritas, incogitantia, excors immodestia, cupiditas, desidia, inopia & dispendium. At alterum illud, quod Substantiam neget recipere magis & minus, ego contra de Amore verissimum esse affirmo, qui à virtute, blanditiis, fortunæ risibus, prole, incrementa capit, remissior valde futurus, si illis ipsis destituatur. Ita sentit magnus ille amorum præco
&

& arbiter, qui sublatiis otiis perire ait Cupidinis arcus. & , ut majus aliquid afferam , generosa Carthaginis conditrix , ab obitu Sichæi frigidior, viso Ænea:

Huic uni rursus potuit succumbere culpa.

In Quantitate illud reperio, magnum ab ea ac parvum Amorem dici, verum non ab ea quantitate, quam molis, sed virtutis vocant: eundem longum quoque dici, ac brevem, ratione Temporis; cœlestem & terrenum, ratione Locorum, in quibus vel Dii, vel homines amant. Et Numerum quod attinet, didici jampridem celebrem illum denarium Pythagoricum, inter alia, ex Mare & Fœmina constare: didici amplius, numerari vulgo dotem, non virtutes, aut si in censum veniant, non nisi post nummos. Ultima (sæculi vitia taxo) de moribus quæstio est; prima, quot servos pascat, quot agri jugera possideat, quam multa pulchraque paropside cœnet. Qualitatis vastissimo ambitu mirum quam multa contineantur, sine quibus virum uxor, hæc virum fastidiat. Annon sapientiæ, probitatis, modestiæ Habitibus illos ornari satius, quam armillis, gemmis, torquibusque? an non generandi Potentia totum hoc opus absolvitur? usq; adeo, ut, sine illa, matrimonia dissolvi patiantur Iureconsultorum rubricæ? Annon Cupido conjugalis necessitudinis autor oculis captus fingitur? Annon fervidos esse amantes oportet, & suaves, & blandos, & molles & candidos? non morosos, zelotypos, procaces, aridos, deformes? *Rufanne illam virginem, Cassiam, sparsæ ore, adunco naso? non possum pater,* dicebat adolescens apud Terentium. Annon inter qualitates contrariæ sunt? & lites habet ac jurgia lectus, in quo nupta jacet? Annon idem est velle

velle ac nolle amantibus? ut & iis proprium
 sit, quod de qualitatibus dicit Aristoteles, res
 ab ea similes & dissimiles dici. Relatorum quo-
 que definitio non alia est, quam ipsius matri-
 monii. Non ovum ovo magis simile, aut ficus
 ficui. Quid enim? Relata sunt, quorum alte-
 rum sine altero esse non potest. Matrimonium
 vero legitima est ac individua viri & foeminae
 conjunctio. Illustrabo rem exemplis. Sublato
 Bruto conjuge, supervivere noluit conjunx Por-
 tia: mortuo Capaneo, in rogam mariti se pra-
 cipitavit Euadne: in amplexibus non Protefilai,
 sed solius umbrae, (en dependentiam) expira-
 vit Laodamia, & sublato ex oculis Mausolo
 mœrore contabuit Artemisia. Relata *αἰνέσις*
αἰνέσις sunt, hoc est, inter se recipro-
 cantur. Etiam conjunx & conjunx. Relata alia
 æquiparantiae sunt, (ô verborum flosculos &
 globulos mellitos) alia disquiparantiae. Etiam
 conjugio modo pares, modo indole, dote, ge-
 nere impares jungi videmus. Non omnia Re-
 lata mutua sunt, nec qui amor, semper mu-
 tuum amant. Sunt relata καὶ τὸ λέγειν *secun-*
dum dici. Etiam amantes. Sunt quæ Rationis
 vocantur, utpote à mente conficta. Sic & qui
 amant, ipsi sibi somnia fingunt, & si vel subri-
 deat dictis virguncula, vel paulo obliquius
 ocellum torqueat, statim se amari credunt. Et
 ut reliqua minorum gentium Prædicamenta
 cum Philosopho percurram, cum osculantur,
 jocantur, ganniunt, ludunt, philotesiis certant,
 canunt, saltant, Agere aliquid putandi sunt.
 Cum tristantur, irascuntur, metunt, aut, ut
 mollius aliquid dicam, cum basiis bona fide
 exactis vacant, Pati. Cum de Vbi sermo inci-
 dit, thalamum rastro, cubile foro præferant, &
 Illic,

Illic, quam Hic, esse præoptent. Si quando roges, nullum dicent intempestivum amantium furoribus tempus, licet nescio quis Catullus, aut alius inclamet: *Cras amet, qui nunquam amavit.* In Situ (piget referre) sua dicent esse vocabula. In Habitu nihil se invenire, quod huc spectet, præter eas forte denominationes, quæ à flammeis, zona virginea, annulo pronubo, similibusque nuptarum insignibus desumuntur. Extat porro apud Aristotelem libellus *Ἐν Ἐρμηνείᾳ*, quem cum scriberet, calamum non in atramentum, sed mentem tinxisse fertur. Hic multa differentem audimus Philosophum de copula Verballi, ejusque virtute ac facultatibus, prorsus & similitudinem copulæ jugalis. licet hoc discrimine, quod illa à mente sit; hæc minime: illa ea quoque, quæ ejusdem sunt sexus generisque copulet, ut cum dico: Thaidem esse, Alexandri filiam sponsam, nurrum; hæc vero non nisi ea, qua diversi sunt sexus, *ἀρρενα* puta καὶ Ἰήλῳ, Thaidem cum Alexandro, Catullum cum Lesbia. Illud ibidem apposite Stagirites ait: Res ubique esse easdem, eosdem rerum conceptus, sed voces diversas, quasi dicat, foeminam ubique foeminam esse; nec eorum, qui ejus imaginem mente formant, alios sub leænæ, alios sub tigridis, alios sub lascivæ capellæ conceptu eam apprehendere, (quanquam nihil veter, eas, si malæ sint, tales esse) verum omnes sub foeminæ. At voces omnium eadem non sunt. Aliæ blandiuntur, aliæ gannunt, aliæ vociferantur. *Quot linguæ, totidem ora sonant.* Ex tot Orationum formis ad Rhetores & Poëtas oblegantur Epiphonemata, Imprecationum formulæ, & Imperiosæ orationes, à quibus quoque abstineat oportet, qui

qui pacatam volet conjugem. Sed quam aptæ conjugibus Subalternæ enuntiationes, & placide conspirans hinc mariti, hinc uxoris oratio. Quam conveniens domesticæ societati illud τὸ ὑπεύθυνον, licet & Ἀσύμμελον illi attribuat Ovidius, cum canit: *Non bene conveniunt, nec in una sede morantur, Majestas & Amor.* Divellit subjectum à prædicato, & prædicatum à subjecto τὸ Non. Mutuos & suavissimos amantium amplexus dirimunt tristes querimoniæ, at quam maxime morosæ conjugis pertinax ἀπόφασις. Quod si Syllogismum, nobilissimum Logicæ artis actum, expendere libeat, quid quæso ille? Discursus est, in quo positis quibusdam diversum quid à positis ex necessitate accidit. Nec aliud profecto quid Conjugium est, in quo dispositis secundum leges divinas & humanas viro & fœmina, diversum quid ab illis, chara nempe soboles, magnum patris incrementum ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει. Habet ratiocinatio suas præmissas. habet & generatio. Illa majorem minori præfert. Hæc virum fœminæ. Illa conclusionem vel solius formæ necessitate infert, hæc non nisi formæ & materiæ necessitate suavissimam liberorum turbam elicit. Libet philosophari subtilius. Ex puris negantibus nihil sequitur. Hic nihil, si vel alter conjugum sit negans. Optima est argumentatio ex puris universalibus. Hic nulla bona, nisi ex puris singularibus, Cajo & Caja, Sempronio & Sempronia, Alcmena & Iove. Universalia generare, nusquam, quod sciam, memoriæ proditum. Conclusio sequitur partem deteriore. quod & multis retro seculis conjugio probatum. Ciceroni ac Messalæ oratoribus summis, parentibus optimis, degeneres fuere filii,

filii, illi M. Cicero, huic Cotta Messalinus, à
 pejore matre vitium trahentes. Et Socrates
 omnium mortalium Apollinis oraculo sapien-
 tissimus, liberos habuit patri dissimillimos, ma-
 tri Xantippe similiore, ut est apud Senecam.
 Viciū est, si plus sit in conclusione, quam in
 præmissis. Nec minus naturæ error fuit, cum
 Ciceronem parentes genuere cum cicere. De-
 nique ex veris nil nisi verum, uti ex fortibus
 fortes creantur & boni. Porro ab Exemplo qui
 argumentantur Oratores & Poëtæ, gaudent à
 thalamis, uxoribusque exempla petere. Tale est
 illud acuti vatis, quem non nomino, *dabat hoc*
Cornelia Graccho, Iulia Pompejo, Portia, Brute,
tibi. Tritum etiam illud apud umbraticos En-
 thymema ἀπὸ τῆς εἰκότος, *Pallet, ergo amat.*
 Illud indignor, tam acri Dilemmate virginum
 spem oppugnasse Biantem, cum *uxorem ducen-*
dam negat, ob hoc, *quia nec formosa sit ducen-*
da, utpote ἡγυῖν, nec deformis, utpote πωυῖν. cui
 consona dixit alter quidam, qui juveni non-
 dum, seni nunquam ducendam uxorem con-
 tendebat, τῷ νέῳ ἔδένω, τῷ γέροντι μὴ δὲ πώποτε.
 At vide, ut etiam lepida Inductione concludat
 Bilbilicus, lib. 3, Epigr. 53.

Et vultu poteram tuo carere,
Et cello, manibusque, brachiisque,
Et ne singula persequi laborem,
Tota te poteram Chloë carere.

Quam vero oportunum hoc Dialecticis disser-
 tationibus sit argumentum, inde constat, quod
 probabilium quæstionum suppeditet luculen-
 tam penum. quales sunt: (Plutarchus in Moral.)
An sapienti ac literato sit ducenda uxor. An ducta
jam uxore sit philosophandum. An præstet cum
Scævola manum habere in flamma, an cum Aristip-
po

po in sinu Laidis. An recte à Demosthene responsum sit, Non emi tanti poenitere. An ducenda sit uxor oculis solum, an etiam auribus: hoc est, an ad formam solum sit respiciendum, an etiam attendendum ad famam. An praestet nobilem ducere, ignobilem & divitem, an nobilem nudam agris & nummis. An juvenulam, an plenis annis nubilem. An tenui & angusta fronte insignem Lycorida, qualis Italis placet, an lata & tuberosa, qualis nostratibus. An Venusinam, an Corneliam pro dote triumphos numerantem. An indoctam, an quae docta tenebit Dicendi genus, & curtum sermone rotato Torqueat enthymema, vel historias sciat omnes. An expediat uxori subinde lili culam movere, ut mox amoris fiat, cum lucro, redintegratio. An viri in familia dominium Monarchicum sit, an Aristocraticum, ita ut in partem imperii admitti debeat uxor. An viri in illam imperium civile sit, an herile. An phantasia uxorum indulgendum sit in ornatu corporis. An solas deambulare fas sit: An ἐλικῶπις, βοῶπις, γλαυκῶπις pulchra sit, & quae plura loquacem Delassare queant Fabium. (Horat. lib. i. Odar. 33.) Quod si demonstrationem τελέγονον, quaeque scientiam animo ingeneret, ab amantibus exigas, dicam cum Philosopho, exquisitas Demonstrationes in materia contingenti, & tot casibus obnoxia perperam exigi. Sed ut Sophistarum cavillis exposita sit, docent, Scholæ, quae ad Amphiboliam referunt: Audio uxorem habere te. ad fallaciam accidentis, illud Comici, Θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνή, καὶ κατεία, Tria sunt mala, & quor, ignis atque femina. ad fallaciam, à dicto secundum quid ad dictum simpliciter, πᾶσα γυνή χάλῳ ἐστίν, ἔχῃ &c. Femina tota furit. ad fallaciam à non causa ut causa,

causa, *Ventricosa est, ergo in utero gerit. ad fal-*
laciā plurium Interrogationum pro una, Cle-
lia, Agrippina, Scribonia, fuerunt ne matres fœ-
cunda? Ex quibus omnibus patere arbitror,
 quanta *Logicæ & rationalis doctrinæ cum*
conjugali statu sit cognatio, ut toto cœlo mihi
errare videantur, qui à ratione alienum putant,
imperatorem Univerſi virum in conjugis ſe
gremium demittere. Iamque iſta ſcripſeram,
cum tædium ignobilis ac ancillantis diſciplinæ
obrepere cœpit. mox cantillare exorſus, dum,
feſſam ab intentiori meditatione mentem re-
laxo, ilicet ad ingenium redii, & hiſce verſicu-
lis margines libelli conſpurcavi.

Ite graves ferro clypei, galeæque, ducesque,
Et quicquid, Bellona, probas. Tu ſæve faceſſe
Mars pater, & Paphiis furialia prælia bellis,
Et facibus ſecerne faces, atque ignibus ignes.
Non ego jam Sylva muros, non ſubruta flammis
Tot circum caſtella canam, non matribus arma
Deteſtata piis, crudeque incendia pugna.
Molle melos Cithærea cupit, levibusque Camœnis
Dici Cypris amat, grandesque exoſa corbūnos
Gaudet Acidalio thalamos percurrere ſocco.
Ille mihi quondam Sophia deductus in hortos
Virginis os tenerum, & blanda promiſſa puella
Cogitat, inſolitoque furens incanduit æſtu.
Tu celerem in flammis juvenem Sapientia dictis,
Conſilioque juva. vellem prudenter amari,
Quam jam Sponſus amat. velle ſapienter amari,
Cui debet ſe Sponſa, virum. ſine lege maritum
In thalamos inferre faces inſania læſti eſt.
Vestigant ſecreta Duces, bellique labores,
Vt noceant præviſa minus. discrimina Nerei
Navita, & in cœco ſcrutatur ſaxa profundo,
Ne noceant occulta rati. tu pectore, Gravi.

*Dum Cyprum, totamque Paphum, Gnydiique
recondis*

Arma Dei, primoque ferox incumbis amor;

Barlai praecepta tui, monitusque suaves

Accipe. Iamque gravis credas commenta Lycei

Insanire tibi, tetricos mitescere vultus

Doctorum, & rigida dici convitia barba,

Grajaque Romanis impleri pallia nugis.

Quare Physiologiae quoque, & rerum naturalium capita perstringam, cum Physici corporis affectiones laudatissimae sint, amare & amari. Sed praebeat Stagirites ipse, qui de informi materia obscurius disputans, ut intelligi possit, eam Feminae comparat, quae virum appetit. Evolvam latius Peripateticum sensum. Materia per se rudis, indecora, turpis, sine forma sordet. Nec sine viro mulieri suum decus ac splendor constat. Materia sine forma distingui ac secerni nequit, cum unus idemque ubique ejus sit vultus. Nec uxor Catonis, Attici, Caesaris nuncupatur, nisi postquam suo quaeque marito placuit. Materia indifferens est ad omnes formas. Etiam mulier nulla naturae necessitate huic magis, quam illi, se ipsam debet. Cum materia ut maritet forma, illam disponi oportet ac alterari. Etiam mulierem blandimentis deliniri necesse est, ut hunc prae illo admittat. Materia nullam rei naturalis speciem parturit, nisi ab Efficiente mota, nec mulier ulla sobolein, citra viri opem. Noli mirari, formae simul & Efficientis analogiam induere virum, cum in Physicis nihil vetet, unum idemque formae & efficientis officio fungi. Materia & forma totum compositum sunt. *Masculus & totum*, ait Propertius, *femina conjugium*. Ergo, uti insatiabili formae desiderio tenetur materia, ita &
Æneæ

Æneæ amore *Vritur infelix Dido*, totaque vaga-
tur *Vrbe furens*: & Pyrami desiderio Thisbe in
invidum parietem invec̃ta fuit: Phaonis amore,
è scopulis se præcipitem dedit Sappho. Cujus
quidem desiderii causam ex Platone discite,
qui homines fingit ex mare & foemina consti-
tisse, postea facta partium divisione, ac sectione,
mansisse in iisdem veteris junctionis & copulæ
appetitum. Nec secundam formam admittit
materia, nisi extincta priore. Neque Tiberio jun-
gitur Livia, superstitè Marcello. Privationem
mariti debiti adesse, erudita Epistola deplorat
Icari filia. At illam absentiam formæ debitæ in-
esse definit Peripatos. Idem privationem & for-
mam contraria vult esse Principia, at Empedo-
cles Amorem & litem. De Natura, quæ causa
motus est & quietis, deque principio Activo &
Passivo, nihil attinet dicere. Sunt Veneri non
minus sua sacra, quæ revelare nefas fuerit, quam
Cereris. Flammeis Sponsam velavit antiquitas,
ne, quod vult illa, appareat velle. Illud solum
dicam: Naturam quoque esse, quæ ad licitas vo-
luptates nos invitat. unde Venerem quidam di-
ctam putant, quia nec vocata sponte ad nos ve-
nit, *Om̃ibus incutiens blandum per pectora amo-
rem*. Causas generationis externas apud eun-
dem philosophum leges, ubi inquit, *Sol & ho-
mo generant hominem*. nec alio fine hominem
amat homo, quam ut homines esse non desi-
nant. Fortunam & Casum in his rebus ludere
dicerem, nisi obstaret Satyrici autoritas, qui
ait, *Fatum esse in partibus istis*, &c. Magis Phy-
sica sunt, quæ de Motu disputat. Vt alia omit-
tam, illud ad ravim inculcat, tanquam Physice
κεφάλαιον, Motum fieri successive, generatio-
nem contra in instanti, cum minus hac in parte
acutus

acutus Maro dicat, natum Polloni filium, postquam *Matri longa decem tulerunt fastidia menses*. Perpetuum & grande esse, ait, odium Naturæ & vacui. stupenda illam hujus metu inoliri, ima sursum, supera deorsum protrudere, obstantia perrumpere, frangere saxa, moles attollere, aut motum ipsum invitis motoribus prohibere. Habent & suum Vacuum, quod metuant, Lares domestici, habent, quod optent. Metuitur bonæ mentis soror paupertas, ut quæ vacuis loculis ambulare solet, nec si plenos illos fors dederit, valde de corporum penetratione cum Democrito & Melisso sollicita fiet. Contra optant Vacuum à lite, asperitate, superbia domum. Possem infinita hujusmodi congerere ad hanc rem, sed cum Infinitum nullum dari contendunt Physici, vereor, ne Præceptorum incurram offensam. Verum ut ad Te convertam orationem, Gravi doctissime, Cœlum, cui aliquando deberis, contemplare, orbisque supra mundum hunc positos percurrere. Apparet inter sidera cum conjuge sua Cepheus, ut locum quoque conjugibus in cœlo esse post fata docearis. Apparent tot virginum, ac matronarum faces. Andromedæ, Astrææ, Veneris, Dianæ, ut scias etiam cœlestibus placere sexum istum, quem hic mortales tædio optimarum rerum sequiorem vocamus. En locum, à quo læva dextraque omnia novis nuptis petere solent Astrologi, foecunditatis ac sterilitatis, longi brevisque ævi præsagia. Hic genituræ tuæ dominos vides, vitæ moderatores Planetas. Ex his Saturnum cave, inimicum amantibus sidus, ob frigus. Iovem venerare (ab hoc Ioviales dicti) divitiarum, honorum, lætitiæque datorem. Martem fuge, igneum, ferocem, iracundum.

Om-

Omni-
bus dignior Sol , cui tot virtutes inesse
perhibet Ptolomæus , quot reliquis stellis. Ve-
nerem , in cuius jam stas horoscopo , suspice ,
quæ , ubi ad Bichæram accesseris , plus satis da-
bit incalescere. Mercurium probo , sapientiæ
& eloquentiæ autorem , patriæ urbis tutelarem
Deum. Sed Lunam averfare , amentia , instabi-
litas , ignorantia , ignavia matrem , ideoque
Endymioni dilectam. Eam quoties vultum
mutare vides , variam ac mutabilem vitæ ra-
tionem cogita. Vbi Sol in Geminis fuerit , ge-
mellos expecta , Castori & Polluci pulcherri-
mis juvenibus similes. Vbi in Virgine hærebit ,
filiam spera , Helenæ forma non dissimilem , sed
moribus ac fato. Hæc ex Zoroastris , Apollo-
nii , Eudoxi , Zamolxiris disciplina hausimus.
Pene oblitus eram suavissimi istius ac harmo-
nici concentus , quo præterlabentes invicem
orbes Pythagoreorum auribus acciunt. Exhi-
bet is speciem suavissimæ inter vos conspira-
tionis , & in vita , sermonibus , factisque lauda-
bilis consonantiæ. A cœlo ad Elementa de-
scende. ab Igne non nihil caloris peti suaferim ,
caveri illud τὸ ζηρότατον. Aëris multum , &
quanta potes laterum contentione imbibe.
χρῶδες enim expedit esse amantes , & spiri-
tum plenos. At cur αἰετον esse ὕδωρ inquit
Pindarus noster ? forte ob hoc , quod cum Pla-
tone credidit , mundum esse animal , ad hujus
vero generationem conservationemque maxi-
me facere humidum , annuente Homero ,

Ὡκεανόν τε θεῶν ῥέον , καὶ μητέρα τῆς γῆς.

Oceanum matremq; Deum , Thetynq; parentem.
Nec terram fastidi , quam Ascræus poëta in sua
Theogonia cœli conjugem , omniumque com-
munem matrem vocat. Ex his quatuor altera-

tis unione quadam fit mixtum, uti neque male misceri dixeris fide conjugali nexos amantes. Magni poëtæ hemistichium est, *Mixta Deo mulier*. Quæ ipsa mixtio uti in natura absque Reactione non fit, ita reciprocis quoque amoris & benevolentiae officiis Aphrodisia sacra constant. Etiam hic valebit illud Martialis, *Vt prestes Pyladem, aliquis mihi prestet Orestem*.

Hoc non fit verbis. Marce, ut ameris, ama.

In Meteorologicis fumi & vapores utramque paginam faciunt. Sed & amantium sunt fumi, & vaporum instar evanidæ voluptates. quod infitias non ibit, qui secum reputabit, quas vir cum uxore dicat ineptias, quas agat nugas, quoties de posteritate sollicitus humani generis jacturam refarcit. Ibidem audio de Draconibus volantibus, de fatuis ignibus, de lancea ardente, de fulmine & tonitru, de ventis, tempestatibusque, imbribus, grandine, mari, ac similibus terrorum plenis nominibus graviter disceptari. Sed an unquam ita bene compositi fuere conjuges, quos non sui subinde transvorsum rapuerint turbines, accenderint irarum faculae, de statu tranquillæ mentis dejecerint fluctus? Non credo verum esse, quod monumento suo inscribi iussit P. Rubrius Celer: se cum uxore vixisse x l i i i annos, menses viii, sine querela. De Fatuis conjugum ignibus nihil dicam, cum de iis prolixè satis totum jam seculum declamaverit Moria Erasmi. Iridem quoque scis evanidæ esse naturæ, ut discas evanescere subito amantium iras: eandem varios colores induere; & jam blando, jam torvo vultu opus esse patrifamilias, prout vel poppyfino lenienda est uxor, vel objurgandi liberi, vel

ri, vel coërcendi famuli. Metalla, alte terræ visceribus reposita, scrutatur pallidus fossor, sed non invenit, nisi præeunte virgula divina. Nec fidem aut amorem conjugis recte exploraveris, nisi salutari afflictionum virgula tactus. In lapidum genere Smaragdos tibi commendo. soli enim grata viriditate oculos fessos Candidæ tuæ intuitu reficient. Florum, herbarumque fragrantiam in hortis amamus, quæ si in moribus quoque vestris renideat, gratissimum quaquaversum odorem spargent. Sunt & amoribus sui horti & viridaria, in quibus sollicitè à te velim observari, Parthenium, myrtum, euphrasiam, pomum amoris, sempervivum, & si necessum sit, erucam & satyrion. In Avium genere cornicem ac columbas ama, amoris symbola: ad hæc Piscium genus omne, in ipsis aquis frigoribusque exardescens. Ante omnia, Animam, sine qua trunci sumus & lapides, intueri. Est ea actus corporis organici potentia vitam habentis. quod quidem totum viro convenire arbitror, qui conjugi unitus, *ἐντελέχεια* est *σώματι* & *οργανικῇ τῇ δυνάμει* παιδα *ἔχοντι*. Officium ejus naturalissimum est, *τὸ φρονεῖν*. quod & tuarum jam est partium. Illi visum, auditum, gustum, olfactum, tactum acceptum fers. At quid est, ait Varro, *quod homo libentius videre debeat, quam bellam uxorem*, addam ego, & rotatorios amantium oculos, duri ac il-lachrymabilis Plutonis illices? Quid audire impensius amat, quam eandem *ὑποκριτικῶς* loquentem? Nihil quoque falsum, nihil suave esse potest, ubi amor non admiscetur. Idem, qui dat dulce, amarum ad satietatem usque oggerit. De olfactu dixi, cum de morum fragrantia verba facerem. Et nisi per Tactum fuisset, imne-

inmerito tantis animis Paridi succensuissent
 Atridæ. Quanta Memoriae in mulierculis sit
 vis, inde liquido constat, quod sine illa lentum
 suum Ithacum jamdudum plorare jussisset Pe-
 nelope. quanta vero Imaginationis, ex eo, quod
 illius impulsu Hellespontum toties tranaverit
 Leander, & visam semel Cleopatram amare
 sustinuerit Antonius. *Hærent infixæ pectore vultus, Verbaque.* Iam vero Animæ distinctioni in
 Vegetativam, Sensitivam, & Rationalem, an-
 non respondet amoris distinctio in Naturalem,
 Animalem, & Rationalem? Affectuum insuper,
 quos Græci *πάθη* vocant, historiam cum leges,
 cogita, sine Amore nec patrem te unquam fo-
 re, nec jam Sponsum, cras maritum esse posse.
 Gaudio vero ac voluptate non minus carere
 poteris novus amator, quam umbram non jace-
 re, qui cis ultraque Solem positi sunt. Totius
 conjugii moderatrix est Ratio, qua uti aliis im-
 peramus, ita & illi parti potissimum imperare
 nos necesse est, quæ rationem non nisi invita
 audit.

Formant cuncta virum, docent maritum

Coelum, sidera, terra, pontus, æther,

Occultumque aliquid thoro loquuntur.

Saturnus gravis incubat cubili,

Emollitque senem serenior

Vultu Cypris, amicioꝝ puellis.

Promittunt sobolem, negantque stella:

Promittunt facilem, negantque Sponsam.

At non ista, minantiumque duos

Moratur sapiens Deum labores.

Astris imperat, applicatque lecto

Totum Zodiacum sagax amator.

Et quibus ratio faces ministrat,

Mens exercita, masculumque pectus,

Coelum,

Coelum, sidera, terra, pontus, aër,

Totum prospera donat Univerſum.

Illud quoque non ſemel me dixiſſe recordor ,
Socratem philoſophiam , è cœlo ac aſtris , in
domos urbeſque deduxiſſe. Ego dum

Avia Pieridum per agro loca, nullius ante

Trita pede,

eam è cœlo & Naturæ ſacrario in thalamum
& amplexus tuos deducam. Magna eſt & actis
apud morales Philoſophos de Beatitudine diſ-
ceptatio. Inter ducentas & octoginta opinio-
nes , ſi Varroni fides , placet illa , quæ eam in
virtutis actione ponit , & ea quidem, quæ indi-
viduam ſecum trahit animi corporiſque volu-
ptatem. at hanc ipſam ſi à conjugali vita diſ-
traxeris, non vita ea , ſed mors appellanda eſt,
licet è Zenonis porticu dimiſſi perpetuis illam
convitiis dilacerent , forte , ut deterritis aliis ,
ipſi ſoli fruantur. Multa apud eoſdem de utili ,
honeſto & jucundo eſt contentio. quæ omnia
in tuos uſus converte. Nam & augendæ rei fa-
miliari ſtudere te oportebit, quod utilitatis eſt;
& ea ſectari quæ ſine ullis præmiis fructibusq;
propter ſe expeti merentur , quod honeſtatis
eſt ; nec averſari ſuavem conjugis fruitionem ,
Et tot millia baſiationum , quod jucundum in-
terpretor. Recenſebo Virtutes, veræ beatitudi-
nis media & cauſas , omiſſis iis , quæ de Spon-
taneo & Invito, Electione ac Conſultatione in
medium proferri ſolent. Neque enim dubium
eſt , te Sponte hoc vitæ genus elegiſſe. Et quis
credat , in Veneris ſervitium conſeſſiſſe &
ἀγνοῖαν aut *ἀλὰ τὴν βίαν* prudentiſſimam &
humanæ imbecillitatis probe conſciam Virgi-
nem ? Fortitudo circa *τὴν φόβον* & *καὶ τὰς ἑρπύλλας*
occupatur. Quare , tu Virgo, *Volſcorum* egregia

de gente Camillam imitare, quæ viris ausa fuit concurrere, ut est apud Maronem. Virginitati si metuis, age, ut de te ipsa victoriam & triumphum reportes, sine, eam rapiat maritus. Vinci velle, vicisse est; & simulasse animi ægritudinem, ea demum vera sexus vestri laus est. Hic virum non alloquor, cui fortius ad res tantas ingenium suspicor esse. At Temperantia omnium virtutum fidissima custos, utriusque vestrum erit. Quisquis conjugem amas, serio ama, aut amari si illa se frigidiuscule sentiet, mox in amore repescet. & quem minus amare desinet, odisse incipiet. Ita tamen, mi Gravi, amare te velim, ut, contra quam, post obitum Terentiæ, fieri posse dicebat Cicero, & uxori & sapientiæ operam dare possis. A Sponsa redamari te cupiam, sed caste, sed sobrie, sed verecunde. Quæ flagrat, minus modesta erit, quæ furit, minus tranquilla. Ardentes in amore vidimus, sed mox zelotypas, quæ si maritus alio oculum torserit, si osculum vicinæ indulserit, si ridenti non subriserit, si rure tardius reversus fuerit, anguntur animo, & se negligentius haberi putant. Vetus hoc legi,

Quæ mulier suum virum vult sibi obsequentem esse, & diuturnum, modice atque parce ejus serviat cupidinibus.

Quam illa sapuit, quæ rogata, *ecquid maritum complexa esset*, respondit, *Non ego illum, sed ille me.* Etiam justitiæ hic locus, cujus officium est, unicuique suum dare. Quæ vero conjugum mutua sint debita, ex lege innata, non scripta, habere facile est. Sed hanc moderabitur Æquitas. quæ faciet, ut in meliorem omnia partem sumantur; & quod deformis est, formosum; quod vile, preciosum appareat. Ad proprias
magis

magis conjugum virtutes me confero. Sunt eæ,
Concordia, Fides, Castitas, Mansuetudo, Pa-
tientia, Comitas. De concordia Nasicaam au-
dite Vlyssi loquentem,

Οὐ μὲν γὰρ κρείσσον καὶ ἄρειον
Ἦ' ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασι οἶκον ἔχουσιν
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή, πολλὰ ἄλγεα δυσμυρέεσσι,
Χάριμα δ' εὖ συμμέτῃσι.

*Nam nil pulchrius est meliusque ,
Quam cum vir, mulierq; suam concorditer una
Ætatem degunt , in quo dolor hostibus horum,
Sed sit gaudium amicis.*

Ea ut facta tecta inter vos sit , opus est amore,
sed à quo nec verecundia, nec reverentia absit.
secus servitutis ille illecebra est. Novi maritos,
qui in publico nugari, joculari, os libare amant.
novi, qui non nisi ex uxoris imperio loquuntur,
& ambulant. Tales, cum imperium dote ven-
diderint, aureis compedibus ambulare scripsit
Petrarcha. Exclamandum his cum Comico,
Vxorem duxi; quam non ibi miseriam vidi? Alte-
rum accipite Concordiæ authoramentum. pati
multa, connivere ad multa. Diomedes scribitur
ab Homero in bello ne Veneri quidem peper-
cisse. Tales viri quidam sunt ferocientes &
lævi, qui tenellum sexum exasperare immitti
sermone malunt, quam blando demulcere.
Castitatem exigo. Improba siquidem vox est,
etsi Imperatoris & arguta: *Patere me alias
exercere cupiditates meas. Nam uxor nomen est
dignitatis, non voluptatis.* Data mutuo Fides
non nisi cum morte divortium faciat. Comita-
tem impero, qua alter alterius animum deje-
ctum eriget, tristem exhilarabit, languentem
exstimulabit, ægrotum levabit, ferocem fran-
get. Si exempla vultis, Clytemnestras, Danaï-
des,

des, Faustinas, Rosemundas detestor. Laudo Creusas, Artemisias, Iulias, Æmilianas, ardua exempla, cæterum cognosci utilia, quia excellentissima animadvertenti ne mediocria quidem præstare difficile putabitur.

Vado ad Politicam, scientiarum omnium principem & Architectonicam. Hæc sine statu conjugali nulla est. Nec enim civitas, nisi ex familiis coalescit, nec hæc perfecta esse potest sine viro & uxore. Discrimen tamen ingens utriusque societatis observasse mihi videor. In illa gravitatem omnia, & severitatem sapiunt; hæc risibus, jocis, lusibusque temperari amat. Sæviat in Capitolio Nero, hic mitescet. In Areopago frontem corruget iudex, hic eandem explicabit; adamantinas leges edicat, hic delirandi spatium quæret. In Curia quamvis gravis Cato, hic parum pensi habet, & dum uxori vacat, de Carthagine excindenda minus cogitat, Politica conjunctio hominibus tutandis, hæc generandis servit; illa ut bene sint, hæc, ut sint, facit, humani generis architectrix unica. In illa ruptam pacem aut legum rigore, aut ferro reparamus. hic urbanitate & intima admissione sopitis amantium iris recrudescit amor. Et quanquam Politicorum iudicio Resp. melius regatur à viris, quam à foeminis: nihil vetat tamen de Rep. & has bene mereri. Cum angeretur valde Augustus, & insomnes noctes ageret, deprehensa in se conjuratione L. Cinna, sensit, & blande exquisivit Livia, *Et potes, inquit, foeminam audire? Omitte consilia de puniendo, cogita de ignoscendo. Vindicta & severitas quod hactenus non perfecere, vide an benignitas ac clementia dabunt.* Paruit Augustus, ignovit, & in posterum muliebri consilio liber ab insidiis

vixit. Oeconomica doctrina tota vestra est. Partes quippe ejus sunt, parentes, liberi: maritus, uxor: dominus, servus. De singulorum officiis erudite in Oeconomicis suis disserit Aristoteles. Vnum excerpam, idque emphaticum valde: *Viri erga uxorem eam esse rationem, qua principis erga subditos.* Quid, quod lib. I, c. I, Oeconomiam Monarchiam esse pronuntiet, & I. I Pol. c. 8, *Mulieris principatum non per se, sed præter naturam esse.* Quare cum Telemacho, velut in majestatis tuæ throno sedens, exclama:

Αὐτὰρ ἐγὼν οἴκῳ ἀναξ' εἶμι' ἡμετέρῳ.

Sum propria Rex ipse domus, princepsq; meorum. Lycios nihil morare, qui majoribus honoribus mulieres prosequuntur, quam viros: neque Sarrumatas, qui, genus hominum barbarum, in universum fere parebant uxoribus. Mathematica superest. Ab hac normam & amissim bene vivendi capite. Vti enim illa omnia ordine, numero, pondere, & mensura facit, ita & à conjugibus hæc ipsa observari æquum. A Geometria specialius discite, toto cælo ab amantium studiis differre lineas parallelas: Ab Arithmetica, quid sit proportio Arithmetica & Geometrica, cum illius in dote rationem haberi non repugnaverim, hujus in vita, moribusque haberi necesse sit: Ab Optica discite, reflexum amoris radium simplici efficaciorē esse. Catoptica non commendo iis, quibus ob virtutem solam, pulcherrimosque ejus vultus conjuges placent. A Metaphysica studio abstinui. Quia cum propriū ejus sit, ea considerare quæ ἐξ ἀφαιρέσεως sunt, à materia abstracta; vos vero ea quæ ἐκ πηγυρίσεως sunt, ac materiæ permixta, ametis: veritus fui, ne in modum considerandi res Metaphysicas peccarem, & δὲ ἀπαυδαῖον dicar hallucinatus fuisse.

Desinam itaque philosophari, & læta com-
 precatione Nuptiis Peripateticis finem impo-
 nam, illud solum si dixerò: Felicem esse Spon-
 sum, cui uxor talis contigit, in qua cum forma
 mixturam fecit pudicitia, cum opibus humili-
 tas, cum honestis natalibus modestia, cum fa-
 cundia morum candor: Felicem quoque te
 Sponsam, tali marito, in quo eruditio cum pru-
 dentia, cum probitate pietas, cum comitate
 gravitas optimo foedere coiere. Vivite læti, &
 inter hæc vitæ ærumnas, & mundi lubricos
 casus, pie ac jucunde ætatem transigite, liberos-
 que in solatium simul vestrum & subsidium, a-
 micorum & patriæ spem plurimos gignite.

Hæc dum remisso disputamus otio;

Foris sub ipsis præliatur Alpibus,

Et signa tollit præpotentium furor.

Domi triumphos, fracta Rheno cornua,

Victumque Mosam, fataque indomabilis

Miramur urbis. ire retro Casarem,

Aquilas fugari, lætiorem Marsacum

Frontem receptis explicare sinibus.

In Batavis, tu noster, amas, primusque tuorum

Ordiris, Theodore, virum. dulcissima res est

Conjugium, conjunxque tibi. post bella necesque

Tranquillum meditaris opus. dispendia mundi

Tanta cupis sarcire pater, belloque cadentes,

Pro patria, reparare animas: proferre nepotum

Nomina. Virginitas, & Virginitatis honores

Sordent cuncta tibi. pudor est, sine conjuge, lætos

Effluxisse dies, pigram traxisse juventam,

Et magni genuisse nihil. Nunc verba mariti

Ingeminat Bickera tibi. mutataque de te

Adfuescit matrona loqui. sic Portia fecit,

Cum sua in ingenti defigeret oscula Bruto.

Nec sapuit Drusilla magis, prudensque Serena

Pectus, & Augusto recubans Vipsania lecto.

C. BARLEVS.

M E D I C E A
H O S P E S,

five

D E S C R I P T I O
P V B L I C Æ G R A T V L A T I O N I S,

qua

Christ.^{nam}, August.^{namque} Reginam,
M A R I A M D E M E D I C I S,

excepit

S E N A T V S P O P V L V S Q V E
A M S T E L O D A M E N S I S.

M E D I C I N A

H O S P I T A L I S

D E C H I P T I O

P A B L I C E G R A T I A T I O N I S

M A R I A M D E M E D I C I S

S E N A T U S P O P U L I S Q U E

A M E R I C A N O R U M

A D

Nobilissimos, Amplissimos, Spectatissimos,
Prudentissimosque Reip. Amstel.

C O N S V L E S,

D. A N T O N I V M O E T G E N S
van W A V E R E N, Equitem, Dominum
à Waveren, Bochtsholl, Rugewillis, &c.

D. A L B E R T V M C O N R A D I
B V R G I V M, ad Magnum Ruffiæ Du-
cem Exlegatum.

D. P E T R V M H A S S E L A E R,
Militiæ Urbicæ Tribunalum.

D. A B R A H A M V M B O O M I V M,
in Confessu Deputatorum D. D. Ordinum
Hollandiæ antehac Delegatum.

O B I L I S S I M I, A M P L I S S I -
M I, S P E C T A T I S S I M I, P R V -
D E N T I S S I M I Q V E C O N -
S V L E S,

*Quod in cælis Deus est, in
terris Princeps est. Ille nullius
imago, quia à nullo. Hic Dei imago, quia ab il-
lo. Deus paret nemini, quia inferior nemine.
Princeps Deo, quia sola Deo inferior. Illius po-
testas terminum nescit, quia divina est. Hujus,
cum hominis sit, termino modoque circumscribi-
tur. Ille legibus solutus, quia solus leges fert.
Hic iis adstrictus, quas à Deo & recta Ratione
accipit. Numinis arbitrio & vi aguntur om-
nia, etiam Rex, Regina, Princeps. At horum*

nutu non nisi imperio subditi. Deus, quem sub-
 misse colat, amet, veneretur, non habet, quia
 nulli debet. Princeps solum Deum; cui & se
 totum & Principatus sui debet decora. Assur-
 git Principi populus. Deo & Princeps & popu-
 lus. Qui Deo debetur cultus à religione est, qua
 animas creatori arctius alligat. Qui Regibus,
 qui Principibus, ab ea pietate est, qua offi-
 ciosa esse in illos, sed remissius, amat. Habet
 mundus eximia plurima, magnitudine sua,
 sublimitate, splendore stupenda. Fulget in cæ-
 lo astrorum omnium Princeps Sol, & morta-
 lium in se oculos & anni spem convertit. Ful-
 get Luna & siderum illustris exercitus. Luce,
 motu, tacitisque influxibus admirabiles sunt
 & pene venerabiles. At Principe nihil gran-
 dius, nihil sublimius, nihil illustrius habet
 suppositus cælo orbis. Non lucet sibi Sol, sed no-
 bis. Movet se, ut hominum promoveat com-
 moda. Nec vivit sibi Princeps, sed subditis. qua
 hic fulget luce, fulget & gaudet populus. Ma-
 jestatem suam appellatione, usu suorum putat.
 Hinc in Deum & Principem, licet dispari af-
 fectu & studio, reflectimur amore, obsequio,
 reverentia, fide. In Deum, ut omnis boni
 & felicitatis humane fontem principiumque.
 In Principem, veluti tantorum bonorum Cu-
 ratorem & administrum, adeoque à sum-
 mo Numine secundum. Nec enim propius ad
 Deum acceditur, quam hominum tutela. Emi-
 nere regium est, sed magis prodesse & serva-
 re. Prima ipsorum virtus, patria, sociisque
 con-

consulere, orbi quietem, seculo pacem dare. Harum rerum conscientia insidet alte mortali-um animis, usque adeo, ut quoties augusto Principum vultu frui ipsis licet, numen aliquod se in terris adspectare putent, & ejus occursum tanquam ad fulgidioris astri jubar ortumque recreentur. Amant flagrantius adspicere eos, à quibus benigne adspiciuntur. Tradunt se totos illis, quibus non servitus civium, sed cura tra-dita est, qui Rempublicam non sibi solum, sed se quoque Reipublicæ devoveri volunt. Veneratio-ne excipiunt Moderatores orbis, cuius partes sunt, & diffusos in Principem potentia divi-ne rivulos attoniti admirantur & suspiciunt. Regem da, vel Reginam, quamvis vel Indis illa, vel Afris, vel Sabais, vel Scythis imperet, sive magnanima fuerit Semiramis, sive bellico-sa Thomyris, sive prudens & perita regnandi Tanaquil, sive pacis studiosa Placidia, excitabi-mur, commovehimur ad Imperatoriæ majesta-tis intuitum omnes, & reverentiæ ac gratula-tionis officia non invitis imperabit summæ pote-statis veneratio. Non arcessam longe exempla. Venit pridem in urbem hanc vestram Augustis-sima Regina Maria de Medicis, familia, imperio, conjugio, liberorum sceptris ac thala-mis illustris. Illi vos publico Reip. nomine, & privato insuper affectu assurrexistis. Cives jus-si pariter ac injussi, tanquam ad novi sideris conspectum, gratulantes undique convolave-re. Idem plebis studium, fervor, alacritas. Documentum dedistis grande, suspicere &

Vos

Vos augusta Regum & Reginarum nomina, &
 charos habere, quos Deos appellavit, quantum-
 vis zelotes, Deus. Nullum intermisistis officio-
 rum genus, quod prastari à vobis presens Reip.
 status, loci temporisque sivit oportunitas. Ex-
 hibitus honos majora, etiam vestro iudicio,
 merita Principi, ut non liberatoriam hanc, sed
 confessoriam potius acceptorum beneficiorum ta-
 bulam credatis. Non referam publica. quod
 vos tangit privatum beneficium, maioribus
 suis debet, à quibus Civitati vestra ea jura
 & immunitates concessa, quibus latius poten-
 tiam explicatis. Quanta festivitate, quantis
 gaudiis, quam leto extra & intra urbis po-
 mœria occursum, quam prona ubique gratula-
 tione, quam splendido apparatu, erectis hic il-
 lic Arcubus & Portis Triumphalibus, exhibitis
 Ludis, coacto totius Militiæ Urbane exercitu,
 Reginam exceperitis, norunt, quotquot tan-
 torum solennium spectatores fuere. Iam ad ea-
 dem Spectacula, ad eandem Panegyrim, vestra
 liberalitate & impensis admittuntur absentes,
 quibus coram hæc intueri non licuit. Venit jam
 ad illos Regina, & quæ mœnia vestra subiit,
 nunc alibi scriptoris & sculptoris beneficio con-
 spicitur, & salutatur. Stant ante oculos pegma-
 ta, theatra, classes, equitum ordines, civium
 cohortes, scena, dramata, prout hic steterè om-
 nia, vel vivere. Non poterit ingrata esse eorum
 lectio, quorum conspectus fuit jucundissimus. Fa-
 cit narratio, ut diuturnior sit memoria eorum,
 quæ non scripta oblivione cito intercidunt. Et quæ
 multa

multa singuli non videre, nunc in unum collecta, omnibus in aperto sunt. Spectaculorum & Emblematum argumenta, quæ ob subitas theatridiorum mutationes & vices pauci affecuti fuere, tranquillo & extra turbæ strepitum posito lectori explicantur, ea brevitate, quæ factis nihil magnum aut memorabile subducit. In minuta inquirere supervacaneum fuit, ob res plurimas minoris momenti, variis locis, à variis, & minus palam gestis. anxia sedulitas sedulitatis error est, cum rei summæ id omne decedat, quod minus seriis, ac non necessariis impenditur. Omnis hic apparatus ad Vos redit, Amplissimi Consules, quia vester est. Vestro nomini inscribitur, cuius vos autores. Magnificentia, humanitatis, & benevolentia vestra in maximam Principem monumenta agnoscent, quotquot hæc legent. Dicent imperio dignos, qui, cum honoris publici interest, sordes cavent. nec decere tenuitatem eos, quos populo secrevit fascium dignitas. Quod Regina, quod illustris Regina comitatus, quod populus Amstelodamensis credit, brevi recensione postremus attestor. quæ quam gratiam derogat sibi, à vestra sperat facilitate & patrocinio. Æquis animis ea ipsa accipite, quæ æquis-
simis in Mediceam egistis. Placeat Vobis scribentis conatus & studium, quorum pronis in se studiis annuit Regia Mater. Qui Regum Principumque vultus in ara inducunt, quam ab arte nequeunt, ab insculpta Imperantium imagine benevolentiam impetrant. Dum Regina, dum Regum Genitrix, dum Imperatorum Neptis
utram-

utramque paginam facit , veniam merebitur
 demissa & infra Majestatis apicem subsidens &
 fatiscens oratio. Videbitis , ubi per Reip. curas
 legere dabitur. Non urgeo hoc valde. illud
 maxime , ut qualem me erga Vos Urbemque
 vestram ostendi esse , talem me per ætatem
 fore credatis. Ita Vobis , ita florentissime
 Civitati , perpetuum Deus bene faxit. Anno
 1638 , Octobr. 20.

V. N. & A.

additissimus

C A S P A R B A R L Æ V S.

M E D I.

MEDICEA HOSPES, SIVE

Descriptio publicæ Gratulationis,

qua Serenissimam Reginam,

MARIAM DE MEDICIS,

Excepit Senatus Populusque Amstelodamensis.

SERENISSIMÆ REGINÆ,
MARIÆ DE MEDICIS,
in Urbem Amstelodamensium so-
lennem ingressum descripturus,
nec quæsitis præter rem præco-
niis Regiam Majestatem, nec
Urbem hanc nostram fatigabo. Quicquid enim
de Illa excellens eximiumque dixero, infra
magnitudinem erit ejus, quæ Austriacæ Fami-
liæ, cui maternum genus debet, dignitatem,
prudentiam sapientiamque Mediceæ, unde no-
men & paternum genus ducit, in domum Bor-
boniam ac Franciæ regnum intulit. Quicquid
de hac mediocri dixero, à vero abibit, quic-
quid magnum, invidiæ forte opportunum vide-
ri poterit, aut ab obnoxio profectum.

Ingentes Principum animi publicæ gratula-
tionis officia præstari sibi patiuntur verius,
quam ambiunt. quem non efflagitant, civium
sociorumque favore frui amant. Ideo modera-
tionem admisceri amant iis narrationibus, quæ
honori ipsorum consecrantur. Illud nobis di-
cere liceat, quod res est, Urbem Dei beneficio
magnam, excepisse Reginam Dei gratia maxi-
mam augustissimamque, Cæsarium & Hetruriæ
Ducum sanguine illustrem, quæ Maximilianos,
Phi-

Philippos, Ferdinandos, Carolos, Cosinos,
 Laurentios, Leones, Clementes, stemmati suo
 innexos adspicit. Digna profecto hospes fuit
 tali hospitio: nec indignum omnino hospi-
 tium tam grandi hospite. Si Reginam intuea-
 mur, omnium Galliarum Imperatrix ante ocu-
 los stat. Si Urbem, omnium Mundi partium
 nobile emporium. Illa invictissimi Regis Hen-
 rici Magni conjux, tantis nuptiis inclaruit.
 Hæc sociarum urbium & terrarum inviolabili
 foedere clara viget. Illa potentissimorum Euro-
 pæ Regum Mater splendidissimis regnis Do-
 minos vel Dominas dedit. Hæc emundis ven-
 dundisque mercimoniis iisdem regnis com-
 moda adfert, ab iisdem capit. Illa gentis incly-
 tæ natalibus eminet, hæc plurimarum ad se
 gentium accessu. Illa Majestate populis vene-
 rabilis, hæc illicis lucri spe domi forisque ama-
 bilis. Regina terras suorum monstrare potest,
 quo navigandum. Civitas nostra classes raref-
 que quibus naviget. Regina Veterem Novum-
 que orbem vel filiorum vel filiarum sceptris
 complectitur. Civitas hæc quod in utrumque
 inferat, quod ab utroque repetat, veluti utrius-
 que communis Officina, habet. Illi, ut poëta-
 rum verbis loquar:

generos Tethys dedit omnibus undis.

Hæc *est, exiguis quæ finibus orta tetendit*

In geminos axes, parvaque à sede profecta

Dispersit cum Sole manus,

Illæ, *Lætæ Deum partu, magnos complexa nepotes.*

*Omnes sceptriferos, nondum supera alta te-
 nentes.*

Hujus *pacificis debemus moribus omnes,*

Quod veluti patriis regionibus utitur hospes.

Quod sedem mutare licet, quod cernere Thulen

Rursus,

Rursus, & horrendos quondam penetrare recessus,

Quod bibimus passim Rhodanum, potamus Orontem,

Quod cuncti gens una sumus.

Videbor præter decorum comparisonem fecisse Reginae & Urbis. Sed illius magnitudinem Imperii esse constat, & sanguinis & majorum & heroicarum virtutum. Hujus fortunæ, & mercaturæ & privatæ civium felicitatis. Illud dubium, an illius incredibilem in altitudine comitatem mireris magis, an hujus erga Celissimam Reginam prædicandam humanitatem. Officii sui esse credidit Amstelodamensium Respublica, assurgere Maximiliani Imperatoris Abnepti, à quo Cæsareæ Coronæ insignia olim impetravit. ideoque executæ est splendidius, quæ aliæ civitates pari fecere affectu & veneratione. Subiit animum Amplissimi Senatus, rem esse veteris & recentis ævi, Reges Principesque non sine solenni apparatu in urbes vel suas vel foederatas recipi. Hoc à Græcis, hoc à Romanis factitatum, sive triumphos, sive ovationes, sive trophæa, statuas, epinicia, aliaque publici honoris testimonia bene de Republ. Imperioque meritis decernerent. Et quanquam terrarum suarum urbisque Principi gratulatus non fuerit, ejus tamen dignitati gratificari voluit, quæ ex priscis laudatissimisque harum Provinciarum Principibus generis sui seriem deducit. Accedit & illud, quod potentissimo Galliarum Rege, LUDOVICO XIII Iusto, status nostri vindice, foederisque cum HENRICO IV patre olim initi perpetua felicitate fruamur; quorum Regum Illa vel partu vel conjugio gloriosissima habetur. Nec major commodior-
que

que testandæ gratitudinis oportunitas offerri potuit, quam si in ejus decus & splendorem se impendant Bataviæ civitates, quæ maximis aliquando beneficiis Remp. universam cumulavit. Triumphales pompæ virtutis & eminentioris fortunæ præmia sunt. Vtroque nomine magnificentiam suam explicuere Amstelodamensium rectores. Erant Romanorum sumptus privatim tenues, publice splendidissimi. illic parsimoniam locum, hic dignitati esse volebant. Absunt à luxu impensæ largiores, quibus majestas, fama, claritasque imperii asseritur. Non profunditur, quicquid in optimos Reip. fines effunditur. Nec mirum, majus aliquid conari civitates, quæ inter vicinas sua semper magnitudine præstiterunt.

REGINA Mater, postquam consilium cepisset, relicto Brabantinorum solo & cognatis Potestatibus, apud quas annos complures exegerat, Fœderatorum terras adeundi, per Tungrorum, Eburonum, Taxandrorum fines, & obvias Batavorum urbes, Dordracum, Roterodamum, Delphos, Hagam devenit, Principum & Gubernatorum Hollandiæ præscam sedem. Hic illustrium ac Præpotentum D. D. Ord. Generalium magnifico occursum & salutatione excepta, quod jam ante ad Sylvam-Ducis fecerat Celsissimus Arausiorum Princeps, itineris sui tædia aliquot dierum mora discussit. Ire per viarum singula, & pomparum formas, & festivitatum modos, longi foret sermonis, nec nostri est instituti. Ea solum exequar, quæ sub Reginae Adventum hic gesta, & exhibita publice fuere. Tenebatur illa unice visendæ hujus Urbis desiderio, de qua fama
multa

multa ante magnaue inaudiverat. Pridie Calendarum Septembris, qui Augusto ultimus fuit, iter eo fecit, comitibus Celsissima Ane-lia, Principis Auriaci conjuge, Mauritia Lusitaniae Principis Filia, Florentio Pallantio Culenburgi Comite, Ioanne Wolphardo Brederodio, Brederodii, Vianæ, &c. Domino, vidua Domini de Potles, Brederodii sorore, ejusdemque Filia natu maxima, Iohanne Kerckhovio Polyandro, Heenvlietiae Domino, Sylvarum Hollandiae & agri Putteni Praefecto, & Nobilium aliis. Notat ingeniosa quorundam curiositas sacrum Romano Imperatori mensem militasse proficiscenti Imperatrici, Augustum Augustæ. eoque illum excurrisse die, quo illa ad augustam Imperii insignibus civitatem properabat. Per Batavorum & Kenemariorum agros profecta vergente in vesperam die Harlemum venit. quæ inter septem primarias Hollandiae civitates in Confessu D. D. Ordinum secunda loquitur, dura obsidione artiumque plurimarum laudibus, præsertim typographicae grandi invento celebris. Quod cum nunciatum esset A. A. Amstelodamensium Consulibus, nulla mora Syndicum suum Guilielmum Borelium, Duynbekæ Dominum, eo ablegavere, rogatum, ut Urbem quoque suam adire Regina Mater dignaretur, sive terrestri, sive maritimo itinere in illam invehire mallet. Hoc gratius fore Regiae Majestati, & tali Emporio conveniens ac decorum magis, ob celocium & Liburnicarum navium oportunitatem ac elegantiam, ac vectoriarum insuper longo pulchroque ordine in anchoris stantium insolitum exteris conspectum. Excepit benigne Consulium invitationem Regina, & postero se die, Deo permittente,

te,

te, affore significavit, minus placere iter maritimum, ob aëris marisque incertam tempestatem, præferri terrestre, ut tutius commodiusque. Per noctem Harlemi commorata debitis à Senatu honoribus accepta fuit, juvantibus communem gratulationem civibus. Iplis Calendis Septembris, Mercurii die Amstelodamum Mercurii studiis negociisque vicens oppidum petiit, non ea via, quæ per aggeris mari objecti sinuosa circumducit, sed quæ propter Fossam Novam recto & compendioso in urbem extenditur tramite. Dies ad omnem serenitatem compositus arridebat adventanti Mediceæ, felicior futurus, nisi vespertino imbre mensis etymo fidem fecisset.

Ad viæ medium locus est, ubi validis pandisque cataractis se in Austrini maris sinum exonerat Lacus Harlemensis, à publica hospitum domo, quæ Cervi insigne præfert, appellationem habens. Convenerat huc Consul præsripto (nondum enim qua via urbem esset ingressura Regina constabat) Liburnicarum navium numerosa classis, inter quas quæ Regiam, Principem comitesque illustriores veheret, Prætoria una erat, Societatis Indiæ Occidentalis usibus inserviens, rapetis stragulisque decoris instrata, & fulgidior conopæo tecta. Omnes velis, carbasis, dolonibus, pictis rostris pluteisque spectabiles, ad proram & puppim machinis bellicis formidabiles adventum Magnæ Matris operiebantur. Immensæ longitudinis vexilla & navalia, ex serico, bysso, sindone aplustria pro ornamento erant. Non alia facie reges ducesque suos Athenæ, Cleopatram Ægyptus, Agrippinam Roma, Alexandrum victa Tyrus recepit.

Hic rogata iterum Regina, uti arbitrii sui esse sineret, vel coeptum iter curru prosequi, vel conscensa Prætoria speciosa, quam videbat, classe circumfundi, stetit in sententia, sive ob mutatam nonnihil aëris faciem, sive longiorē per aquas viam fore crederet, sive comitum formidine. Vti classem Yæ fluento innatantem cernere erat, ita in continente Equitum patritiorum turma occurſu suo jucundissimum præbebat Reginae spectaculum. Non mercenario illa constabat milite, sed optimatum & opulentiorum civium selecta sobole. non necessitate ad bellum, Principis aut Magistratus jussu convenire solita, sed sua voluntate ad honestam corporis animique exercitationem. Calcarea, stapedes, frena, bullæ, fibulæ, contorti in cincinnos non sine artificio capilli & jubæ, & id genus alia equorum ornamenta aureis argenteisque bracteis fulgebant. Sellæ, pectoralia, stragula pretio & pulchritudine certabant. Enses, sclopeta pro armis erant. In pileorum verticibus discolores plumæ radiabant. Equis caput erectum argutumque, oculi vivaces, magni & micantes, auriculæ breves, collum juxta caput gracilescens, pectus amplum, pleni lumbi, pedes lati & villosi. Coloris plurimi punicei vel castanei, quidam nigri, quidam varii & ex pluribus temperati. Quorundam generositatem arguebat pedum color niger, cana & crispa coma, maculæ zonæque rubræ. Erant, quos stellula in fronte cominendabat. alios quatuor pedum, alios duorum, alios unius vel dextri vel sinistri candor. Ex circumversione ad utrumque latus versatiles agnoscas, ex incessu elegantes, ex habenarum motu obsequentes & faciles. Quod si qua so-

T

num

num procul arma dedere, stare loco nescii. Stantes spumantia mordebant frena, humum arrectis auribus pede pulsabant. Ibant ad numerum & hinnitu dominorum suorum instituto adfremebant, ea gravitate, ac si Regiæ se Majestati præire arcano instinctu cognovissent. Incedebant factis externo equite contuberniis. Præcinebant tubicines tres purpurea veste induti, & tubarum clangore aurium gratiam demerebantur. Equites amictus forma colorque distinguebat. hi serico velluto, hi Tyrio, hi Phrygio, hi bombycino, hi fimbriato, alii undulato speciosi ac decori. pro suprema veste plerisque lorica erat coriacea, militaris habitus. Adspectus omnium & singulorum pulcherrimus. Nolo hic mihi objici Hannibalis dictum, de *forti magis & strenuo milite, quam eleganti*. Nec illum Venusini Poëtæ versiculum moror; *Nil pictis timidus navita puppibus Fidit*. Quanquam enim ad bellum hæc non processerit, sed in Regiæ occursum splendidissima phalanx, is tamen illi ipsi florenti ac vegetæ Adolescentiæ inest vigor, ea animi magnitudo, & generositas, ut si non Maria, sed Annibal ad portas esset, ab urbis illum incenibus depelleret, pro aris & focis illis ipsis armis, illo habitu intrepida pugnaret, & quæ nunc ostentationis gloriæque fuit, tunc seriæ militiæ foret armatura. Nec damnandus omnino in apparatu militari nitor. Plato, Tullius, ille duodecimo, hic secundo de Legibus libro, ad nullos alios usus *βαρύνει* volunt servari & adhiberi, quam ad bellica ornamenta. Ipse Iulius Cæsar, imperatorum fortissimus, milites suos tam cultos habebat, ut argento & auro politis armis exornaret, simul & ad speciem & quo tenaciores eorum in prælio essent,

essent, metu damni. Ipsius Vegetii præceptum est, ut miles veste nitidus, armis fulgens incedat. Erat dicti agminis Equestris ductor D. Cornelius Davilaer, Advocatus, Dominus de Petthem, qui subsistente ad pulcherrimi Equitatus intuitum Regina, in hæc verba eandem allocutus fuit, & cum tota post phalange in Urbem deduxit. Oratio è Gallico Latine reddita ita se habet:

SERENISSIMA PRINCEPS,

Hæc quam coram vides, equitum patriciorum hujus Civitatis turma est, quæ partim D. D. Consulum & Rectorum hujus Reip. jussu, partim privato in M. T. affectu, & augusta ac incomparabilis dignitatis ac ingentium meritorum tuorum intuitu, M. T. Amstelodamense territorium limitesque intranti in occursum procedit, in testimonium ac documentum publicæ, quæ Urbem hanc affecit lætitiæ, in qua civium singuli gaudent, exultant, ac sibi gratulantur, quod M. T. præter beneficiorum cumulum præsentia suæ fulgore, veluti novo sole, Urbem hanc Amstelodamensem illustrare dignetur. Officia nostra, quæ à nobis præstari M. T. possunt, liberaliter & prolixè offerimus, speciatim vero uti M. T. intra Urbis portas in eum locum hoc comitatu deduci se sinat, in quo excellentiores magnique nominis Principes, quoties huc concedunt, divertere & publico nomine excipi solent. ubi M. T. experietur, hoc nostrum officium à deditis illi cultoribus profectum, leve esse gratitudinis specimen, nec ulla ratione magnitudini Tuæ maximisque meritis respondere.

Regina actis D. D. Consulibus gratiis, bene-
volo animo has officiosas patricii Equitatus
voces excepit.

Quæ dum foris geruntur, in Vrbe ex Consu-
lum mandato omnia decenter magnificeque
composita fuere. Civium armatorum centuriæ
viginti, antiquissima Civitatis præsidia, Reip.
nervi ac robora, sub suis singulis Ducibus coire
jussæ. Cautum id semper providis civitatibus
fuit, genitis sibi potius, quam ascitis militibus
credere; nec ita fidere externis auxiliis, ut non
plus sui roboris suarumque proprie virium in-
tra mœnia sua habeant. Arma illis diversa, ha-
stæ vel sclopeta majora. Habitus vel pro ordi-
num ratione, vel ex arbitrio aliis aliis. Pectus,
tergum, brachia, femoraque ferreo thorace,
caput galea tecti. Omnium numerus duo fa-
cile millia excedebat. His cohortibus suæ as-
signatæ per Urbem stationes. Aliæ sub ipsam
portam Reginæ adventum præstolabantur, aliæ
longo tractu viam omnem, quæ per Aggerem
Novum, Forum ipsum vicosque complures in
Aulam Principis abit, pulchro ordine hinc inde
oppositi tenebant. Quibusdam assignati pontes
celebriores tres, quibus Dameracum insterni-
tur, nec non ejusdem cajetæ marginesque. Est
illud Aquarum ex Ya flumine aut potius Au-
strini maris sinu intra Urbem se, usque ad Da-
mensẽ cataractam, recipientium laxior al-
veus, navium vectoriarum quæ ad mercatum
huc confluere undecunque solent, necnon fru-
mentariarum opportuna statio. Hoc tempore
remotis Rectorum imperio navigiis omnibus,
vacuum locum fecerat adventanti (uti opinio
erat) per maritima Galliarum Imperatrici.
Quin his ipsis Aquis exhibenda Spectacula sub
ponti-

pontibus occulte asservabantur. Ædium ab utroque Dameraci latere fenestræ & circumfusa tecta magno ære conducta cupidæ plebis desideria arguebant. Verum huic omni apparatusi isto & postero die quies fuit, postquam aliud sibi in Civitatem iter destinasset Galliarum Princeps. Producta ex publico Armamentario tormenta bellica juxta Yæoram, & eminentioribus locis, ac promontoriis disposita fuere.

Ferias & vacationes ab opere tota sibi indixerat Civitas. Non quemquam ætas, non sexus, non negotiorum moles, & rei familiaris cura retardavit, quo minus domo se proriperet & oculos pasceret regio vultu. Mirum quanta confluentis undique multitudinis per vicos, plateas, compita fuerit concursatio, virorum, matronarum, puerorum & puellarum. Vidimus opletas vias & jam tunc vere invias. Vidimus tecta spectatorum pondere laborantia. Vidimus ex arborum ramis, ex navium antennis non sine discrimine pendentes, quibus locum terra negabat. Exterorum, advenarum, civium & indigenarum par ubique contentio & honestæ curiositatis æmulatio. Vestibula alii, coronas & projecturas ædium tenebant. audaciores fastigia ipsa, loricas & acroteria infederant. erat temeritati locus, ut esset spectaculo. Compluvia præ conscendentium frequentia ruinæ proxima fulcris sustentabantur. Fori insuper & theatriodia passim erecta recipiendo populo.

Sub horam pomeridianam quintam affulsit Mediceum sidus, & Amstelodamense Emporium subiit Regum Mater. comitanti eam usque & præcedente Equitum turma.

Hæc cernas præcedentia longi

Agminis officia & niveos ad frena Quirites.

Tunc explosæ ex omni Urbis parte bellicæ machinæ & terribiles balistæ immanni fragore de Regina ingressu fidem fecerunt. Tot simul crepitantibus tonitruis, tot emissis fulminibus, videre erat aërem flammis undique accendi, coelum fumorum unda involvi, terram tremore quati & vibrari. Pendentes in turrium sublimibus campanæ grandiores commune gaudium per vicina rura deferebant, minores perjucundo modulamine & concentu suavissimo, populi applausibus accinebant.

Sub ipsum Urbis introitum & Harleensem portam, Andreas Bickerus ex Consularium ordine, militiæ Urbicæ Tribunus, & legationibus apud Poloniæ & Sueciæ Reges clarus, Petrus Reael ærarii publici Quæstor, Gerbrandus Nicolai Pancratius Senator, Iacobus Bickerus Senatus Indiæ Orientalis Assessor, Civium Centuriones, præeunte verba Syndico Cornelio Boomio, Reginam gratulantes accepere. Quæ Syndicus dixit, latine reddita hæc sunt:

SERENISSIMA DOMINA,

D. D. Consules hujus Reip. militiæ Urbanae Tribunum, & ceteros Civium Duces quotquot præsentés adsunt, huc pramiserunt, eo finis, ut tam de publico gaudio super felici M. V. adventu coram testemur, quam de gloria, quæ perpetuo hinc Urbem Amste'odamensem manebit. Insuper ut M. T. rogemus, eo nos honore dignetur, uti à Tribuno Centurionibusq; M. Tua in Aulam Principis deduci se patiatur: ubi D. D. Consulibus opportunior feliciorq; se offeret tuo permissu occasio declarandi abunde benevolam animorum suorum
pro-

propensionem, & ibidem debita veneratione obsequia sua M. T. nomine hujus Civitatis offerendi. Quamobrem D. Tribunus & Centuriones flagranter expectantes, uti M. T. in supradictum locum se à nobis deduci sinat, submisſe rogant uti M. T. hanc benevolentie noſtræ ſinceram profeſſionem benigne interpreteſur, tanquam à M. T. devotis cultoribus & humillimis clientibus profeſſam.

Regina oblata à Tribuno & Ducibus liberaliter honoris officia, æqua mente, & ſerena fronte perhumaniter accepit.

Atque hinc digreſſa, media inter pompæ triumphalis, equitum præeuntium, peditum ſubſequentium agmina, inter ſtantes hinc inde & cataphractos Civium ſpecioſos denſoſque ordines per plateam, cui à Novo aggere nomen, ad Curiam Forumque perrexit, lentius procedente equitatu curribuſque, quibus Illa comiteſque vehebantur, ob ſtupendum & incredibilem hominum accuſſum, qui viarum non ſolum ſpacia obſederant, ſed rotis ipſis non ſine periculo inhærere videbantur.

Vbi à Foro in arctum cogi incipiunt oppoſitæ domus, in altum aſſurgebat Arcus Triumphalis, pulchra & decora ſpecie. In ſummo faſtigio Navigiolum ſtabat, vetuſ Sigilli Amſtelodamendiſ character. Ex mali ſummitate fluebat Vexillum ſericeum coloris rubri. Panda navis pars Hollandiæ Comites duos habebat, ad priſci ſæculi morem cataphractos, quorum indultis privilegiis ſque fruens hæc Civitas, ſymbola hæc gratæ perpetuæque memoriæ eſſe voluit. Appoſitè Navem ſibi vindicavere, qui navium beneficio totum terrarum orbem per-

meantium in hoc culmen, in hanc magnitudinem excreverunt, quæ fociis honori, hostibus terrori, longe positis pudori est. Quibus Indum utrumque mercator noster adit & gemino orbi merces infert, compactæ in unum tabellæ sunt. His remotissimarum regionum lucris & commodis fruimur. His Moluccas, & Brasiliam Lusitano & Castellæ Domino procul ereptum iuvimus. His rentatæ per Septentrionalem & Scythicum mare profectioes celebrem nostrorum fortitudinem fecerunt. Hæ sunt, quæ mari Pacifico & Sinui Mexicano non ita pridem incubuere, & auri argentique immani pondere potentissimum Regem exuere. ut merito Navis insigni gaudeat, quæ navium officio usibusque felicitatem suam & potentiam debet.

In Theatro Arcus editiore, primum Spectaculum fuere Nuptiæ Christianissimi Invictissimique Regis, *Henrici IV*, Galliarum & Navarræ Regis, & Christianissimæ Reginae *Mariae de Medicis*, Cernas stare illustre & venerabile par, junctis in fidem matrimonii dexteris, ea majestate, quæ Reges, ea venustate, quæ Sponsos, illo vestium splendore, qui terrarum Deos decet. Sic Iovi Iunonem, Peleo Thetidem, Cyro Aspasiâ, Augusto Liviam, Honorio Mariam, Constantino Minervinam his ipsis nupturas Principibus adstitisse reor. Stabat pone nuptiarum sacer conciliator. Et ne sine Numine res tanta geri videretur, coelestes supra regales vertices Coronam regiam ex alto sustinebant, ut Deo ipsi, cujus illæ Mentes administræ sunt, placere tantorum Conjugum foedera innueretur. Regis caput frontemque laurea redimebat, triumphantium Imperatorum decus. Cætera totum corpus cataphractus erat, ut constaret,

flaret, inter hæc ipsa gaudia & nuptiarum festa de regni securitate Regem cogitasse, nec tunc belli necessitate aut Mavortiiis curis expeditum fuisse, cum mollem amictum exigeret dicata Veneri celebritas. Nec abit ab historiæ fide hic habitus. Refert enim Thuanus Regem militari habitu indutum fuisse, cum nuptiarum causa Reginam Lugduni primum accessisset. Ex humero chlamys pendebat, bysso sericoque fulgida, ne à nuptiis nitor omnis vestisque abesset Majestati conveniens. Galeam tot victoriarum testem, toties hostium sanguine adpersam, inter telorum undique ingruentium agmina & nimbos tutam inviolatamque puer armiger gerebat. Reginae vultum heroica dignitas, gravitas, gratia habebat. Dignitas, quæ Ducis filiam; gravitas, quæ Mediceam; gratia, quæ Conjugem decebat. Vestis longum syrma trahens serica & cærulei coloris Liliis aureis aspersa, futuram Galliarum Imperatricem designabat.

Ad latus scenæ & Regis dextrum Hercules, non Leonis exuviis, quarum carior annona, sed pelle Libystidos Vrsæ semicinctus, manu clavam tenebat, qua tot monstra, Hydras, Leones, Tauros, Cerberos, Antæos, Cacos contudit. Non poterat aptior Sponso Regi assignari Paranympus, quam qui bellicæ virtutis laude, fortitudinis, prudentiæ, constantiæ gloria, tyrannidis pertinaci odio, scelerum averruntatione, libertatis vindicandæ zelo, ἀλεξίπικτον illum & ἀπολερωταῖον Herculem referret. Ad pedes Herculis demissum scutum Liligeri Regni insignia habebat. Huic se Mars gladium manu vibrans socium præbebat, sine quo numine nec bella suscipi nec confici posse olim

creditum. Nec alienum, Gallici Martis nuptiis Threiciū interesse.

Reginæ latus Paranympa Pallas claudebat Sapientiæ Dea, quæ Reginis præit, & ad rectè faciendum ducit, ut honesta à deterioribus, utilia à noxiis discernant, & quantum in se est regnorum incolumitati studeant. Hoc conspectu prudentiam Mediceam Regum fortissimo nūbere scena loquebatur. Ex hastæ suprema cuspi- de vexillum fluebat Medicæ domus insignia ostentans. Ægis non Medusæ vultu, sed iisdem insignibus inscripta Reginam illustris familiæ commonefaciebat. Placuit harum elegantia- rum industrio inventori, foedos crudosque vul- tus & vipereum caput avertere ab amabilis Reginæ vultu & nuptiarum sacris.

I N S P E C T A C V L V M.

En, bellatori nubit Medicea marito.

Et Princeps Italum nobile foedus adit.

Et rutilus juxta fulgens Henricus in armis,

Hæc sibi sceptrorum spem genitrice facit.

Herculis hic faciem videas, hic Pallada. quorum

Hæc regnis mentem commodat, ille manum.

Quia de Nuptiis Regiis sermo est, referam non ut grave ac severum aliquid, sed laboris & industriæ plenum: Avenionenses, tunc cum nuptura Regi Avenionem venisset Regina, in arcubus & theatris septenarium numerum, qui auspiciatus & bonæ criseos haberi solet, elegisse, ut Regi & Reginæ & urbi multis in rebus convenientem. Nam VII palatia in ea, toti- dem parœcias, VII monasteria antiqua, VII devotarum virginum asceteria, VII ptochotro- phia, scholas totidem ac portas esse, Regem
tunc

tunc septies septem annos natum; novies septimum repetita à Pharamundo origine numerari: Ad Arcas juxta Diepam ter vii die vii bris feliciter certatum fuisse: Euriaca pugna in vii agmina quadrata exercitu instructo pugnasse: eam pugnam pridie Eid. Martias, hoc est bis septimo mensis die vicisse: ad Fontem Francicum vii mense anni communis, hoc est Iulio, & bis septima hora, hoc est secunda post meridiem, Regem pugnasse, & eodem mense in S. Dionysii templo solenni ceremonia majorum religioni nomen dedisse: Samarobrigam Ambianorum ab Hispanis anno c l o l o x c v i i captam & septenario anni Solaris mense receptam: x x v i i Februarii regia insignia Austrici Carnutum pompa ingenti sumpta, & ter septimo die Iunii pacem cum Hispanis factam: Reginam x x v i i annis natam: Ferdinandi vii ex Austria familia Imperatoris neptem: x v i i triremibus advectam advenisse: prætoriam vero x x v i i passus longam, x x v i i utrinque remigum ordines habuisse. Addamus & nos tot septenariis septenarium unum, vii anni Solaris mense Amstelodamense Emporium ingressam esse Reginam.

At gravius de Nuptiis hisce apud Reginam Massiliæ dixit Guilielmus Varius Præses. Adscribam orationem, tanquam futuræ fœcunditatis Regiæ præfagam & prænunciam:

Ad optatissimi Gallia toti adventus tui famam, Christianissima Regina, ecce Themidis adyta, Iustitiæ sacraria & penetralia cuncti deserimus, ut pedibus tuis advoluti, qui alios ad obsequium cogimus, obedientiæ Tuae Majestati præstandæ exemplo præiremus, & fidem voti religione obliga-

tam hoc longe honorificentissimo officio defuncti
 exsolveremus. in te tuoque adventu desideria
 omnia publica, cuncta vota exhausta, & con-
 sumpta sunt, nihilque ad summa felicitatis cu-
 mulum deest, nisi ut quæ Deus Opt. Max. bona
 contulit, propria deinceps faciat, & felicitate per
 te concessa, quam diutissime fruamur. Rex nobis
 contigit, virtute prestans, benignitate admirabi-
 lis, fortitudine incomparabilis, qui laboribus suis
 Regno quietem, periculo proprio securitatem, vi-
 ctoriis gloriam conciliavit. verum in tanta seu
 letitia seu felicitate nonnunquam tristis cogita-
 tio subibat, humane conditionis. fines à natura
 præsinitos esse, nihilque sub cælo perpetuo durare,
 & quod cuncti assiduis votis immortale exopta-
 bant, aliquando desitutum. solitudinem vero il-
 lam & cœlibatum in quo Rex degebat, vitam ipsi,
 quæ cunctis adeo cara erat, minus gratam reddere,
 & spem hæredis, cui quantum patri debebat, tan-
 tum olim debitura esset Gallia, adimere. in hac
 futuri anxia cogitatione defixis, quasi cælo demis-
 sa nobis illuxisti, cunctasque tristitiæ nubeculas
 vultus tui splendore discussisti, & tranquillitatis,
 qua sub optimo principe quasi precario frueba-
 mur, solidum gaudium fecisti, spe haud dubia fo-
 re, ut adspirante Dei gratia in familia regia in-
 termortuæ per tot annos successionis spes per te re-
 novetur, & digna tanto regno numerosa proge-
 nies, quæ patrem virtute, matrem sanctissimis mo-
 ribus referat, ad regni alioqui nutantis fulcimen-
 tum succrescat. proinde devoti Numini Majesta-
 tique Tuae faustum felicemque tuum ad litus
 Gallicum

Gallicum appulsum gratulamur. Deumque supplices comprecamur, ut diu apud nos & nobis feliciter regnes : ut seculum quod nunc ingredimur, cum desinet, te cum Rege marito superstite incolumem videat, & quæ ventura sunt, beatam tot Regum ex te nasciturorum matrem prædicent. magni Regis & cui vix parem priora secula habuerunt, uxor venis, magnitudinem Austriæ familiæ, unde orta es, prudentiam sapientiamque Medicæ, unde nomen trahis tecum in domum eius inferens. vicissim memor esto, idque tibi multoties repetitum puta, non solum te ad potentissimæ toto Christiano orbe Reginæ titulos, sed etiam ad beneficentissimæ tot populorum, quorum Rex pater est, matris munus per hoc matrimonium à Deo vocatam : age ergo, & ut tori confors, sic regis sollicitudinis in posterum particeps, hanc gloriam occupa, & populos imperio communi subditos, de quorum salute & quiete assidue Rex cogitat, pari erga Francogallicum nomen cui nunc omine felici inserta es, caritate prosequere, ut lati non solum ipsi tibi serviant, sed vicini eandem felicitatem cum à suis principibus adepti fuerint, eam se tuo exemplo debere fateantur.

Exhibuimus Nuptias spectaculo. Nunc ut à specie maximarum rerum & fictis imaginibus ad res ipsas & vera dramata Lectorem revocem, Nuptiarum modum formamque prout inchoatæ alibi, alibi consummatæ fuere, maximi Thuani verbis exponam : Inter multiplices (inquit ille) instantis belli curas serium de matrimonio Regis cum Maria Medicea Francisci Magni

Etruria Ducis F. negotium minime intermissum est. prius cum Margarita Henrici II F. & Caroli IX sorore ante 28 annos contractum, cum sententia à Francisco Iouis Cardinali lata nullum esset declaratum, protinus Nic. Brular-tus Sillerius, qui apud Pontificem regii oratoris munere fungebatur, Florentiam cum mandatis amplissimis excurrit, ut conditionibus jam agi-tatis & conventis Regis nomine subscriberet. postea Rex in Sabaudiam profecturus, speciale mandatum sponsalitia contrahendi ad Ferdi-nandum Magnum Etrurie ducem, Mariæ patrum, per Rogerium Bellogardium magnum Franciæ hipparchum mittit, qui cum 40 è no-bilitate delecta Massilia solvit, & Liburnum 12 Kal. 8 br. appulit, triduo post Florentiam ingressus, & à Ioanne & Antonio familia Me-diceæ naturalibus liberis perhonorifice exce-ptus. Ex Palatio Pitiorum obviam ei processit Ferdinandus ipse Magnus Etrurie Dux cum omni aulico comitatu, & post mutuas salutatio-nes, ac gratulationes, cum mandata quæ à Re-ge Bellogardius habebat, intellexisset, ambo in Palatium perrexere, & Bellogardius ad Ma-riam deductus literas ei Regis manu scriptas porrexit, & mandata ampliora fidei suæ com-missa exposuit. 6 Non. 8 br. Vincentius Man-tua Dux cum Helionora Mariæ sorore, quam in uxorem duxerat, Florentiam venit, & po-stridie Reip. Venetæ orator Petrus Aldobrandi-nus Cardinalis ad Regem legatus de pace desti-natus in itinere Florentiam divertit, ut nuptia-libus

libus ceremoniis Pontificis nomine interesset ,
 4 Non. urbem solenni pompa ingressus , quem ad
 portam usque urbis Magnus Dux cum magno
 non solum aule , sed universi sacri ordinis comi-
 tatu venientem excepit , & ad latus sinistrum
 cum eo incedens ad majus templum deduxit ; ubi
 in pedes ambo descenderunt , & post peractas pu-
 blicas preces in Palatium discesserunt. à cœna
 quæ lautissima parata erat , ad Mariam salu-
 tandam Aldobrandinus perrexit. die sequenti
 nuptiales ceremonia peracta , ipso Legato sacra
 peragente , & ad dextram Maria , ad læ-
 vam Magno Etruriæ Duce Regina patruo ad-
 stantibus.

Atque hæc quidem Nuptiæ fiduciariæ fuere.
 At postquam ex Italia in Galliam appulit Re-
 gina , & Lugdunum venit , ipsa matrimonii so-
 lennia Rex ipse absque fidejussore explevit. Hic
 Regina totos octo dies Regem , qui ad S. Ca-
 tharinæ propugnaculum profectus fuerat , tan-
 dem v Eid. xbris adproperare intellexit , & eo
 die adfuturum. Cœnam temporius cum sumfif-
 set & in proximum conclave concessisset , præ-
 sto Rex militari habitu adfuit. Tum celebrata
 denuo Nuptiarum Florentiæ contractarum , so-
 lennitas fuit , frequentissimo principum , proce-
 rum & illustrium matronarum , necnon orato-
 rum externorum cœtu , cui inter alios Carolus
 Ligneus Arembergii Comes , Alberti & Isabel-
 læ Achiducum nomine interfuit.

Verum ut ad Arcum Triumphalem revertar ,
 Regina curru in Theatrum obverso , intentissi-
 mis oculis omnia contemplata , non ante hæ-
 rere hic desuit , quam explicatæ cortinæ tantos
 Con-

Conjuges spectatoribus subduxissent. Hinc per eos vicos urbisque vias circumducta, quæ & celebriores, & patentiores curribus pertransiri commodius poterant. Itum per populosam & densam mercantium officinis Olitoriam plateam, ubi ædium precia immensa, spacia angustissima. Mixti habitant aurifices, annularii, automatarii, ærarii, gemmarii, scriniarii, coroplathi, quique Noricas merces distrahunt, culcitrary, lapicidæ, armorum politores, scandularii, statuarii, stannarii, thoracopæi, liniarii, sericarii, vestiarii, œnopolæ, pelliones, pileones, limbularii, aromatarii, pharmacopæi, cerarii, aliaque opificum & propolarum genera infinita.

Hac progressa pompa triumphalis, inde per vicum Lelidelam, flexoque mox in meridiem tramite, per eam fossam, quæ ob ædificiorum elegantiam Holofericæ nomen meruit, eo loci deventum, ubi se aperit Sagittariorum platea. ad pontem, cui appellatio ab exoso non Augusto Cæsari, sed Hebræis animali. Hic alter surgebat Arcus, altitudine, forma, picturata fronte adspectabilis. In ejus fastigio grandibus literis scriptum legebatur hoc Maronianum hemistichium, *Lata Deum partu.* quo ad Reginae Matris illustres Regiosque Partus alludebatur. Subsistente Regina, & deductis cortinis, Ecce è sublimi ostentum alterum fuit ipsa *Medicea*, quæ ad Berecynthiæ Deorum matris similitudinem, augusto splendidoque currui insidens, habenis suis non columbas junxerat Veneri sacras, non aves Iunonias, non Bacchi Lynces, sed Leones, quos Berecynthiæ proprios esse voluit fabulosa ætas. Equis vecti fuere Romanorum Imperatores, quamdiu stetit Respublica.

At

At erepta libertate, primus Leones, Deorum velut æmulatione, ad currum junxit Triumvir M. Antonius. Vehebatur olim Berecynthia Phrygias turrita per urbes cœlestibus Dis cincta. Simili vultu Gallorum Berecynthia visa hic fuit, cincta undique & stipata terrestrium Deorum sobole. Anteriore currus parte sedebat *Lodovicus* Iustus, Galliarum Rex, *Pius, Felix, Augustus*, sedebat juxta *Ioannes Baptista Gasto*, Celsissimus Aurelianensium Dux. Posteriore currus parte eminebant filiaë tres, *Henrica Maria*, quæ Augustissimo Britanniarum Regi, *Carolo*, Fidei Defensori : *Isabella*, quæ Potentissimo Hispaniarum Regi *Philippo I V* : & *Christina*, quæ Magno Sabaudiaë Duci Victori Amadæo nupsit. Distinguebantur suis singuli singulaque propriorum Regnorum & Ducatum insignibus. Pari liberorum numero circumfusus Germanicus Cæsar de Cheruscis, Cattis, & Angri-variis speciosissime triumphavit : Augebat (inquit Tacitus libr. II Annal.) intuentium visus eximia ipsius species, currus quinque liberis onustus. Currum cingebant Virgines quatuor, quæ Europam, Asiam, Africam, Americam exhibebant. Singulas mundi partes ex suis erat noscere proventibus. Quæ omnia eo consilio ordinata crediderim, ut insidentes materno currui Regem Reginaſque, imperium per has ipsas Vniuersi partes vel proprio vel maritali jure diffundere, constaret. His versibus ad Deorum Matrem Berecynthiam, & Reginam Regum Ducumque Matrem allusum fuit :

Qualis per Phrygias quondam Berecynthia
portas
Vesta fuit, partu tot celebrata Deum,
Ingredere auspiciis nostram felicibus Urbem,
Atque

*Atque oculos per me fer, Medicea, tuos,
 Quos portus, quæ tecta vides, turreſque, ratesque,
 Templaque, fortuna ſunt monumenta mea.
 Per terras fluctuſque vagor, ſua munera mundus
 Mittit, & hic pretio proſtat uterque ſuo.
 Caſaream felix, abavo donante, coronam,
 Et decus à veſtro ſanguine grande tuli.
 Ad Te præteriti redeat nunc gratia facti,
 Et non immemorem, maxima Neptiſ, habe.
 Sic placui deſenſa tuo Regina marito,
 Sic nato de Te Rege beata fruor.
 Si majus genuiſſe Deos, Regesque, Ducesque,
 Iam Matri liceat tot placuiſſe Deum.*

Ex Currus huius adverſa fronte ſpectabatur
 Navigium, Reginae velut obnavigans. In ejus
 prora Virgo, Amſtelodamenſem Urbem repræ-
 ſentans, ſpecioſa, elegans, veſtimentis pulcher-
 rimis fulgens, prono ad omne obſequium vultu,
 corporeque nonnihil inflexo, Reginae reveren-
 ter ac demiſſe communem ſalutationem vota-
 que publica offerebat. Erant in eadem conſpicui
 Hollandiæ Comites duo, quorum ſupra facta
 mentio. Eorum alter haſtam manu gerebat, è
 qua vexillum pendeſbat Amſtelodamenſium in-
 ſignibus intextum.

Huius ſpectaculi lætiſſimo adſpectu cum ſe
 expleſſet Regina, Aulam Principis, quæ jam in
 propinquo erat, ſubiit, profectionis ſuæ &
 pompæ triumphalis terminum. Solent hac Do-
 mo excipi Hollandiæ Principes & Gubernato-
 res, quoties in hanc Urbem deſcendunt. quod
 cum accidat rarius, & non niſi deſtinato; in
 parte Palatii ſedem hic Conſilii ſui ſibi dele-
 gere Maris Præfecti, ſive Collegium, ut vo-
 cant, Admiralitatis, ex Delegatis Fœderati
 Belgii conſtans. quibus tuendi adverſus pi-
 ratas,

ratas, & præsertim hostes Morinos, Oceani & navigantium securitati invigilandi partes demandatæ. Area in medio est spaciøsa, quadrata, tesselatis strata lapidibus. Porticus ad sinistrum introeunti latus excurrit, in ambulacri usum, à Senatu exstructa Anno 1594, quo tempore, expugnata Groninga, Civitatem hanc triumphans ingressus fuit, illustris memoriæ Princeps, Mauritius Nassovius. Atria, conclavia, coenacula, triclinia habet ampla & magnifica, quibus excipi satis digne eminentiores Potestates possunt. Et licet Majestati Regiæ augustius & magis regale palatium debebatur, tamen augustius memoria retro Principum pandere Amstelodamenses non potuerunt. Fuit hoc Regiæ, quo tempore hic commorata fuit, hospitium. Celsissimæ Auranfiorum Principi ædes vicinæ, splendida capacesque, mercatoris Trippii patuere. Illustri Culenburgi Comiti, Domino Brederodio; Sylvæ Hollandiæ præfecto, aliæ alibi habitationes assignatæ. Hortus Sagittariorum ædificio recenti ornatior, iisdem Dominis prandii coenæque ex Consulum instituto locus fuit. In amplissimum cum se Atrium recepisset Regina, aulæis undique suspensis fulgidissimum, in sublimiori sede veluti throno consedit. Theodorus Hasselaer militiæ præfidiariæ titulo Majoris Præfectus, & Collegii Societatis Indiæ Orientalis Assessor, in eadem Aulæ parte habitans, id negotii sibi dari passus est, ut ea quæ ad Regiæ commoda, securitatem, ac tutelam facerent, procuraret. Qui quam fidem hætenus Vrbi universæ, in præsentiarum Regiæ omnibus modis probavit.

Tum Nobilissimi, Magnificique Reip. Am-
stelo-

stelodamensis Consules, Curia egressi, à qua mota vel lætis vel tristibus Vrbe non recedere in more habent, Reginam adiere, una cum Syndicis D. Guilielmo Borelio, & D. Cornelio Boomio, ut adventum illi S. P. Q. A. nomine gratularentur. Ingressi & ad salutationis officia admissi; his verbis è Gallico sermone versis, eam affatus fuit Guilielmus Borelius, Dominus de Duynbeke, Urbis Syndicus:

SERENISSIMA PRINCEPS,

Consules ac Rectores Reip. hujus, summa veneratione Majestati Tue officia sua, & devotam voluntatem submissee per me offerunt: & super felici Tuo in Urbem hanc adventu lati gavisique, in maxima honoris sui parte ponunt Regia dignitatis augustam presentiam. hic ut morari dignetur M. T. & Civitatis, si qua tanto fastigio digna reperiri possint, commodis frui, serio rogant obsecrantque. quin hoc nomine se M. T. debere fatentur, & Regalis Tui vultus splendore Emporium hoc irradiari, gloria sue deputant. Si oculis usurpare & perlustrare illud non gravabitur M. T. Urbem spectabit, qua inter longi belli aspera non solum infracta stetit, & pristinum decus integra servavit; verum grandibus insuper incrementis aucta D. D. Ordinum cura, Regum fœderatorum ope, Vestraque M. favore & gratia major ornatioque evasit. Quo beneficio cum M. T. obnoxius sit Status hic in universum, privatim vero hujus Urbis: nequaquam se iis officiis, quæ M. T. prestari

præstari præsens occasio sinit, tantorum meritorum summam adæquasse, sed longe infra illa se stare libens agnoscit. Augustissima Domina, Reges Principesque Supremum Numen imitari habent, cujus in terris vicem sustinent. pro maximis assiduisque beneficiis, sincera voluntatis ac prone gratitudinis studia acceptant. hæc ipsa Domini mei illibata & nunquam intermoritura M.T. despondent & devovent: & ut Regio Tuo favore Rempublicam hanc porro prosequi ac tueri digneris, omnibus votis flagrantissime contendunt: & quidquid officiorum præstari M.T. potest, eidem humillime & prolixè deferunt.

Ad hanc Syndici Orationem placide respondit Regina, gratias se agere Civitatis hujus Rectoribus, pro officiosa & plena erga se tam benignæ voluntatis significatione, multis se retro annis hoc in votis quam maxime habuisse, uti celeberrimi hujus Emporii conspectu frueretur propius. jam tempus se nactam, occasionemque lustrandi Urbem, & coram studiosius videndi, quidquid in ea visu rarum eximiūque esset. iterumque gratiis actis Rectoribus Dominisque hujus Reip. gratissimam sibi hanc esse tam benignæ erga se humanitatis testificationem, plenæ benevolentia vocibus significavit.

Hinc digressi Consules, Celsissimam Aine-
liam, Principis Auriaci Conjugem, fidam Reginae affeclam adiere, & gratulatione ibidem ac salutatione defuncti, in Curiam se recepere, ut ea curarent provide, quæ ex Reginae essent & Reip. honore. Mos est, ut dispositis per castra & oppida excubiis, tessera, sive Vox detur vigiliarum præfectis. Illam dare in castris

stris, Imperatoris est, in civitatibus, Consul-
 lum. Verum hanc dignitatis & supremi juris
 prærogativam Reginae detulerunt, quæ dum
 hic fuit, Voces dedit in singulas vespas, &
 primam quidem *Maria*. Voluit prudentissima
 Regina nomen suum commodare custodiæ &
 securitati Civium, quorum propensissimos erga
 se animos tanto concursu, tot gratulationum,
 gaudiorum & festivitatum studiis experta fue-
 rat. quin leve putavit, vocis arcano tueri
 Remp. cujus causa quidvis vellet. in votis ha-
 bebat futurum, ut non *Maria* nuda recitatio,
 sed *Maria* ipsa Senatus, populi, mercantium
 honori, felicitati & utilitati aliquando consu-
 leret. Huic jam quies erat intra Aulæ parietes,
 sed nondum Equiti nostro, nondum militari-
 bus Civium copiis. quo exceperant Reginam
 ordine, quo per Urbem deduxerant, quo comi-
 tati currum fuerant, Aulam præterequitans
 ille, prætergressi hi, non nisi sero vespere ma-
 gnificæ Introductionis finem fecere. Cives hic
 illic igneis missilibus in sublimem jactis, tene-
 bris noctique lucem, privato quisque affectu,
 scenerabant. quæ licet summorum ædium &
 turrium fastigia æquarent, infra tamen Maje-
 statis suæ gloriam famamque attollebantur. So-
 lum resolutus à meridie in pluviam æther que-
 ruli sermonis nonnullis materiam subministra-
 bat. Erant, ut in divinationes prona sunt mor-
 talium ingenia, qui minus auspiciatam pluviam
 interpretarentur. contra, qui optima in spe ha-
 bent, non tristitiæ & doloris, sed lætitiæ boni-
 que ominis prodigia cælo portendi dicebant:
 fulsisse hoc die Solem, fuisse leniter Zephyros,
 impulsu sine procellis Neptunum assurrexisse
 Gallici maris Dominae, Jam Amstelamq; læto
 mur-

murmure ripis adstrepuisse, Vulcanum è machinis bellicis ignes suos evomuisse, tormentorum fragore concussam Tellurem: Non potuisse non etiam Iunonem, quæ aër est, in partem venire communis gaudii, nec alia illam ratione gaudium testari potuisse, quam si coactis, quibus imperat nubibus, in pluviam illas resolvat, & foecundis imbribus in terræ gremium descendat. Dicebant alii, Berecynthiæ in foro Currum parari, hanc terram esse, quæ nullo beneficio magis, quam pluviae, post ferenos Soles gaudeat. Dicebant fastidiose graves, magnis voluptatibus comitem ire dolorem, tristitia misceri lætis, secunda adversis castigari: quasi vestium splendorem coelesti madore adspergi grave foret iis, qui animas pro Patriæ & Reip. salute devoverunt.

Sequens proxime dies lustrandæ Urbis impensus fuit. Ejus Rectores Reginam à meridie in Domum Societatis Indiæ, quæ ad Orientem mercatur, deduxere. quo officiosa Præfectorum ejusdem Societatis humanitas illam benigne invitaverat. Ædificium amplum est & spaciosum. Receptacula habet, in quibus Indorum aromata, piper, nuces myristicæ, cario-philla, casia, macis, aliaque ejus generis aëri exponi & insolari commode possunt. Porta, area, atria, conclavia magnifica omnia & splendida. In ipso Præsidum triclinio, ubi convenire solent & consilium de rebus suis habere, picturas cernas exoticas Chinenfium, Japonenfium. Pendet magna Bataviæ Civitas arce sua terribilis & inaccessa. Pendet Japonenfium Regis Aula, cui parem non habet orbis, pretio, amplitudine, robore. Pendent circum Insulæ Moluccæ, arces, sylvæ aromatiferæ, oppida, portus,

tus, nostri sub alio Sole dominii. Pendent Sinarum populis proxima loca, favoris Belgarum apud longè distitos documenta. Arma exotica, hastas, sarissas, secures, scuta testudinea parietes habent. Tabulata & contignationes in longum latumque expansa, suisque cancellis distincta, gemunt sub pondere. Hic acervos cumulosque spectes serici facti infectique. Hic aliorum aromatum conditoria & proprias stationes. alibi succi, gummi, & tinctorum terræ suis singula locis stabulantur. Quicquid horum Moschus, Sarmata, Cimber, Germanus, Gallus, Italus, Afer, Græcus, Belga in usus suos convertit, hujus domus mercimonium est. Instar marini æstus accedunt alia, alia recedunt. Porcellana vasa, quæ veterum Myrrhina esse Scaliger & Cardanus credidere, genus fictilium preciosissimum, gratissimumque huc quotannis majoribus navigiis inferuntur. Ac de his navigationibus, quod de victoria illa Mithridatica Pompei magni olim Plinius, non immerito quis dixerit, eas præcipue ad margaritas gemmasque & transmarina ista utensilia mores inclinasse. Hujus Domus Societas parvis principiis nata, hodie in eam, Dei beneficio provecta est fortunam, ut quotquot sortis suæ symbolam primum contulere mercatores, jam illam quadruplaverint. Hæc ipsa suis opibus militem conscribit, exercitus colligit, castra figit, movetque, bella in alio orbe gerit, urbes expugnat, insulas subdit, classes adornat, terris, fretis, portubus Castellæ Dominum exiit, patriæ labores, alibi atterendo Hispanorum vim egregiè levat, denique ea agit perficitque, quæ à magnarum Potestatum conatibus non longè abscedunt.

In Domum Societatis Indiæ
Orientalis.

Fecit iter Fortuna mari, pervenit ad Indos,
Et procul Eoo fixit in orbe pedem.
Memnonia patuere Domus, patuere Molucca,
Regnaque foederibus tot sociata novis.
In thalamos Aurora tuos jam classibus itum est,
Et Batavos alibi, tectaue nostra vides.
Non satis est vicisse domi, cum Sole vagamur.
Et tanto volupe est vincere teste foris.
Sint vestra merces Indi, sumus horrea Belgæ.
Quas Oriens fruges parturit, Arctos habet.
Servat hyems fructus, quos torrida coxerat æstas,
Et calidum gaudet mandere bruma piper.
Mittunt thura Arabes, permutant serica Persæ.
Et spaciola suas Iava ministrat opes.
Parthica distentas onerant velamina puppes,
Poclaque Sinarum carbasa plena vomunt.
Ostia quot fundit Ganges, tot navigat unus
Amstela, & externo sub Iove bella gerit.
Lucra sinus omnes nobis atque æquora pandunt,
Inveniunt quovis littore lucra viam.
Hesperio cum Rege solum partimur & undas,
Et formidati frangimus arma Tagi.
Qui dubitas, castella, domos, arcesque tuere,
Atque alio patriam crede sub axe dari.
Sic aliis aliis populis divenditur orbis,
Totaque se vendens machina, rursus emit.
Quaque ferax longe spatiis immanibus Eos
Colligit, in Batavis continet una Domus.
Subeunte Domum Regina per instratam pul-
chrioribus pannis aream, ecce in patenti Atrio,
Epulum apparaverant Societatis Præfecti, non
in palati solum, sed & oculorum nariumque
V oblecta-

oblectamentum. Potuisset Regum luxus sumptuosiore Illam mensa excepisse, at non aptiore Domus Indica. Ea quippe apposuit, quæ Indorum propria sunt, soli istius terræque nativas dapes vel quasi dapes.

Fuere in veterum deliciis pavius è Samo, atagen Ionicus, grues Melicæ, hœdus ex Ambracia, pelamis Chalcedonia, helops Rhodius, scari Cilices, conchyliæ Lucrina, murenarum lactes, muli Massilienses, phænicopteorum linguæ. Harum lautitiarum & cupediarum nihil hic. Persarum, Arabum, Moluccarum, Japonensium, Sinensium dona, segetesque habebant capacissima & panda Porcellana, quæ docto ordine longis mensis disposita rei novitate afficiebant Reginam. Erat pro ferculo piper rotundum oblongumque, sua specie adspectabile. Macis & Noces myristicæ triplices, aliæ involucris suis inclusæ, aliæ foliis macidis tectæ, aliæ conditæ, Moluccarum proprios proventus & benignitatem prædicabant. Cinnamorum & casia lignæ fistulæ decussatim in altum aggestæ Auroram matrem fatebantur. Cariophyllorum acervus, ferici rudis & nondum elaborati fasciculi, Persidis & Chinæ labor è patinis alte assurgebat. Borax candore oculis, Benzoinum nidore fragrantiaque naribus lenocinabatur. Muscus, Styrax, santalorum ligna & tinctorum terræ, suis quoque exhibebantur lancibus. Erat adhæc inter visus obsonia Draconis sanguis concreto succo rubens, etiam tabellæ ex macidis succo, & Gutta gamba, flavo colore reliquis intermicans. Sabæorum thus & myrrha, Diis sacra odoramenta, Galliarum Numini pro libamine erant. Cubebæ & Rheum officinarum & nata in cannis præcelsis sacchara,

sacchara, & pulveris tormentarii terribilis materies, sal petrae, sive nitrum, suis locis disposita. Etiam gummi lacca, & apum labor cera, & magni pretii olea è macide & nucibus myristicis, & zingiber non conditum & sacchari conditura pellucens obsonium faciebant.

Errabant *Medicea* oculi, quæ peregrinarum & insolitarum epularum fruens conspectu & attactu, cum Indis se, Moluccensibus, Persis, Arabibus, Iaponensibus, Sinis convivari jucunda animi agitatione putabat. Sordebant præ his diaria & consueta, phasiani, scarorum jecinora, perdices, fumen, apri, & quicquid exquisitissimorum ferculorum largissimo sumptu in gulæ gratiam arcessunt delicati & fluentes. Non hic Asinii Celeris, aut Apicii, aut Claudii, aut Caligulae, aut Cleopatrae portentosa cupiditati litatum fuit. Non ad mensam flagitati remotorum littorum pisces, peregrini aëris volucres, alieni temporis flores. non hybernæ poculis rosæ innatabant, non æstiva in gemmis capacibus glacie falerna frangebantur. Omnia citra luxum, citra profusionem ea solum ostentabant, quæ mercatu annuo ex Oriente huc deferri consueverunt.

In Ferculum Orientalium mercium
Reginæ Matri paratum.

V Idit, & insolitas mirata est Regia mensas
Mater, & Eoas attigit ore dapes.

Stabant ante oculos messes, quas miserat Indus,

Quas dederant Persæ, quas pretiosus Arabs.

Delibat Medicea suis fragrantia cannis

Cinnama, & externo fercula missa solo.

Adspicit Aurora segetem, thus, balsama, myrrham;

*Et spaciis Superum munera stare suis.
 Hæc oculis placuere magis, magis illa palato,
 Gustus, odor partes hic obiere suas.
 Talia non posuit Thetidi convivia Peleus,
 Non epulis istis accubere Ioves.
 Non hæc adspexit Latium, cum victor ab hoste
 Romulidum intraret mœnia Caesar ovans.
 Tunc aliquis dixit secum : quæ fercula Κ Ο Ξ-
 Μ Ο Σ*

Hic parat, hæc C O S M I filia grandis edit.

Regina quædam gustasse, quædam vidisse, contenta, cum sibi perplacuisse hunc exoticarum mercium & deliciarum apparatus liberali oratione significasset, actis gratiis, à Reip. Consulibus, per spaciosam Urbem cum universo comitatu circumducta fuit.

Vidit ædificia palis stipitibusque fulta, & ex ipsis alte educta paludibus, ut non minus hæc, quam Venetiæ aquis innatent. Vidit labore & industria cogi in obsequium terram, & invitam eas moles portare, quas sibi relictæ funditus absorberet. Adspexit dilatata non multis abhinc annis immensi spatii pomœria veteris Civitatis ambitum adæquare. Vidit fossarum & eam fluminum instar intersecantium amplissimos, & vehendis quaquaversum mercibus aptissimos alveos. Per Regiam fossam, sive Cingulum, mox Dominicam, inde Cæsaream fossam vecta, ædes ubique conspexit mira felicitate ad omnem negotiationem, varietatem, splendorem, factas; ingenio plurimum in iis naturam superante, quæ in longissimum non raro prospectum, & qui cujusque oculos effugiat, protenduntur. Stupuit ad Cæsareæ fossæ conspectum, cui persimile tota Europa, si exteris fides, non habet, sive in ædium longam

gam continuamque seriem, sive in earum ad ostentationem, pulchritudinem, decus, & habitantium commoda comparatas fabricas, sive in frontispiciorum, vestibulorum, fastigiorum formas, vario opere interludente Toscano, Dorico, Ionico, Corinthio, sive in pontes lateritios aquis intermeantibus instratos, sive in arborum ædibus oppositarum pulcherrimos ordines, aciem intenderet. Vidit Deo sacras ædes & templa, non veteris sæculi, sed superiorum annorum opera, ne jam pietatis studia exolevisse credant, quotquot illa in majoribus nostris merito admirantur. Fuit, ubi cataractas vidit maris fluminumque repagula, & cum res exigit, emissaria, quibus Oceano catenas injicit, & obices ponit vis solertiaque mortaliū. Fuit ubi turres adspiceret, vel in media Vrbe, vel ad fluminis ripam Pharorum instar exsurgentes, tanta pellucentes amœnitate, ea superstantium columnarum varietate, ut dum Solaribus transverberantur radiis, luci quavis parte viam prospectu præbeant lætissimo. In turrem Templi Occidentalis oculos convertens, in summo ejus apice Coronam Cæsaream vidit, abavi donum, & liberalitatem suorum in cœlum attolli à grata posteritate conspexit. Occurrere obeunti navium stationes plurimæ, per fossarum alveos sparsæ, Londinensium, Rhotomagensium, Rupellanorum, Hamburgensium, Lubecensium, Antwerpiensium, Harlingensium, & aliorum sine numero. Vidit lignorum omnis generis, trabium, asserumque sectilium strues longissimis spaciis extendi, quæ ex Sarmatia, Livonia, Bergis, etiam è Bructerorum & Cheruscorum silvis huc advectantur. quorum vel ad ædificiorum, vel clas-

sium fabricas, vel ad aggerum munimenta adversus maris Austrini furores quotidianus usus est. Occurrere fora, venditionibusque dicata loca, navalia etiam, ubi quassæ rates reficiuntur, vel novæ conficiuntur. Vidit densa domiciliorum agmina non ad habitationem, sed mercium omnigenarum custodiam facta, ubi elephantorum dentes in montes aggesti, ubi balænarum & cetorum arvina ignibus excocta, ubi Brasiliensium nemora, ubi Tabaci contorta in cylindros pondera, ubi boum caprarumque exuviae, Eburonum metalla, ubi æris Gothici laminæ asservantur. Prætervecta fuit vitrorum officinas, ubi æterni ignis materia fornacibus liquefacta nunc flatu, nunc toro figuratur: alia argento, alia auro incrustatur ad quemcunque usum, etiam ad escaria vasa. Non placuit olim Tiberio principi hoc vitri flexibilis temperamentum, qui, ne pretiis aliorum metallorum detraheretur, officinam tanti inventi matrem abolevit. Opportunum fuit hæc adspectasse vel in transitu Reginam, quæ hoc Amstelodamensis Amalthææ cornu suo quoque studio, & prono in mercatores nostros affectu adauxit. Nec indignæ etiam regali meditatione opes tantæ, ut in Deum authorem, & beneficium earum largitorem secundæ ab illo in terris mentes reflectantur.

Hac ipsa periodo visa Regiæ Domus Societatis India, quæ ad Occidentem militat & mercatur, portis, tectis, gradibus, mercium receptaculis, atriis, conclavibus, vel speciosa, vel spaciofa. Estque hæc illa Domus, quæ Occidentem adiri & vinci posse prima docuit: quæ, dum domi terris nostris oppidisque hostis incubat, Africani exemplo, hunc ipsum foris at-

terit

tert & fatigat. hæc veteri Orbi pacem quærit, dun novo longioris belli alimenta subducit. hujus ductu urbes maximas ultra Tropicos & Æquatorem vicinus, victas Dei præsidio tene- musin hunc diem. quod portus Brasilianorum, quoc flumina, sinus, castella, promontoria, in- sulæ, saccarorum molendinæ nostra sint, huic debet Patria. hæc Nassovios duces, milites, ar- ma, bellicarum navium classes, felicissimo suc- cessu in ignotas præscis terras mittit, urbem S. Salvatoris audaci Marte expugnavit, naves hostium exussit & diripuit, de Olinda ejusque arcibus triumphavit, longoque jam tractu Bra- siliam suam fecit. hæc ipsa Mexicanam classem, auro, argento, mercibusque pretiosissimis gra- vem, non magno molimine, duce Petro Hey- nio, ad Cubæ littora superavit, & aureum vel- lus, principibus Europæis formidabile, non in Græciam, sed Fœderatorum terras, nullo ha- ctenus exemplo, transvexit. hujus auspiciis aliud Belgium ultra mare inhabitamus. alios illic Batavos compellamus auriferos, Afrorum portus & littora possidemus, ut duabus Socie- tatibus innixa Resp. imperium cum Sole qua- quaversum diffundat.

Fuit cum in foro staret Regia Mater, spatio capacissimo, quod Damum vulgo nuncupatur. eo quod aggeris atque intersepimenti vicem Amstelæ ac Yæ fluentis præstet. Lunari die mercatu fervet, cæteris diebus mercatorum deambulationibus frequentatur, ad exemplum Romani istius, de quo Plautus: *In foro infimo boni homines atque dices ambulant.* Occurrere hic spectanti Curia sive Senatoria domus, & *Libra.* illa sola antiquitate venerabilis. reli- qua Urbis opera nova nitent pulchritudine.

hæc senio suo & minantibus ruinam parietibus commendabilis. quæ nulla non sui parte fulget Civitas, hic veterem simplicitatem præ sefert. quæ decus, amplitudinem, robur largitur toti, sibi negat. labitur hæc, dum novæ passim surgunt structuræ, & quæ prima de Amsteodamensium splendore cogitavit, ultimas curis sibi servat. mavult consiliis prodesse publico, quam sibi nitorem quærere. arctis spaciis clausa diffundit pomœria sua; habitant angustè Senatores, quorum moderamine navigatur longissimè. passibus mensuratur Domus, cujus vix ullis finibus circumscribitur negotiandi felicitas. non vult esse conspicua suis, quæ exteros in admirationem traxit. non impendit sibi argentum & aurum, quod, ut Civium peculium, studiose asservat. Visa quoque hic *Libra*, ædificium opere elaboratum, forma quadrata, peristiliis loricisque ad ambulacri usum altius circumductis. fores habet quadrifariam patentes, quæ quatuor mundi plagis respondent. in singulis magnis minoribusque lancibus ponderantur merces, quibus circumfusa quotidie, vix officio suo par est. ex ea maxima vectigalia ærario Urbis, provinciæque accedunt. adspexit *Libram*, hanc *Medicea*, eo die, quo *Libræ* mensem ingressus fuit Sol: & quanquam Florentinorum augustis Palatiis minor sit, quæstu tamen annuo locupletiore domum tota Europa conspici vix crediderim.

Cum pontem transfiret, ex coctili lapide factum, qui Amstelæ rigas jungit, incurrit in Regios oculos mercatorum angusta porticus, quam *Bursam* vocant, eleganti & operosa structura. fornicibus tota moles incumbit, superiora operis columnæ marmoreæ quadragin-

ta valide portant, ut ne dissolvere sæcula compagem videantur posse. Ambigas, ingenio, an sumptu, an utilitate major. Officinis inferioribus, qua plateas & Amstelam spectant, viginti sex cingitur; at qua per gradus ascenditur, stationes aperit & vendentium capsulas plurimas, quæ centenarium facile excedunt, ubi merces omnimodæ pulchriores, exoticæ, domesticæ, natæ vel factæ veneunt. Hic mutuis contractibus venditur Orbis, hic emitur. hic de pretiis rerum, permutandis mercimoniis, onerandis exonerandisque navibus, de ponenda in usuram, remittenda alio, repetenda aliunde pecunia omnis sermo. Ferunt prisci sæculi narratores, fabricas septem pro miraculis habitas: Ephesinæ Dianæ templum, Regis Mausolei monumentum, Colossus Rhodium, Iovis Olympici simulachrum, Cyri Medorum Regis domum, Babylonæ muros, Ægyptias pyramides. Sed non illa ulterius præcipua putavit *Medicea*, ut quæ in una Vrbe tot stupenda conspexerit. Habuerunt honores, quia præcesserunt tempore, & in rudi sæculo quicquid emerisset novum, jure ferebatur eximium: Nunc tota Vrbs miraculo affinis visa fuit, vel ob hoc unum, quod quæsito per artem fundamento, septentrionalium sylvis tota innixa & superstructa, in hanc pulchritudinem, majestatem, decus assurrexerit: infernè humilis, supernè sublimis: inferne paludosa, superne sicca & nitida: inferne sublicia, superne marmorea & læteritia: inferne instabilis, lubrica, fugiens; jam adactis in fundum nemoribus, infra supraque stabilis & iminota.

Invertas, sit tota nemus. quo condita fundo est,

Nuper Hyperboreo pinus in orbe fuit.

Dies Veneris novis Spectaculis super aquas Amstelias exactus fuit, eo Urbis loco, qui à cataractæ Damensis Meridionali parte, vulgo *Rockin* appellatur. Etenim Amstela Civitatem ab Austro subiens, & ad Dami usque cataractam recto cursu procurrens, per eandem in Dameracum effusus, Aquilonem versus Yæ miscetur, Urbemque in Vetus ac Novum latus medius dispescit.

Meridionalis Amstelæ pars duobus intercepta pontibus, spatium fecit rerum novarum sedulis procuratoribus & cupido spectatori. Novi Arcus Triumphales, integræ Domus forma, unius noctis opus, in Insula steterè, quæ mira celeritate sesqui ab Urbe miliari, è locis uliginosis, & paludosis, rusticolarum ope translata, aquis innatabat, ceu Delos altera, aut Samos, aut, Neritos ardua faxis, gramine, juncis, arundinetis circumvirens vernansque. Fronte gemina, hinc Meridiem, hinc Septentrionem dicta Domus spectabat, ut adventanti Reginae utraque sui parte novam exhiberet Scenæ faciem. Præcedens unus & alter dies Terram Regiæ Majestati famulari vidit; hic Aquas obsequio ejus devovit: tum curribus itum per Urbem; nunc phaselis, myoparonibus, lusoriis navigiis suæ concessæ partes: tunc vagus fuit spectator; nunc vel in Telluris ripa fixus, vel in Aquis mobilis vagusque: tunc visa Urbis præcipua; nunc quæ Reginam, Etruscos, Gallos propius concernebant, Spectacula. Confluxerat in angustias tota Civitas, & diffusus per amplissima pomœria Civis vix altero stadio claudabatur. stabant in ripa densa virorum, foeminarum, puerorum & puellarum agmina. stabant mixti indigenæ & exteri, mercator & pro-

proxeneta, dis, pauper, Gallus, Belga. Bructero Frisius, Sicambro Mattiacus, Cimber Sueco, Cattis Saxo inerrabat. omnibus idem fervor videndi insolita. Pontes oppleti spectandi veniam, sed grandi pretio, faciebant. domus circumpositæ non homines singulos, sed hominum examina & exercitus per fenestras ostentabant, nec gratuito ubique indultu. arborum summa infimaque agiles corpore conscenderant. Erant ex Neptuni filiis, qui palis, quibus rates in aquis alligari solent, singuli insinuatis brachiis insidebant, corpora miro artificio librantes, ne hinc vel illinc dispari gravitate delaberentur. domorum apices, canales, turrium peristylia, semistructorum ædificiorum plana, fumorum emissaria plebes habebat: & licet ingressus in hanc Amstelæ partem concessus cuivis sine discrimine non fuerit, irrepsere tamen cymbulæ complures vectoribus onustæ, quæ ad margines Amstelæ futurorum desiderio tenebantur. Totum inter pontes duos interjectum spacium pro illustri erat Amphitheatro. Fertur dixisse Regina, se neque in Italia, neque in Galliis, ne quidem Lutetiæ Parisiorum, urbe populosissima, tantam mortalium vim, loco tam angusto coactam conspexisse.

Transiverat cœli medium Phœbus, cum Gallorum fulgida Phœbe populo Amstelodamensi denuo illuxit. Vehebat Illam cum Principe Auriaca, Prætor, Consulibus Navigium splendidius, tegumentis & tapetibus magnificis insignis. aliæ celoces Senatores, Scabinos, Admirantibus dominos & selectiores Civium habebant. Tum laxatæ cataractæ duæ ex adverso oppositæ. Vna, *Gremenessia* dicta, Regiam in Amstelam exposuit, qua adnavigante, ecce altera,

tera, *Boaria* nomine, apertis valvis foribusque Neptunum aquis innatantem, Regina in occursum, procelloso ac præcipiti aquarum lapsu effudit. Currus concha erat, aptum Deo maris vehiculum. Illi equos marinos in pisces desinentes squamosis pedibus, capite dorsoque supra aquas eminentibus, junxerat artifex manus. in ipsa concha maris Deum cernere erat hirsuto & capillis canis circumfuso capite, rigente horrida & spumosa barba, tridente terribilem, vultu grandævum tetricumque, membrum nudum, qui protensis in longum frenis equos moderabatur. pone Neptunum in ipsa puppe Mercurius sedebat, Mercurialium præses fautorque; fandi, mercandi, peritissimum numen. Pileus illi ex more aliger erat. dextra caduceum exporrigebat, Quo

animas ille evocat Orco

Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit.

Ad latus ligneis capsulis humeros tenus inclusæ Najades quatuor, corollis viridibus, ex alga, musco, foliis & floribus frontem cinctæ, Europæ, Asiæ, Americæ, Africæ imaginem exhibebant. singulæ brachiorum arcto complexu Ainalthæum veluti cornu gerebant, propriis quatuor mundi partium donis instructum. Ad proram conspicua erat Virgo elegans, Amstelodamum referens, quæ inclinato reverenter corpore, Reginae adventum gratulabatur. Conveniens Reginae creditum fuit hoc Spectaculum, quæ Sobolis non unius imperio, non uni mari imperitabat. conveniens quoque Vrbi, quæ Deo Opt. Max. vero maris Domino fortunarum suarum principia, incrementa, vigorem soli debet.

In

In Neptuni, Mercurii, & Virginis Amstelodamensis aquis innatantium

S C H E M A.

Neptunus ille, quem videtis fluctibus
Tolli severa fronte, canis horridum,
Sævum tridenti, maximi Deum maris,
Cujus marina monstra currus ducunt.
Hinc inde lusitante Najadum choro:
Et ille puppi celsus eminens nepos
Atlantis, artis arbiter mercantium,
Fandi peritus, emptor idem & venditor,
Nunc sortis author optima, nunc pessima,
Anceps favendi: Quæque Virgo pulchrior
Vultu decenti flectit obvium genu:
Gratantur omnes Galliarum Numini,
Pronisque votis Principi se devovent.
Neptunus offert cœrulas Ponti vias,
Facilesque fluctus, strata ventis æquora.
Qua filiorum sceptrâ jus exporrigunt,
Gallus, Britannus, præpotensque Cantaber.
Tegeæus iste priscus interpretes Deum,
Urbem Parenti Liliisque consecrat.
At Amstelis virago Neptuno suo,
Cyllenioque nixa, mercatores Deos
Subdit coruscæ Principi, hanc ipsam Deo.

Hinc ad Insulæ partem Borealem se applicuit
Prætoria, quæ Reginam vehēbat, ubi primo exhibitæ
Nuptiæ Francisci de Medicis, & Iohanna
Austriacæ, patris matrisque Mariæ de Medicis,
adspectante Augustissimo Imperatore Ferdinando,
Medicæ Avo. Francisco huic Cosmus Pater,
qui ex duce Florentino primus Etruriæ
Ducatum adeptus fuit, suffragante Pio V Pontifice,

tifice , ut ex ea familia paternum genus trahat, cui facem prætulit *Cosmus Medices* , Pater Patriæ decreto publico vocatus : cui non indecores rexere *Petrus Medices*, Patriæ virtutis æmulator, & *Laurentius Magnus*, & frater *Julianus* populari favore Princeps juventutis dictus. ut nihil de *Iohanne* & *Iulio Mediceis* dicam, qui ad Pontificatus dignitatem eVecti, alter *Leonis X*, alter *Clementis VII* nomine, *Mediceam* stirpem sacro suis diademate illustravere. *Iohanna Austriaca*, Mater, laudatissimo Imperatore *Ferdinando* nata, Avo *Philippo Austriaco* Hispaniarum Rege, Proavo *Maximiliano* gloriatur: qui *Mariam*, *Caroli Audacis* Filiam, Provinciarum harum hæredem unicam, matrimonio sibi iunxit. Fuit *Mariæ* inter proavunculos *Carolus V* Imperator, universi Belgii Princeps ac Dominus, belli fortuna, peritia, animi magnitudine, celeritate res magnas conficiendi, prudentia in periculis super omnes qui arma tractarunt. Istis parentibus prognatam *Mariam* Etruria dedit, vario olim numinum cultu celebris, è qua Populus Romanus in suos mores & civitatem, fasces, trabeas, sellas curules, annulos, phaleras, paludamenta, prætextas, ornamenta triumphalia, togas pictas palmatasque traduxit. Nec enim alibi fas erat nasci Imperaturam late Principem, & tot Imperatorum Matrem, nisi unde decora & insignia, quibus Imperii dignitas emicuit, petere non erubuit Imperatrix Roma.

IN NUPTIAS
FRANCISCI de MEDICIS,
Magni Etruriæ Ducis,
ET
IOHANNÆ AVSTRIACÆ,
FERDINANDI Imperatoris FILIÆ.

AVSTRIACÆ vultus, & te, FRANCIS-
CÆ, Theatro
Sistimus, & Batavis fœdera prisca damus.
His nati rexere Duces, MEDICEA QVE late
Lumina conjugis emicuisse novis.
Hac inter MARIA est, raro quæ munere Divûm,
Non nisi per Regum nomina Mater abit.
Hoc demum est peperisse; Orbi donasse tiaras.
Sic sua stant regnis robora, sic thalamis.

Mox mutato Dramate MAXIMILIANVS
Cæsar Imperiali amictu apparuit, Coronam
Cæsaream Amstelodamo, circumstantibus Im-
perii Electoribus, deferens. illam solio de-
scendens tradebat Amstelodamo, quæ, virginis
os habitumque gerens, ante Cæsaris pedes pro-
strata, è geniculis oblata Coronam reveren-
ter ac submisse acceptabat. In Cæsaris ore di-
gna Imperio elucebat Majestas, & veterum vir-
tutum, prudentiæ, justitiæ, fortitudinis, man-
suetudinis non obscuræ notæ. In Virginis vultu
non affectata gravitas comitate & singulari hu-
manitate condita. colores vestium varii, qui-
bus totum Theatrum vernare videbatur, ma-
gnam intuentibus jucunditatem adferebant.
Erant enim magna concinnitate mixti, candi-
dus,

dus, violaceus, flavus, ruber, viridis, coccineus, & si qui sunt alii non infauſtæ notæ colores. At inauspicati malique ominis, niger, fuscus, ater, lividus nuſquam admiſſi.

In donationem Coronæ.

A *Amſtela, qui late terris mercaris & undis,
Iamque aliis adfers, jam tibi lucra refers:
Amſtela, qui noſtri fulſiſti pondera belli,
Cum mihi plus uno ſurgeret hoſte labor:
Seu Venetus gravis eſſe mihi, ſeu Flandria vellet,
Et Dominum Brugæ detinuere ſuum:
Accipe Caſaream, regni diadema, Coronam,
Accipe virtutis præmia digna tue.
Hæc fulvos inter radiet ſpectanda Leones.
Poſteritas iſto pergat honore frui.
Clasſibus imperitas pelago. tua, noſtra Corona eſt,
Noſtra ſolo late fulgida, veſtra ſalo.*

A parte Inſulæ Meridionali ſtatus Galliæ ſub Henrico III afflictior, ſub Henrico IV lætiſſimus, quinque Scenis exhibitus fuit.

Prima Scena viſa fuit Gallia ſpecie muliebri, gemens & plorabunda, cujus Orbi Imperioque funeſtas ac fatales flammas ardenti face inferebat diſcors contendentium Principum Invidia. Doloris tantæ malique conſcia Numina, Bacchus, Ceres, Pomona, Flora afflictæ & dolenti Galliæ condolebant. Etiam Venerem curru inſidentem junctis columbis tangebatur publica calamitas. Hercules juxta humi recumbens, funeſto & flebili miſerabilis Galliæ conſpectu, altum dolorem corde premebat. Pax, Juſtitiaque, veneranda nomina, in terram proſtratæ viles abjectæque habebantur. Per Sphæram accenſam ſiſſamque, Galliæ univerſæ Orbisque Europæi facies deſignabatur, quo tempore

pore secta misere in partes Gallia, & commis-
sis inter se & Galliae & Europae Principibus,
è medio sublatus fuit Rex Galliarum *Henricus*
III. Tunc veluti deficiens sibi Atlas iste Gal-
licus, nec par ferendae moli, quis humeros com-
modaret fulciendo Imperio, ancipitem reliquit
Galliam, intento in tantarum rerum eventum
& collapsae Franciae restaurationem Hercule,
hoc est, *Henrico* IV Navarrae Rege. Turbatis
vero Regni rebus, dum milite passim castrisque
inundant agri, agricolarum Cereris, Bacchi,
Pomonae, & aliorum Pace vigentium Numi-
num felicitas pessumdatur. exultat, quae indige-
nas nectit Concordia, & dum inter arma silent
sacrosanctae Themidis voces,

Vltima coelestium terras Astra relinquit.

Secunda Scena eandem Galliam in Thea-
trum produxit, flexis genibus Deos orantem.
uti fractae & in partes discerptae Galliae succur-
rant, collapsa restaurent, luxata restituant, in-
valida divina ope firment. Iupiter inter Deos
suos conspicuus, una manu Herculem desi-
gnans, altera Mercurium; huic in mandatis
dabat, uti restaurandis Francorum regnis ad-
hiberetur Hercules, *Henricus* IV. Has enim
adeundi Imperii partes moriens, & deficienti-
bus jam viribus, coram Galliarum Proceribus
Navarrorum Regi tradiderat *Henricus* III, his
verbis: Vestrum est, legitimum Regem tueri,
& si desit, idoneum regno dare. Navarrum
habetis, ut jure proximum, ita dignitate emi-
nentem, quem si non legitima successio ad re-
gnum vocaret, dignitas, quam secundum me
in exercitu primariam obtinet, me sublato Im-
peratorem faceret. Hic & summa animi aequi-
tate praeditus, & longo rerum usu abunde in-
structus,

structus, inenarrabili Dei cuncta moderantis providentia, contra multorum sententiam mecum reconciliatus, & in hoc exercitu cum summo imperio constitutus videtur, ut labantem regni fortunam virtute sua fulciat. Huic, si regnum salvum cupitis, quam debetis, obedientiam præstate. Hoc si non fides, at periculum proprium à vobis exigit.

Tertia Scena Herculem hunc introducebat duce Mercurio, cui operam suam fulciendo Orbi obtulere Divum imperio Mars & Pallas, ille armis opitulaturus, hæc prudentia & consilio; adspectante hæc ipsa è sublimi augusto Superorum Confessu.

Quarta Scena Herculem tanto operi intentum vidit, & excussos statione sua & perpendiculo polos suis restituentem sedibus. Illi auxiliatrices manus commodabant Fortitudo, Prudentia, nec non Clementia, & Vigilantia, propriæ *Henrici* I V virtutes.

Quinta Scena restitutam in integrum, incolumemque Galliam ostendit, Orbeinque humeris Gallici Herculis valide suffultam. Regnum quippe adeptus, sopitis diffidiis bellisque, injuriarum omnium immemor, mira in infensissimos hostes facilitate & Clementia sibi gloriam immortalem, vicinis quietem, subditis Pacem, Iustitiam rostris restituit, totique Orbi Europæo tranquillitatem paravit. Cujus gloriæ & virtutum hæres *Lodovicus* X I I I, Paternis vestigiis insistens, dignum tanto se genitore successorem præstat, & eundem Orbem velut alter Alcides, robore, consilio, pacis bellicque prudenti moderamine, Dei Opt. Max. beneficio, inconcussis humeris lacertisque fulcit & librat.

In Spectacula Orbis Gallici sub HEN-
RICO III laceri, sub HEN-
RICO IV restituti.

G Allia dum lacerum bellis civilibus Orbem
Adspicit, & regni vincula rupta sui,
Commisosque Duces, adversosque ensibus enses,
Et fossum Regi proditione latus:
Ingemit excussos tantis cervicibus axes,
Dimotosque sua de statione polos.
Sic afflicta Iovem precibus, Divûmque laceffit
Numina, & ex alto lurida poscit opem.
Stant juxta Pomona, Ceres, Liberque, Venusque,
Quasque Deas belli vis malesana premit.
Condolet atrata Superûm clementia turba,
Dumque cupit Gallis consuluisse suis:
Borbonium lapsis Druidum succurrere rebus
Poscit, & his humeris pondera tanta geri.
Succurrit Regi Pallas Sapientia, Mavors
Auxiliatrices commodat ipse manus.
His Ducibus dum bella gerit, dum mitigat hostes
Integra sperata Gallia pace coit:
Et valida Mundum fulcit cer vice Navarrus,
Seque polos apte restituisse videt.
Tunc regno sua parta quies, tunc rura, penateis,
Templa, foci, vultus exseruere novos.
Pax rediit, scandit neglectum Astræa cubile,
Et reduces prisca sede steterere Dii.
Hoc Spectacula docent. ubi fracti conditor Orbis,
Alcidæ Henricus nomen onusque gerit.
Hæc sacra cum vela cooperuissent, à Sceni-
cis Spectaculis ad Gymnica & Naumachiam
itum. Priora severa fronte adspeximus, hæc
lata & ad hilaritatem composita. Fuit inter
Circenses ludos hæc exercitatio, qua navalis
pugnæ forma in mari, fluvio, vel lacu repræ-
sen-

sentabatur. Augustus, qui Spectaculorum assiduitate & magnificentia omnes antecessit, navale prælium ad Tiberim, Nero in aquis ex mari proximo emissis, Domitianus in ipso Amphitheatro exhibuit. Effosso in Coelio monte lacu commissæ inter se Tyræ & Ægyptiæ classes, biremes, & triremes à Cæsare fuere. in nostro flumine Neptuni filii decem, ventis procellisque asperata turba, lineo omnes induti amiculo, capitiis rubellis velati, è quibus galli gallinacei, pugnacissimi inter aves animalis, plumæ attollebantur, ludicri belli partes erant. Stabant singuli in puppibus & minaci alius alium vultu, quasi de rerum summa ageretur, intuebantur. Pro armis lancea rudis, vel contus erat, quem pectori defixum in adversum occursantis hostis pectus summa vi, incitatis hinc inde & concurrentibus velocissima remigatione cymbulis, dirigebant. Illud lepidum ac festivum, dum acerrimus expectatur primus concursus, antagonistæ nostri, se mutuo blanda salutatione prætervecti, demissis contis spectatorum expectationem fefellere. Tum pugnatum acriter duelli specie, interdum occursatum pari Marte & uterque in flumen præceps actus, interdum dejecto uno, alter in puppi triumphanti similis perstitit, interdum irritò hinc inde conflictu, stationem suam tenere singuli. certamini ante finis non fuit, quam omnes victores, omnes victi aquas bibissent. Excepta hæc nautarum palæstra effuso spectantium risu fuit. Ibat coelo clamor, omnium una vox popularem favorem in æthera usque deferebat. Et poterat non gravis esse & subridere horum ludorum adspectu Regia Mater. Fertur risisse Iupiter,

ter, cum præcipitem cælo daret Vulcanum. quid mirum, si Majestati suæ venerandum supercilium lætius explicuerit hoc nauticæ pubis certamen. Legimus Achillem inter arma cytharam & fides interposuisse, & animum ægrum cura aut offensa recreasse. Ipsi Orbis terrarum victores Græci Romanique, bellorum fulmina, maris terror & procellæ, in theatris, circis, compitis, spectaculis, populi corona circumfusi, Imperatores se esse non minuerunt. Demittunt se subinde ad minuta & oblectantia maximorum consiliorum capaces, ut curarum & negotiorum morositatem mixta diffindant hilaritate. Ludo hæc gesta fateor; nec enim Quiritium crudelitas placuit, quibus crudæ mancipiorum cædes & laniæ pro oblectamento erant.

Absolverat partes suas Amstela, cum celeri remigio vergente jam die properatum fuit ad Yam, insequentibus Liburnicis infinito numero, quæ dum pontium fornices transire ordine cavent, facto concursu viam sibi importuna festinatione præcluserunt; in discrimen pene adductis celocibus minoribus, & minus valida compage nexis, quibus hinc inde pressæ insonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ. Regina celerius adremigans cum myoparonibus non multis, relicta à tergo tardius festinantium classe, per cataractam Antonianam in Yæ fluentum devenit. Ya ab occasu in ortum magno ac spatioso alveo, ob exesa & attrita temporum longinquitate Austrini sinus littora, Aquilonare Urbis latus prætervectus, commodam navibus stationem præbet. Totum id latus duplici palorum ordine adversus fluctus munitum, valli vicem obtinet, stipitibus in
modum

modum muralis sepiæ arctissime junctis. Vidit hic Regina locum Urbis ripa & palorum septo interclusum, quam Walam vocant, ubi hiberno tempore cum se maris tempestatibus naves subduxerunt, otia agunt, & usque in proxima veris tempora tutæ adservantur. Ab altero latere Navale est, five area grandis, ubi naves onerariæ Societatis Orientalis aut ædificari novæ, aut attritæ reparari solent. huc dum oculos præternavigans flectit *Medicea*, vidit recens è continente diuinissimam Navem vectariam grandem, qualibus ex Indis transportari solent Auroræ messes, & uberes proventus. Mos est, navibus sua imponere nomina quibus discernantur, quod & à veteribus factum. Rogata à Consulibus Regina Mater, ut nomen inderet abituræ in longinquas oras Navi, *Maria de Medices* appellatione illam insignivit, & una cum nomine faustum illi ac felix iter comprecata fuit. Dicat nunc illa:

*Sum Maria, & Medices datur appellatio, quæ si
Non sunt servantis verba, faventis erunt.*

Glorientur aliæ Neptuni, Tritonis, Sirenum insignibus, aliæ Urbium suarum, unde primum dimissæ, nominibus, aliæ Leones, Tigrides, Canes venaticos, Dracones, Solis vel Lunæ imagines puppium pegmatibus ostent: aliæ provinciarum magnifica gaudeant inscriptione, aliæ à principibus nostratibus nomen mutuuntur. prima hæc, unica hæc sub *Mediceo* nomine, tanquam propitio fidere, in eas terras, Deo Auspice, navigabit, ubi lucri gloriæque mortalium cupiditas, cum ulterius progredi non habeat, iisdem quibus Sol terminis clauditur. Mox Reginae naviganti in conspectum venit exporrecta in maximam latitu-

latitudinem Civitas, attollentibus se hic illic ad fluminis oram turribus, & inter has exsurgentibus pulchre perpetua serie ædium fastigiis. Visæ hic navium classes in anchoris stantes, nemoris densissimi specie, in longum expositæ, quibus Mundum omnem pererrat, etiam extra anni Solisque vias, sedulus Mercator, *Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.* Iacebant mixtæ præfidiariæ & bellicæ mansuetis ac mercantibus, rostratæ actuariis, constratæ apertis, prætorix speculatoriis. etiam navium Liburnicarum, quæ pro pridie Reginam expectaverat, ingens classis, cum insignibus & ornamentis Yæ partem intraverat. Majorum navium alias Italia, Cypus, Ægyptus, Syria, Græcia, Venetiæ navigatione proprias habent: aliæ Franciæ, Scotiæ, Hiberniæ, Germaniæ, Daniæ, Norvegiæ, Sueciæ, Poloniæ, Borussia, Moscoviæ commerciis destinantur: aliæ Guineam, Persiam, Arabiam, Indiam intra & extra Gangem, Insulas Orientales, quin Chinam, Japoniamque Asiæ extrema adeunt: aliæ in adverso orbe, Brasilia, Virginia, Nova Hispania, & trajectis fretis Magellanico, & quod à primo Inventore Mairii nomen accepit, fortunam vel Marte, vel Mercurio duce indies experiuntur. aliis lintea, sal, vina rubra albaque, oleum, papyrus, lana, plumbum, stannum, cerevisiæ importantur: aliis mel, cera, frumentum, salnitrum, vitrum, vina Rhenensia, pelles & exuviæ animalium ac ligna fabrilia: aliis panni cymatiles, fila serica, margaritæ, vina Cretensia, sulphur, rhabbarum, mumia, cassia, tutia, gossypium, oryza, resina, pix lena liquidaque, cineres saponarii, fullonum terræ: denique omnis generis aromata, piper, cariophylla, cinnamomum, thus, myrrha,

myrrha, balsamum, &c. Adspexit non sine stupore Regina cavos pandosque ventres, quibus in hoc Emporium advehuntur, rursusque avehantur Universi opes. Vidit innatantes aquis veliferas arces, tormentis bellicis non una serie dispositis, vim & bella minantes, quibus in Hispanos, Lusitanos, Morinos, Pœnos itur. Hærente in aquis Regina, explosæ undique ex Urbe grandiores machinæ. nec aliud Spectaculum Reginae rarius, quam hoc navium fuit, quia Amstelodamensium proprium. Etenim hæ navium classes τεῖχη illa ξύλινæ sunt, quibus Græciam defendi oportere Apollinis oraculo intellexit prudentissimus Themistocles. Harum curam Rebus publ. commendat Consul Romanus Orat. pro Flacco, non præsidii solum & mercaturæ, sed & ornandi imperii causa. Thucydides magnorum principum ait esse, illud efficere, ne qua gens alia illi classe præpolleat. Sin minus, ut quæque munitissima & firmissima est, ita eam habere amicam: maximi momenti esse maritimum imperium, cum ex militiæ navalis usu facilius sit terrestris. Emenso Ya, qua Civitatem alluit, per Salinarum contubernia, inde, per fossam Principis, Urbem denuo subiens, in Palatium suum sub vesperam rediit, adstite semper & comite Amplissimo Consulium Quatuorviratu.

Dum Reginae solennia hæc facit Senatus, Consules, Cives; non siluerunt poëtarum voces, quæ Latinis, Italicis, Gallicis, Belgicis carminibus magnam Regum Matrem celebraverunt. quæ ocyus, serius in lucem edita, Urbem omnem, Bibliopolarum officinas, & avidas lectorum manus implebant. Ipsa Iudæorum natio, ut suum quoque studium probaret, fer-

cula

cula ritu suæ gentis , ex pane azyino apparata, Regiæ mensæ apposuit. Prandente Regina, tantus hominum in Aulam concursus fuit , ut per vices tota Vrbs ingredi , tota egredi , tanquam ad propriæ Principis ac Dominae conspectum , visa fuerit. Nec silentio prætereundum , in toto hoc apparatu , erigendis Arcubus triumphalibus , Spectaculis , Schematibus, Insulæ natatilis ad stuporem omnium properata structura , emicuisse summam Samuëlis Costeri Doctoris Medicique exercitatissimi industriam , sagacitatem , vigilantiam , laborem ; nec non Advocati Ioannis Victorini , qui suas quoque ad hæc festivitatis & Scenarum solemnities partes gnaviter , alacriter , ingeniose contulit.

Die Sabbathi otium fuit ab omni maiore motu , & composita iucundissima prioris tridui tempestas , pacato cive , resedit. A meridie, Regina, absque strepitu, dimisso hac illac comitatu , currum non regium solitumque , sed minus speciosum conscendit , & per Urbis vicos nobiles ignobilesque vecta, officinas plurimas subiit , de pretiis mercium & porcellanorum sedulo quæsit , licitantibus familiariter respondit ; pretia pro contrahentium more auxit , accidit , sermones cum non Reginis miscuit, minus digna propolarum responsa leniter excepit. Sic mercatrix sibi civibusque , non Regina visa fuit. Tali vultu Pallas apud Homerum, cum in Ithacam appulisset, dissimulato numine & nomine , mercantis habitum induit. Didicit ab Adriano Imperatore sapientissima Regina , non esse ubique observandam maiestatem Principis , nec invidendam Regibus hanc humanitatis voluptatem , ad humillimorum

inorum colloquia civiliter se demittendi. & Plotina Trajani Imperatoris uxor in Capitolium admissa, ad multitudinem conversa dixisse fertur: *talis huc ingredior, qualem me exire cupio*, innuens hoc dicto, non minus in Imperii loco, quam extra eundem, omnibus se familiariter absque fastu uti velle. Ab eadem generosa humanitate fluxit, quod effigiem suam, cui pingendæ sedentariam moram rarissime commodat, Nobilissimis Amplissimisque Amstelodamensium Consulibus promiserit, & Hagæ-Comitis ab eximio pictore Honthorstio delineatam donativum iisdem in perpetuam sui memoriam consecraverit. Hæc ipsa jam imaginis Invictissimi Imperatoris Caroli V Proavunculi, Provinciarum harum Principis, lateri in Senatoria domo suspendenda destinatur, cum hac subscriptione:

*Sic ivit nostram grandis Medicea per Urbem,
Sceptrorum Mater suspicienda trium.*

Reversa in Aulam Principis Regina, XVII viri, penes quos summa potestas, & cura Societatis Indicæ, ejusdem Societatis ac latissime per Orientem diffusi mercatus successus, & emolumenta M. Sux favori ac patrocinio commendaverunt: & donaria *Mediceæ* elegantiora, uti vasa porcellana, arcas Iaponensium pretiosiores, lacca, auro, margaritarum conchis pulchre discolores, benigne obtulerunt.

Solent Principes, & quibus jus absolvendi à reatu miseros concessit eminens Majestas, in adventu suo clementiam suam rogati explicare. Fecit idem *Medicea*, & militibus aliquot desperatæ salutis, qui se audaci raptui administros præbuerant, vitæ gratiam coram Amstelodamensi Tribunali impetravit.

Illuxe-

Illuxerat dies Dominicus , cum Regina , abeundi certa , ad iter se accinxit. Consules qua humanitate , quibus honoribus venientem exceperant, discedentem prosequuti sunt. Eorum præscripto phalanx equitum armis vestibisque, ut ante , conspicua , è regione Palatii præsto fuit , deductura *Mediceam*. E civium cohortibus habito delectu , quingenti sclopetarii ad Harlemensem portam suis steterè ordinibus. Antequam Principis aula exiret Regina, accersere illam valedicturi Consules. Verba iterum præivit Syndicus Guilielmus Borelius , lingua Gallica, quæ sic vertimus :

SERENISSIMA REGINA,

Quandoquidem M. T. visum , commorandi hic diutius spatium præmaturo abitu præcidere ; Domini mei , Consules ; Rectoresque hujus Reip. quotquot præsentés adsunt , rogant obsecrantque submissee , uti M. T. sibi accepta grataque esse sinat ea officia , quæ per temporis brevitatem , M. T. præstari potuere , tanquam sincera affectus sui cultusque erga M. T. documenta. Vidit Illa universam Civium multitudinem in vultu Regiæ Majestatis hæsisse , nec videndo expleri potuisse , aut etiamnum expleri. Hæc ipsa , quæ M. T. accepit & h. buit Domus , multis retro annis sedes fuit , in quâ Principes nostri & Proavi Tui , quoties in hanc Urbem concessere , otia sua quæsi verunt. Hos ipsos ad M. T. præsentiam veluti præsentés videre nobis videmur. In illorum numero Abavus Tuus est Maximilianus Imperator , qui ante sesqui sæculum Urbem hanc

Coronæ Cæsareæ insignibus condecoravit. Da veniam, ut in tanti beneficii æternam memoriam diem hunc signemus & consecremus Regiæ Tuae Majestati. quæ uti in Civitatis hujus prosperitatem & felicitatem aliquam admitti sese vit, ita intuitu Coronæ hujus Cæsareæ, tanquam Iridis, fidem nobis faciet perpetui Tui erga Civitatem hanc & mercantium fortunas favoris ac benevolentia. Hoc ut ratum fixumque esse velit M. T. serio & obnixè flagitamus. Itæ M. T. perpetuo debebit hæc Civitas, debebunt Consules & Reip. hujus Rectores, qui ut submissa hæc ipsorum officia M. T. benigne accipiat, vehementer cupiunt.

Dixerat Syndicus. Tum Regina sereno vultu & ad comitatem composito, multa se fama olim accepisse de Urbis hujus splendore & elegantia respondit, sed comperisse se, superari longe à vero famam: prospera se omnia feliciaque Urbi huic incolisque precari: benevolo se in Remp. hanc & Rectores ejus fuisse & fore affectu, nec de eo intermissuram unquam: oblatis occasionibus, non defuturam se Urbis commodis successibusque: Consulum se Rectorumque ejus & Civium benevolam erga se voluntatem & studia, pari amore & animi propensione amplecti, & quæ alia in illam sententiam prudenter graviterque dixit Regalis facundia.

Inde digressi Consules Celsissimæ Principi Ameliæ valedixerunt, & se, officia sua, Civumque suorum, eidem prolixè & debita veneratione obtulerunt. Inter hæc strepuere hominum concursu compita, vici, plateæ, fora. idem,

idem, qui intrante Regina videndi eam incesserat omnes ardor & studium, nondum abeunte se remisit. Illa, ne publica sacra novis motibus & longiore mora turbaret, circa nonam conscensis curribus discessit. Curiam prætervectæ denuo illi valedixere Consules. Regina, postquam gratissimam sibi Consulium erga se benevolentiam, tot testimoniis probatam, læta apertaue fronte significasset, per aggerem Novum, qua via Urbem subiverat, egressa, comitante equitum phalange, juxta maritima iter suum legit. Intra primum ab Vrbe lapidem Reginae extremum valedixit ductor agminis D. de Petthem his verbis:

SERENISSIMA DOMINA,

Pervenimus huc, ad extremos fere imperii ac territorii Amstelodamensis limites. Quare gratias agimus M. T. non solum quod presentia sua Urbem hanc condecoraverit, verum, quod intranti, & nunc eadem egredienti, duces nos comitesque admiserit. Hoc à D. D. Consulibus & Rectoribus hujus Urbis in mandatis habemus, ut quousque M. T. visum erit imperare, eandem comitemur. quod lubentes omnes, ultro, promptoque animo facere ad M. T. nutum, tanquam humillimi ejus cultores, parati sumus.

Respondit Regina, se D. D. Consulibus pro tot benevolentia testimoniis, nec non Equestri turmae pro comitatu gratias agere. tempus esse uti receptui signum detur, & ita in Urbem se recipiat officiosa equitum patritiorum phalanx. Ad has voces D. de Petthem Reginae valedicens, & felix illi iter, & vitam longævam

comprecatus, cum universa phalange Urbem repetiit. Illa iter suum urgens, Harlemum transiit, & inclinante se in vesperam die, Lugdunum Batavorum subiit: ubi debitis maximisque honoribus ab Amplissim. Senatu, Consulibus, civibusque excepta, & per noctem commorata, postera luce Hagam Comitum salva incolumisque devenit. Illud memorabile & suspiciendum, eodem, quo Amstelodamo die discessit *Maria de Medicis*, *Lodovico* Galliarum Regi exoptatissimum Patris nomen, Reginae Conjugi Matris, *Medicea* Aviae nomen, nato terris Delphino, accessisse. Qua illa hora Urbe maxima exivit, editus in lucem fuit infans Augustissimus, Galliarum omnium haeres. Quod tempus Reginam subduxit nobis, Nepotem maximum dedit Gallis, post desperatam fere viginti & ultra annorum spem. Auspicatus egressus, cui fatorum veluti conspiratione synchronos fuit desideratissimae sobolis in mundum ingressus. Orbem salutavit magnus novusque orbis hospes, & Francici, si Fata sinent, futurus rector, cum orbis Emporio valedixit Amstelodamensium rara, & praedicanda Hospes. qua nulla dignior *Amstelias* patefecit *foemina portas*. Ut in votis desinam; Regiam Aviam, filium *Lodovicum*, Regem Patrem, Reginam Matrem, Delphinum, Galliae totiusque Europae communi gaudio & bono natum, servet, protegat, tueatur *divina clementia*, ut & illi laudanda semper subditis ac Foederatis faciant, & hi illa laudare nunquam desinant. Ita fiet, ut & distractum misere in bellorum partes Europae ac Christiani orbis corpus, eorundem Regum Principumque studiis & moderamine aliquando coalescat, & restituta securae

securæ pacis felicitate , vigeat, floreat, crescat.
Hoc Patriæ nostræ, hoc Regibus, hoc populo,
hoc Ecclesiæ tuæ largire, *Magne, æterne Deus.*

In Natum Galliarum Delphinum eo-
dem die & hora , quâ Amstelodamo
discessit Avia

MARIA DE MEDICIS.

QValia in æthereo succedunt sidera Olympo.
Alteraque exurgunt, altera lapsa cadunt :
Perque vices radians stellis variantibus æther ,
Nunc hoc, nunc illo mutat in orbe faces :
Talis ab Amsteliis dum se Fax Itala terris ,
Subtrahit, atque suum fleclit ab Vrbe iubar :
Ecce procul Druidum in terris Phæbeia surgunt
Lumina, & hæredem dissita regna vident.
Vna eademque dies Regalem lampada vidit
Nascier, una aliam vidit abire dies.
Amstela sic abitu doluit, sed Francia partu ;
Totaque Delphino Gallia leta fuit.
Vive nepos Mariæ, & quæ jam tibi Lilia cre-
scunt,
Prospera sint Gallis, prospera sint Batavis.

M E T H O D V S S T V D I O R V M

Præscripta Ducibus Megapolensibus,
ad eorundem Ephorum.

O C T I S S I M E V I R,

Quæ in laudem nostram cumulas magnifica verba, modestè prætervehar. Quod urbibus, regionibus, ædificiis accidere solet, evenit literarum & humaniorum artium studiosis. Absentia nec visa unquam, veneramur & miramur, fastidimus præsentia. Omnium rerum major è longinquo reverentia est. minuitur coram conspecta res, quam remotam ex oculis fama claram facit. Illud ausim profiteri, me benevolentia & humanitatis studiis concedere nulli, doctrina & eruditionis typho cuivis. Petis, ut Methodum studiorum tibi præscribam, qua instructus viam monstres Principibus tuis, quos in patriæ suæ totiusque Germaniæ ingentem spem educas & præformas. Non dubito, quin ritè noris illa, quæ scire à me exigis, nec alio fine hæc exigere te arbitror, nisi ut videas, quam idem tecum sentiam, quo majore fiducia, aliorum suffultus suffragio, aggrediaris rem gloriosam tibi & Megapolitanis Ducibus perutilem.

Præscribi potest methodus Principi, quam communem habeat cum studiosis quibuscumque, etiam infra Principum fastigium & maiestatem positis. Præscribi potest & altera, quæ illorum propria sit. Sunt enim in lectione & prælectione

ne clarissimorum autorum quædam cum delectu notanda, quæ Principes potius, quam vulgares animas tangunt. Ego communem ita persequar, ut Principes tuos juxta defigam in eorum contemplatione, quæ Principatum maxime decent & illustrent.

Scribis tyrocinia linguæ Latinæ addidicisse Illustrissimos adolescentes & Grammaticorum pulpæ saturas mentes ad altiora & edita Sapientiæ templa contendere. At eundum illis recto calle, ne per ambages errent & circumduci se patiantur per flexus & mæandros, cum compendio ire præster, & plana eligere, ne inter prærupta & fragosa artium hæreant.

Magna superiorum sæculorum veneratio fuit, ideoque per veterum vestigia eundum potius, & celebratissimorum autorum monumenta, quam per posterioris & languescentis ævi minus erecta & solida commenta. In illa collimare fas est posteros, quia de assequenda majorum perfectione desperamus nepotes. Post Grammatistarum ergo carnificinas & carceres, manumittendos suaserim Iuvenes prælustres in Ciceronis Familiares Epistolas, ob dictionis nativam & minime fucatam elegantiam, ac juxta in Terentii comoedias, tum ut suavitatem rerum tenellæ mentes edulcentur, tum ut mores veteris ævi civiles domesticosque addiscant, maxime ut purissimi ævi cupediis & delicatioribus dicendi flosculis adsuescant. Adjungerem & Plautum, ob facetias & ingeniosissima responsa. hoc tamen delectu, ut ex epistolis Ciceronis, Plauto & Terentio ea excerpas & inculces maxime, in quibus Principum & rectorum reip. virtutes vitiaque notantur. His enim observationibus imbutus à teneris animus, servat

X 5
diu,

diu, quæ adolescens imbibit. Exempli gratia, in Terentio notetur Thrasonis audacia, in Plauto Miles gloriosus, aut in Amphitrione Dialogus Iovis & Amphitruonis de rebus in exercitu & bello præclarè gestis, victis hostibus, vulneribus acceptis & inflictis. In Pænulo Actus secundus, ubi colloquuntur Lycus & Anthemonides miles. In Truculento Stratophanis militis colloquium. In Bacchidibus Cleomachi loquentis verba. In Epistolis Tullii observent, quam sine fastu & procul omni adulatione scripserint Cæsar Ciceroni, Cicero Cæsari, Brutus Cassio, Atticus Ciceroni, cum ignota essent amplissimorum, nobilissimorum, doctissimorum, prudentissimorum vocabula & superlativi.

Post hos prælegerem Cæsaris Commentarios, cum perpetua rerum militarium lectione excitetur generosa Principum indoles, & orationis Romanæ minimè affectatum leporem spiret maximus Imperator. Unus quippe semper habitus est, qui eas res gesserit, ut à quovis scriptæ essent, admirationi hominibus futuræ viderentur: unus qui ita scripserit, ut quibuscunque de rebus scriptam historiam reliquisset, maxima voluptate legeretur.

Curtius, Salustius, Iustinus, Florus gravius & magis elaboratis verbis loqui amant. Itaque hos cuperem submitti prioribus. ita tamen, ut selignantur Orationes Charidemi ad Darium, ex libro tertio, Legatorum Darii ad Alexandrum lib. quarto, Alexandri ad milites lib. sexto, & lib. nono. Philotæ libro sexto, Hermolai & Callisthenis libro octavo.

In Salustio advertere velim Principes tuos ad nefandas artes Jugurthæ, & laudatam severitatem

ritatem Catonis in puniendis Catilinae conjuratoribus. Legantur studiosius Orationes Catilinae ad conjuratos, adversariae C. Caesaris & Porcii Catonis super captis & convictis perduellibus, Oratio Micipsae regis ad Jugurtham. Oratio Adherbalis à Jugurtha regno pulsi. Oratio Marii ad Quirites de expeditione Africana. Omnium gravissimè & sententiis ad argumenti majestatem ad miraculum compositis maximas res effantur Livius, Suetonius, Tacitus. Hos dum legunt Principes tui, attentius ipsos advertere velim ad Romani imperii incubula, simplicitudinem, fortitudinem, alienos ab ambitione, avaritia & luxu Consules. Inde ad crescentis & adulti imperii vitia, seditiones, tumultus, parricidia & causas malorum, ambitionem, avaritiam, adulationem, tyrannidem, luxuriam. Seligantur è Livio Orationes hae, Lucretiae de violatione, Legatorum ad plebem de reditu in urbem lib. tertio. Valerii Consulis hortantis ad pugnam, ibidem. Camilli ad paedagogum Faliscorum lib. quinto. Oratio M. Valerii Corvini ad seditiosos milites lib. septimo. Fabii Maximi ad populum de deligendo imperatore libro vigesimoquarto. Scipionis reddentis sponsam lib. xxvi. Oratio Annibalis ad Scipionem de pace, & Scipionis ad Annibalem lib. xxx. Oratio Philippi Regis Macedonum de regni haereditate lib. xl, In Tacito diligentius expendantur Orationes Germanici Caesaris l. i. Senecae ad Neronem & Neronis ad Senecam l. xiv. Peti Thraseae lib. xv. Galbae imperatoris ad Pisonem l. xvii. Othonis ad milites ibid. Cerealis lib. xx. Agricolae in vita Agricolae. In Flori historia notetur dictio elegans, & florida, & ut nullibi ferè non poetam agat

historicus. Iustinus res Græcas Latino sermone compendiose perstrinxit. Maximi scriptoris Trogi Pompei abbreviator. Illud quoque perutile fuerit, Principes tuos ob oculos sibi ponere ideam vitæ Imperatorum ex Epitome Sexti Aurelii Victoris à Cæsare Augusto usque ad Theodosium. Is enim scriptor, uti est multo jucundissimus, ita nescio, an ad vitam bene instituendam Principi ulla magis narratio conducatur.

Nec dissuaserim in Ciceronis libros de officiis, de Amicitia & Senectute illos dimitti, etiam in lectionem orationum Ciceronis, præsertim earum, quæ vel ob dicendi vim, vel ob rerum sententiarumque momenta, vel ob oratorium artificium præcellunt. Tales sunt Oratio pro Archia poëta, quæ poëtarum & literarum laudes habet, pro lege Manilia, quæ Imperatorias virtutes recenset, pro M. Marcello, quæ de Clementia differit, in Catilinam, qua in proditores & perduelles invehitur, pro Milone, qua docet vim vi repellendam.

Quin illo, quo jam sunt, ætatis curriculo, maximorum Poëtarum lectione illaquearem Principes pueros. Eclogas Virgilii, præsertim illam, quam Sicelidum memoriæ inscribit, memoriæ mandare pulchrum fuerit & perjucundum. Exordia itidem augusta librorum Georgicorum. Ex Æneide Neptuni Æolum increpantis stupendam in vectivam. Æneæ de Trojano excidio narrationem coram Didone. Hujus amores pathetice libro quarto descriptos, ejusdem fulmina & diras in abeuntem Æneam. Anchisæ de Platonica philosophia perorantis orationem libro vi. Romanarum rerum seriem scuto Æneæ insculptam libro octavo.

Digna

Digna hæc sunt carmina, quæ principes tui perpetua versent agitatione. Ex Metamorphosi Ovidii librum primum de Creatione mundi & diluvio, nec non secundum de Phaëtonis temeritate & lapsu, legant sæpius. Narcissi quoque sibi placentis descriptionem, & Orationes adversarias Ajacis in Vlysses & Vlyssis in Ajacem, super armis Achillis. Has enim posse recitare juniores Principes excellentius puto, quam si majorum genealogias ab Ænea vel Antenore aut Heraclidis arcessant. Ex Tristium libris Elegiam secundam & tertiam libri primi, ex secundo libro Elegiam secundam, ex Fastis operis procemium ad Germanicum memoriter discant.

Post hos legatur Horatius. nec pudeat heroicam sobolem in succum & sanguinemvertere ex libro primo Carminum Odam primam de variis hominum studiis, & duodecimam de laudibus Deorum & hominum, & decimam-quartam de turbatæ Reip. statu, & trigessimam quartam de providentia & numinis reverentia, & vigesimam secundam de vitæ integritate. Ex libro secundo Carminum pro melle sit Oda secunda adversus avaritiam, pro nectare tertia de servanda mediocritate in rebus secundis & adversis, pro ambrosia Oda prima libri tertii, de beatitudine. Oda secunda & tertia ejusdem libri Principum propriæ sunt. Agunt enim de fortitudine militari & recti Constantia. Augusti laudes & Attilii Reguli virtutes Oda quinta deprædicat populi rectoribus in exemplar & virtutis incitamentum. Oda decima sexta auri vim exponit, & moderatam ejus cupidinem probat. Harum gravitatem diluet Oda nona procantis Horatii, qua nihil suavius & festi-

vius scripsisse Flaccum testari solebat I. Scali-
ger. Laudes Drusi magnifice exequitur Oda
quarta libri quarti Carminum, nec possunt
non erigi ejus recitatione bene nati juvenes.

Vitæ rusticæ laudatio Oda secunda Epodon,
ruris interdum licentiam Principibus facit, ne
soli vitæ Aulicæ beatitudine inebriari se fi-
nant, sed à strepitu urbium remoti dulci ruris
otio & simplicitate castigant aularum murmu-
ra & fulgorem.

Libri de Arte Poëtica omni auro cariores
esse debent erectis Principibus, quibus non
est satis tribunali & foro jura dicere, sed & in
poëtas censuram stringere, & Dictaturam exer-
cere in illos cives, quorum propria laus est eru-
ditis commentis & prodesse & delectare.

Ex Satyris cupiam placere Satyram primam
lib. I Semonum ad Meccenatem, Qui fit Me-
cenas, &c. & secundam ex libro secundo, qua
luxuries traducitur & frugalitas commenda-
tur. Ex Epistolis primam, & secundam, ob sum-
mam operum Homeri, nec non primam libri
secundi ad Augustum, ubi de scriptorum anti-
quitate & novitate sententiam fert.

Quin & illud minime negligendum, ut Prin-
cipes tui graves vernantesque sententias per
universum Horatium sparsas, referant in libel-
lum & familiares sibi illas reddant. Nam in
quotidiano sermone & literis scribendis pro
flosculis erunt & mellitis globulis & orationis
condimentis. Nec inutilis fuerit opera, si in
aliis poëtis idem faxint.

Mox Seneca tragicus ob sententiarum gravi-
tatem & poëmaticis sublimitatem & argumenti
majestatem Principes ad sui amorem lectio-
nemque invitat. præsertim ad Troadis lectio-
nem,

nem, ut regnorum inconstantiam & victoris hostis efferam insolentiam mature animo præconciplant. Dignas imperantibus voces audient in Thyeste: quales sunt: *ubi non adest pudor, Nec cura juris, sanctitas, pietas, fides, instabile regnum est.* in Hercule Furente, *rapta, sed trepida manu, Sceptra obtinentur. omnis in ferro est salus. quod civibus tenetur in vitis; scias, Strictus tuetur ensis. alieno in loco. Haud stabile regnum est.* & ibidem: *Ars prima regni est, posse te invidiam pati.* in Thebaide, *Qui vult amari, languida regnet manu. Invisa nunquam imperia retinentur diu.* in Octavia, *Decet timeri Casarem, at plus diligi.*

In Lucano dum morari libet, devorent imperatrices animæ Orationes hinc Cæsaris, hinc Pompei, & Bruti pro libertate Patriæ alloquentis Cæsarem. In Claudiano versantibus pudor fuerit non addidicisse excellens illud & vere divinum Exordium in Ruffinum, *Sæpe mihi dubiam, &c.* aut non lectitasse bis terve vitam succrescentis in maximas spes Honorii, cantatam magnificis versibus libro de Consulatu Honorii tertio. Ex libro de Consulatu ejusdem Honorii quarto, recitet grandibus alumnis Chiron aliquis Principis officium:

*Hoc te præterea crebro sermone monebo.
Vt Te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas. cunctis tua gentibus esse
Facta palam. nec posse dari regalibus usquam
Secretum vitæ. nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit. latebraeque per omnes
Intrat, & abstrusos implorat fama recessus.
Sis pius imprimis. nam cum vincamur in omni
Munere, sola Deos æquat Clementia nobis.*

Et

Et post :

*Tu civem patremque geras, tu consule cunctis,
Nec tibi, nec tua te moveant, sed publica vota.
In commune jubes si quid, censesque tenendum,
Primus jussa subi. tunc observantior equi
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum
Autorem parere sibi. componitur orbis
Regis ad exemplum. nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quam vita regentis, &c.*

Quid scire, quid discere oporteat Principem, quomodo in Philosophorum libris versari, docet Claudianus exemplo Mallii Consulis in Panegyri de Consulatu Mallii. De bellicis & politicis virtutibus differentem audiant in laudatione Stiliconis. Ab his patiantur se deferri ad lectionem Epithalamii in nuptias Honorii & Mariæ, & Palladii ac Serenæ, ob carminis amœnitatem, & poëticæ artis facundiam & suavitatem argumenti. quod alienum minime est à Principibus. quia interest ipsorum, dignis connubiis jungi. Illa cum legent,

gliscent primæ sub pectore flammæ,

Et poterit placuisse Duci, Dux femina regni.

Qualis vero uxor Ducibus ducenda, docet laus Serenæ, uxoris Stiliconis. Ex Epigrammatibus Claudiani maxime placeat illud, de crystallo & Sphæra Archimedis.

Vbi è Latio in Græciam migrare lubebit, post perceptas Grammaticæ Græcæ regulas, legant Duces tui Novi Testamenti Scriptores sacros Græcè, & speciatim cap. 13 ad Romanos. Isocratem ad Demonicum. Epicteti enchiridium, & Cebetis tabulam, Lucianum ob facetias & erudita dicteria, Xenophontis Cyropædiam ob Atticismum, non quod ad historiæ fidem scripta sit, sed ad effigiem recte imperantis.

tis. Maxime vero volvant & revolvant Plutarchi Moralia, ob omnigenam & confertam doctrinam. Excerpendus hic Commentarius, *Cum Principibus maxime debere Philosophum sermocinari.* & alius, cui lemma: *Ad indoctum Principem*, nec non ille *de instituendis liberis*, & iste, *Quomodo audiendi poeta juvenibus*, & similes.

In Poëtarum Græcorum ordine familiam ducat Hesiodus, Phocylides, Theognis, inde Homerus, cujus Ilias *Stultorum regum & populorum continet iras*, Odyssea vero, *Quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non*, Plenius ac melius Chrisippo ac Crantore dicit. Theocritum, Sophoclem, Euripidem postea legendos suaserim. Atque hæc quidem linguæ Græcæ vel mediocris cognitio Juvenes Principes populo & doctorum vulgo secernit, & fontes monstrat, unde omnis in Latium dimanavit Sapiencia. Etenim & philosophia universa & historia & Medicina & artes Poëtica & Oratoria, Græcos primum Scriptores agnoscit.

Philologiæ studium licet minus necessarium Principi, tamen ex Plinio, Plutarcho, Gellio, Macrobio, præclara multa posse recitare, generosum & illustre. Hac doctrinæ parte in pretio habeantur Chiliades Erasmi, opus infinita scaturiens eruditione. Seligantur Adagia, quæ Reges Principesque concernunt. qualia sunt: *Regis cerebrum, Regia vaccula, Regum offensa vitanda, Regum aures atque oculi multi, Regum manus longa. Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi. Multi Duces Cariam perdiderunt. Bellum dulce inexpertis. Imperator bonus & idem miles. Aureus pons sternendus hosti. Pax redimenda, &c.* Nec in hoc studio destitui eos cupiam à Calepino,

no, qui de quovis argumento breves discursus facit, nec à Thesauro linguæ Latinæ H. Stephani, nec à Græco Lexico Constantini vel Stephani: uti nec à doctissimis libris Rhetoricorum Cl. Vossii, ejusdem Historicis Græcis & Latinis, & de Arte Grammatica.

Logicis exercitiis nolim Principes diu detineri. Suffecerit terminos artis Logicæ, Prædicamenta, Prædicabilia, doctrinam de Interpretatione, Sillogismi conficiendi, ac Definitionis, Divisionis, Methodique regulas in compendio didicisse. Atque hæc ex Aristotele haberi possunt & debent.

His *παιδείας* studiis defuncti, Philosophiam ipsam adeant, & primo Mathematicam, tum puram. Geometriam & Arithmeticam; tum mistam, Astrologiam & Opticam. Etiam Chronologiam & Geographiam ob historiarum intelligentiam, cui illæ facem præferunt. Geographia namque locorum, regionum, urbium situs, & in iis portus, flumina, montes aperit. Chronologia seriem temporum exponit, & velut terminis quibusdam finit imperia, bella, eventus.

Adhæc Naturalium rerum scientia imbui Principem perquam necessarium, ut discat, quomodo & ipsis Regibus ducibusque imperent astra; & terris hominibusque non unius indolis, diversissimi temperamento Principes. Harum arcana ex Physicis Aristotelis petantur.

Metaphysicam scire Duces, præsertim ubi de Deo, Angelis, & statu animæ separatæ & corpore disputat, prorsus *ὑψίστη* est. Reverenter illum discant habere, cujus unitatem, simplicitatem, omnipræsentiam, omnipotentiam, æternitatem, omniscientiam, boni-

nitatem, justitiam naturalibus rationibus evicerint.

Moralem Philosophiam & Politicam ex libris ad Nicomachum & Politicis Peripateticis hauriant, & capita illa de triplici regimine eique oppositis vitiis addiscant non segniter. Nec grave sit Ducibus, Politica Iusti Lipsii perlegere sæpius, ob dispositionis artificium & sententiarum cumulum & auctoritatem. De hac Philosophia loquitur Plato, cum pronunciat beatas fore Respublicas, in quibus imperarent philosophi, aut qui imperant philosopharentur.

Hoc philosophorum circo inclusis, Senecæ & Plutarchi lectionem unice commendo, sive de moribus severe judicare, sive de Natura subtiliter pronunciare cupient.

Tum amplissima Historiarum spatia se Ducibus pandunt. Discant hic Historiam vel Divinam esse, vel Humanam. Divinam vel Judaicam esse, quæ è libris sacris, Iosepho & ejus interprete Hegesippo est haurienda: vel Christianam, quæ ex Novi Testamenti libris & Historiis Ecclesiasticis Eusebii, Sozomeni aliisque petenda. Humana præter prudentiam & rerum peritiam, *Virtutum stimulos & semina laudum, Atque exempla dabit.* Si publica scire desiderant, Orientalem, Græcam, Romanam, Barbaram historiam legant. Orientalis res Iudæorum, Ægyptiorum, Syrorum, Persarum exponit, quæ nosci poterunt ex Iustino, uberius ex Herodoto & Diodoro Siculo. Græca Spartanorum, Atheniensium, Thebanorum & Macedonum res gestas recenset, authoribus Thucydide, Plutarcho, Arriano, & è Latinis Q. Curtio. Romana vel vetus est, vel media, vel recentior. Vetus ab urbe condita ad Augustum excur-

excurrit, illustris Scriptoribus Græcis & Latinis, Dionysio Halicarnasseo, T. Livio, Polybio, Plutarcho, Appiano, quibus addi possunt compendia Vellei, Flori, Eutropii, Orosii. Media Tacito & Suetonio superbit, aliisque Augustæ historiæ Scriptoribus, è Græcis Dione Cassio & Herodiano. Recentiore scripsere Zonaras, Zosimus, Procopius, Agathias, Nicephorus, Gregoras, Græci.

Barbaram historiam voco, quæ scisso fractoque imperio gesta, cum major pars ad Gallos, Germanos, Turcas ivit, enarrat. Scriptores sunt, Iornandes, Procopius, Agathias.

In harum lectione dum versantur, seligant & transferant in libellos, res maxime memorabiles, ritus & consuetudines gentium, sententias, exempla tum virtutum, tum vitiorum.

Theologia licet ad Theologos spectet, tamen dedecet Principem Christianum ignorare Fidei Christianæ capita, ne in regno suo quasvis dissensiones schismatum esse argumenta sinat, aut quosvis errores nimis tepido religionis amore ferat ac foveat. Occurrit his malis lectio Scripturarum, quæ hæresin à leviori errore discernunt, etiam receptæ inter Protestantes Fidei formulæ, nec non Patrum in Fidei fundamentis consensus.

Ad horum omnium scriptorum lectionem animum Duces tuos adferre velim alacrem & defecatum. Conferent illum, si studiorum temporibus interponant dilucida intervalla. Nec enim tetricos istos & rigidos Ephoros amo, qui heroicas mentes horis & clepsydræ alligant, tanquam mercenarias & fervas. Ludant, saltent, equitent, currant, canant, venentur,
horas

horas eligant, quibus maxime ipsis animus legendi scribendique. Nutriuntur à Iove tenerius Principes, & ab aura coeloque foventur propius. Hoc cum serenius est, vel studeant, vel se recreent. cum nubilum magis, exercitio honestiore serenent mentem. Extinguuntur generosiores igniculi confertis studiis, & uti vascula angustioris orificii superinfusum copiosius humorem respuunt, nimio lectionum numero obruitur avidissima sciendi ætas. Minus quoque proclivi ad meditationes sunt animo, qui invitis temporibus student. Exercetur tyrannis in viros à male imperantibus. exercetur quoque à præceptoribus in discipulos. Blandos vult esse Doctores Flaccus, & pueris crustula dare, elementa velint ut discere prima. Vti corporum nervis robur accedit ab ætate, ita iudicii, memoriæ, phantasie, ingenii organis. Hæc fatigata intempestive, languent citius, & spem solidæ & maturæ eruditionis incidunt. Herbas vide & olera, quæ sub initia veris ab avaris colonis fornacum calore & fimo fervidiore tepesacta germinant ocyus, at mox adultiora deficiunt & exarescunt. Est illud seculi nostri cacoëthes. gloriamur parentes, si videamus præstare posse puerulos, cruda adhuc ætate, quæ non possunt alii annis aliquot majores. ideoque atteri patimur ingenia & spirituum fontes exsiccare per pædagogos, ac affligi rationales potentias, quæ, ubi adoleverint illi, marcent & stupent, attrita ad perpetuarum & crebrarum lectionum cotem ingenii acie. Caveant ergo ante omnia prudentiores Ephori, ne memoriæ Principum graves sint, & addiscere illos memoriter velint prosa oratione scripta. Carminum alia est ratio,

ratio, quæ ob connexionem & pedum vincula facilius se ingerunt.

Præterea dum legunt, ad manum sint codicilli & adversaria, in quibus phrasæ sententiæque elegantiores transcribant: aut ad finem librorum, quos legunt, inseri curent pagellas aliquot puras, & in illis & paginam libri & argumenti alicujus nobilioris caput notent. Sic, cum opus erit, ad chartas illas recurrere dabitur, tanquam ad locos communes.

Insuper styli exercitiis quotidie aut alternis diebus incumbant. Latine scripta vertant in linguam vernaculam, hæc scripta in Latinam vel Græcam. Cum scribenda erit Epistola, Ciceronis pro paradiigmate erunt. Inde salutandi, gratulandi, condolendi, gratias agendi, hortandi, dehortandi formulæ petantur. Nec Senecæ aut Plinii legi dissuaserim, ob rerum gravitatem & usum. In scribenda Oratione, præeat iterum Cicero, hinc Livii, Salustii, Curtii maculæ & erectæ orationes. Interdum velim solos singulosque ambulare per Musæum, per hortum, per agros, & meditari orationem vel Epigramma. Sic sine subere discent natare, & à se quidvis impetrare, ac propriis ingenii viribus fidere, qui aliorum hætenus succo & veluti præmansis buccellis victitarunt.

Latine semper loquantur, præsertim cum doctioribus. imperandi jussa Principem accipere ab inferiori nefas, at loquendi scribendique flosculos fas omnino.

Denique quibus curæ sunt Duces, inter deambulandum, ex iis, quæ oculis sensibusque aliis se offerunt, occasionem capient docendi & quærendi, modo de Sole, Luna, stellis fixis, cælorum magnitudine, figura, motu, incorrupti-

ruptibilitate, operationibus, modo de elementis, de metallis, stirpium & animalium natura, Solis accessu & recessu, dierum noctiumque incrementis ac decrementis, Eclipsium Solis & Lunæ causis, de animæ facultatibus, &c. Etiam vicinorum, Regum ac Principum studia, molimina, successus prosperos adversosque recitent, ut à teneris assuescant ea cogitare, quæ agere viros oportebit.

Quod si forte Ducibus ad exemplum Augusti, Germanici, Meccœnatis, Ciceronis, Neronis, Adriani, animus sit, non in castris solum & bello, sed & Parnassi vertice lauream mereri & vatibus inseri, hanc, qua ad Carmen itur, viam insistant:

I. Poëtam faciunt, Natura, ars, exercitatio.

II. A natura duo sunt: Inventionis facilitas, & impetus sive furor dicendi poëticus.

III. Inventionis facilitas & felicitas ab imaginatione est. Cum enim poësis naturæ sit imitatio, poëta imitator: oportet eum naturas rerum coelestium & terrestrium, adhæc affectus amoris, odii, iræ, metus, & quæ his sunt similia, animo circumferre, & phantasia agitare.

IV. Quicunque ergo imaginatione valent, aptiores sunt per naturam ad pictoriam artem & poësin.

V. Furor & impetus poëticus itidem à natura est, & calidiore spiritu & sanguine. qui uti incitatur facile, ita præcipitat venam poëticam, ut expeditius fingat mens, quæ & sunt & non sunt in rerum natura.

VI. Idem furor versuum copiam suppeditat, sicut copiosius fluere solent aquæ, quæ impetu feruntur, juxta illud Horatii: *Monte de.*

*decurrens velut amnis, imbres. Quem super notas
alluere ripas, Fertur, immensusque ruit profundo
Pindarus ore.*

V I I. Ad artem, præter præcepta Grammatica, de syllabarum quantitate, & pedibus, utile erit ex Scaligero discere, diversa carminum genera & genium singulorum. Quid nempe proprium sit Heroici aut Epici carminis, quid Elegiaci, quid in Iambico, Scazonte, Hendecasyllabis, Choriambico, Sapphico sit maxime observandum.

V I I I. Quid differant carmen tragicum & Comicum, quibus legibus Tragoedia, quibus Comœdia scribi debeat, quid sit carmen Lyricum, quid Satyricum, &c.

I X. Necessum quoque est ad artem poëticam, lectitare poëtas clarissimos, Virgilium, Horatium, Ovidium, Senecam, Iuvenalem.

X. Virgilium, Lucanum, Claudianum imitandos censeam in Epico carmine, Horatium in Lyrico, Ovidium in Elegiaco, in Comico Terentium, in Tragico Senecam, Satyrico Iuvenalem.

X I. Hoc etiam agendum, ut unum aliquem è multis poëtam familiarem nobis reddamus, eumque velut in succum & sanguinem convertamus. Ita fiet, ut impressa menti optimi carminis idea, habeant, quem in scribendo imitentur.

X I I. Opus insuper est cognitione aliqua universali rerum naturalium & moralium, avium, quadrupedum, piscium, arborum, fluviorum, montium, silvarum, regionum, Deorum, & Dearum. Faciunt enim illa ad elegantiam carminis, & locuples argumentum suppeditant vatum commentis.

X I I I. Plura

XIII. Plura præcepta ad Artem poëticam pertinentia, petere licet ex eruditissimo libello Horatii de Arte Poëtica.

XIV. Denique exercitatione opus, sine qua nec natura nec ars quicquam laudabile præstare valent. Itaque crebro scribendi versus. nec tam laborandum ut multos scribant, quam ut bonos. Quare premendum est poëma, & sæpius ad incudem revocandum.

XV. Eligenda etiam materies apta poëticæ commentationi, ut bellum, pax, tempestas, Aurora, Vespera, Meridies, Ver, Autumnus, Virtutes, Vitia, &c.

XVI. Vbi versus aliquot scripserint, paulisper deambulent, & spiritum recolligant, quo alacriores redeant ad intermissum opus, & veluti novo perciti cestro.

Interdum adsuescant scribendo Epigrammati: quoties enim lepidum quid, aut memorabile accidit, quodque acumen ferre possit, disticha duo aut tria meditentur, &, quod proprium est Epigrammatis, acute & nervose concludant.

Hæc de formandis Ducum Tuorum studiis dicenda habui, non ut Te, doctissime Vir, doceam, sed ut videas eadem me dicere, quæ tu facienda sentis. Præscripsi normam, non fixam & immobilem, sed Lesbiam, quæ accommodari debet genio, captui, indoli discipulorum. ut enim cuiusvis pedi non quadrat quivis calceus, ita nec eadem methodus cunctis conveniat. Vti æger à Medico, animus à præceptore curandus. ætatis, temporis, temperamenti habenda sollicita ratio. Nec est, quod deterreat Duces tuos autorum multitudo & discendi labor. Sunt in flore ævi, & ut cor-

pus labori, mens ferendæ intentioni par redditur. Non est quod cessent iter doctrinæ & honoris ingredi,

dum res & ætas & sororum

Fila trium patiuntur atra.

Nihil tam arduum, quo non penetret studiosa & fervida animi vis. quisque dies opus suum probat. proficimus indies tacitis incrementis, ut herbæ & virgulta. mox profecisse nos sentimus & cum Sole progressos esse progressus nostros. Adsit tenor & constantia. & si à Sapientiæ omnis autore Deo ingenio vim, moribus & affectibus moderationem petent, rem factam habebunt Optimi Principes. Non poterunt non excellere scientia Duces, religione, pietate, & tot heroicis virtutibus præparati. Scripsi hæc rogatu tuo, ob singularem, quo in Duces Megapolenses feror, affectum. Debent Maximis Principibus istiusmodi officia, quorum quoque interest, ut regnorum rectores sapiant, per quos non imperiis solum, urbibusque, sed & humanioribus litteris earumque professoribus, suus constat honos, dignitas, & excellentia. Vale Vir doctissime & amicissime. Amstelod. ipsis Calend. Februarii
C I O I O C XL.

METHODVS MORVM

præscripta

D V C I B V S

LUNÆBURGENSIBVS,

ad eorundem Ephorum & studiorum
formatorem.

O B I L I S S I M E D O M I N E,

Cum superiori anno hic esses, una cum Serenissimis Principibus Lunæburgensibus, eo me dignatus es honore, ut epulistarum Divum accumbere licuerit professori umbratico. Ex eo tempore hæc me cura momordit, quo potissimum officio dictis Principibus gratitudinem meam affectumque testarer. didiceram quippe à Magni Alexandri Ephoro, posse etiam inter sorte ac dignitate dispares servari illam, quæ in amicitia requiritur, *ισότης*, hoc est, æqualitatem. Etenim, quos natales sui & imperii dignitas populo secrevit, horum beneficentiam & erga inferiores magnificentiam, æquari quodammodo vult inferiorum maiore obsequio, fide, submissione, benevolentia. Quamobrem è Belgio abiturientes Principes vestros hoc hodopórico prosequi volui, & præceptis quibusdam salutaribus instruere devota Patriæ suæ, populo ac salutis publicæ pectora. Non quod ignorare hæc optimos Duces putem, quæ faciunt ultro, sed quia dici amamus sæpius, quæ fieri oportet semper. Cum maris obvenient navigantibus tædia, cum male olebit nautea, ad hos fragrantissimi odoris flosculos defle-

stant. Cum caballis vehentur, cum ascendent in colles, aut descendunt in valles, cum prandio coënaque equestrem fatigationem levabunt, monita hæc subinde cogitent, quæ secuti peregrinabuntur tutius, & ad suos reversi imperabunt felicius.

Primo cupiam ipsos Pietatis & Religionis Christianæ, qua Deo, quantumvis Principes, alligantur, esse studiosissimos. ideoque alienissimos esse velim ab eorum contubernio & familiaritate, quibus pietatis voces & SS. Literarum oracula ludus sunt & jocus. Cogitent, summum illum rerum humanarum arbitrum mediis ipsorum cogitationibus intervenire, prospera omnia eventura ipsum colentibus, adversa contemnentibus. Quare jam juvenes damnare discant & devovere impias Florentini scriptoris assertiones, quibus religione utendum suadet, veluti mercimonio, & arte, quibus vel comparantur regna, vel conservantur, vel diffunduntur latius. Cogitent Principes se dari religioni formandos, non illam ipsis. Religionis esse, informare custodem suum, non custodis, illa tanquam Lesbica norma uti. Ne credant, sufficere, si Princeps pietatem, fidem, religionem sancte colere videatur. Seriores divinas curare oportet. Non eget Sinonius artibus religio, quæ incrementa sua à simplicitate, veritate & candore sperat. Improbent jam à teneris simulationem religionis, à qua animo sunt alieniores. Eam amplectantur, non quæ imperaturis conducet, sed de salute sua serio cogitantibus. Ne sint non necessariae novitatis avidi in rebus fidei. Eam, quam à majoribus acceperunt & hausere tueantur. Ob ritus cultus divini non imperatos, populum sibi

sibi commissum turbari non sinant. patrios mores repudiare timeant. Si quid imminutandum corrigendumque, ex eorum consilio mutant corrigantque, penes quos sacri juris potestas est, & ad illa primitivæ Ecclesiæ tempora respiciant, quæ Apostolicis fuerunt viciniora. Quo enim ab his longius retro itur, quo foecundius pullularunt, jacta in agrum Domini zizania. Nullius conscientiæ vim inferant, aut ea cogant credere, quæ ut credant probentque, ab animo suo impetrare non possunt. Non vult cauteriis inuri fides, sed rationibus instillari, docendo illam magis, quam jubendo; monendo, quam minando ingeras. Et ut in fidibus, quæ discrepant non statim abrumpuntur, sed paulatim ad concentum reducuntur, ita in fide errores corrigi necesse est, ut supersint, quos errasse poeniteat. Caveant sedulo Principes, ne dum pii esse volunt, homicidæ comperiantur, ne rigore nimio purpuræ potius cultores, quam Dei, cives suos faciant, aut vastitatem inducant, cum idem omnes sentire imperiosius volunt. Tunc vero multum se profecisse credant Principes, si non eandem ubique, sed disparem observaverint esse credendorum necessitatem. ideoque non quibusvis dissensionibus dirimi patiantur Ecclesias, & in frustra discerpi, sed ex Catholicis Christianorum Symbolis fidei unitatem æstiment, & ferre discant non per omnia idem sentientes. Audiant hic suffragia eorum Theologorum, quos doctrina, pietas & moderationis Christianæ studium commendat. De verbis & quæstiunculis vitilitigantes prudenter compescant, cum Christianorum religio omnis sit, sine scelere vivere. Dum peregrinantur Duces tui & varias Religionum formas pro populo-

rum & regionum varietate hic illic observant, discant jam nunc distinguere inter ea, quæ Christianæ fidei propria sunt, & quæ consuetudine varia, ac imperantium placito introducta sunt. Notent observari ceremonias, quæ Deum Christumque autores habent, etiam alias plurimas, quæ autorem hominem habent. His minus, illis maxime inhærendum. Aliorum sacris aut similes se præbeant, aut abstineant. nullis insultent, nullos offendant per irreverentiam, ob ea, quæ ab aliis, licet forte per errorem, habentur reverenter. hoc certò sibi persuadeant, tutandæ religioni Philosophiam & præsertim Metaphysicam, non parum conducere. & hujus principiis multas Theologorum conclusiones muniri ac roborari, ideoque hanc in regnis suis ditionibusque doceri mandent, & ipsi discant. Nec refert, maximas hæreses à Philosophis introductas esse, cum per philosophiam eadem oppressæ sint. Valentinus Platonicae philosophiæ sectator oppugnaverat Ecclesiam, sed Iustinus philosophus & Irenæus philosophus defendit. Marcion Stoicus Christianam impetiit veritatem, sed Tertullianus philosophus confecit hostem. Celsus philosophus universam Christi doctrinam non ferendis convitiis laceravit, sed Origenes melior philosophus illius blasphemias discussit. Cum didicerint summi Numinis occultis consiliis res humanas regi, maxime Principem à supremo illo Principe dependere, & illi curæ esse firmiter statuant. Quæ Divinitas immittit, ferant fortiter: sine murmure, quo præit ille, comitentur, nec Imperatorem illum gemiscentes sequantur. Cogitent sæpè, violati Numinis aut offensi tristem esse cogitationem, nec effugere

gere se posse ultorem Deum, licet clam vel impunitatis spe peccent. Illud quoque expediet Principes vestros, Sacros codices, etiam Ecclesiasticas historias diligentius evolvere, principum optimorum pessimorumque exempla in oculis habere, illorum præmia felicitatemque, horum poenas & eventus tragicos intueri, & quibus incrementis modisque propagata fuerit & asserta adversus tyrannorum furores Christiana fides, intelligere.

In vita omni, virtuti studeant, memores illius: *Qui recte faciet, non qui dominatur, erit Rex.* malus erit honesti vindex, qui se honestatis imperio subtrahit. hoc agant, ut & clari audiant & boni. Iis quoque se legibus adstrictos putent, quas jus naturæ gentiumque præscribunt. Quos non exemit mortalitatis conditione Deus, nec honestate exemptos cupit. Illarum legum prima est, Princeps ut vir bonus sit. Famæ suæ, ac natalium rationem habeant. Turpe est bene natos, illustres proavorum cineres degeneri vita conspurcare. Eos Principes aversentur, quos sua scelera cervicibus publicis depulere. Est illud omni asseveratione certius, plures pios & recti tenaces ad regnum pervenisse, minori incommodo, quam improbos: plures pios feliciter regnavisse, plures pios feliciter & tranquillius decessisse. Multum se probitatis studiis proficere sentient, si otium socordiamque devitent. Nihil agendo recta ad omne vitium itur. Quamobrem regium & excellens puto, si optimarum se artium & disciplinarum exercitiis occupent, Alexandri, Ptolomæi, Cæsaris, Pompei, Luculli, Attici, Caroli Magni, Alphonsi exemplis. De Servio perhibet Livius eruditum artibus, quibus ingenia ad magne
Y 4 for-

fortunæ cultum excitantur. Matheseos studia
 maxime commendaverim, & quidem ejus, quæ
 de castrorum metationibus, propugnaculis,
 vallis, fossis, instruenda acie agit. Certe Fron-
 tinus consul Romanus sub Adriano Imperatore
 deos se in omnibus templis veneratum dicit,
 quod Mathematicæ sibi scientiam concesserint.
 Geometriam norint, Dei imitatores, qui, ut
 Plato ait, αὖτε γεωμέτρει, dum omnia ordine, nu-
 mero, mensura, & pondere facit. Etiam Astro-
 nomiam, à qua Cæsarem laudat Lucanus, *me-
 dia inter proelia Cæsar Stellarum cœlique plagis
 superisque vacabat.* Et quam indignum, Prin-
 cipem ἀγεωμέτην εἶναι esse, & loca ignorare, quo
 duci possit exercitus, ubi commoda castrorum
 locatio, ubi locorum oportunitate insidiæ strui,
 ubi evitari prudenter queant. Nec alia occasio-
 ne à Thomyri Scytharum regina ad interne-
 cionem fusus fuit Cyrus, quam loci ignorantia.
 Nec aliam ob causam adversus Parthos infeli-
 cissime pugnavit Crassus, felicissime ubivis Cæ-
 sar, quam quod ille locorum, qua copias suas
 duxit, fuerit imperitus, hic peritissimus. Equos
 etiam moderari discant, qua laude Bellerop-
 phon, Castor, Erichthonius, aliique famam
 meruere. Gladiatoriam exerceant, ad defen-
 sionem sui, offensionem hostium. Artifices in
 quavis arte eximios præmiis erigant. Antiqui-
 tatis & utensilium veteris ævi studiosos se præ-
 beant, Græcorum Romanorumque statuas sibi
 comparent & numismata. faciunt enim illa ad
 historiarum intellectum, & eximia voluptate
 animos pertentant. Libros selectiores ad Bi-
 bliothecæ instructionem colligant, doctos &
 sapientia validos in pretio habeant, foveant,
 colant. Faciunt hi ne res Principum claræ obli-

oblivione intercidant, & juvant consiliis non omnium gnaros. Non est unius tantæ molis capacem esse, & scientia cuncta complecti. Eloquentiæ studeant, qua in legationibus audiendis, vel consiliis, vel publicis allocutionibus opus. Infantem esse Principem & elinguem, ignominiosum. Linguis quoque discendis operam dent, iis præcipue, quarum apud finitimos aut domesticos usus. In Politicis primo Aristotelem, inde Platonis reipubl., & Xenophontis Cyrum legant. Historiam omnem antiqui recentisque ævi imbibant, & vitam ad alienas virtutes componant. Optimos consiliarios mortuos agebat Alphonsus Siciliae Rex. Si ad species honesti descendere libeat, quam illud amabile, si se affabiles & faciles civibus offerant, si se tales præstent subditis, qualem imperatorem optarent, si subditi essent. quam illud probrosum, si luxuriæ, si gulæ mentem mancipent, aliorum imperiis dicatam. Quam illud laudabile, si, quod fecit Gratianus, præceptorum sint reverentes, & eos usque ament, à quibus ad principatus & imperia formantur. Illud non minus ab ipsis efflagitem, ut se fortes magnanimosque præbeant, nec ad leves novercantis fortunæ impetus animos dejiciant. Taciturnitatem, sed attentam, valde laudem. Parcos verborum esse cupiam, sed audire plurima. Malim propius ad prodigalitatem accedere imperantem, quam ad avaritiam & sordes. Dare quippe & magnificum esse, divinum & regale est. Nec licere sibi putent, quicquid expedit, cum expedire non possit, quo solo principatus everti constat. Innocentes lædere non rectorum, sed tyrannorum est. Ideo sævitiam avertentur, ut quæ plus timoris addit impe-

imperanti, quam securitatis. Populum atterere periculosum credant. Nescit ille timere, cum jejunos est, & obsequii impatiens est, cum eget. Semper compertum egentissimos audacissimos esse. Vbi rebus agendis adhibiti fuerint, fidem servant, hac lege si coërceri nolint, se & subditos fide solvunt. Nec sufficiet perfidiæ ac fraudis speciem invenisse. Distingit fraus, non solvit perjurium. Calliditatem probo & versutiam, sed quæ à virtute divortium non facit. Fines extendant, cum sine alterius injuria extendi possunt. In bella proclives non sint, nec ea gerant, nisi extrema necessitate coacti. Iis impliciti, ad pacis conditiones semper attendant, ne tamen ejus obtentus noceat, caveant. Vanas populi voces susque deque habeant. nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt, quibus commissa est respublica. Has maximas cane pejus & angue derestentur, & jam nunc exspuant hæc male cocta quorundam consilia: Necessarium esse Principi, ut præceptum habeat, (si se salvum velit) qua ratione possit esse non bonus. idque pro rei necessitate convertat in suum usum. Principem periclitari, qui inter non bonos, omnibus se partibus virum bonum præstare studet. Non chartas aut scripturam, sed vim ac necessitatem ad servandam fidem adigere. Satis esse, ut honesti speciem præ se ferant artes, quibus imperium tueri vult Princeps. Patriam defendendam esse, siue id fiat honeste, siue cum ignominia aliqua. Neque ab hoc scopo avertere quenquam debere justis atque injustis, crudelitatis atque misericordiæ, non denique laudis aut ignominia notam. Vti pueros talis, ita Principes juramentis ludere, minus nefarium videri. Regnum

gnum auspicantibus per viam ac nefas, demenda esse papaverum capita. Non esse recitandas leges iis, qui gladio prævalent. Optimè de finibus disputare potentiores. De alienis decertare regium esse, privata tueri, plebejū nimis ac vulgare. Vrbes provinciasque præocupandas, si forte facturus idem sit alter. Utiles esse Principibus delatores, & per præmia eliciendos. Insidiari debere temporibus principem, & frigidam suffundere vicinorum litibus, ut sequestrii functus partibus solus possideat Univerſa. Anguillis tunc capturam esse, cum Regum obitu de hæreditate disputatur. Fovendas esse domi religionum controversias, ne unanimes populi in rectores conspirent. Colendas esse cum finitimis amicitias, quamdiu reip. utilitas suaserit. Deglubendam esse multorum capitum belluam, & egestatem civium esse securitatem dominantium. Exprimendas subinde esse succulentas opulentiorum spongas, ne regnantibus sint periculosi. Et quæ alia sunt plurima Machiavellinæ scholæ flagitiosa dogmata. Et ut iter facientibus aliquid suggeram ad iter faciens, cum ad Germaniam respicient, pacem ipsi absentes optent. Austriacorum potentiam nec timeant nimium, arma contra quatiente Sueco & Gallo, nec contemnant, conspirante potenti & valida domo. Consilia illorum lenta esse discant, sed sic satis certa. In Fœderato Belgio positi, has terras non leve momentum adferre posse statuunt, ad restituendam S. Imperio pacem. Electorum dignitatem ac jura grandiores propugnent, cum hac sola Cæsarium potestas in ordinem cogatur. Ecclesiasticorum rigori, quoad poterunt, obicem ponant. In Britannia observent optimæ indolis terram,

terram, sed non optimam ubique gentem. Regis venerentur inajestatem & pietatem, raro in regibus conturbatio. Vbi in deliciae inciderint, timeant ea ad Acherontem ire via, quam ipsi *Surfet* vocant. Blandientes & male contrahentes caveant. In Galliis elegantioribus studeant adesse, fugiant pugnaces, temerarios & leves. In Italia ingeniosos reperient plurimos, sed & superbos & vindictae cupidissimos. Et ne sine Iunone abeat haec dissertatio, Perusiae mulierum genus elegans offendent, Bononiae arrogans, Romae graves admodum, Mediolani urbanas, Veronae gratiosas, Tarvisii zelotypas valde, Cremonae sumtuosas, Lucae castas, modo nemo roget. Quod si arma tractare & spectare libeat, Mediolanenses comperient optimas fabricare galeas, Cremonenses tentoria, Parmenses clypeos, Tarvisianos enses, Viterbienses calcaria. Equos habet optimos Neapolis, Mantua, Patavium, & quod omnium mirabuntur Principes vestri maximè, Romae omnium hodie Italorum optimos versus scripsit Pontifex Urbanus. Finiam, Vir amplissime, ne prolixior sim, ac tempora tua longo sermone morer. Nihil dixi, fateor, quod non dictum sit saepius. sed repeti utile est, quae factu necessaria sunt. Non propterea contemnimus cibos, quia quotidiani sunt. Nec negligimus bibere, etiam ad voluptatem, licet bibendum sit frequentius. Et accidit non semel, ut ejusdem argumenti concio, mutato oratore, magis placeat. Serenissimis Ducibus me & officia mea omnia trade. Iter ipsis tibi que prosperet Deus Opt. Max. in quo voto desino & vos salvere jubeo. Amstel. mense April. Anno 1641.

F I N I S.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

an

Barlaeus, Caspar,

Orationum Liber

Amsterdamum 1661

P.o.lat. 138

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10608781-1